

Gewoon Rietveld : een herwaardering van de naoorlogse woningen

Citation for published version (APA):

Swagten, J. P. M., & van Ginderen, R. J. A. (2004). *Gewoon Rietveld : een herwaardering van de naoorlogse woningen*. Technische Universiteit Eindhoven.

Document status and date:

Gepubliceerd: 01/01/2004

Document Version:

Uitgevers PDF, ook bekend als Version of Record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.tue.nl/taverne

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

openaccess@tue.nl

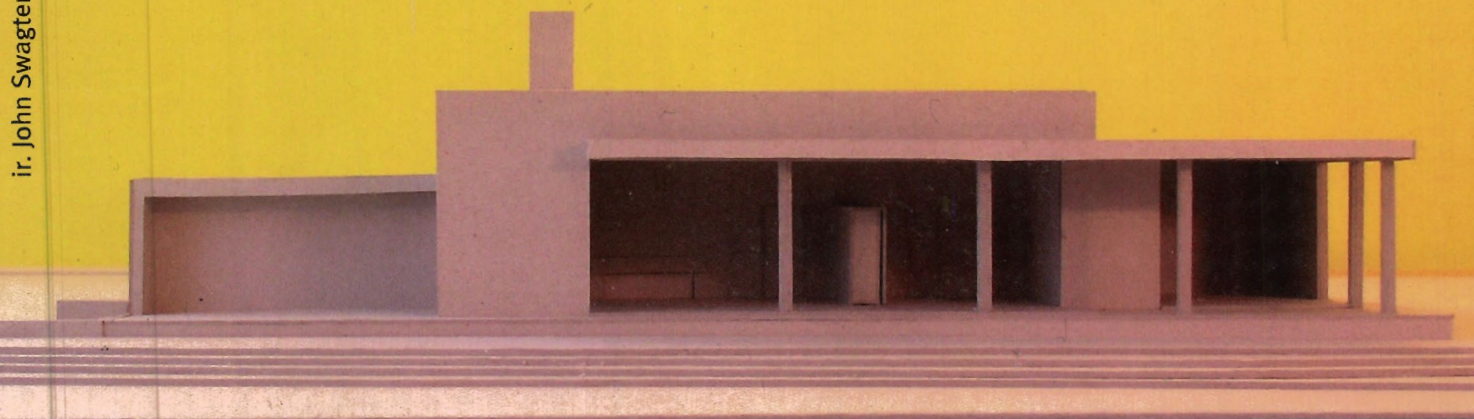
providing details and we will investigate your claim.

RTG
2004
SWA

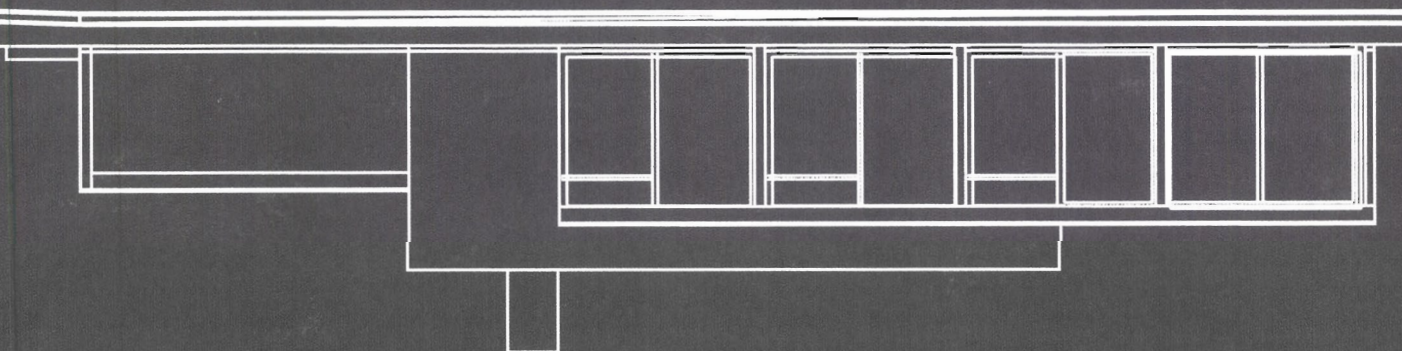
Gewoon Rietveld

Homely Rietveld

ir. John Swagten

technische universiteit eindhoven

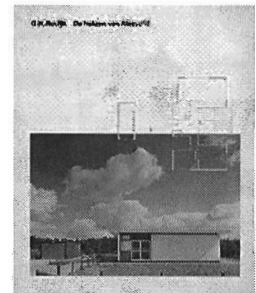
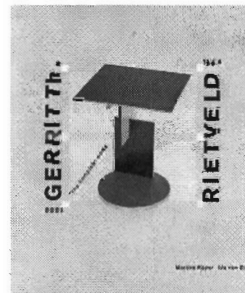
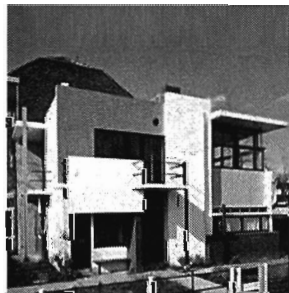

Een herwaardering van de naoorlogse woningen
Postwar houses revalued

De naoorlogse architectuur van Gerit Rietveld is minder bekend dan zijn vroege werk. Dat geldt niet alleen voor zijn gebouwen maar evenzeer voor zijn meubels en interieurontwerpen. De reden is verklaarbaar: de naam Rietveld roept de associatie op met het tijdschrift *De Stijl* (1917-1932) dat op zijn beurt rode, blauwe en gele vlakken en horizontale en verticale lijnen doet opdoemen. Alles wat niet aan die kenmerken voldeed, werd niet als typisch Rietveld beschouwd en was dus blijkbaar minder interessant. Aanvankelijk werd Rietveld bekend als medewerker van *De Stijl*. Binnen die context speelde hij een rol van belang, daarbuiten was hij gewoon een van de architecten van het Nieuwe Bouwen. Toen na de Tweede Wereld oorlog van museale zijde een hernieuwde belangstelling ontstond voor het werk van De Stijl, waren het weer het Rietveld-Schröder-huis en de rood-blauwe stoel waar alle aandacht naar uitging. Maar, we moeten ons wel realiseren dat Rietveld begin jaren vijftig de woonhuizen die in deze studie zijn opgenomen, nog moest ontwerpen. Dat de jaren vijftig en zestig van de twintigste eeuw - en dus ook Rietvelds werk uit die periode - nog niet intensief zijn bestudeerd heeft ook te maken met de afstand van enige decennia die nodig is om een goed overzicht en een inzicht te krijgen in de waarde voor de architectuurgeschiedenis.

Wat Rietveld betreft is - meen ik - toch een inhaalmanoeuvre ingezet met de overzichtstentoonstelling in 1992 en de bijbehorende oevrecatalogus *Gerrit Th. Rietveld, het volledige werk 1888-1964*, Henny Rodijks *De huizen van Rietveld* (1991) en Peter Vöges boek *The complete Rietveld furniture* (1993). Deze studieopdracht is een volgende stap in de richting van beter begrip van het latere werk van Rietveld.

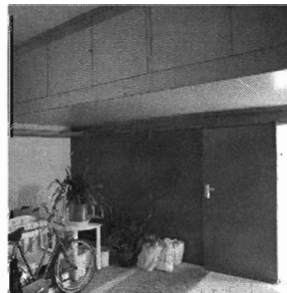
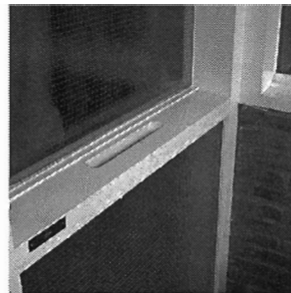
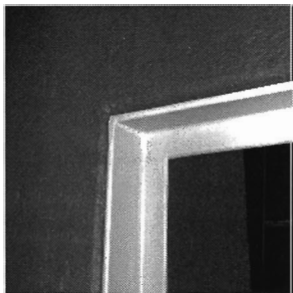
De resultaten en conclusies die ik in deze studie las, kan ik alleen maar onderschrijven en samenvatten in de stelling dat Rietveld een vrije geest was. Factoren als lichtinval, de ligging van de woning op de kavel en een efficiënte indeling van de ruimte werden iedere keer weer met een open blik tegemoet getreden. Ik vind het bewonderenswaardig dat Rietveld die vrijheid in ontwerpen en zijn idealisme dat zich ook op andere wijze uitte, tot op hoge leeftijd in zijn architectuur tot uitdrukking wist te brengen. Ik heb er al eens eerder op gewezen dat het Rietveld-Schröder-huis en ander vroeg werk meer overeenkomsten deelt met het late werk dan een eerste oogopslag doet vermoeden. Rietveld wilde van het begin af aan woningen ontwerpen die het leven vereenvoudigden en overzichtelijk maakten, die licht en ruimtelijk waren. In de praktijk betekende dat een optimale benutting van de ruimte door het samenvoegen van vertrekken of het multifunctioneel gebruik van verschillende ruimtes.

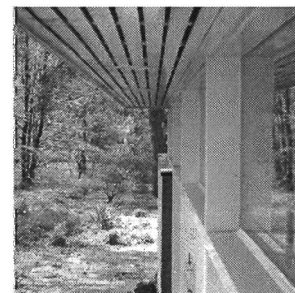
De afwerking van het interieur was sober zodat het zich niet opdrong maar letterlijk als een achtergrond (van het leven) functioneerde. Zijn woningen zijn op een schrale manier afgewerkt, geschuurde wanden, stalen hoekprofielen als deurposten, linoleum, tegeltjes, staal, multiplex, vurenhout, board en glas zijn de materialen waarmee hij in het interieur werkte. Hoe groot of duur de woning ook was, nergens trof je kostbaar natuursteen, koper, messing, vaste vloerbedekking, betimmeringen, lambriseringen of dergelijke. Wel vond Rietveld het prettig handigheidjes aan te brengen, vaste keukeninrichtingen, luikjes, verlichting, brievenbussen, kapstokken, of andere bijna kinderlijk aandoenlijke vondsten alles op maat gemaakt en voor die specifieke situatie ontworpen.

Voor architecten die aan het begin van hun loopbaan staan kan Rietveld's werk leerzaam zijn, niet alleen vanwege architectonische eigenschappen maar ook om doordrongen te raken van essentiële belang van een goede verstandhouding met de opdrachtgever. De verstandhouding laat zich aan de kwaliteit van het uiteindelijke resultaat aflezen.

Marijke Kuper, juni 2004

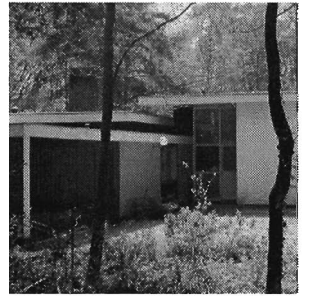

1.	Inleiding	5
2.	Woonhuizen	17
	Woonhuis van den Doel	19
	Woonhuis Erdman	39
	Woonhuis Smit	49
	Woonhuis Stoop	59
	Woonhuis Slegers	69
	Woonhuis Cordemeyer	79
	Woonhuis van Daalen	89
	Woonhuis Scholten – Strumpler	97
	Woonhuis Bolte	107
	Woonhuis Freeman	117
	Woonhuis Theissing	127
	Woonhuis Muus	137
	Woonhuis Kramer	147
	Woonhuis Verpaalen	155
	Woonhuis Dolk	165
3.	Wijzigingsvoorstellen	175
4.	Colofon	205

1

Inleiding – Introduction

Inleiding

In het oeuvre van architect Gerrit Thomas Rietveld, dat maar liefst 681 werken telt, spelen de woonhuizen die hij ontwierp een ondergeschikte rol; slechts één woonhuis, het Rietveld Schröderhuis, doet de anderen geheel vergeten. Het feit dat Rietveld 120 woonhuizen ontwierp zal menigeen dan ook verbazen. Rietveld zelf beschouwde het Rietveld Schröderhuis slechts als één van de drie hoogtepunten uit zijn woonhuisproductie; huis Erdman en huis Van den Doel zijn voor hem even belangrijk. Deze twee woonhuizen zijn dan ook in dit onderzoek opgenomen.

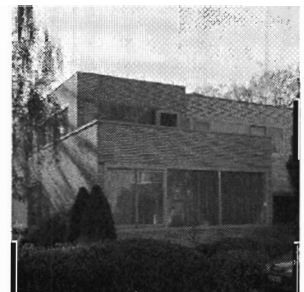
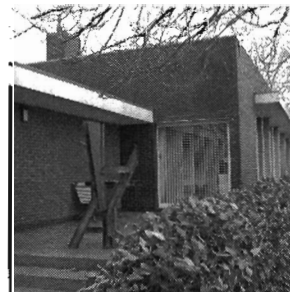
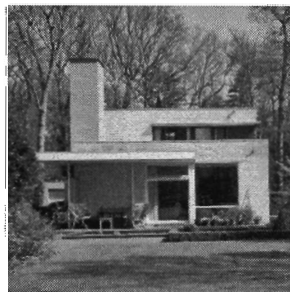
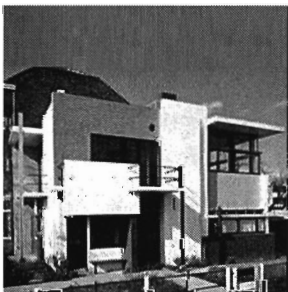
Vele van deze woonhuisontwerpen werden geschetst in z'n woning aan het Vredenburg op de eettafel die na het eten was schoongeveegd; nadat de kinderen achter de gordijnen naar bed verdwenen waren kon Rietveld aan de slag met 'gewoon huisjes tekenen'⁽¹⁾. Het grote dilemma hierbij was dat het Rietveld ideaal was om zich in te zetten voor de massaproductie in de woningbouw. Het waren echter de particuliere opdrachtgevers die naar hem toe kwamen om een woning te laten ontwerpen. De gerealiseerde vier woningen in de Werbandsiedlung te Wenen, de vier woningen aan de Erasmuslaan en de vier woningen aan de Schumanstraat te Utrecht getuigen van z'n gedreven onderzoek naar woningbouw; ze stammen echter uit de jaren '30. Veel later, in 1964, heeft hij o.a. bij de vier huizen te Amstelveen nog een modulair woningtype tevergeefs willen doorvoeren (zie woonhuis Dolk te Amstelveen).

In de publicatie van het woonhuis te IJpendam (zie woonhuis Van den Doel te IJpendam) verwijst Rietveld enigszins krampachtig naar het belang van de individuele woning voor de massaproductie⁽²⁾. Rietveld voelt de manke vergelijking tussen de particuliere opdracht en de massaproductie wel degelijk aan. De opdrachten door particuliere opdrachtgevers zijn echter een bittere noodzaak voor Rietveld; vaak was hij teleurgesteld over huizen die niet gerealiseerd werden zoals Rietveld het voor ogen had door invloeden van opdrachtgever, financiën of regelgeving.

Een echte lijn lijkt er op het eerste gezicht in de reeks woningen niet te zitten.

Onderzoek 15 Rietveld woonhuizen

In een onderzoek van docenten Jan Bakers en John Swagten met 14 studenten zijn de woonhuizen op gelijke onderdelen onderzocht. In samenwerking met Jaap van der Veen, directeur steunpunt cultureel erfgoed Noord-Holland, zijn 15 woningen geselecteerd. Bij iedere woning is de totstandkoming via originele tekeningen en tekst bestudeerd,

Introduction

In the 681 works of Gerrit Thomas Rietveld, the houses which he designed play a subordinate role. Only one house, the Rietveld Schroder house, is the house which people remember. Most of us would be surprised to learn that Rietveld designed 120 houses. Rietveld described the Rietveld Schroder house as just one of the three high points in his houses: the Erdman house and the Van den Doel house were just as important to him. These two houses have been included in this study.

Many of the designs for these houses were sketched in his house on the Vredenburg in Utrecht at the dining table which had been cleared after dinner; once the curtains were drawn and the children were in bed Rietveld could begin 'JUST drawing houses.'⁽¹⁾

This was a big dilemma as it was Rietveld's goal to work on the mass production in the social housing industry. Private clients came to Rietveld to get him to design their houses. The four houses built on the Werbundsiedlung in Vienna, the four houses built on the Erasmuslaan and the four houses built on the Schumanstraat in Utrecht show his drive in his social housing study; they were built in the 1930's. Much later, in 1964, Rietveld wanted to build a modular housing type in four houses in Amstelveen (see Dolk house, Amstelveen.)

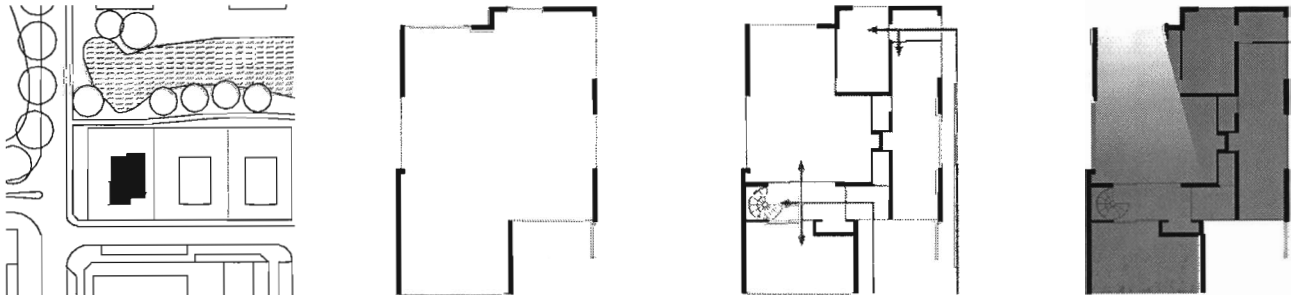
In the publication of his house in IJpendam (see Van den Doel house) Rietveld forcibly pointed out the importance of the individual house for mass production. Rietveld could feel the difference between the private commissions and mass production.⁽²⁾ The commissions by private clients were necessary for Rietveld. Rietveld was often disappointed if they were not realized as he had imagined due to interference by the client, financial considerations, or regulations.

At first sight, there does not seem to be a direct link between his series of houses.

Study of 15 Rietveld houses

In a study which Technical University Eindhoven lecturers Jan Bakers and John Swagten have done with 14 students. Together with Jaap van der Veen, director from the Supportingpoint cultural inheritance Noord Holland, 15 Rietveld houses were selected for inclusion. The selected houses have been compared according to the same criteria.

Each house has been researched according to the original drawings and text, the site has been carefully mapped, the design has been analysed according to daylight, design brief, routing, size system, open and closed spatial qualities, composition, orientation, specific special elements, construction, building physics and building technology.

de situatie is nauwkeurig in kaart gebracht, het ontwerp is geanalyseerd op lichttoetreding, programma, routing, maatsysteem, open-gesloten ruimtewerking, compositie, oriëntatie, specifieke bijzondere elementen, constructie en bouwfysische en bouwtechnische gegevens. De wijzigingen t.o.v. het origineel gebouwde ontwerp zijn opgetekend. Om de ruimte goed te kunnen bevatten is een maquette schaal 1:50 van grijs karton gemaakt. Vanuit deze opzet is getracht een constante in de reeks woonhuizen te ontdekken.

Totstandkoming van het ontwerp

Bij de totstandkoming valt het op dat de opdrachtgevers vaak een of andere relatie met Rietveld hadden. De heer Slegers (zie woonhuis Slegers te Velp) was een student van Rietveld aan de Academie die met weinig geld toch vol trots als dé nieuwe opdrachtgever door Rietveld aan z'n vrouw geïntroduceerd werd⁽³⁾.

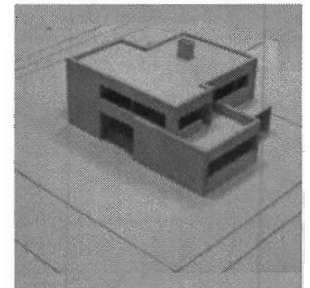
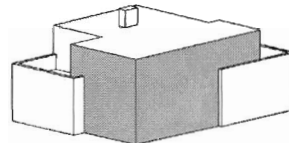
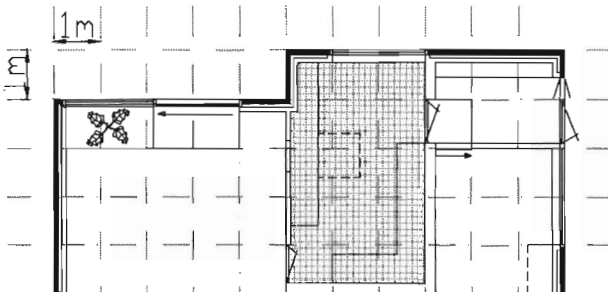
Opmerkelijk is dat Rietveld toch vrij letterlijk en direct de wensen van de opdrachtgever uitlegde in een snelle plattegrond; vervolgens veranderde hij liefst zo weinig mogelijk aan het ontwerp. De opdrachtgevers die na het eerste ontwerp het minst wijzigden zijn beloofd met een helder woonhuis. De onderzochte woonhuizen Van den Doel, Erdman, Cordemeyer, Van Daalen en Slegers zijn allen vanuit het schetsontwerp heel gebleven.

Bij ontwerpen die Rietveld ontglipten toonde hij weinig interesse voor het werk en was hij al weer met het volgende huis bezig dat wel goed zou worden⁽⁴⁾.

Situatie

De eigenzinnigheid en tegelijk vanzelfsprekendheid die Rietveld aan de dag legde bij het leggen van het woonhuis op het kavel getuigt van een vrij denken en groot gevoel voor de plek. Hierbij schuwde hij niet een warse mening lijnrecht tegenover de voorgeschreven regels toch door te zetten. Iedere ongewone plaatsing van het woonhuis kent z'n legitieme reden.

Huis Cordemeyer is lager dan de voorgeschreven peilmaat gelegd om de bomen rondom het huis te sparen, huis Erdman is achterin het kavel tegen de bosrand gelegd om een zo groot mogelijke zuidkant over te houden, huis Theissing en Muus zijn niet evenwijdig aan de grenzende Breitnerlaan gelegd maar evenwijdig aan een hogere orde, namelijk het Kromme Rijndal; woonhuis Van den Doel is niet aan de dijk maar midden op het kavel op een terp gelegd om zo echt vrij te liggen; in woonhuis Kramer is het woongedeelte op de verdieping gelegd om zo uitzicht te houden over de Oude Zeedijk heen; huis van Daalen, dat hij met Mien Ruijs bezocht, legde hij verhoogd i.v.m het uitzicht over de akker.

The changes between the original design and the built house have been drawn. In order to get the feel of the spatial qualities of the design, models have been made from grey cardboard, scale 1:50. The aim of this study is to try to find a constant in the series of houses.

Realisation

By the realisation, it shows that the clients often had a special relationship with Rietveld. Mr. Slegers (see Slegers house in Velp) was one of Rietveld's students from the Academy. Although he did not have much money, he was proudly introduced to Rietveld's wife as the new client.⁽³⁾

It is noticeable that Rietveld expressed the wishes of his clients quite literally in a quick plan which he tried to keep intact without making too many changes. The clients who did not change the first design too much were rewarded with clarity in the design of their houses. Of the houses studied, Van den Doel, Erdman, Cordemeyer, Van Daalen and Slegers have all been unchanged since the initial sketch design.

When Rietveld lost control of designs, it showed that he was not interested in the work and he was already busy with the next house that would be good.⁽⁴⁾

Site

The original and matter-of-course way Rietveld located each house on its site reveals a quality of freethinking and enormous sensitivity for the specific location. He was not afraid of being in direct opposition to byelaws and building regulations and going with his design. Each unusual siting of his houses had their own justification.

The Cordemeyer house is lower than the council regulated ground floor height to spare the surrounding trees; the Erdman house has been placed far back on the site to create a south side which was as large as possible; the Theissing and Muus house is not parallel to the bordering Breitnerlaan but achieves its direction from a higher order, the Kromme Rijn valley; the Van den Doel house is not located on the dike but situated on a building mound in the middle of the site so that it would really be free; the Kramer house has its living rooms upstairs so that a free view can be maintained over the Oude Zeedijk; the Van Daalen house which he visited with landscape architect Mien Ruijs was raised because of the view.

Ontwerp organisatie naar licht en zicht

In de plattegronden valt de slimme benadering van het woonhuis op, vaak langs de randen van het kavel. Het keukenraam doet dienst als informele voorpost van de terug liggende en overdekte entree. Ze zijn beide dikwijls noordelijk gesitueerd.

De hal vormt de centrale spil van het woonhuis waar omheen alle ruimten zijn gegroepeerd. De breedte van de deuren geeft het belang van de daarachter liggende ruimte aan. In het woonhuis Dolk is middels twee stalen schuifpuien de hal bij woonkamer en werkkamer te trekken.

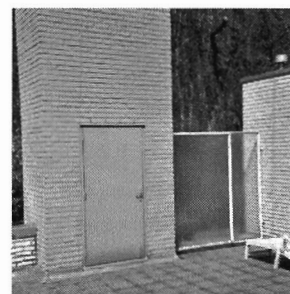
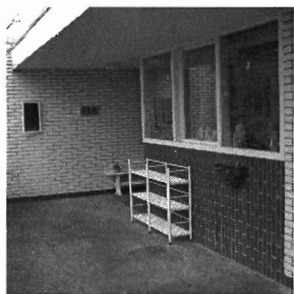
Als eerste aanraking met het woonhuis krijgt de hal alle aandacht. De entree teruggelegd of voorzien van luifel, het brievenbusdetail middels de bekende kozijnoplossing met sleuf en spiegeldraadglas, het licht in de hal via de transparante voordeur, via zijlichten of bovenlichten, de aandacht voor de vloer (mozaïektegels) en vloermatsparing, de garderobenis met glazen plafond, de garderobekast, allen zijn ze uitdrukkelijk aanwezig bij het binnenkomen. Ook het woonhuis Cordemeyer kent al deze elementen met als waanzinnig directe oplossing de kapstokrail die met een knik over een deurkozijn heen wordt gebogen.

De organisatie is naar licht en uitzicht gericht en de plattegrond in privé en meer openbare zones is de plattegrond gelegd. Het wonen draait met het zonlicht mee en de woonkamer heeft daarom de meest prominente plek aan het zuiden; waar het terras ligt. Vele woonkamervloeren zijn voorzien van een donkere Wengé vloer. De relatie van de woonkamer met de keuken wordt gelegd door een outworpen doorgeefluik. De aandacht voor de keukeninrichting en alle vaste kasten is als vanzelfsprekend. De open haard is weloverwogen ingezet in de woonkamer en is een sculpturaal element in de totale compositie. Bij huis Erdman doet de overgedimensioneerde schacht op verdieping zelfs dienst als opslag voor terrasmeubilair.

Compositie, beeld en techniek

Het inzetten van programma onderdelen als legitimatie voor de vormcompositie is in vele woonhuizen te herkennen. De vorm met als aanleiding de organisatie van de plattegrond, wordt op een gegeven moment zo belangrijk dat een latere wijziging in het programma niet meer in het ontwerp leidt tot een verandering van de vorm.

In woonhuis Van den Doel wijzigt het programma ingrijpend terwijl de vorm gelijk blijft; ook heeft de wijziging in materiaalkeuze van staalskelet met vlakken naar monoliet bakstenen massa heeft voor de vorm in woonhuis Erdman nauwelijks consequenties.

Design, organisation towards daylight and view

The clever approach to the house is noticeable in the plans, often the edge of the site. The kitchen window acts as informal outpost for the recessed entrance. They are often situated on the north side.

The hall forms the central core of the house around which all rooms have been situated. The width of the doors depicts the importance of the room behind it. In the Dolk house, the living room and study can become part of the hall by opening two steel sliding doors.

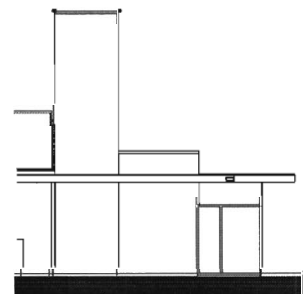
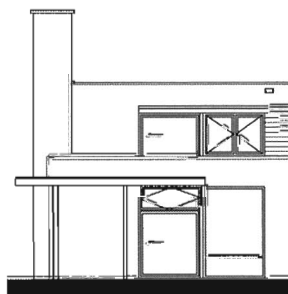
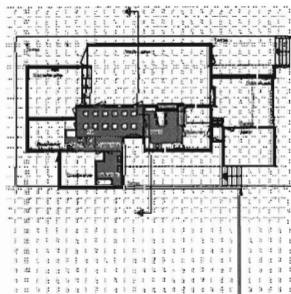
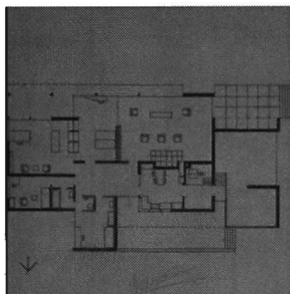
As the first encounter with the house, the hall gets all the attention. Recessed or given an awning, the post box detail with its well known frame solution with slit and reinforced glass, the daylight in the hall through the transparent front door, the side windows and transom windows, the careful consideration for the floor (mosaic tiles) and recessed floor mats, the cloakroom recess with its glass ceiling and the cloakroom cupboard are all apparent upon entering. The Cordemeyer house has all these elements as well as the crazy direct solution for the coat rail which is bent over the window frame.

The organization of the plan is towards the daylight and view and in private and more public zones. The essence of living moves with daylight and the living room has the most prominent position towards the south (terrace.) Many living room floors have dark Wengé wooden parquet floors. The relationship of the living room with the kitchen is established by a designed service hatch. The attention to the kitchen design and all built-in furniture is as if it is self-evident. The fireplace has been given careful consideration and is placed in the living room as a sculptural element in the total composition. In the Erdman house, the fireplace shaft is too large upstairs but is used as storage for the terrace furniture.

Composition, image and technique

The use of elements of the design brief as the reason for the formal composition is noticeable in many of the houses. The shape, which has been depicted by the organisation of the plan, becomes so important at a certain phase of the design that a later change in the design brief did not result in a changed shape.

In the Van den Doel house, the design brief was changed dramatically but the shape remained the same and changing the choice of materials from a steel skeleton with panels to a monolithic mass of brickwork did not have many consequences for the shape of the Erdman house.

De vorm blijft domineren; de techniek wordt slechts als middel ingezet. Rietveld baseert zijn plattegronden wel op een haalbaar constructieprincipe maar het beeld en de ruimte zijn toch belangrijker. Techniek als middel om het doel, de architectuur, tot stand te brengen. De abstractie die Rietveld nastreefde in het bouwwerk had op detailniveau experimentele, vaak te optimistische details tot gevolg. Zo werd de dakbedekking tot op de rand van de baksteen geplakt.

Om de sculpturen te maken werd de plint van het woonhuis in zwarte baksteen rollaag teruggelegd, de wand werd platvol gevoegd om één vlak te krijgen, de kozijnen werden diep teruggelegd om als gaten in het vlak te werken met soms een onderscheid in diepte en kleur van stijl en regel; de dakrand als boeiboord werd door een terugliggend (zwart) detail zwevend opgelegd.

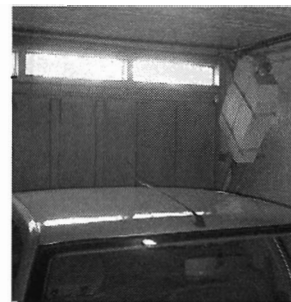
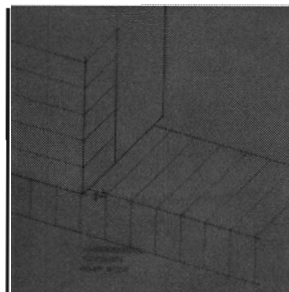
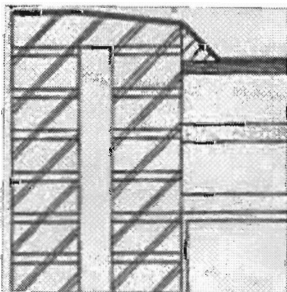
In de 15 kartonnen maquettes zijn deze composities in massa of vlakken met uitsnedes in open en gesloten helder te lezen.

Opmerkelijk is dat deze afgewogen composities en abstracties lijnrecht staan tegenover de directheid die Rietveld zo kenmerkte. Het blok beton aan de garagedeur van woonhuis Muus, elke garagedeur in een woonhuis had trouwens wel iets bijzonder inventief, getuigt van een eenvoud en nuchterheid in gebruik; de eenvoud die in de abstractie en compositie zit vereist echter een vaak omslachtige en niet eerlijke indirecte detaillering.

Tijdstip, van experiment naar volwassenheid

Het tijdstip van een werk speelt een belangrijke rol in het lezen van het woonhuis. Het eerste naoorlogse woonhuis Smit toont een erg experimenteel en ad hoc karakter, de latere begin jaren '50 woningen laten een overwogen compositie van horizontale en verticale vlakken zien. In de eind jaren '50 ontworpen woonhuizen wordt deze compositie in vlakken vervangen door compositie in massa (zie huis Van den Doel en Erdman). Huis Van Daalen vormt een schakel tussen deze twee periodes. In woonhuis Verpaalen komt Rietveld middels omlijstingen tot een verdere ultieme abstractie van detaillering.

De grootte en rijpheid in ervaring van het bureau maakt de ontwerpen eind jaren '50 volwassener maar ook meer voorspelbaar; vele experimenten hebben tot uitgekristalliseerde opvattingen en standaard bureau details geleid.

The shape remains dominant; technique was used as a tool. Rietveld based his plans on feasible construction principles but the image was more important. The technique was used as a tool to realize architecture. Rietveld's ideal level of abstraction for a building was often experimental with details, the details were often too optimistic and the roofing material was fastened to the top of the brickwork.

To create the sculptures, the baseboard of the house in black upright course of bricks was set back, the joints in the brick walls were made flat with the bricks to create one surface plane, the window frames were recessed to acts as holes in a surface and sometimes there was a difference in the depth and colour of uprights and sills; the roof edge detail as fascia seemed to float due to a (black) recessed detail.

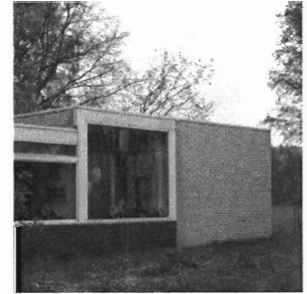
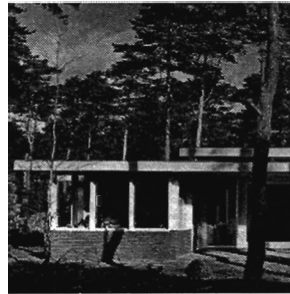
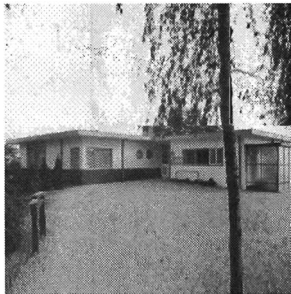
The open and closed compositions in mass and surface planes with excisions can be seen clearly in the 15 cardboard models.

It should be pointed out that these carefully considered compositions and abstractions are not consequential to Rietveld's well known matter of fact design methodology. The block of concrete on the garage door of the Muus house, every garage door had something special, is evidence of this simplicity and sobemess; the simplicity in the abstraction and composition often meant using details which were indirect and not honest.

The timing, from experiment to maturity

The timing of the work plays an important role in the appreciation of a house. One of the first post war houses, the Smit house, shows a very experimental and ad hoc character, the later, early 1950's houses show a careful considered composition of horizontal and vertical surface planes (see Cordemeyer house.) In the late 1950's designed houses the composition in planes changed into compositions in masses (see the Van den Doel house and the Erdman house.) The Van Daalen house forms a hinge between these two periods. Rietveld used frames to create a further ultimate abstraction of details in the Verpaalen house.

The size and ripe experience of the office made the designs of the late 1950's more mature but also more predictable; many experiments had become preconceived ideas and standard office details.

Inleiding

De ervaring in het plaatsen van het woonhuis op het kavel, het uitleggen van de plattegrond organisatie naar licht en uitzicht, het spel van de compositie en ruimte, het toepassen van de materialen, vaste inrichtingselementen en bijzondere detaillering, alles krijgt zijn plaats in het ontwerp en niets is meer als een op zich staande toevallige oplossing te zien: er ligt een constante vanaf het grote gebaar tot en met het kleine aanraakbare detail.

Juist deze twee aspecten, het grote gebaar in al zijn abstractie als het kleine detail in z'n precisie kunnen niet zonder elkaar.

Het bouwtechnische optimisme in de experimentele detaillering en in het materiaalgebruik zet nu naast de hedendaagse veranderende wooncomforteisen vele Rietveldwoningen sterk onder druk. Bij de abstractie van de architectuur speelt de bouwtechnische oplossing een cruciale rol. Een goed begrip voor de positie van kwetsbare details is van levensbelang voor de woonhuizen. De abstractie is enorm krachtig maar maakt de woning tegelijk erg kwetsbaar.

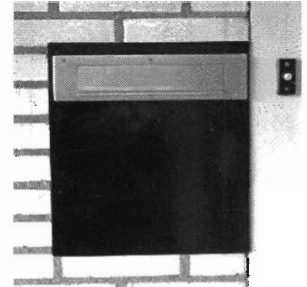
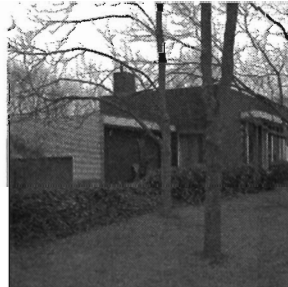
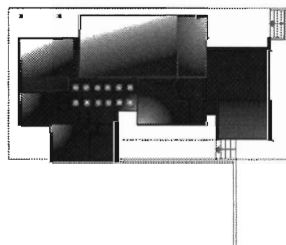
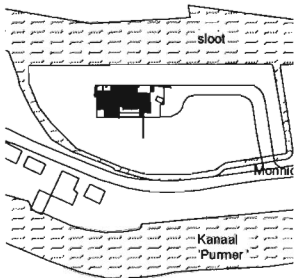
In ons onderzoek hebben studenten veranderingen opgenomen en voorstellen gedaan voor bouwtechnische oplossingen of voor wijzigende woonwensen.

Met volle teugen hebben de begeleiders en studenten genoten van het voorrecht de Rietveldwoningen te mogen bezoeken en bestuderen.

Met dank aan alle medewerkende eigenaren van de Rietveldhuizen.

Ir. John Swagten, juni 2004

- (1) mededeling Bertus Mulder 2003
- (2) goed wonen 1960
- (3) mededeling de heer Slegers
- (4) mededeling Bertus Mulder

The experiences in the placement of the house on the site, the explanation of the plan organization towards sunlight and view, the game of the composition, the use of materials, built-in furniture elements and special details, everything gains its place and is nothing more than an individual solution, but is consistent from the main gesture to the smallest touchable detail.

These two aspects in particular, the main gesture in all its abstraction and the smallest detail, in their very precision, need each other.

The technically optimistic details and choice of materials together with the changing living comfort demands and contemporary cooking and bathing culture sets many Rietveld houses under pressure these days. The building technology solutions play an important role by the abstraction of the architecture.

A good understanding of the position of vulnerable details is of crucial importance for the houses. The abstraction is strong but at the same time it makes the house vulnerable. In our study, the students have included changes and made proposals for building technical solutions or changes in contemporary wishes for living.

The lecturers and students have enjoyed the privilege of being able to visit and study the Rietveld houses.

We would like to thank all participating owners of the Rietveld houses.

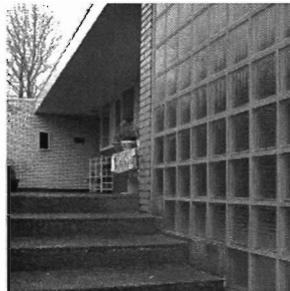
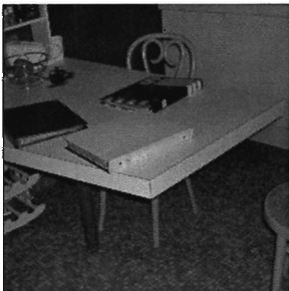
Ir. John Swagten, juni 2004

(1) information from Bertus Mulder, May 2003

(2) "Goed Wonen" 1960

(3) information from Mr. Slegers, April 2003

(4) information from Bertus Mulder, May 2003

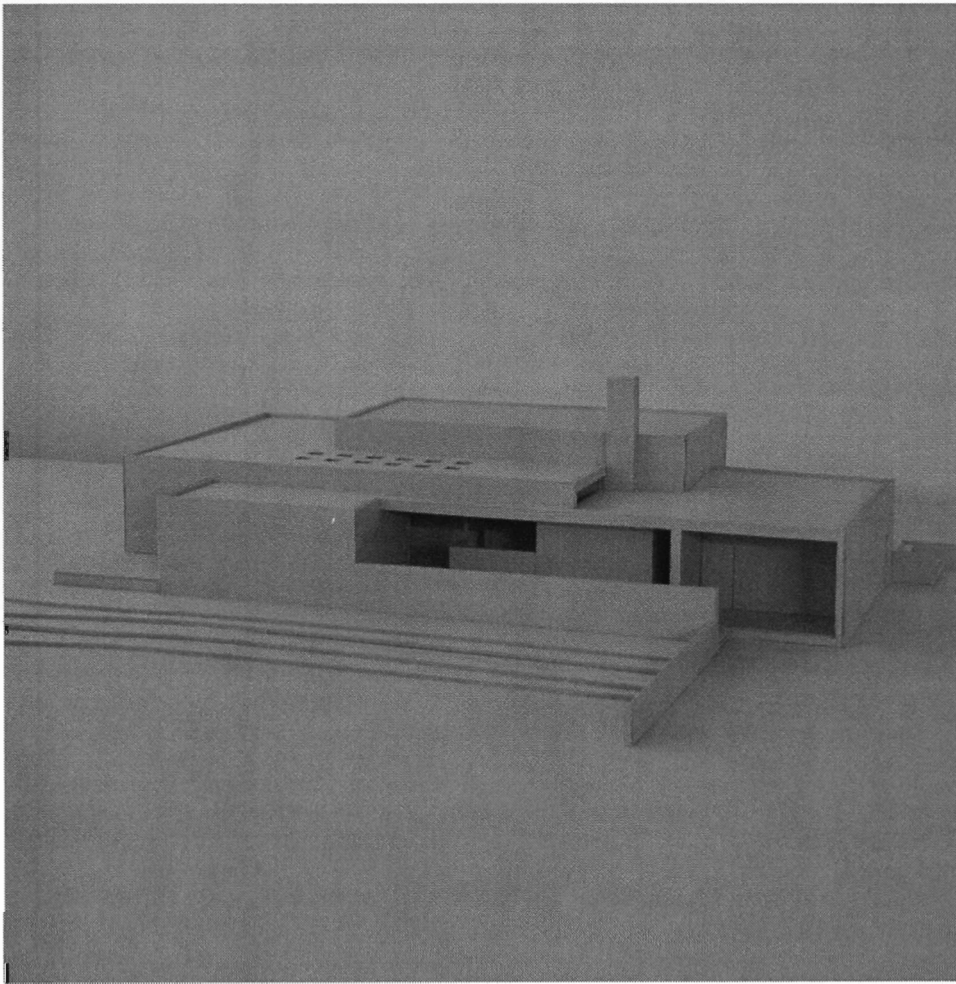

2

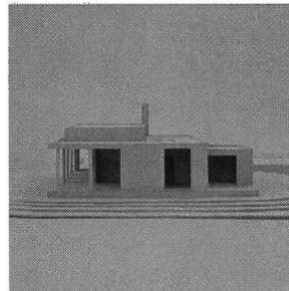
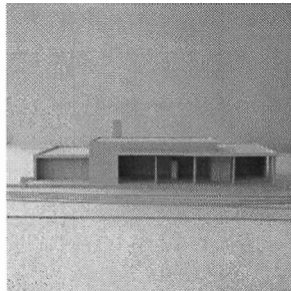
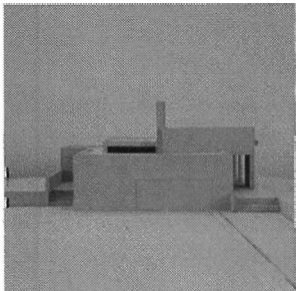

Woonhuizen

Woonhuis van den Doel

Woonhuis van den Doel
1959
Monnickendammerrijweg 31C
IJpendam

Naast het Rietveld-Schröderhuis (Utrecht) en woonhuis Erdman (Wassenaar) was volgens Gerrit Rietveld woonhuis Van den Doel (Ipendam) één van de drie mijlpalen in zijn woonhuisoeuvre.⁽¹⁾

'Ik heb een huis gebouwd in een stuk polderland; het is een goed huis, open naar de zon en uitnodigend naar de wegzijde, waar de keuken is. Er is zoveel echt waarderende en hoogdravende taal aan besteed in de bladen, dat ik het huis niet zo had kunnen bouwen wanneer mijn principaal dit resultaat van mij gevergd zou hebben bij de opdracht. Ik zou me opgeschroefd hebben in plaats van argeloos te doen wat goed scheen op dit terrein.'⁽²⁾

Deze mijlpaal overkwam hem gewoon zonder het echt te merken. De voedingsbodem voor het ontwerp had de ideale ingrediënten. De opdracht van het woonhuis te Ipendam kende namelijk een juiste opdrachtgever, een juiste plek en een juist tijdstip.

'Een huis als dit kan alleen onder de meest gunstige omstandigheden tot stand komen: opdrachtgever, architect en aannemer, die elkaar begrijpen, en waarbij ieder zijn eigen taak met enthousiasme vervult', schreef Rietveld over het woonhuis van een chirurg te Ipendam.⁽³⁾

Juiste opdrachtgever

Chirurg H. van den Doel zocht een kavel nabij zijn werkplek Purmerend om een woonhuis met spreekruimte te realiseren. Met moeite werd een kavel in Ipendam gevonden.⁽⁴⁾

Truus Schröder sprak over de makkelijkste opdrachtgever die Rietveld ooit gehad had en dat hij de vrije hand had in het ontwerp; H. van den Doel weet toch heel precies zijn wensen over het terrein en woonhuis vast te leggen in een brief aan Rietveld⁽⁵⁾ en zet daarmee wel degelijk een grote stempel op het ontwerp.

Het terrein ziet Van den Doel als ongecultiveerd gebied, geen echte tuin maar grasland met wilgen langs de sloot. Aan de westzijde een stukje als tuin (het latere rosarium). Het woord 'uitzicht' lijkt nog later aan de tekst te zijn toegevoegd. Het woonhuis bestaat voor hem uit een grote leefruimte, een grote studeerkamer met wachtruimte, drie slaapkamers, een ingang met dubbele deur aan de voorzijde. Door een goede plaatsing van de keuken en bijkeuken zou de entree deur wellicht niet vaak gebruikt worden. De garage dient plaats te bieden voor twee auto's en is als een atelier te gebruiken met goed daglicht (noorderlicht indien mogelijk, afgeschermd door struiken ervoor). De wens om niveauverschillen alleen te zoeken in het horizontaal plafond (vrij naar oordeel architect) en om het voorfront vooral gesloten te houden zijn voor het huis de meest bepalende wensen.

According to Rietveld, this house was one of his three, best houses. The right client, a surgeon who knew how to put his wishes in words, gave Rietveld a free hand; the right location in the middle of the marshy polder landscape informed the strong architectural forms of three abstract masses on a plateau;-the right time at the end of Rietveld's career gave this design after all his earlier experiments a maturity in planning, architecture and building technology. With the exception of the alterations to the kitchen and the somewhat odd choice of colour scheme for the rest of the house, is the house more or less in its original state. The clean edge of the roof, restored for technical reasons, is now more abstract than it was.

H. VAN DEN DOEL
CHIRURG

AMSTERDAM-C. 9-12-57
Keizergracht 116

Geachte heer Rietveld,

Bijgaand kort hoe indeling huis ongeveer zal moeten zijn. Ook enkele suggesties inzake binnen aspect.

terrein: geen echte tuin, het blijft grasland (vnl. hooiland, in de zomer moedier dan afgegraasd), met enkele beesten als 2 schapen, wat eenden, krielkippen e.d.
aan de westkant een stukje als tuin, soort hof, langs de sloot wilgensoorten, verder wat op deze dras wil groeien als hazelaars, vlier etc.. wordt om het huis wat opgehoogd dan iets als kastanje of linde, dus betrekkelijk ongecultiveerd geheel uitzicht.

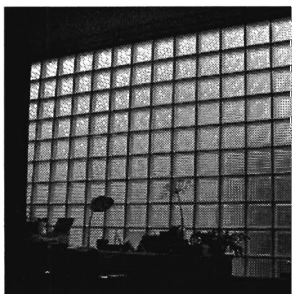
huis: indeeling groote leefruimte, groote studeerkamer (met wachtruimte, afscheiding deel gang kan misschien ook wel), 1 groote slaapkamer, 2-3 kleine slaapkamers (bv. met mogelijkheid later tot een te maken). keuken-bijkeuken in half open verbinding met elkaar, toegang naar buiten door de laatste, ingang aan de voorzijde, groote dubbele deur, verder voorfront gesloten. ingang zal weinig gebruikt worden als de keuken toegang goed licht. huisvloer geen of nagenoeg geen niveauverschil. plafond horizontaal. niveauverschil en vorm dak naar oordeel architect. ingang bv. door schot gedeeltelijk afgesloten van leefruimte. vloer van hout of steen, wand woonkamer van gekalkte aard zonder steenstructuur, of jute. plafond in combinatie met rest.

keuken: aanrecht met dubbele bak, verder een lang werkaanrecht. elect. fornuis. ruimt voor ijskast. verwarming: wsch. lucht, open haard; niet zoo heel belangrijk.

lange wanden, niet te veel onderbrekingen.

garage schuur: plaats voor een auto, ruimte voor een tweede, het geheel als soort atelier te gebruiken, dus goed (noorder indien mogelijk, struiken ervoor?) licht.

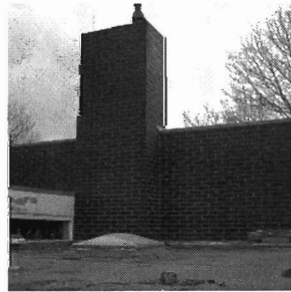
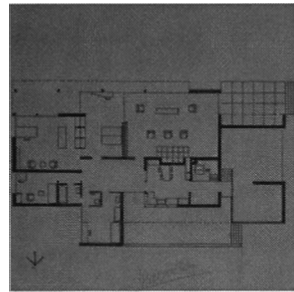
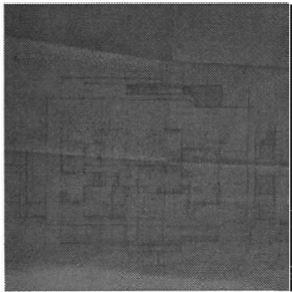
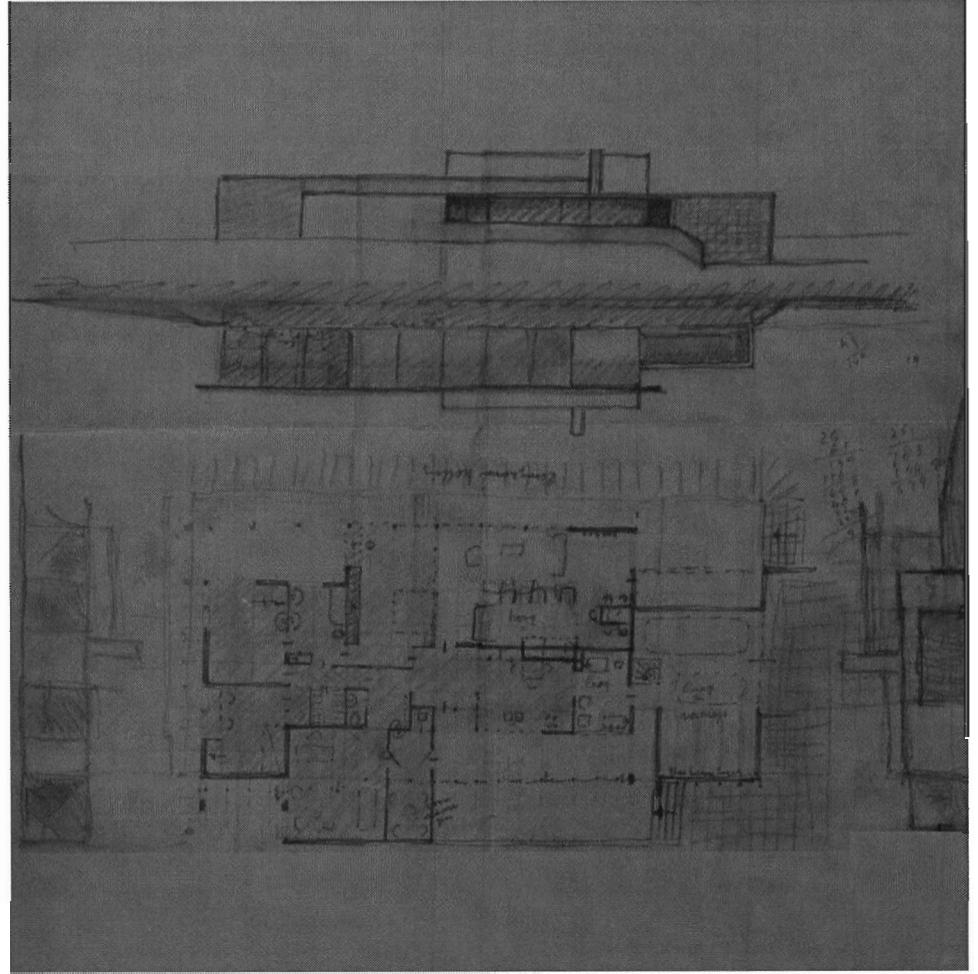
Een eerste ontwerpvoorstel volgde al gauw. Opmerkelijk is dat de wensen van Van den Doel een wel heel directe en letterlijke vertaling kregen in het ontwerp. Zo was daar de gesloten voorgevelzijde naar de weg toe, de keuken met informele ingang, de dubbele deur van de entree en het gesloten glazenbouwstenen vlak aan de atelierzijde; de garage kende een brede toegangsdeur. De slaap- en spreekruimte hebben een mooi uitzicht terwijl de woonkamer en de, hiervan slechts door een lage binnenwand afgescheiden, hoofdslaapkamer een fantastisch vergezicht hebben over de polder. De vrijheid om juist met de plafondhoogtes te spelen heeft Rietveld aangegrepen om een compositie in drie verschillende massa's in hoogte en kleur boven op een plateau te maken:

Woonhuis van den Doel

Woonhuis van den Doel

origineel
schetsontwerp

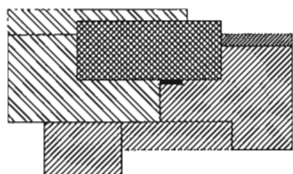
Een laag volume bevat de verdiepte garage met het atelier, de bijkeuken, de entreeuilifel, de spreekruimte en de terug liggende terrasnis. Het middelhoog volume bestaat uit de entreehal, de keuken, twee slaapkamers, de badkamer en de terrasluifel. In het hoge volume zijn de woonkamer met de schoorsteen en de hoofdslaapkamer ondergebracht.

In een brief aan Rietveld meldde de heer Van den Doel zeer voldaan te zijn over het plan en deelde nog enkele praktische zaken mede. In dit plan was nog sprake van een aparte entree voor patiënten aan huis, met wachtruimte en spreekkamer. In het definitieve plan is de spreekruimte naar de zuidzijde van het middelhoge volume verplaatst en wordt de hal met een aparte garderobenis met bovenlicht op wens van de opdrachtgever meer ruimte toebedeeld.⁽⁷⁾ In het laagste volume ligt dan de badkamer en één slaapkamer. Het is dan ook opvallend dat de hoofdvorm van het ontwerp in de drie volumes overeen is gebleven ondanks deze belangrijke programmatische wijziging.

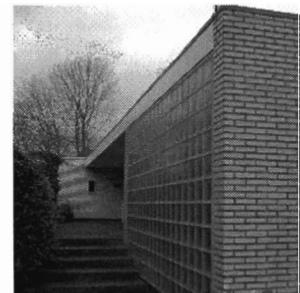
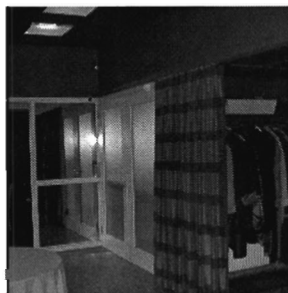
De vrije hand die Rietveld van de opdrachtgever kreeg, het ruime budget en het snelle ontwerpproces (het bestek dateert van mei 1958, nog geen vijf maanden na Van den Doel's eerste brief) leidde tot een woonhuis waarvan de architectuur eindelijk was zoals Rietveld het wilde; 'het wonen kon nu tot in detail zo zijn uitgewerkt dat het tot de allereenvoudigste oplossing teruggebracht is.'⁽⁸⁾

De architectuur van de drie massa's vraagt in zijn uitwerking om het abstraheren van de volumes tot perfecte massa met terug liggende gaten zonder de aanwezigheid van dakranden; de luifels zijn vormgegeven als abstracte horizontale vlakken. Door het volledig ontbreken van storende dakdetails werken alle vormonderdelen met de architectuur van het geheel mee.⁽⁹⁾

Enigszins verontschuldiging over de overdaad aan financiële middelen meldt Rietveld dat de bevindingen van een dergelijke bouw voor de massaproductie van voordeel zou zijn.⁽¹⁰⁾

- laag volume
- middelhoog volume
- hoog volume

Juiste plek

Het kavel is gelegen aan het oude langgerekte dorpslint, de Monnikendammerrijweg die voorheen het Oudelandsdijkje genoemd werd. Noordelijk van deze dijk ligt de brede Purmervaat; ten zuiden van de dijk grenst het kavel aan een brede sloot vanwaar een ringsloot het kavel als een eiland omsluit.

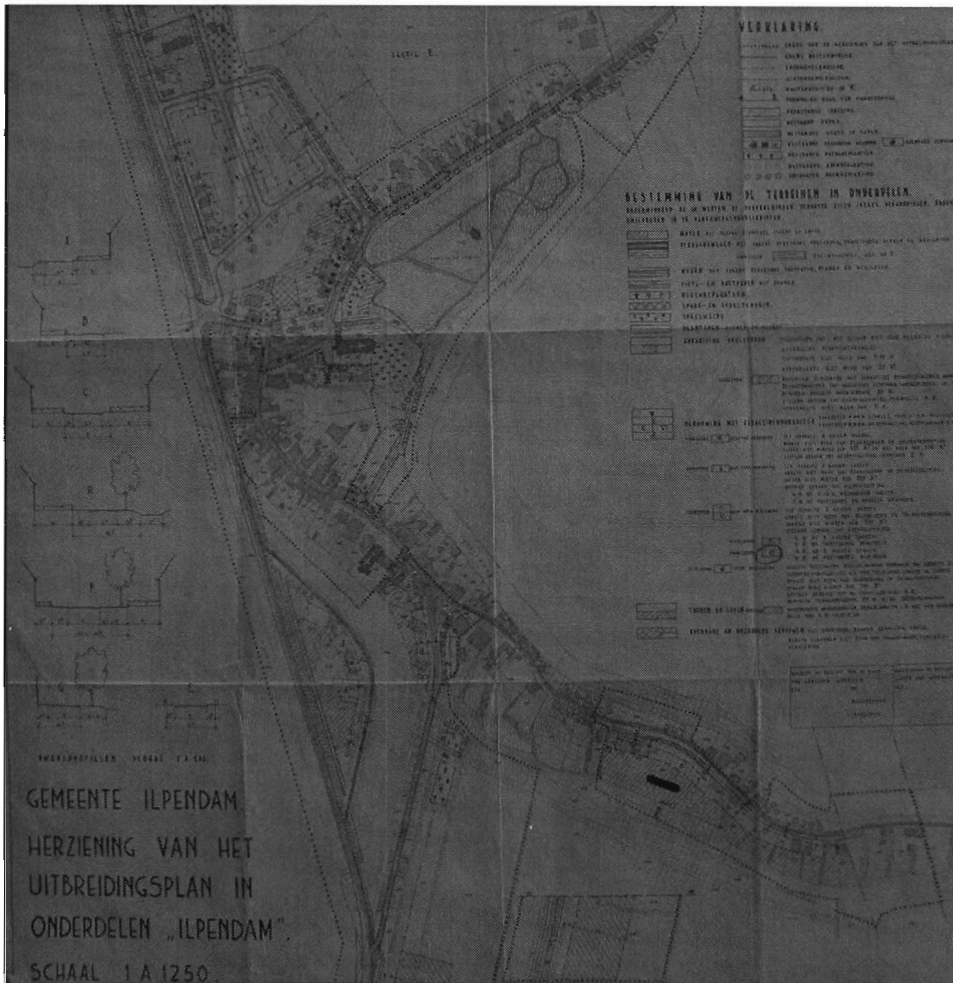
De keuze om, wars aan het bestemmingsplan niet in de aangegeven bebouwingszone aan de dijk te bouwen, maar midden op het kavel in het drassige lager gelegen gebied, is opmerkelijk. Deze keuze zou verstrekkende gevolgen hebben. Deze eigenzinnige manier van het niet volgens de voorschriften plaatsen van het woonhuis is aan Rietveld in eerdere projecten niet vreemd. Woonhuis Erdman ligt ver terug op het kavel, woonhuis Cordemeyer ligt lager dan voorgeschreven peil hoogte en woonhuis Theissing en Muus liggen verdraaid t.o.v. van de aangegeven straatrichting.

De keuze van de plaatsing en de architectuur leidde bij de gemeente tot verzet. In gesprekken die de heer Van den Doel had met de burgemeester en gemeentearchitect kwam de bestemming die op het gebied lag als 'landelijke bebouwing' ter discussie.

Er werd de overweging meegegeven dat een kap het huis niet zou misstaan. Het dorp kent vooral bebouwing opgetrokken uit baksteen, groen geschilderd houten gevelbekleding met een dakpannen kap.⁽¹¹⁾ Van den Doel zei toe dat er rondom een bomenrij zou worden geplant om zo aan de straatzijde het woonhuis aan het zicht van het dorp te onttrekken.⁽¹²⁾ Een cordon van essen omringt nu de randen van het kavel. Samen met een reeds aanwezige ringsloot wordt het kavel letterlijk losgeweekt van het dorp.

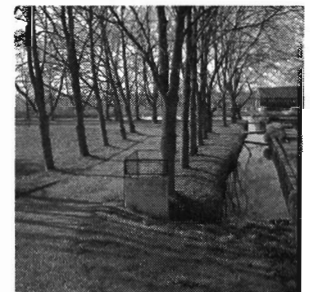
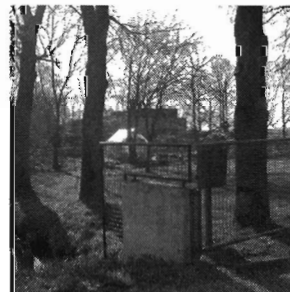
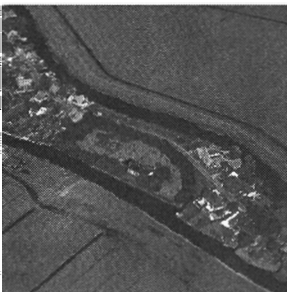
De plaatsing midden op het kavel had voor de architectuur een nog veel grotere impact; de begane grond van het huis is om technische redenen nu op een 1 meter hoog kunstmatig aangelegde terp geplaatst. Het huis is gefundeerd op een waterdichte betonnen bak ondersteund door 28 heipalen van 26 meter lengte. Rietveld constateert de stugheid waarmee het woonhuis in het land staat in tegenstelling tot de huisjes die in de omgeving met de natuur meegaan. Dit verklaart volgens Rietveld het meer massieve en strakke van zijn architectuur.⁽¹³⁾ Een 1 meter hoge langgerekte plaat met een grindgewassen betonafdekking en daaraan twee even hoge wanden houden het landschap in hun greep, één betonstenen keerwand als voorzetting van het langgerekte woonhuis en één betonstenen wand loodrecht op deze richting, richting de Monnikendammerrijweg. In de ruimte tussen de armen en plaat geven trappen toegang tot de terp.

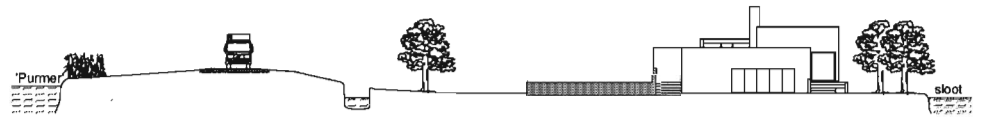
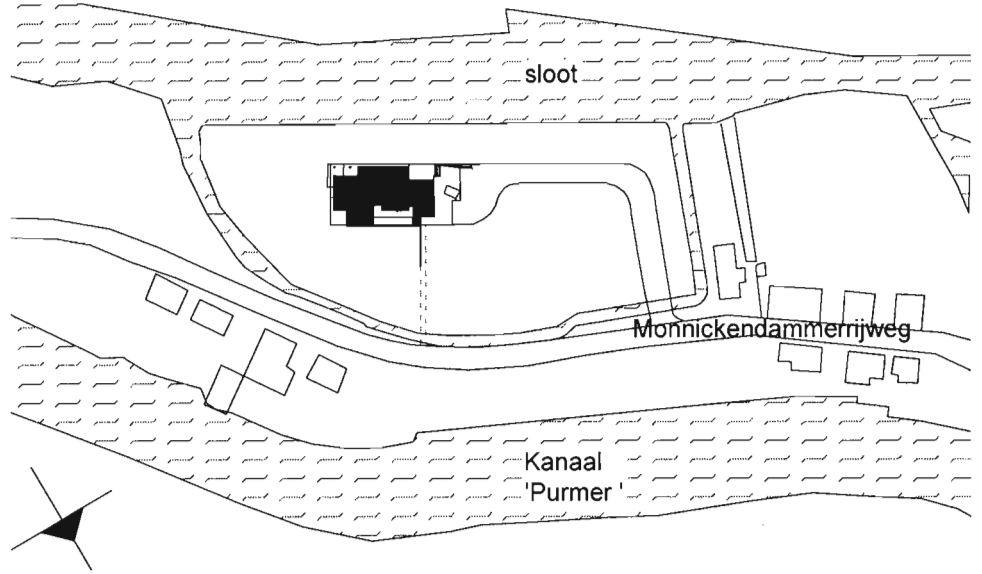
situatie
uitbreidingsplan

Woonhuis van den Doel

Woonhuis van den Doel

situatie en
dwarsprofiel

Er zijn twee terreintoegangen gedacht; de hoofdentree is meteen zo dicht mogelijk tegen het dorp gedrukt; langs de randen van het kavel wordt met een bocht het woonhuis benaderd aan de lage witte kopzijde met z'n brede rode garagepoort. De andere toegang leidt vrij direct vanaf de straatzijde met een simpel brugje over het slootje in een rechte lijn naar de frontgeveltrap. Deze laatste verbinding is in het ontwerp opgenomen maar niet gerealiseerd.

Op de plaat staan drie volumes. Ze zijn los van de plaat gehouden door een terugliggende zwarte bakstenen plint. Opvallend is het vlak onder keukenraam dat in een vlak met de plint in het staande metselwerk is gedetailleerd.

Het lage volume kent een hoogte van 270cm. De gevel is opgetrokken uit een wit geglaazuurde baksteen in halfsteensverband.⁽¹⁴⁾ Het volume bevat de badkamer, de kleine slaapkamer, de bijkeuken, de entreehal met de entreeluifel, de over de volle breedte overdekte terrasnis en de verdiepte garage met het atelier. De inwendige terrasnis kreeg een accent door het toepassen van blauwe verblendstenen.

Het middelhoge volume, 340cm hoog, is opgebouwd uit licht grijs/groene verblendsteen in halfsteensverband. In dit volume bevindt zich de hal, de garderobe, de keuken, de doucheruimte, het toilet, de slaapkamer, de studeerkamer en de terrasluifel.

In het hoge volume, 450cm hoog met een 590cm hoge schoorsteen, bevinden zich de belangrijkste functies: de woonkamer en een slechts door een lage kastenwand en schuifdeur afgesloten slaapruijnte. Dit deel is in zwarte verblendsteen uitgevoerd.

Al het metselwerk is plat-vol gevoegd om nog meer het idee van massa te versterken. Het spel van de drie massa leidde ertoe dat de kozijnen als één grote snede in de massa werden gedetailleerd. De kozijnen blijven wit en liggen ver terug in het vlak. De betonnen luifels rondom en het houten boeiboord in terrasnis zijn abstract vormgegeven zonder een dakrand in het zicht. Het dakleer is koud op de baksteen beëindigd met bitumen pasta. De verglaasde schoorsteenpotten mochten niet meer dan één centimeter boven de schoorsteenplaat uitsteken.⁽¹⁵⁾

De lange gesloten frontgevel op het noorden kent een grote gelaagdheid van langs elkaar schietende strak gedetailleerde vlakken. De lage entree muur die evenwijdig aan de rijweg loopt gaat als één vlak over in de badkamer- en slaapkamergevel. Vervolgens volgt de entreezone met de brede trappen, dan kondigt het laag volume zich aan met het in één vlak gelegen boeiboord, de luifel, de kopse metselwerkkanten en de glazen bouwstenen wand. Verdiept liggen onder de luifel de entree, de keuken en de informele toegang.

Achter de entree, de keuken en de informele toegang ligt in een lange lengtebeweging de middelhoge wand in grijs baksteen en ver daarachter is de zwarte woonkamerwand met als verticaal accent de schoorsteen te zien. De opgetrokken gevel oogt vrij gesloten.

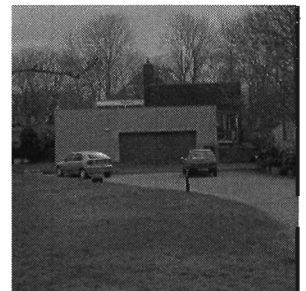
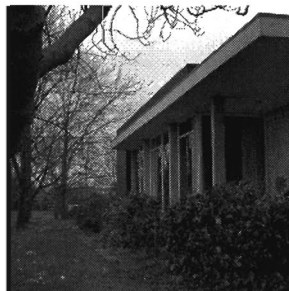
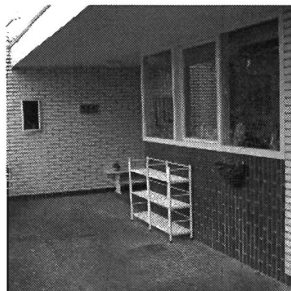
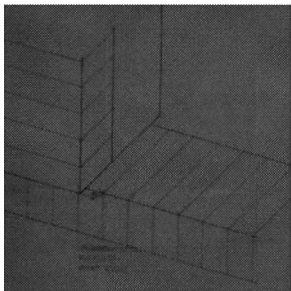
In tegenstelling tot de noordgevel is de zuidgevel erg transparant. Hier ligt het uitzicht en hier wordt naar de zon toe geleefd. Enigszins verwarrend suggereert de terrasluifel alsof er een middelhoog volume in het zwarte hoge volume is geschoven. De ragfijne stalen kozijnen maken de woonkamer en spreekkamergevel tot één grote uitsnede waarvoor vier smalle rechthoekige betonnen kolommen zijn geplaatst.

De westgevel wordt gedomineerd door het lage horizontale vlak van de garage met de rode garagedeuren; links en rechts liggen de brede trappen van de entree naar het terras. Opvallend is de keuze van een bredere trap voor het terras.

De oostgevel laat vooral het middelhoge volume zien terwijl het lage en hoge volume wegvallen. In publicaties staan geen foto's van deze minst spectaculaire gevel.

In het ruimtelijke concept van de drie massa's valt nu als consequentie de erg lage badkamer, de erg hoge garage en het atelier op. Een zolderkast boven de garagedeuren benut de hoge ruimte enigszins.

Dat er na het bepalen van de vorm nog geschoven is in het programma zonder de vorm aan te passen is een bevestiging van het belang dat Rietveld aan zijn concept van de drie volumes hechtte. Het beeld blijft dominant; hoewel Van den Doel een open haard niet noodzakelijk vond⁽¹⁶⁾ zette Rietveld toch een schoorsteen als ruimtelijk element in.

Juiste tijdstip

Op 69-jarige leeftijd kreeg Rietveld de opdracht voor dit woonhuis. Het grote woonhuis Van Dalen te Bergeijk was al gerealiseerd samen met medewerker Van Grunsven, die ook bij dit woonhuis betrokken was; vele woonhuizen, met nog meer teleurstellingen had hij al achter de rug. Het op een juist manier omgaan met de situatie was vanzelfsprekend geworden. Zijn eerdere contacten met Mien Ruys hebben hem daarin gesterkt.

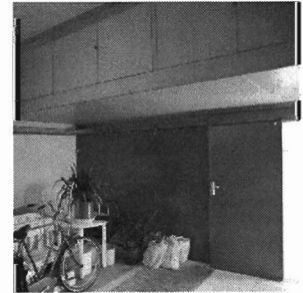
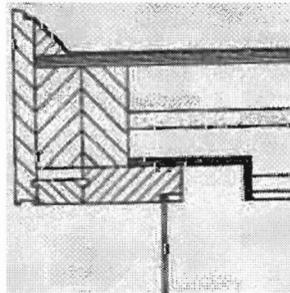
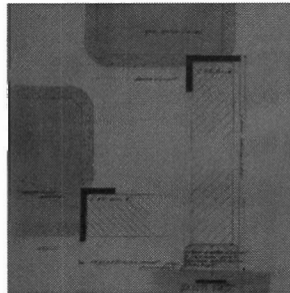
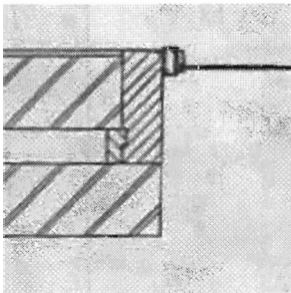
Na alle experimenten op technisch en ruimtelijk gebied was hij rijp voor een opdracht waarin alles van A tot Z klopte. Geen lekkend dak, geen ad hoc beslissingen, geen te lage budgetten, geen gediensstige opstelling naar het oor van de opdrachtgever.

Het bureau had naast de architectuur nu ook de bouwtechniek en bouwfysica onder de knie. Een gevel van verblendsteen met open stootvoeg, de muurafdekkingen, de latei opleggingen, de dakbeëindigingen, de dubbele beglazing in de woon- en spreekkamer⁽¹⁷⁾, de houtwolcementplaten achter de lateien: zij hadden allen een plaats gekregen in de architectuur. Latere woonhuizen zoals woonhuis Erdman en de vier woonhuizen te Amstelveen laten eenzelfde volwassenheid zien.

Het bureau kon putten uit ontwikkelde principes van vanzelfsprekende details die verder doordacht waren in de loop der jaren. De stalen hoeklijnen voor binnendeuren met aansluiting op het stucwerk, de inbouwkasten, de doorgeefkast in de keuken, de slimme zolderkast boven de garagedeuren, het brute openhaard-element in de woonkamer, de mozaïektegels in de hal, de badkamer en de keuken, de Wengé vloer in de woonkamer, de gordijnkoof, het keurig overgaan van binnen naar buiten in respectievelijk wengé vloer, de convectieput, het tegelwerk, een kozijn, de metselrand tot de betonvloer op het buitenterras: allen zijn precies ingezet en uitgedacht.

Het gehele ontwerp is op het bekende 1x1m raster gezet; een duimstok van 1 meter had immers iedere timmerman bij zich.

De functionele organisatie en de lichtinval speelt zoals in de eerdere plannen een belangrijke rol in de plattegrond. De ruimten zijn allen rond de entreehal gegroepeerd. De keuken ligt vergelijkbaar met andere Rietveld woonhuizen aan de hal aan de noordelijke voorzijde met overzicht over de entree. Op de hal komen verder de woonkamer, de garderobe, de slaapkamer, de badkamer, het toilet en de aparte toegang tot de voormalige hoofdslaapkamer uit. De deuren naar de diverse ruimten zijn in de breedte gevarieerd naar gelang de belangrijkheid van de achterliggende ruimte.

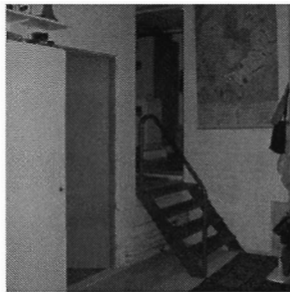
De hal met z'n twee dubbele toegangsdeuren oogt erg formeel en koel met de vreemde oplossing van 12 daklichten. Met het verschil in hoogte lag een oplossing met natuurlijk zijlicht eerder voor de hand; deze oplossing is wel in de keuken gerealiseerd. Vreemd is de informele positie van de keuken naar de hal toe die door Van den Doel zelf is gecorrigeerd door spiegelglazen panelen in de keukenpui te laten plaatsen.⁽¹⁸⁾

In het organisatieprincipe liggen in deze hal enkele knelpunten. De positie van de hal als ontmoeting van zowel de privé route hoofdslaapkamer-badkamer als de doorloop naar de patiëntensprekkamer is merkwaardig. De garderobenis met verlaagd kunstlicht plafond loopt door in toilet/doucheruimte en oogt erg laag. De badkamer heeft slechts een hoogte van 2 meter. Via de keuken en de bijkeuken kan de hoge garage met atelier van mevrouw Van den Doel betreden worden met een klein stalen trapje. Het hoge atelier met een glazen bouwstenenwand mist een blik naar het buiten, hetgeen middels een klein raam in eerdere werktekeningen wel gepland was.

De slaapkamers aan de hal, hoewel voorzien van veel licht en uitzicht, ogen klein en zijn voorzien van een praktische extra klein deur naar de doucheruimte.

Des te bevrijdender is het vergezicht, de ruimte en de zee van licht na het openslaan van de brede deur in de hal die toegang geeft tot de woonkamer. Een panoramisch uitzicht op het polderlandschap wordt geboden door zes immens rafijne stalen puien van 380x185cm. Aan de ene zijde geeft een 205cm hoge glazen deur toegang tot het zuidwestterras terwijl een immens schuifraam het zuidoostterras verbindt met de woonkamer. Dit schuifraam kan in een rail evenwijdig aan de buitenwand van de spreekkamer gezet worden. Er ontstaat door de openheid aan beide zijden een fantastische lengtewerking waarbij het gevoel van 'buiten zijn' enorm versterkt wordt. De terrasvloer in beton, de kolommen en de luifel vatten de totale lengte van het woonhuis als een geheel nog eens samen.

Aan de andere lange zijde van deze ruimte dient de gesloten wand als rug om de ruimte vast te houden; de brede betonnen open haard en het doorgeefluik naar de keuken vallen hierin als elementen op.⁽¹⁸⁾ Ingebouwde plafondspots begrenzen de ruimte aan de bovenzijde als één kale open ruimte. Het scheppen van ruimte is met zorg geënceneerd. De beheersing van de ruimte en de verzorging van de bouwtechnische details laat hier duidelijk een volwassenheid na een traject van onderzoek zien.

'Dit is het resultaat van tientallen jaren experimenteren', concludeert Rietveld bij het analyseren van de abstractie in zijn architectuur.⁽¹⁹⁾ Het project is afgewogen en lijkt in z'n perfectie af en toe te keurig te zijn.

De serieuze zware bakstenen massa's schijnen weinig meer van doen te hebben met Rietveld's ad hoc architectuur vol experiment en directheid.

De praktische oplossing om de keukentafel aan één zijde af te snuiten, om zo de loop naar de hal beter te krijgen, relativeert deze perfectie enigszins.

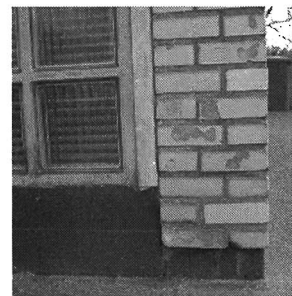
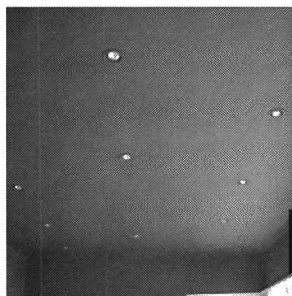
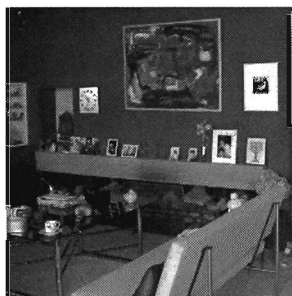
In huidige toestand staat het ontwerp nog steeds als een huis overeind. De plaatsing van het woonhuis op het kavel en de plaat met z'n drie massa zijn nog steeds even krachtig. Het oplopende terp-idee is door verzakking van de grond rondom de plaat verdwenen en is nu als plateau van één meter hoogte te lezen. Beplanting rondom moet dit probleem visueel verbergen. Een klimop aan de noordzijde en de inmiddels volwassen essen geven een ander beeld van het woonhuis dan op de eerste foto's van Jan Versnel.

De Bruynzeel keuken is helaas vervangen, de kastenwand met schuifdeur tussen de woonkamer en de hoofdslaapkamer is verdwenen, de kleurstelling van het interieur schilderwerk is ingrijpend gewijzigd. De misschien te felle roze-witte tinten die Rietveld voorstelde voor het interieur zijn vervangen door een vreemde paarse kleur in de hal, badkamer, keuken en garderobe en grijs in de woonruimte.

De bouwtechnische staat van het huis is redelijk gezien de weersinvloeden waaraan het in het open landschap staat blootgesteld; enkele houten kozijnen moeten onderhouden worden, de stalen kozijnen roesten enigszins, het lood is vrij dun, het glazuur van de baksteen slaat door het opvriezende vocht plaatselijk eraf en het plafond van de terrasnis zakt door.

De abstractie van het volume die haarfijn is uitgewerkt vraagt echter om een erg kritische houding op detailniveau. Zo ontsiert momenteel een dominant eenvoudig kunststoffen ontluichtingspijpe van de CV het schoorsteensilhouet en is de rand van het dak voorzien van een schuin weglappende zinken dakrand. Bij de entreezijde is deze dakrand-beëindiging storend goed zichtbaar. Het belang van de bouwtechniek in relatie met de architectuur is de sleutel van het goed bewaken van Rietveld's mijlpaal.

Het juist omgaan met de woning die door zijn abstractie bijna tijdloos is vereist een gedegen onderzoek naar de kwaliteiten van de woning op het gebied van stedenbouw, architectuur en bouwtechniek. Onlosmakelijk zijn deze drie met elkaar verbonden.

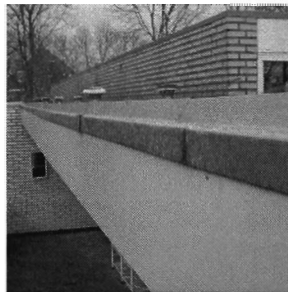

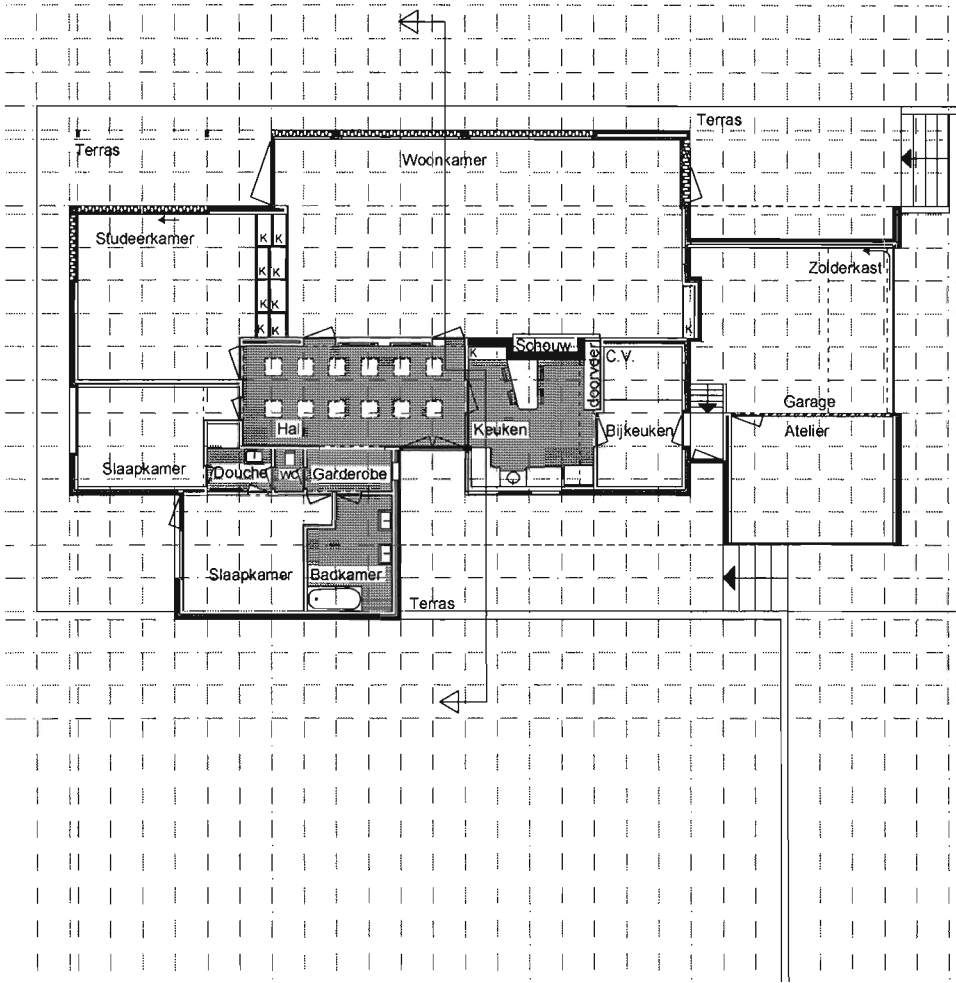
Woonhuis van den Doel

Behalve op detailniveau wordt nu vanuit het grote schaalniveau het woonhuis bedreigd. In het adembenemende uitzicht over het maagdelijke polderlandschap met z'n groene vlakke en grazende schapen is nu een slopersbedrijf bezig om fors in activiteiten uit te breiden. De haag van essen om het uitzicht voor het dorp op het woonhuis te ontnemen zou wel eens anders om als bescherming van het woonhuis tegen de activiteiten van het dorp moeten gaan dienen.

Ir. John Swagten, juni 2004

- (1) B.Mulder; Gerrit Thomas Rietveld, leven denken werken
- (2) Concepttekst voor een boek over architectuur
- (3) Goed Wonen (1961)
- (4) Goed Wonen (1961)
- (5) Brief Van den Doel aan Rietveld (09-12-1957)
- (6) Brief Van den Doel aan Rietveld (29-01-1958)
- (7) Brief Van den Doel aan Rietveld (10-02-1958)
- (8) Goed Wonen (1961)
- (9) Bouwkundig Weekblad (1960)
- (10) Goed Wonen (1961)
- (11) Brief Van den Doel aan Rietveld (07-02-1958)
- (12) Brief Van den Doel aan Rietveld (07-02-1958)
- (13) Goed Wonen (1961)
- (14) Bestek mei (1958)
- (15) Bestek mei (1958)
- (16) Brief Van den Doel aan Rietveld (09-12-1957)
- (17) Bestek mei (1958)
- (18) B.Mulder; Gerrit Thomas Rietveld, leven denken werken
- (19) Bouwkundig Weekblad (1960)

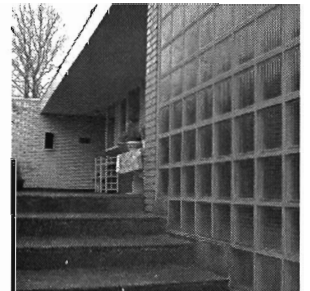
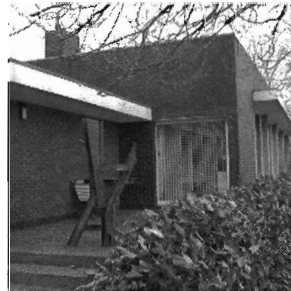
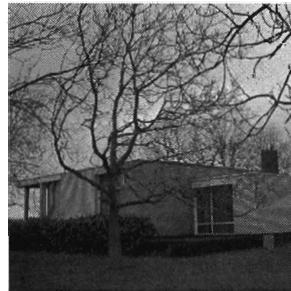
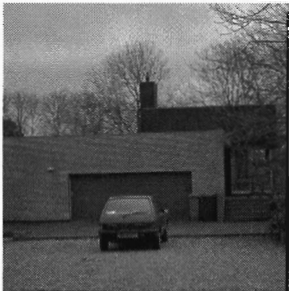
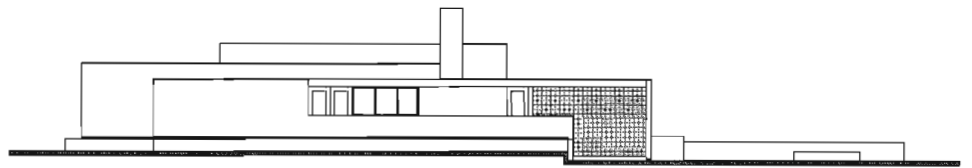
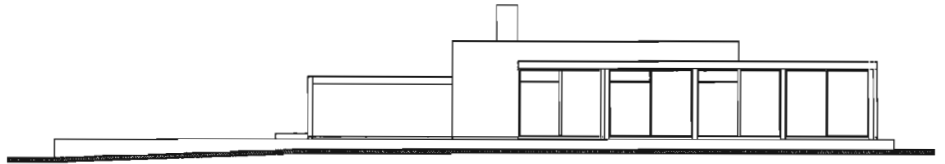
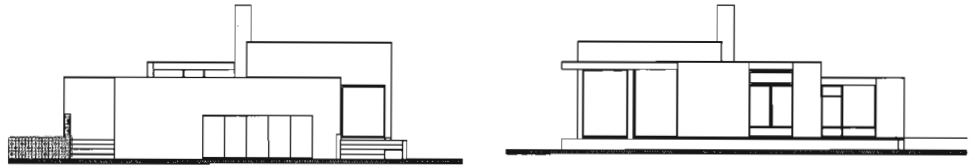
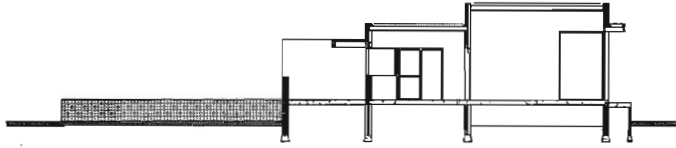
originale plattegrond

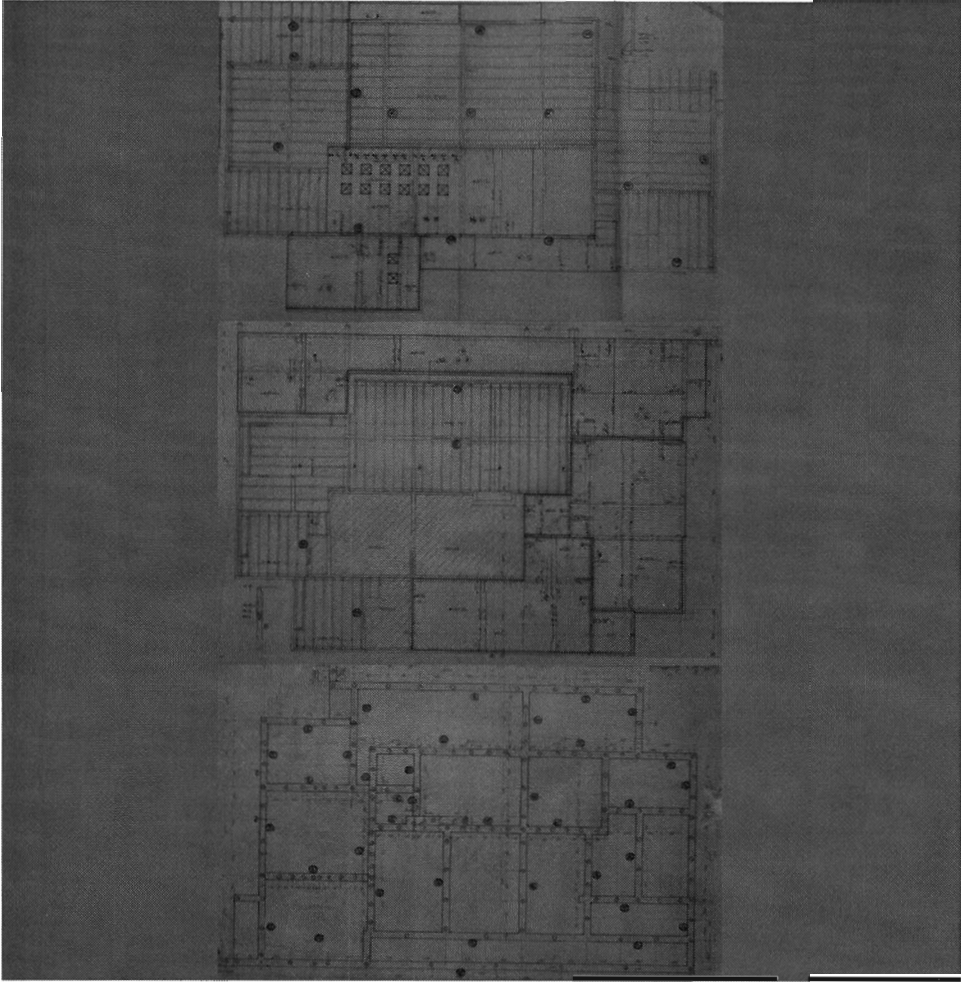
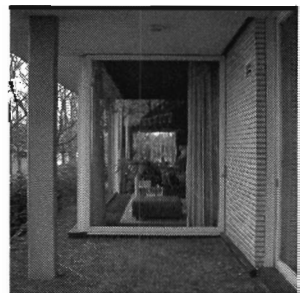
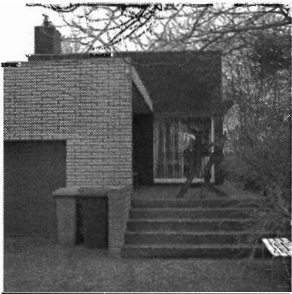
Woonhuis van den Doel

Woonhuis van den Doel

originele doorsnede
en gevels

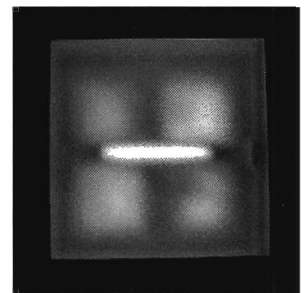
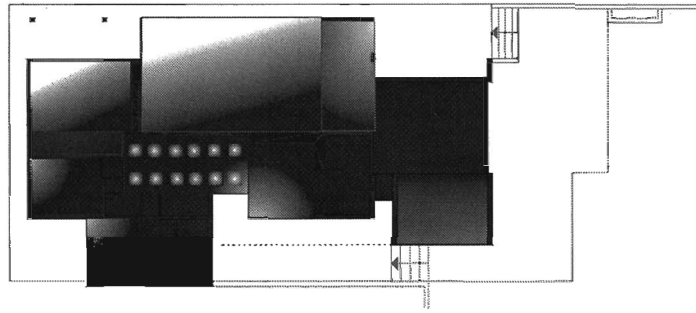
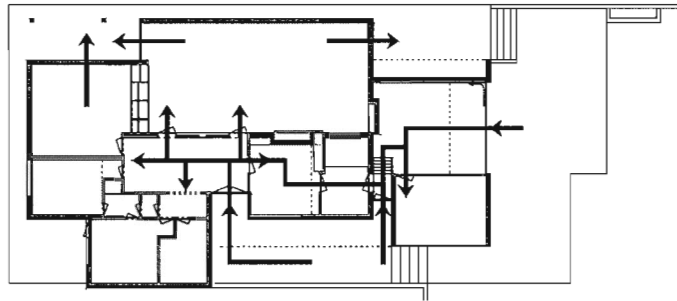
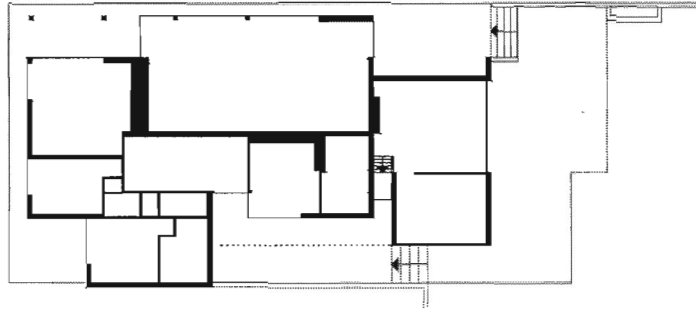

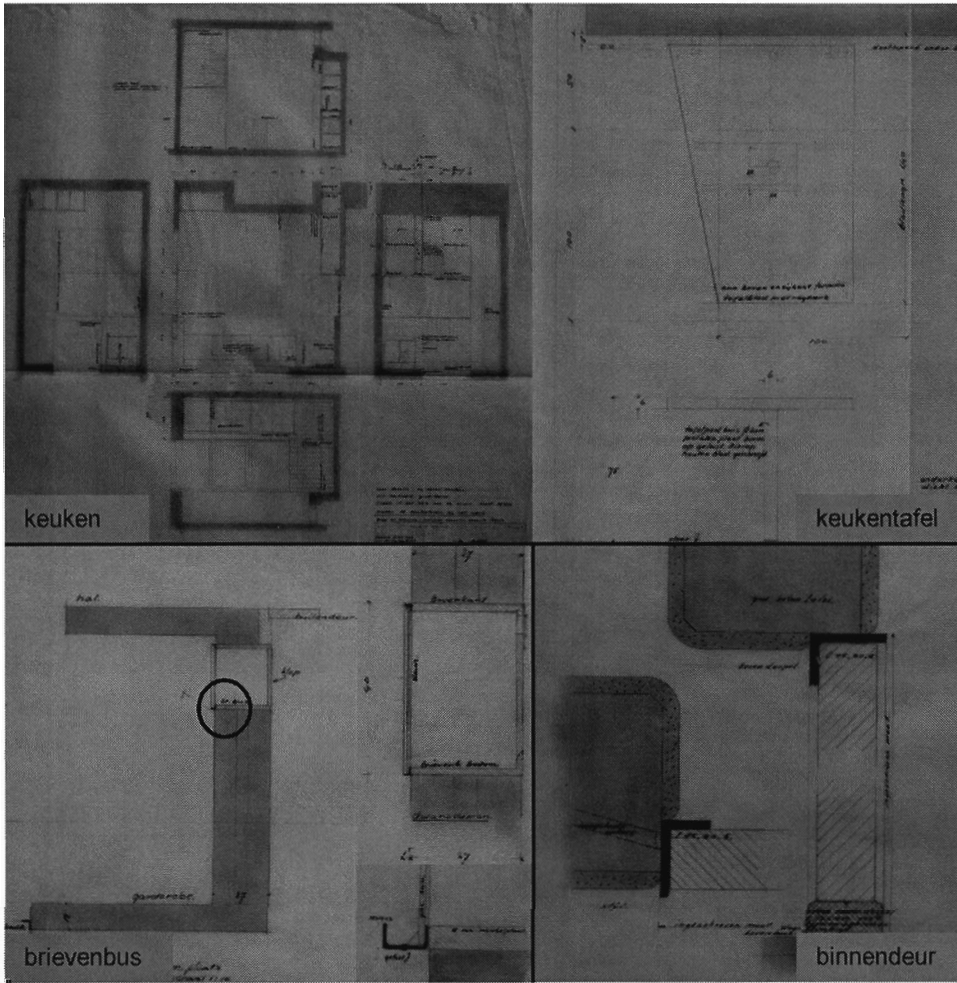
Woonhuis van den Djoel

constructie

Woonhuis van den Doel

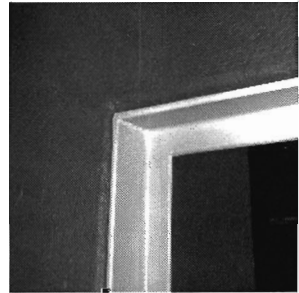
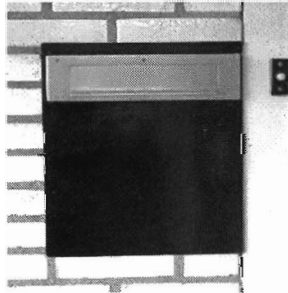
ruimtebegrenzing,
routing en daglicht

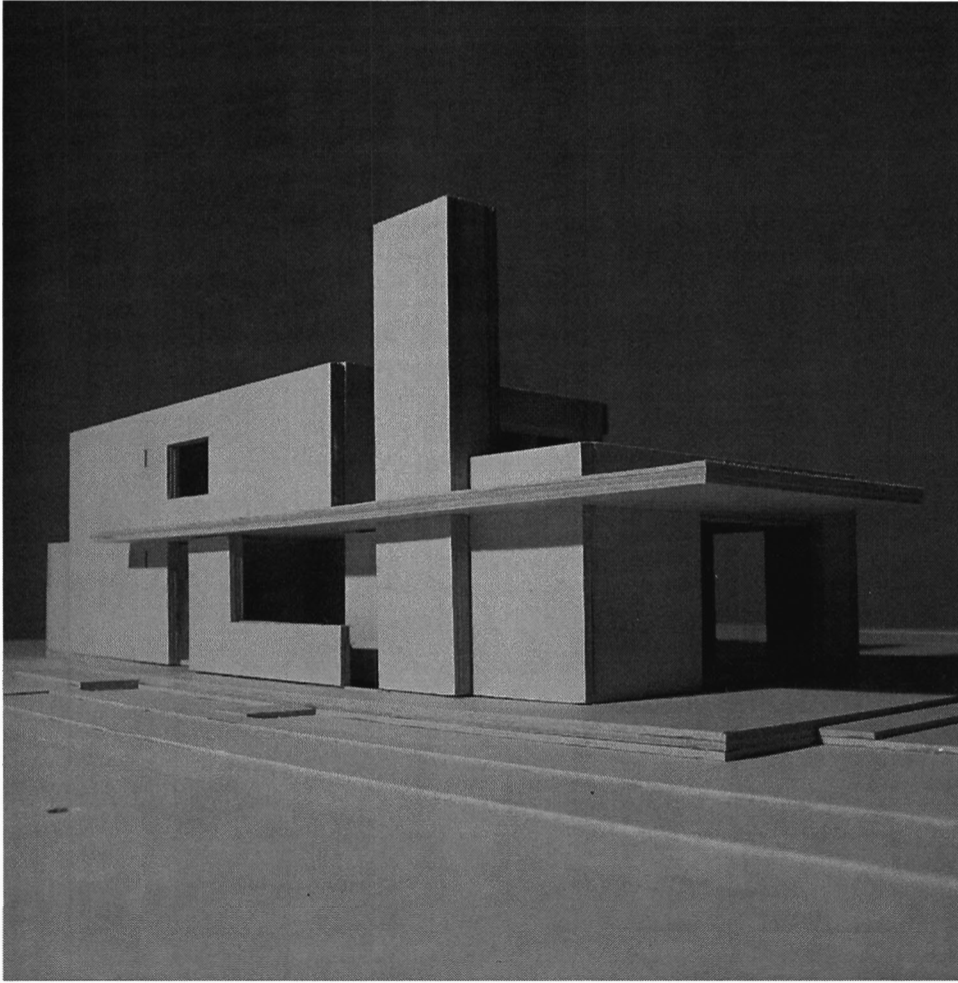
detail

Woonhuis van den Doel

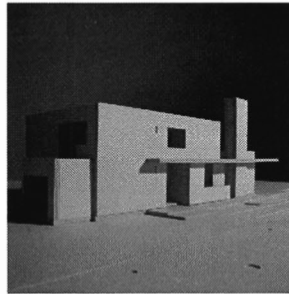
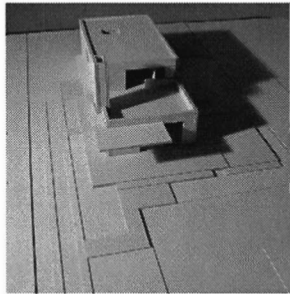
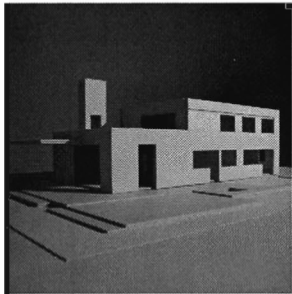

Woonhuis Erdman

Woonhuis Erdman
1961
Kievitslaan 34
Wassenaar

Totstandkoming ontwerp

Rietveld vond dat in de door hem ontworpen woonhuizen 3 mijlpalen waren aan te wijzen: het Schröderhuis te Utrecht doordrenkt van een levenshouding en van besef van ruimte, het woonhuis van den Doel te IJpendam waar hij alle vrijheid kreeg en aan menig architect of opdrachtgever trots liet zien en als derde woonhuis Erdman vanwege zijn vorm, oorspronkelijk een uitgewogen compositie van transparante, witte, blauwe en grijze vlakken in een staalskelet. De gevel zou, door het toepassen van het staalskelet, volledig vrij indeelbaar zijn. In het uiteindelijke ontwerp heeft echter het staalskelet plaats gemaakt voor traditionele dragende metselwerkwallen. In sculpturale werking, in compositie van volumes en in zwaarte ligt het woonhuis zo in de lijn van woonhuis van den Doel.

In de plattegrond is er merkwaardig genoeg nauwelijks iets veranderd in het uiteindelijke ontwerp op het doorzetten van de luifel aan de voorzijde ter plaatse van het terras na.

Situatie

Het kavel grenst met de zuidwestelijk gelegen voorzijde aan een breed opgezette laan met oude eikenbomen en ligt met de achterzijde aan de rand van een oud bos. Samen met tuinarchitecte Mien Ruys heeft Rietveld met zorg een plaatsing van het woonhuis bepaald, terug gelegen op het kavel terwijl de andere bebouwing in de villawijk juist vooraan aan de laan gelegen is. De woning is zo gelegd op het kavel dat zoveel mogelijk prachtige eiken behouden konden blijven. Door de bomen aan de oost- en westkant dichtbij het huis te laten staan ontstaat schaduw die over het huis heen valt en niet in de kamers.

De oprit werd pal aan de westgrens gelegd naast de grenshaag om bezoekers zoveel mogelijk weg van het huis te houden. De drie oude eiken scheidten de oprit van het huis; dit wordt versterkt door de voorgestelde bosachtige beplanting. Met uitzondering van een verzorgd stuk gras grenzend aan het zuidterras werd de aangetroffen bosachtige situatie zoveel mogelijk intact gehouden.

Het kavel wordt omsloten door een haag waardoor meer privacy ontstaat. De diepte van het kavel wordt door het, in lengte plaatsen van het volume nog eens versterkt.

The self-willed and perfectly balanced placing of this long volume on the wooded site and the sculptural resolution of the perfectly detailed abstract mass with excisions (the first design was a steel skeleton with flat steel panels) makes this house one of Rietveld's masterpieces in his series of houses. Despite the heavy brick elevations, the interior spaces are very light and open towards the environment. Although the house radiates power, it staggers under the assault of the recent additions and reconstruction of sleeping spaces and swimming pool.

Het ontwerp

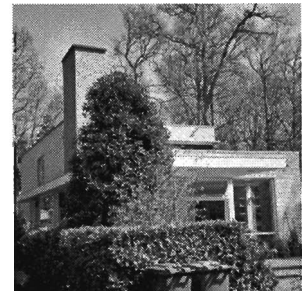
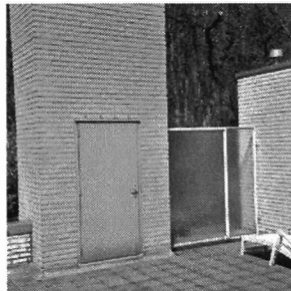
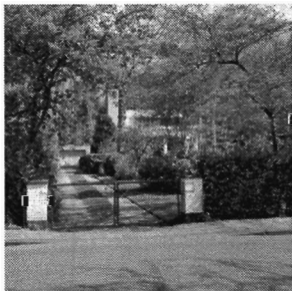
Het langgerekte volume wordt van de zijdelings gelegen oprit benaderd. De woonruimte en het terras liggen vanaf de oprit als eerste in het gezichtsveld enigszins afgescheiden door heesters gevolgd door een krachtig gebaar van de schoorsteen. Deze schoorsteen is ruim opgezet en doet t.p.v. het dakterras tevens dienst als stoelenberging. Een laag muurtje laat in één beweging de keuken informeel van binnen naar buiten lopen. Pas voorbij het keukenraam ligt de teruggelegen entree met zijn tastbare details als de brievenbuskast. Helemaal achterin het volume is de garage gesitueerd. Een luifel pakt al deze sequenties in één beweging samen.

De gevel is als een continue figuur vormgegeven. Uit de bakstenen massa zijn krachtige grote samenhangende vlakken uitgesneden, zoals bijvoorbeeld de houten betimmering die de slaapkamerramen als één uitsnede verbindt. De S-figuur in het volume die te lezen is vanaf de laanzijde verandert bij benadering van het huis in een complexer spel van laag volume, opbouw en schoorsteen.

De plattegrond is op een 1x1m grid langwerpig georganiseerd rondom een centraal gelegen, kruisvormige verkeersruimte. Hieraan ligt aan de ene zijde van de gang de keuken en de hal op het noordwesten en aan de andere zijde de speelkamer. De gang eindigt in de, op het zuidwesten gelegen eet- en woonkamer met een terugblik op de laan. De andere kant van de gang ontsluit de werkruimte en de garage terwijl de trap, badend in het bovenlicht, de slaapverdieping ontsluit.

Opvallend is het enorme dakterras als gevolg van het grote ruimteprogramma op de begane grond. De lange zichtlijnen in de plattegrond en de grote glasopeningen maken, ondanks de massieve uitstraling, de ruimte ontzettend transparant en licht; binnen loopt over in buiten.

De woning heeft in lengterichting twee dragende buitenwanden en in het midden één wandlijn als tussensteunpunt. Het dakterras en het dak zijn eenvoudig overspannen middels een houten balklaag en stalen hoofdtraagbalken. Een iele kolom ondersteunt de stalen IPE van de omlopende luifel.

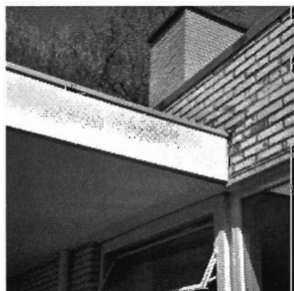
Kenmerkend bij de detaillering van de houten buitenkozijnen is dat ze in één vlak met het metselwerk zijn gezet. In het spel van massa's werden de dakranden tot minimum zichtbaar beperkt. De bitumen dakbedekking werd opgeplakt op een ingemetselde eternit plaat, de terrasmuurafdekking bestond uit een geglaazuurde steen en t.p.v. de luifel werd de dakbedekking tegen een houten schroot geplakt en dichtgezet op het boeiboord.

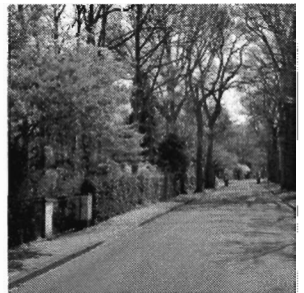
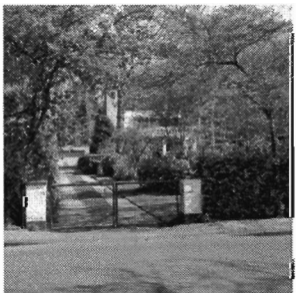
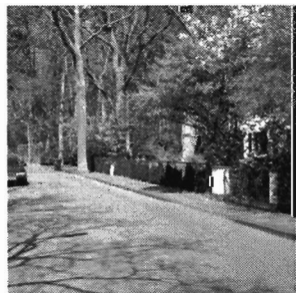
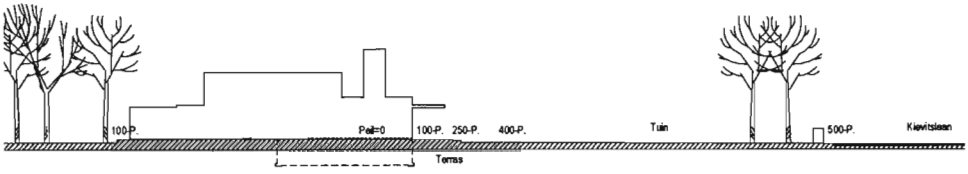
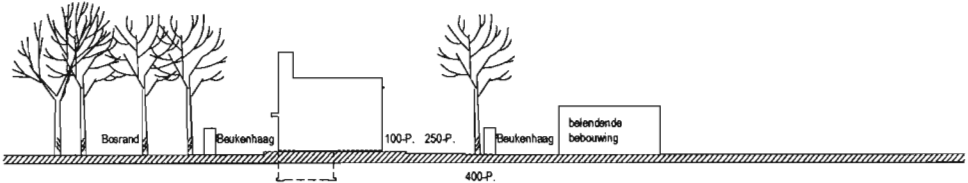
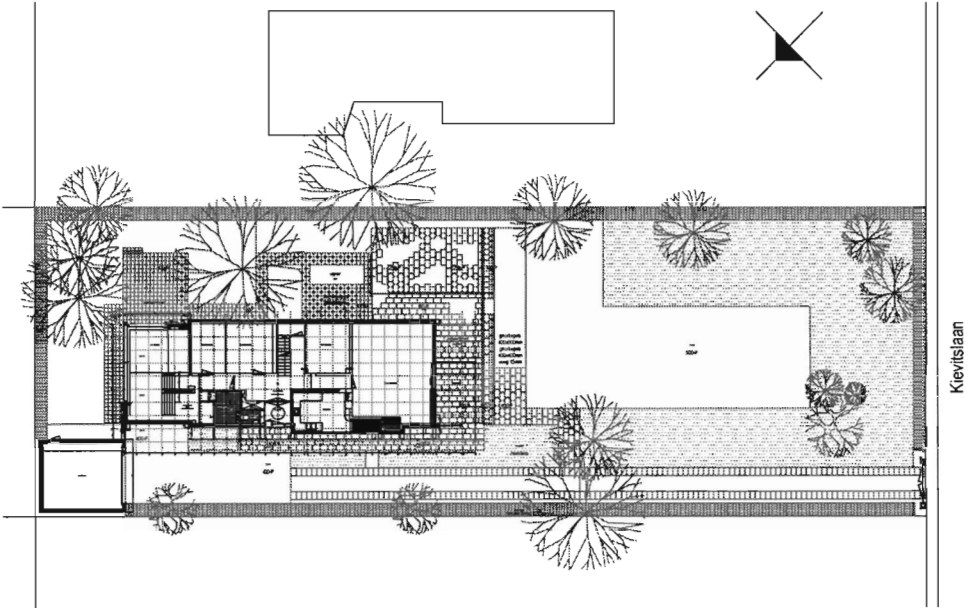
De woning is t.p.v. de buitenwanden ongeïsoleerd, t.p.v. het platte dak is 2cm glaswol toegepast en is er een houtwolcementplaat achter de betonlateien gezet. In originele staat is enkel glas toegepast. De glazuurlaag op de bakstenen buitengevel heeft door het gebrek aan voldoende spouwisolatie behoorlijk veel schade opgelopen.

De woning is in de loop der tijd helaas ingrijpend veranderd. De originele lichtkoepel in het trappenhuis is verdwenen. De speelkamer is eetkamer geworden, de dienstlift van keuken naar de proviandkamer is verdwenen alsmede de door Rietveld ontworpen keukeninrichting; de garage en werkkamer zijn rigoureuus verbouwd tot slaapkamer en zwembad. Achterop het kavel is een losstaande garage gebouwd. Op de verdieping is een kantoorruimte t.p.v. de overloop met invalidentoilet en douche toegevoegd en de badkamer is verbouwd.

Een wand is geplaatst tussen eet- en woonkamer en een, door Rietveld ontworpen doorgeefkant is dichtgezet. De vloerafwerking in de hal, eetkamer en keuken is gewijzigd. Al eerder werd in 1966 het raam in de zuidgevel gewijzigd, de mozaïektegels in de gang werden vervangen, de wand en het kozijn tussen hal en speelkamer werden gesloopt en een schuifdeur werd t.p.v. de keuken geplaatst.

Ondanks deze verbouwingen blijkt de woning nog steeds de kracht van het originele ontwerp uit te stralen. De onbegrijpelijke recente toevoeging van een zwembad is echter teveel gevraagd voor de woning. Omgaan met dit woonhuis vraagt om het inzicht en de kennis van de bestaande kwaliteiten en om een handelen naar de aard van het woonhuis.

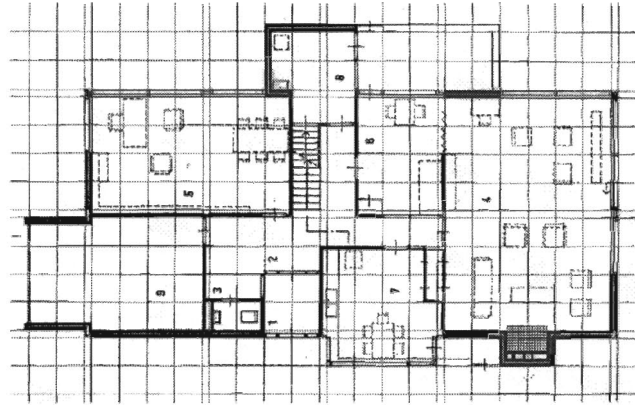

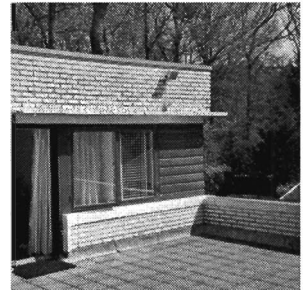
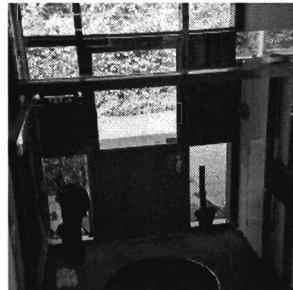
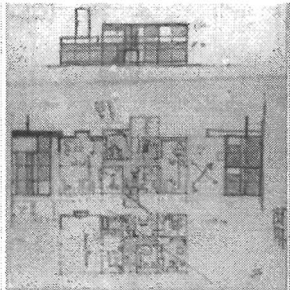
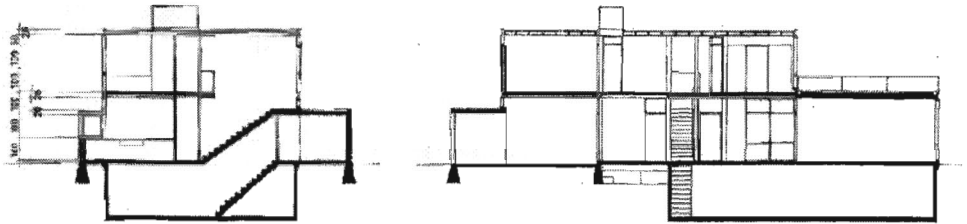
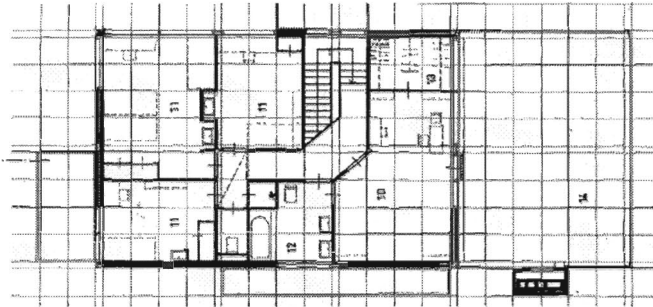
Woonhuis Erdman

originele plattegronden
en doorsneden

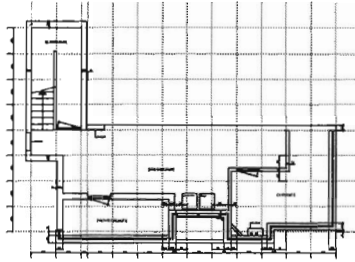
begane grond

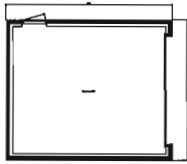
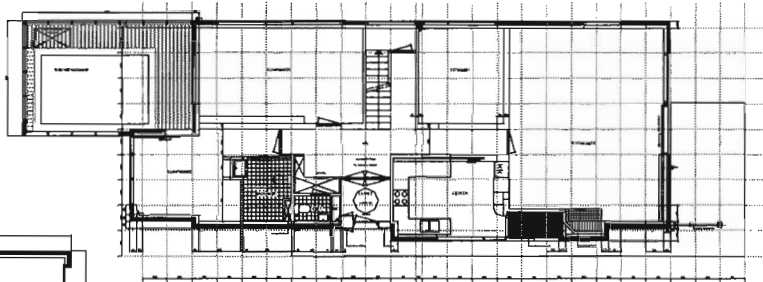
verdieping

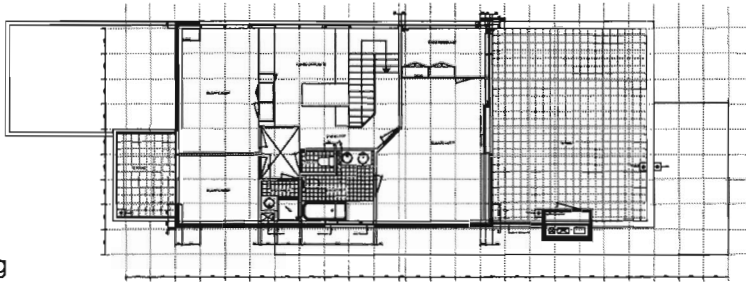
kelder

begane grond

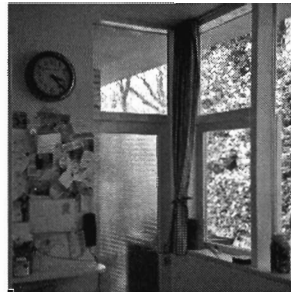
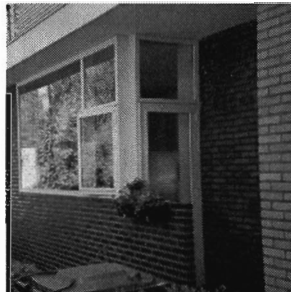
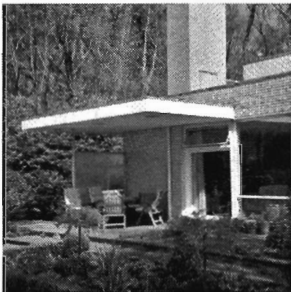

verdieping

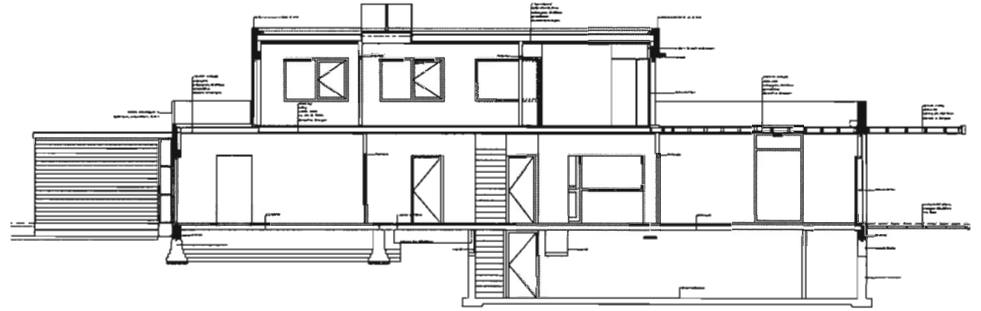

huidige plattegronden

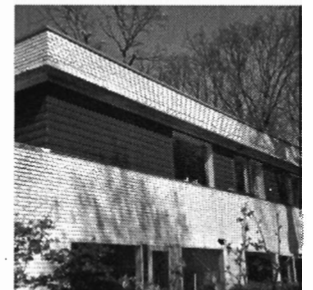
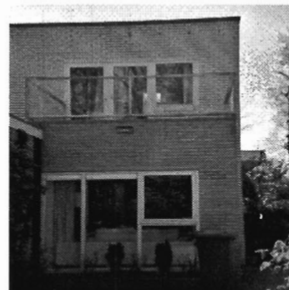
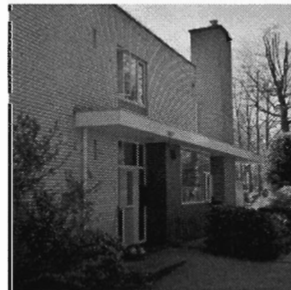
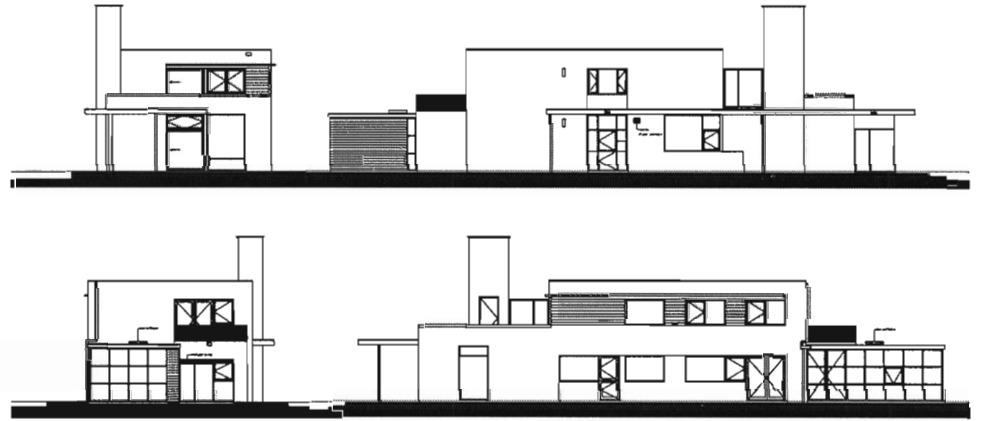
Woonhuis Erdman

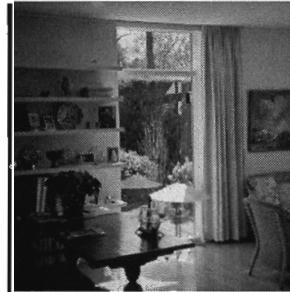
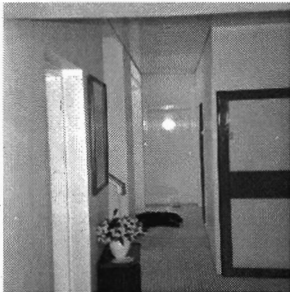
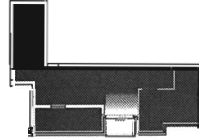
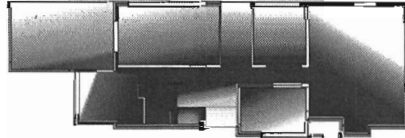
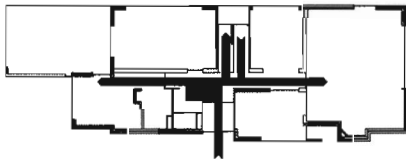
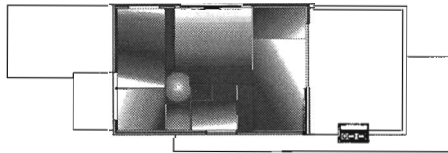
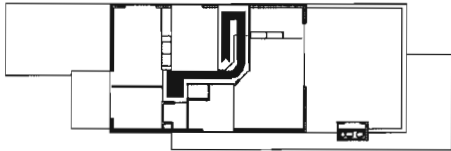
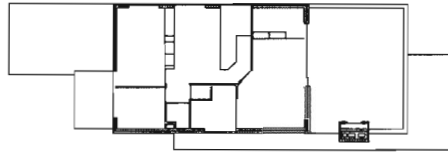
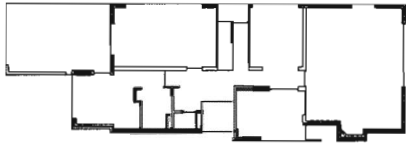
huidige doorsnede
en gevels

Woonhuis Erdman

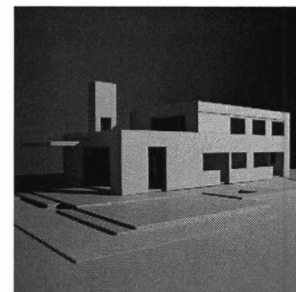
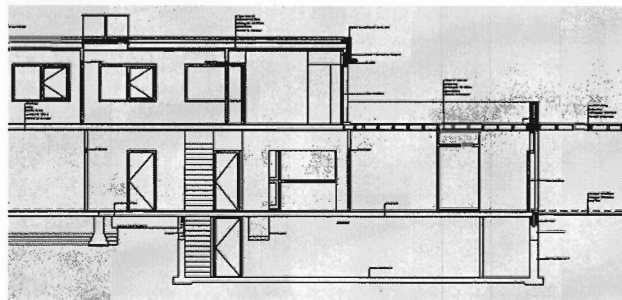
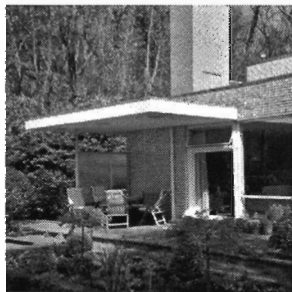
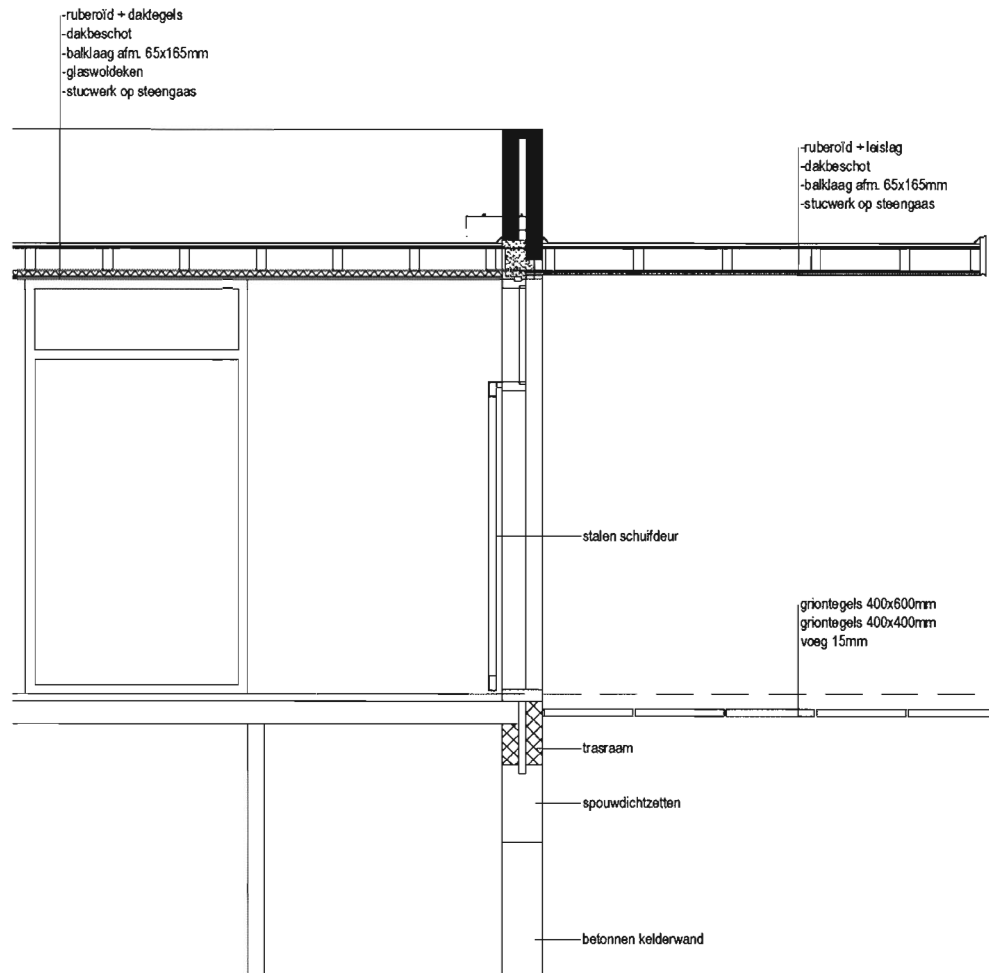

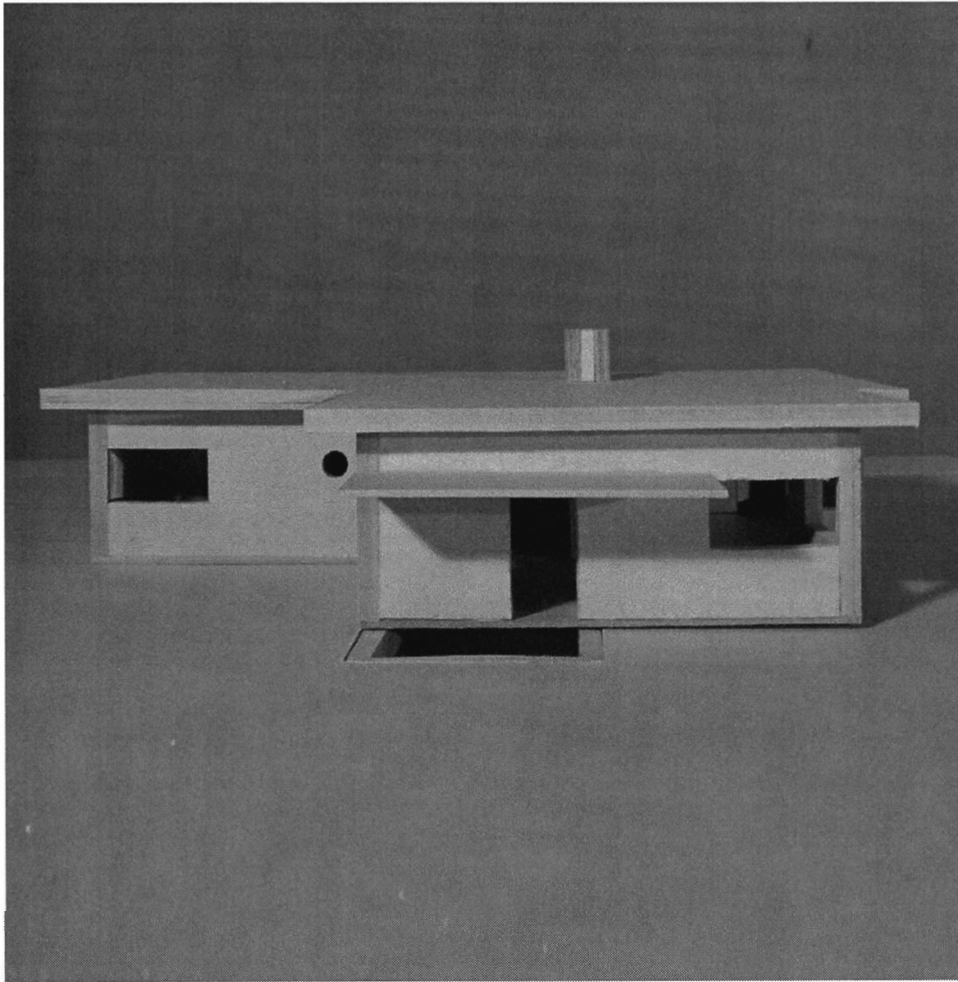

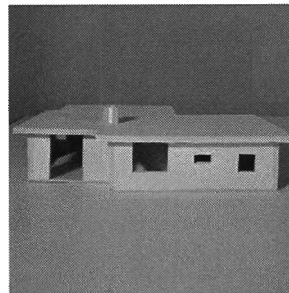
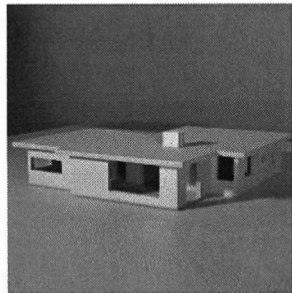
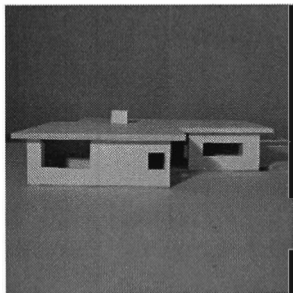
ruimtebegrenzing,
routing en daglicht

Woonhuis Erdman

Woonhuis Smit

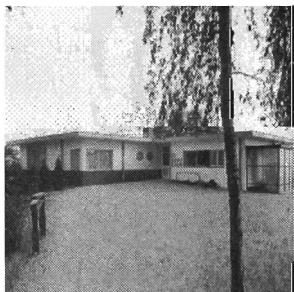
Woonhuis Smit
1949
Puntweg 9
Kinderdijk

Totstandkoming ontwerp

Op een markante plek aan de rivierenovergang tussen de Lek en de Noord, ontwierp Rietveld voor de heer L. Smit een woning met uitzicht over zijn scheepswerf. De bodemgesteldheid en de moeilijke bereikbaarheid van het kavel leidde tot een keuze van een totale onderkeldering van het woonhuis door middel van een betonnen bak. Het voordeel van deze betonnen bak was dat de inhoud niet werd meegerekend in het totale aan banden gelegde bouwvolume.

Het uiteindelijke ontwerp kende een aantal sterk uiteenlopende voorontwerpen waaronder een compact, vreemd hoog volume met schaalvormig dak en ronde gevelhoeken. De in dit ontwerp herkenbare scheepsinvloeden zijn in het gerealiseerde ontwerp in mindere mate verwerkt. Herkenbare scheepsinvloeden in het gerealiseerde ontwerp zijn de twee ronde patrijspoorten naast de entree, het toepassen van speciale staalkozijnen, de stalen IPE lateien, de bronzen lekdorpels en de rondingen in de details.

Voor dit eerste naoorlogse huis heeft Rietveld fotograaf Paul Huf de opdracht gegeven opnames te maken waarbij hij vooral het interieur met de inbouwelementen en de details gefotografeerd wilde hebben en niet zozeer de ligging van het huis in beeld wilde hebben.

This first postwar Rietveld's house shows many recognizable shipbuilding elements. The client commissioned him to design a house next door to his shipyard with a view towards the water. The simplicity in the use of interior elements such as the kitchen is very noticeable in this house. Rietveld invited the photographer Paul Huf to photograph the house, particularly the interior.

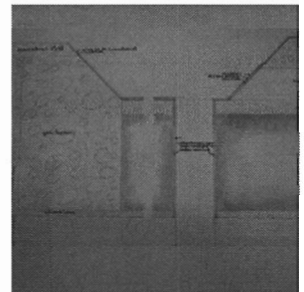
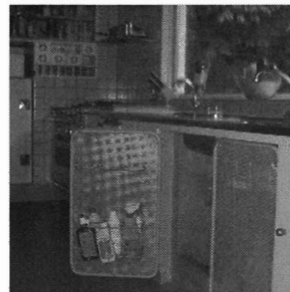
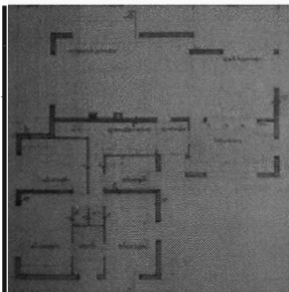
Situatie en ontwerp

Op het uiteinde van een landtong tussen de rivier de Lek en de Noord bood het kavel een fantastisch uitzicht. Een oplopend voorterrein leidt tot de terug liggende overdekte entree. De toegang tot het souterrain is als een iel transparant element onder het overstek geschoven.

De hal ligt als spil ten opzichte van de andere ruimten centraal en geeft toegang tot de keuken, woonkamer, werkkamer en slaapvleugel. Vanuit de keuken of vanuit buiten kan het souterrain middels een trap bereikt worden. De woon- en eetkamer zijn met aandacht voor het overhoekse uitzicht op het zuidwesten richting de rivier 'de Noord' gericht zodat deze ruimten de hele dag in het zonlicht liggen. De keuken ligt op het noordoosten en kijkt op de in het volume uitgespaarde voorplaats uit. Het L-vormige volume kent een wisselende gevelopbouw van een paarse baksteen plint met daarboven wit geverfde baksteen, een compleet paars geverfd bakstenen gevelvlak, tot een compleet wit geverfd bakstenen gevelvlak. De dakrand met een ruime overstek sluit het volume af. Alleen bij de lateien schijnt dit dakvlak enigszins te zweven, ter plaatse van het metselwerk is hier geen sprake van.

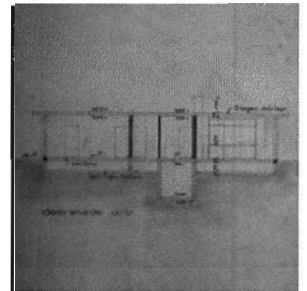
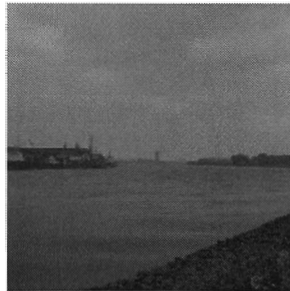
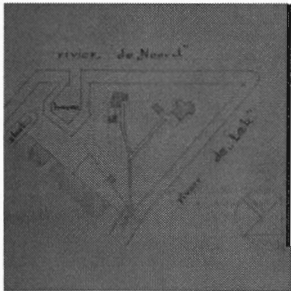
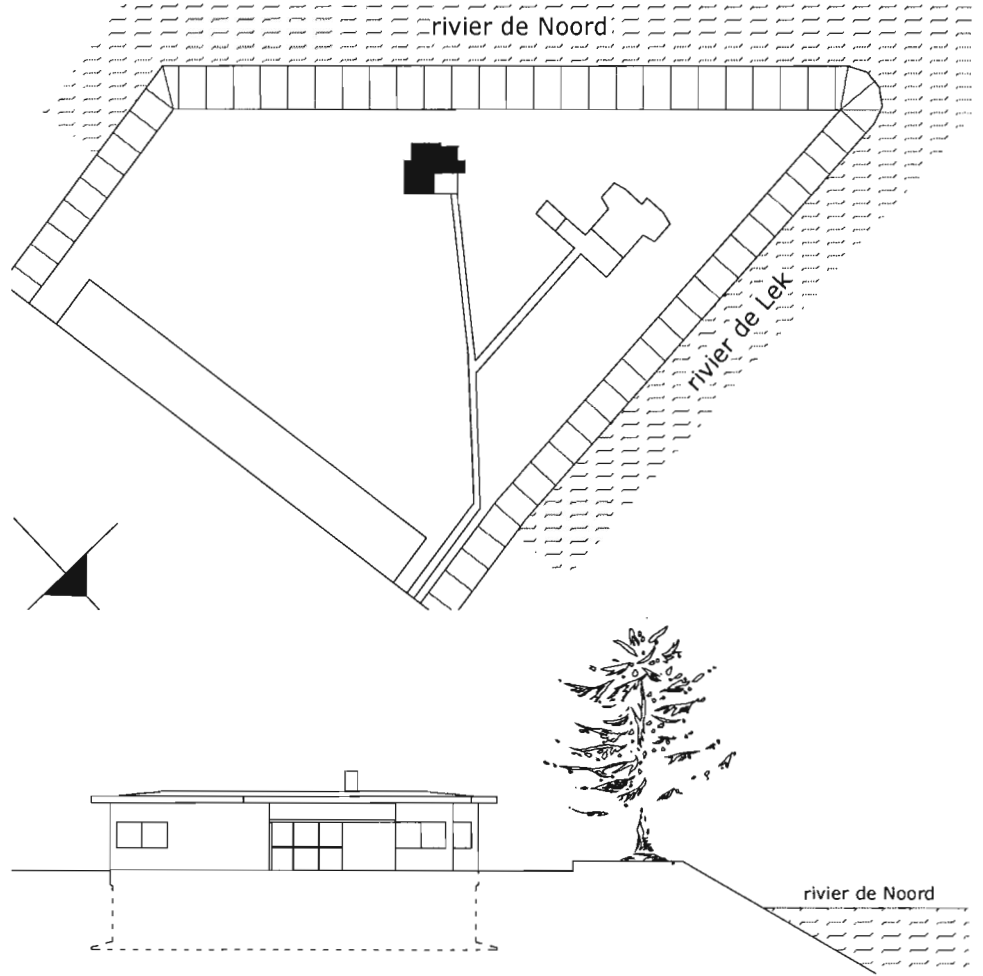
Het huis is op een voor Rietveld karakteristiek 1x1m horizontaal en verticaal stramien ontworpen. De overspanningen zijn op 5 en 4 meter afstand constructief eenvoudig gehouden.

De grote aandacht voor de inbouwelementen valt direct op. Het geheel uitgetekende keukenblok toont vele vernuftige functionele vindingen die puur op het gebruik gericht zijn. Opvallend zijn de stortbak onder de gootsteen en de geperforeerde stalen deurtjes.

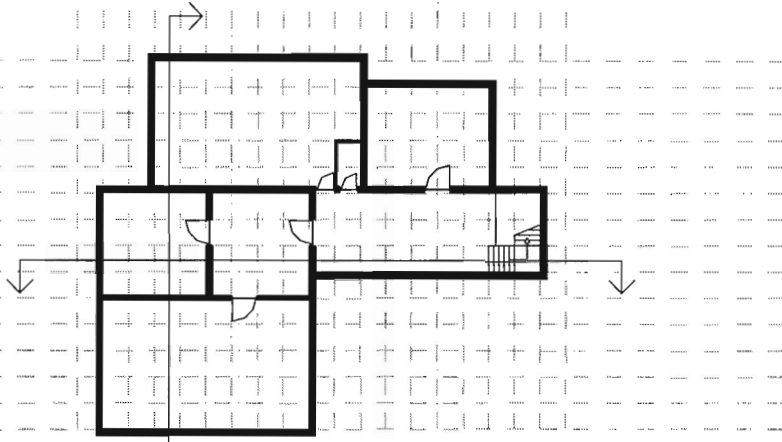

Woonhuis Smit

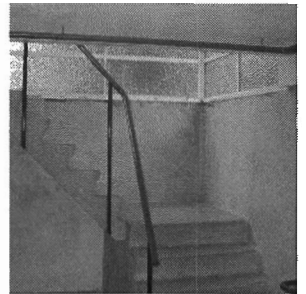
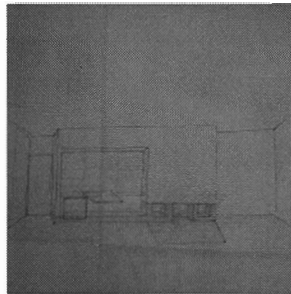
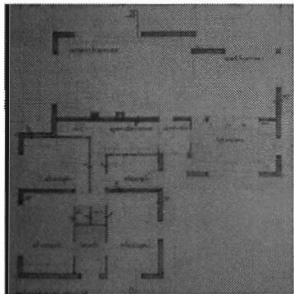
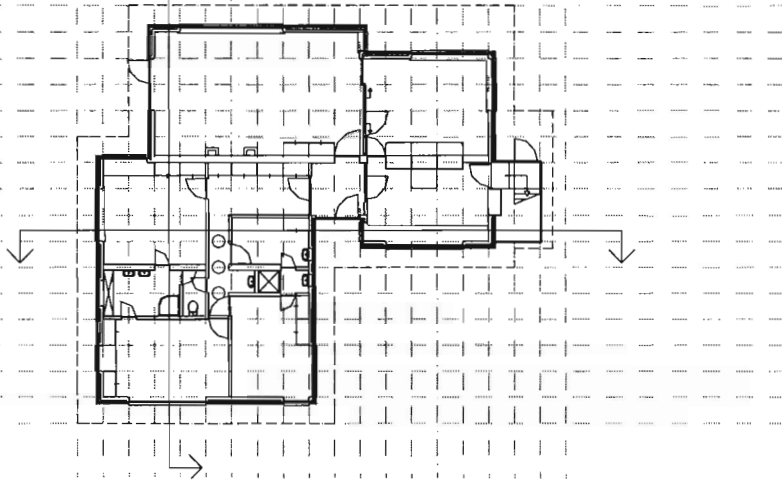
situatie en
dwarsprofiel

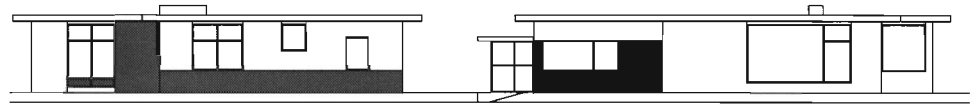
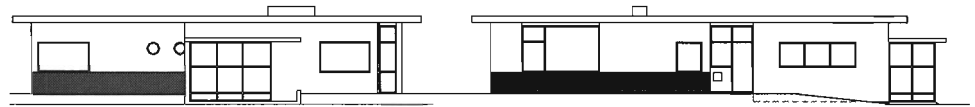
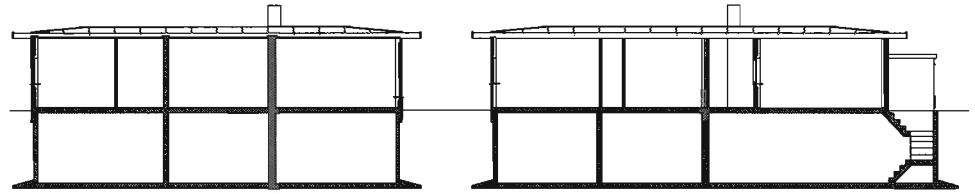
kelder

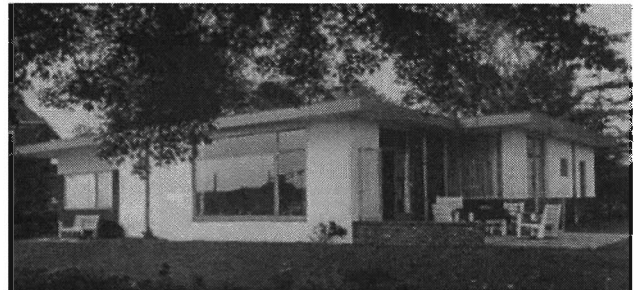
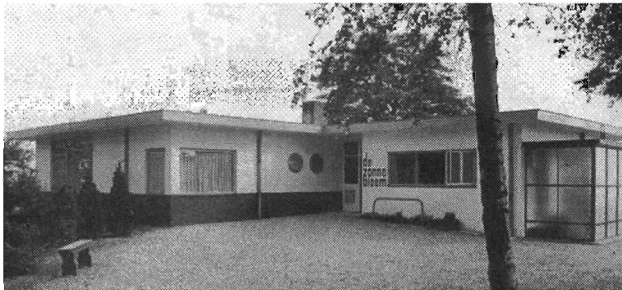
begane grond

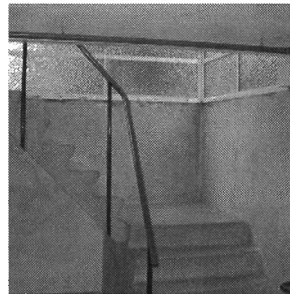
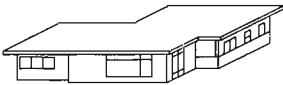
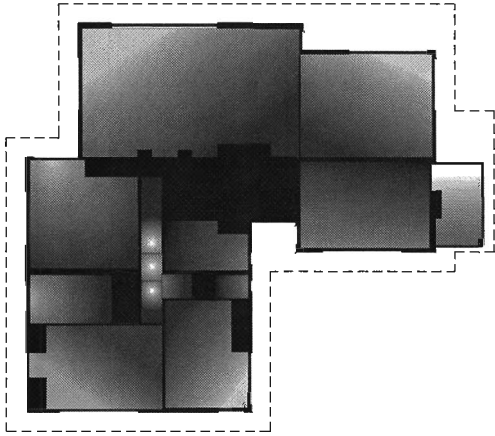
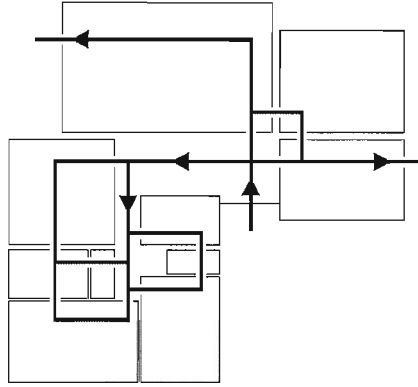
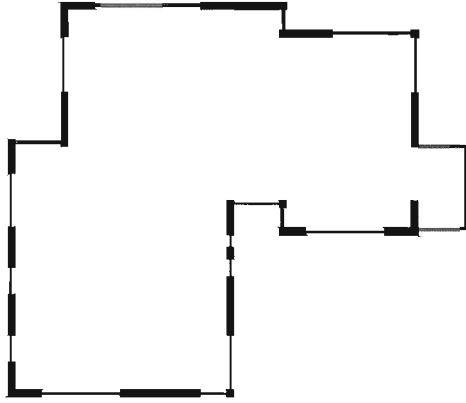
originele doorsneden
en gevels

Woonhuis Smit

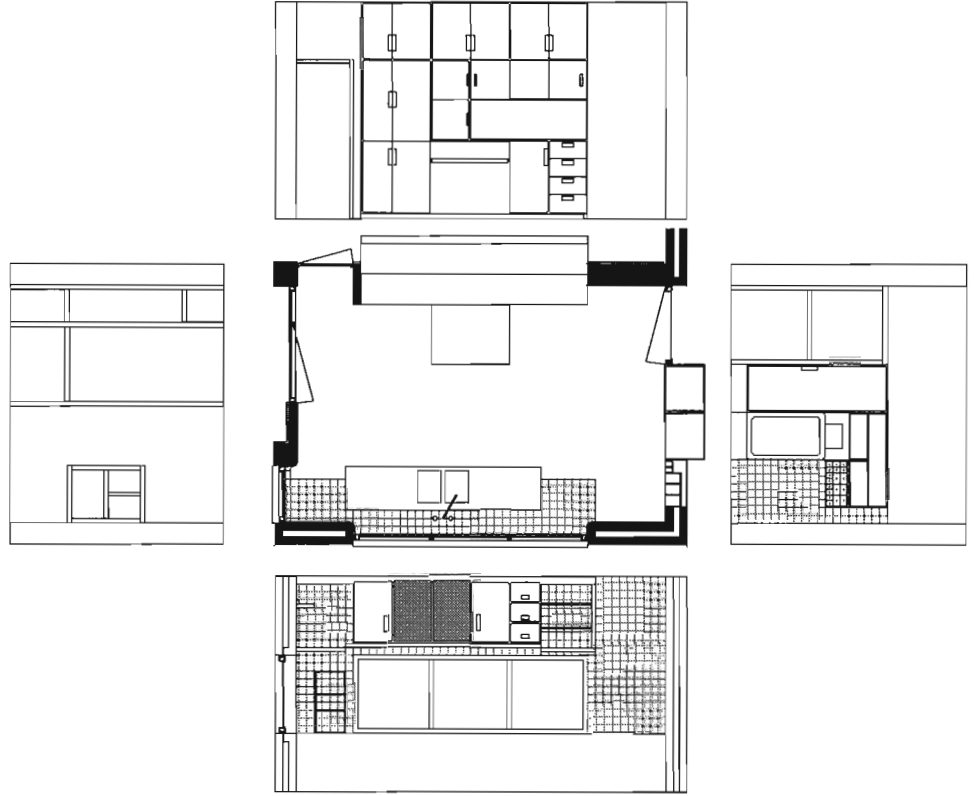
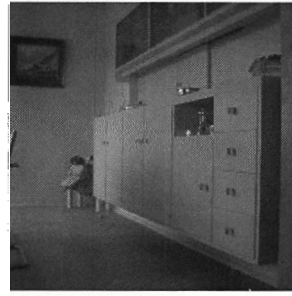
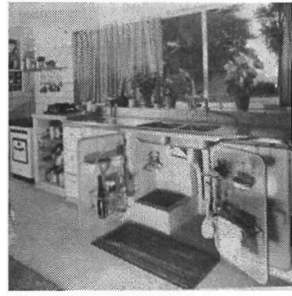
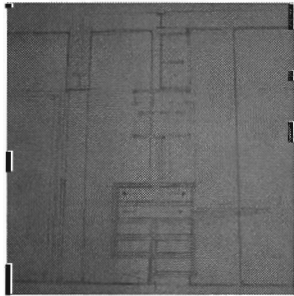

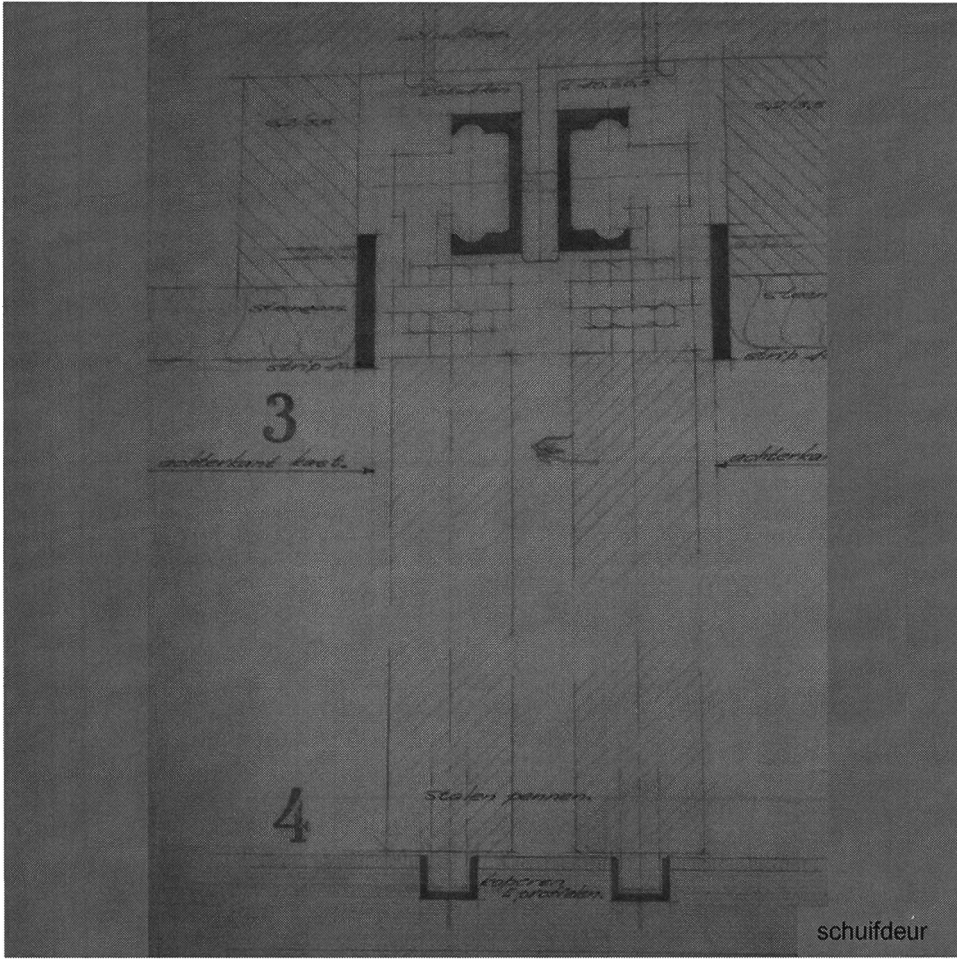
ruimtebegrenzing,
routing en daglicht

Woonhuis Smit

Woonhuis Smit

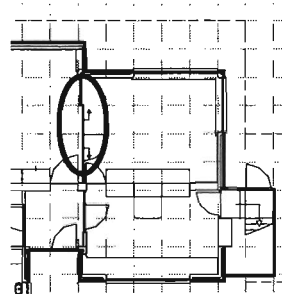
originele keuken

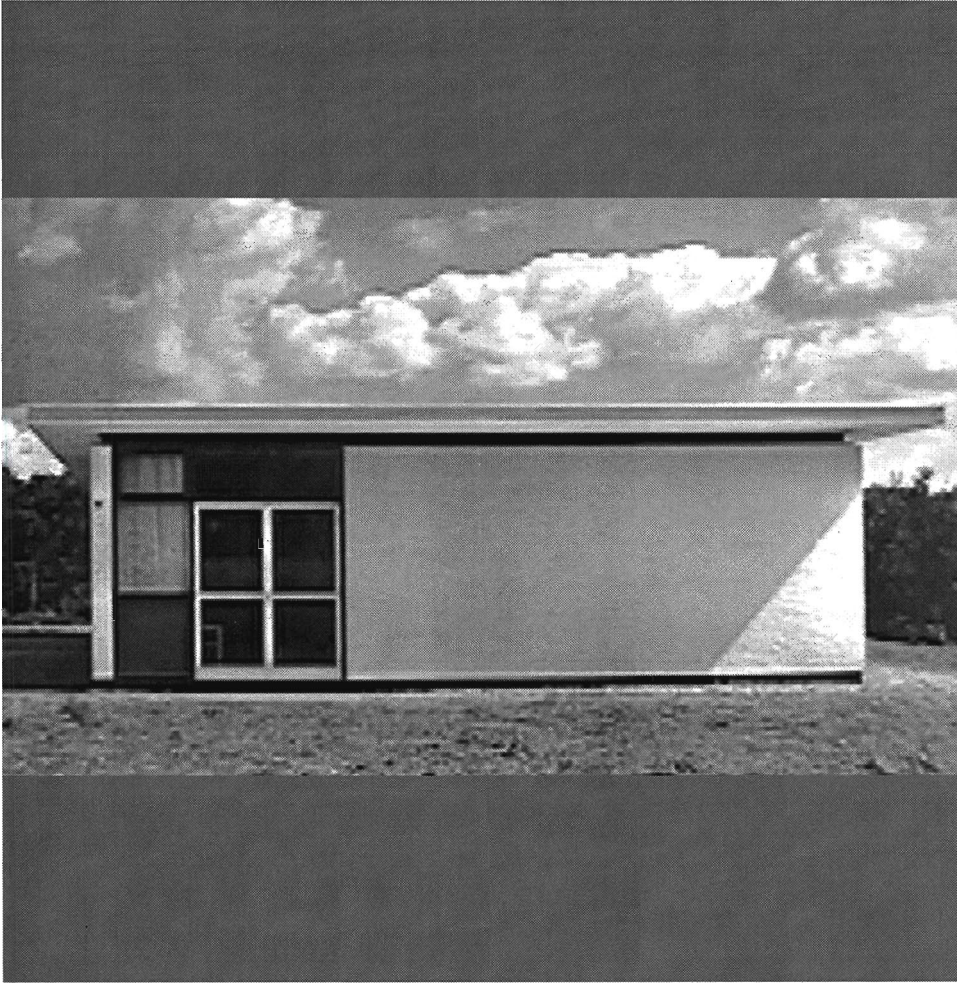

detail

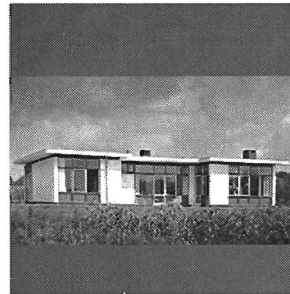
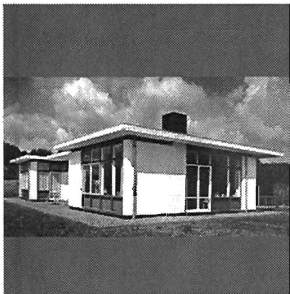
Woonhuis Smit

Woonhuis Stoop

Woonhuis Stoop
1951
Beekhuizenseweg 44
Velp

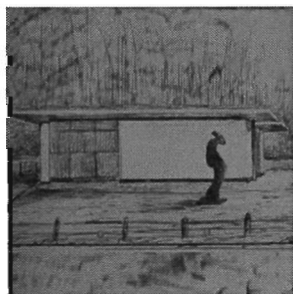
Totstandkoming ontwerp

De opdracht voor woonhuis Stoop kreeg Rietveld via dochter Nel Stoop die bij Rietveld op kantoor medewerkster was. Rietveld vindt in Stoop de ideale opdrachtgever op een nog maagdelijke plek. De eerste schetsen laten een grote aandacht voor de 2 dimensionale vlakverdeling van de voorgevel zien.

Situatie

In een bosrijke omgeving aan de rand van Velp ligt in een omhooglopende situatie het kavel aan de Beekhuizenseweg. Het woonhuis is zo geplaatst dat de zon en het uitzicht over de glooiende helling optimaal benut zijn.

Het woonprogramma voegt zich zo naadloos rond deze twee gegevenheden. De ruimte tussen de garage en het woonhuis markeert de entree aan de noordzijde. De voorgevel van het woonhuis geeft in zijn abstractie weinig prijs van het woonprogramma dat erachter ligt.

A composition of floating surface planes and overhanging roof planes gives a strong two-dimensional aspect to this house. The house follows its sloping site with a view towards the south. The space between the garage and the house indicates the entrance.

Changing living requirements and wear-and-tear have lead to far-reaching alterations and additions being made to the house to the detriment of the strength of the original concept.

Het ontwerp

De benadering van het woonhuis wordt gemarkeerd door de in het oog springende voorgevel met een groot lang gerekt gesloten vlak, een kopse kant van een gevelvlak en ernaast een terugliggend glasvlak. Tussen garage en woonhuis ligt het entreepad dat naar de terug liggende entree naast het keukenhoekraam leidt. Het ver overstekende dakvlak dient hier meteen als luifel.

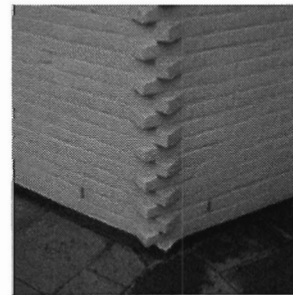
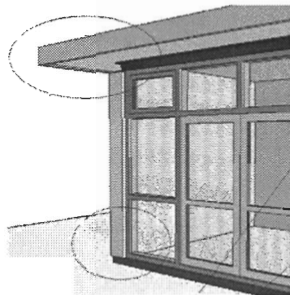
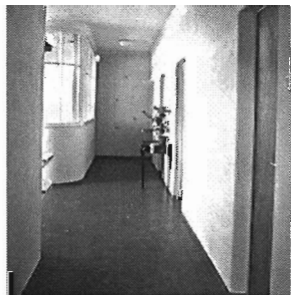
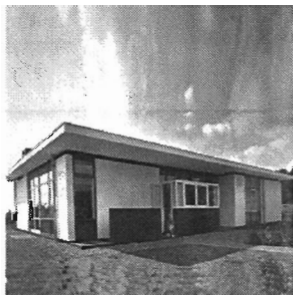
Vanuit de entree gaat de halruimte rechts en vooral links door de ronding vloeiend over in een gangruimte die naar de woonkamer leidt. Steeds worden bewegingen in de ruimte door vlakken begrensd zodat de ruimte niet wegvloeit. Net als diverse andere Rietveld woonhuizen is ook dit woonhuis duidelijk op de zon georiënteerd. De keuken op het noordoosten, de woonkamer op het oosten, zuiden en westen. De slaapkamers op het zuiden, westen en noorden.

Het uitzicht over de helling vindt z'n hoogtepunt in het terras waarop zowel woonruimte als slaapruijnte zijn georiënteerd. Zo is het woonhuis is zo ver mogelijk van de straatzijde gelegen.

De compositie van witte vlakken met een zwarte onderplint en een zwarte terug liggende stalen bovenbalk, de horizontale schijfwerking van het dak, de gemetselde zwarte borstweringen, het reliëf in de kozijnen t.o.v. bewegende en vaste kozijn delen, de wit geschilderde bewegende kozijn delen t.o.v. de zwart geschilderde vaste kozijnen geven de woning een gelaagdheid van wel overwogen nuances en accenten.

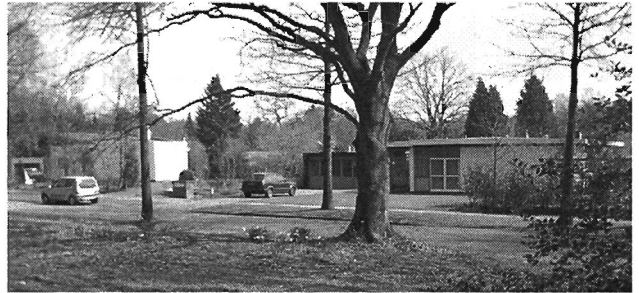
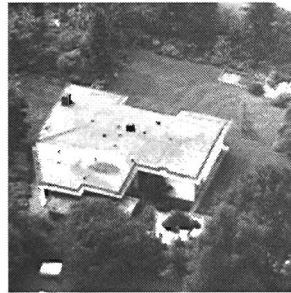
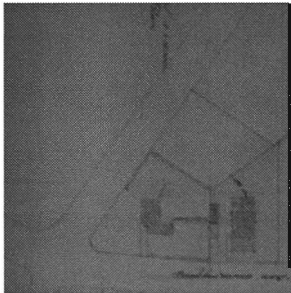
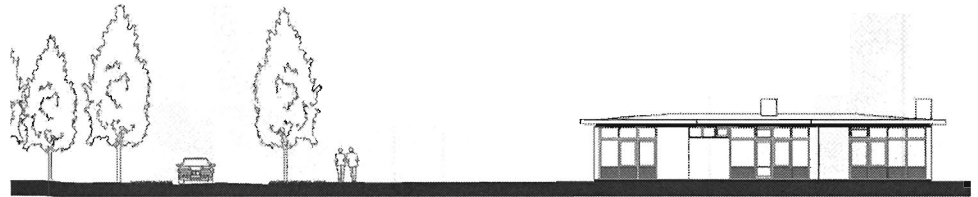
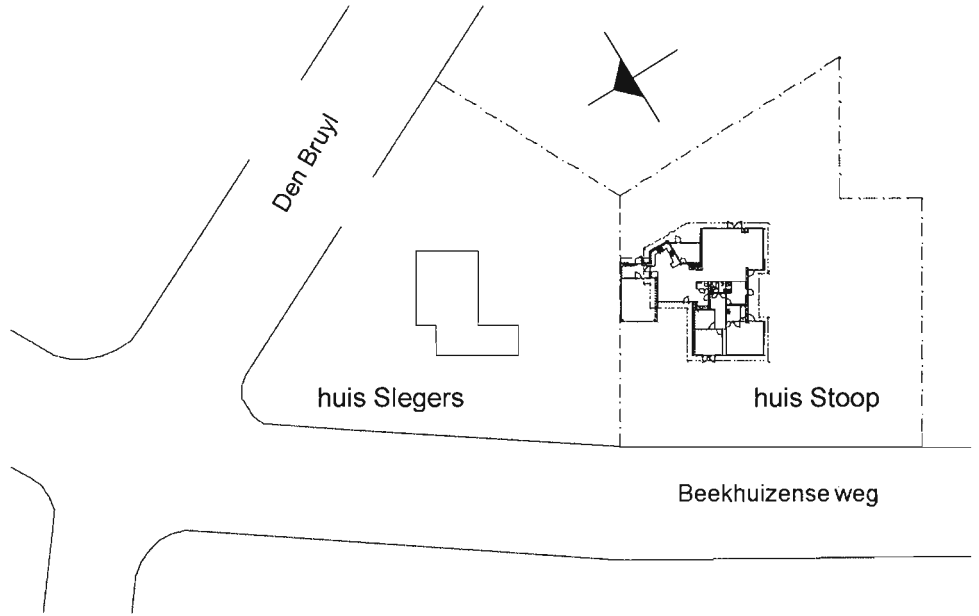
Het bekende 1x1m stramien met een 27cm strook ter plaatse van buitenwanden is in de plattegrond en gevel duidelijk afleesbaar.

Bij de huidige verbouwing van dit woonhuis zijn belangrijke kenmerken verloren gegaan. De kenmerkende keuken is verdwenen terwijl garage en woonhuis nu door een vreemde en schuine hoek aan elkaar zijn verbonden met alle gevolgen van dien voor de helderheid van het totale huis. In verband met bouwtechnische verbeteringen zijn rigoureuze wijzigingen doorgevoerd die het huis geen goed doen.

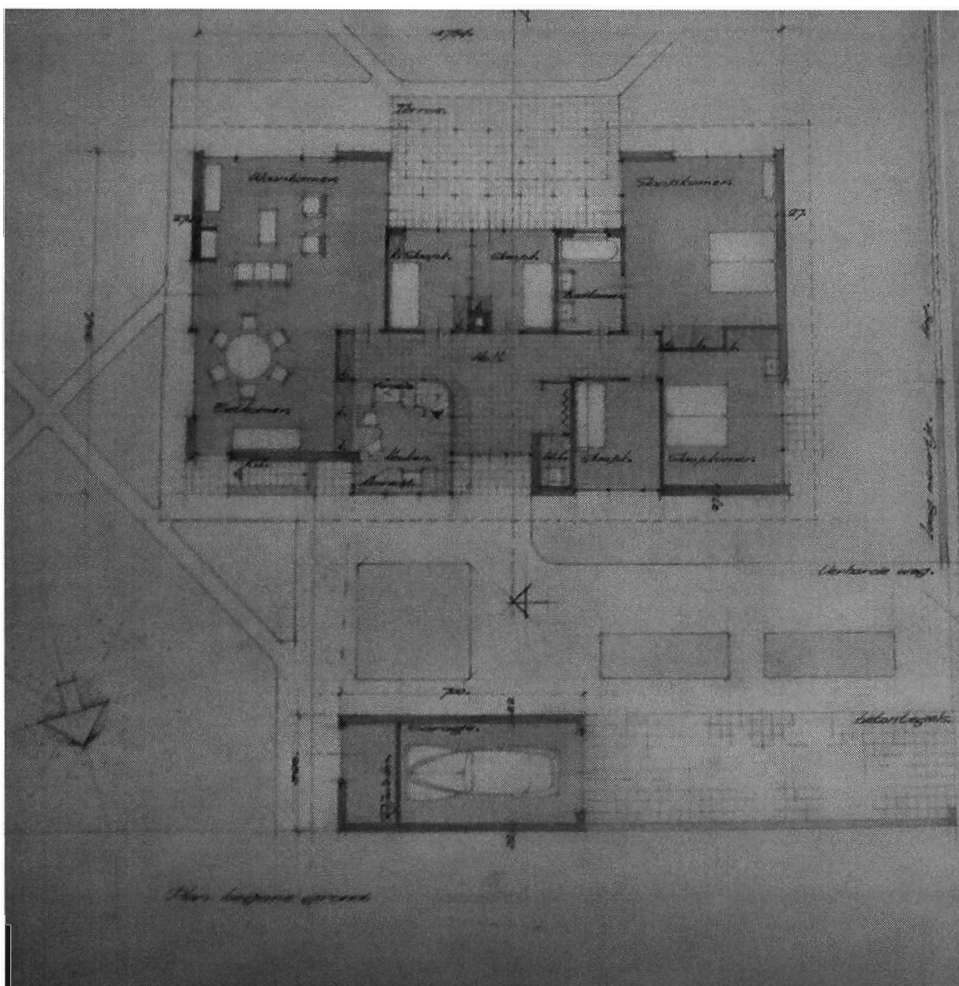

situatie en
dwarsprofiel

Woonhuis Stoop

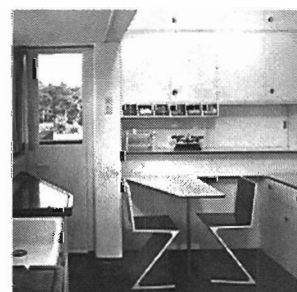
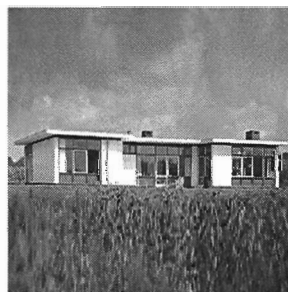
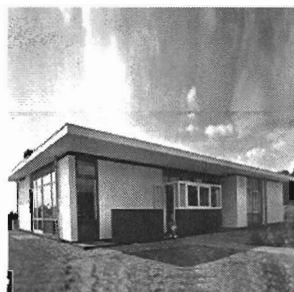
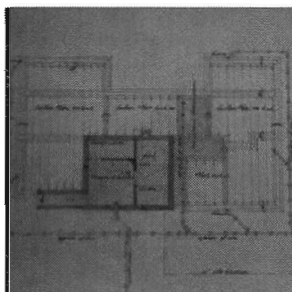

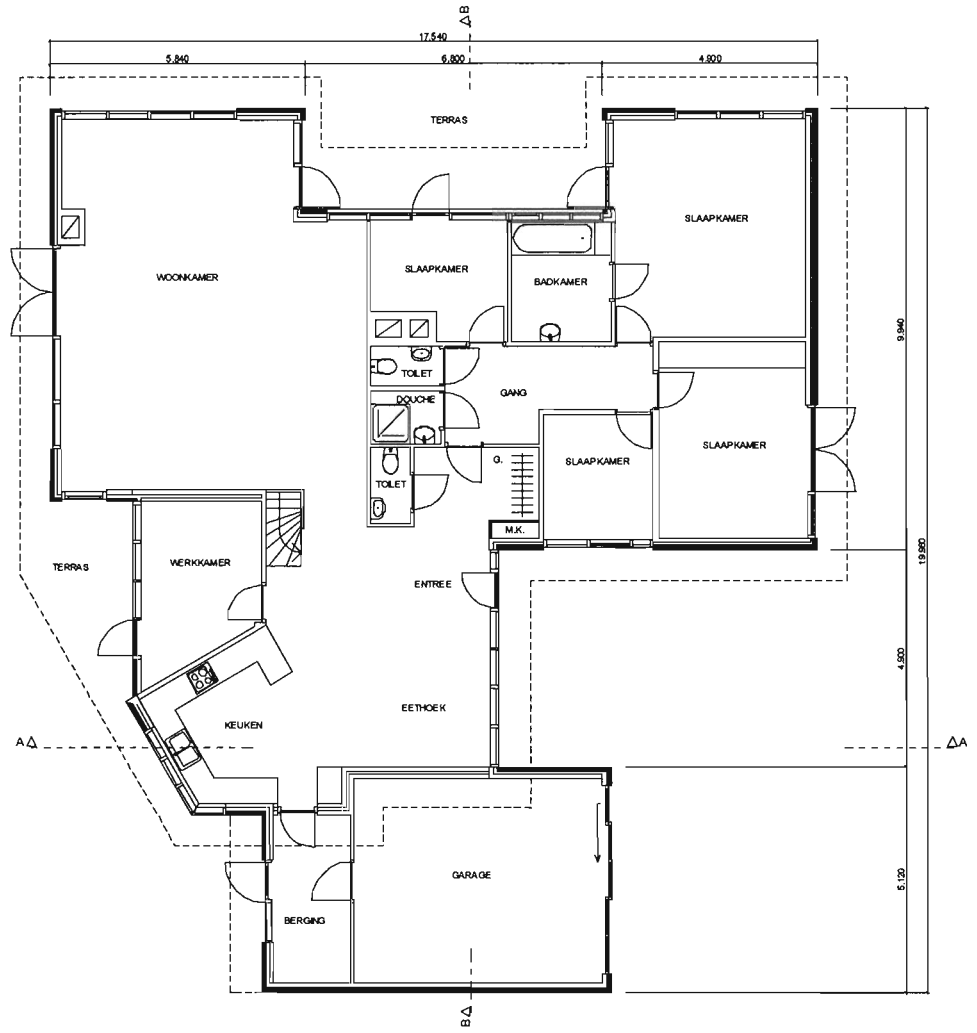
originale plattegrond

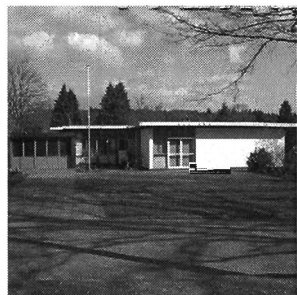
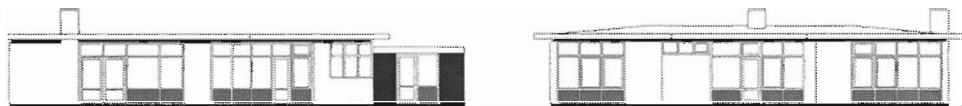
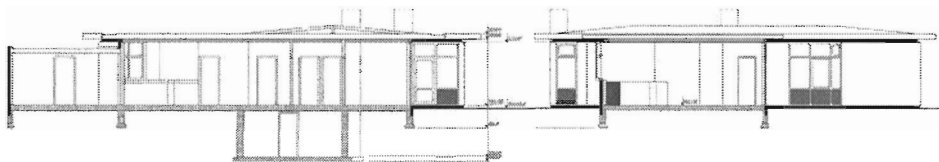
Woonhuis Stoop

Woonhuis Stoop

huidige plattegrond

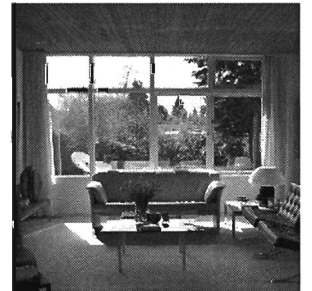
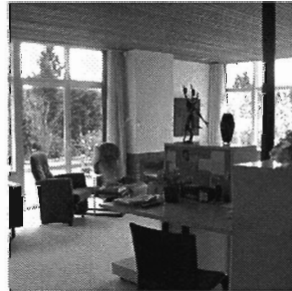
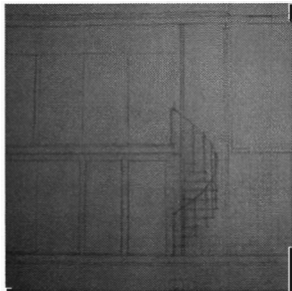
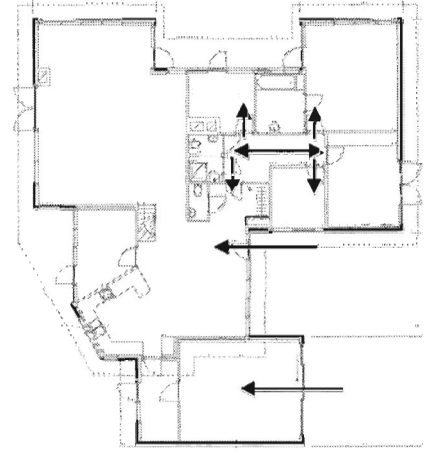
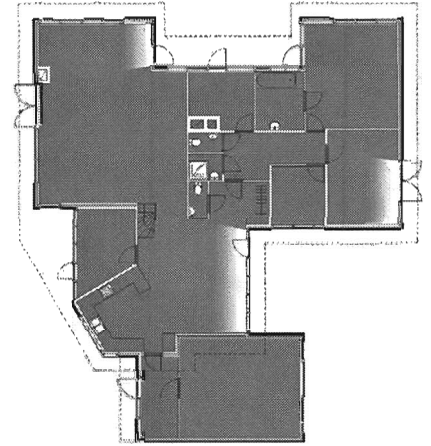
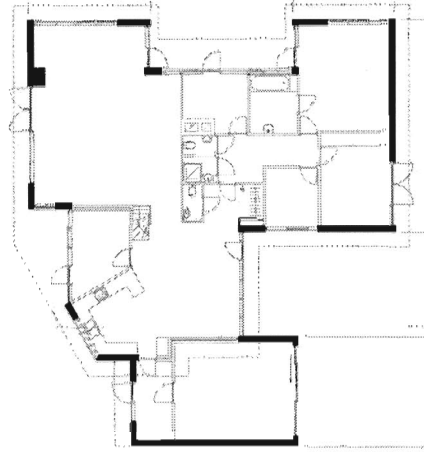
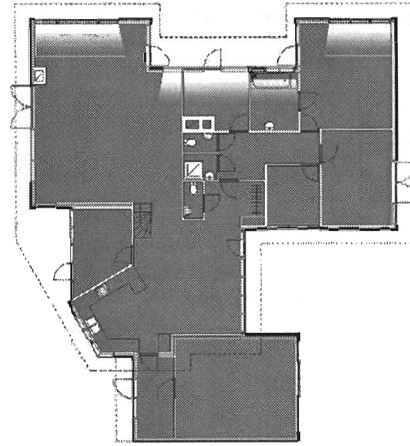

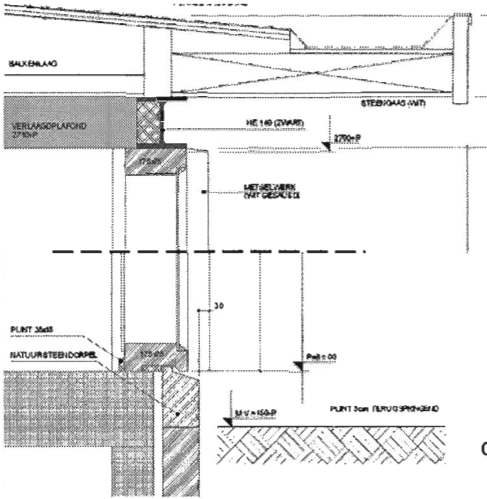
huidige doorsneden
en gevels

Woonhuis Stoop

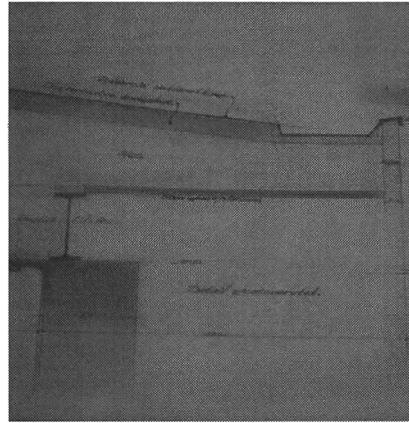
Woonhuis Stoop

ruimtebegrenzing,
routing en daglicht

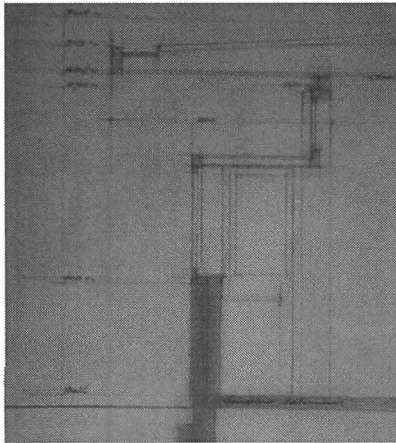

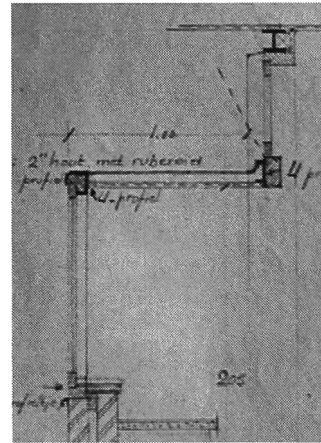
dakrand

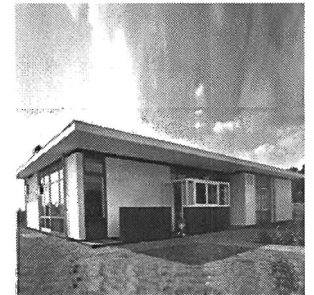
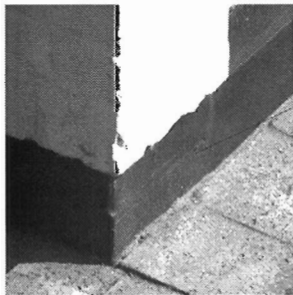
detail

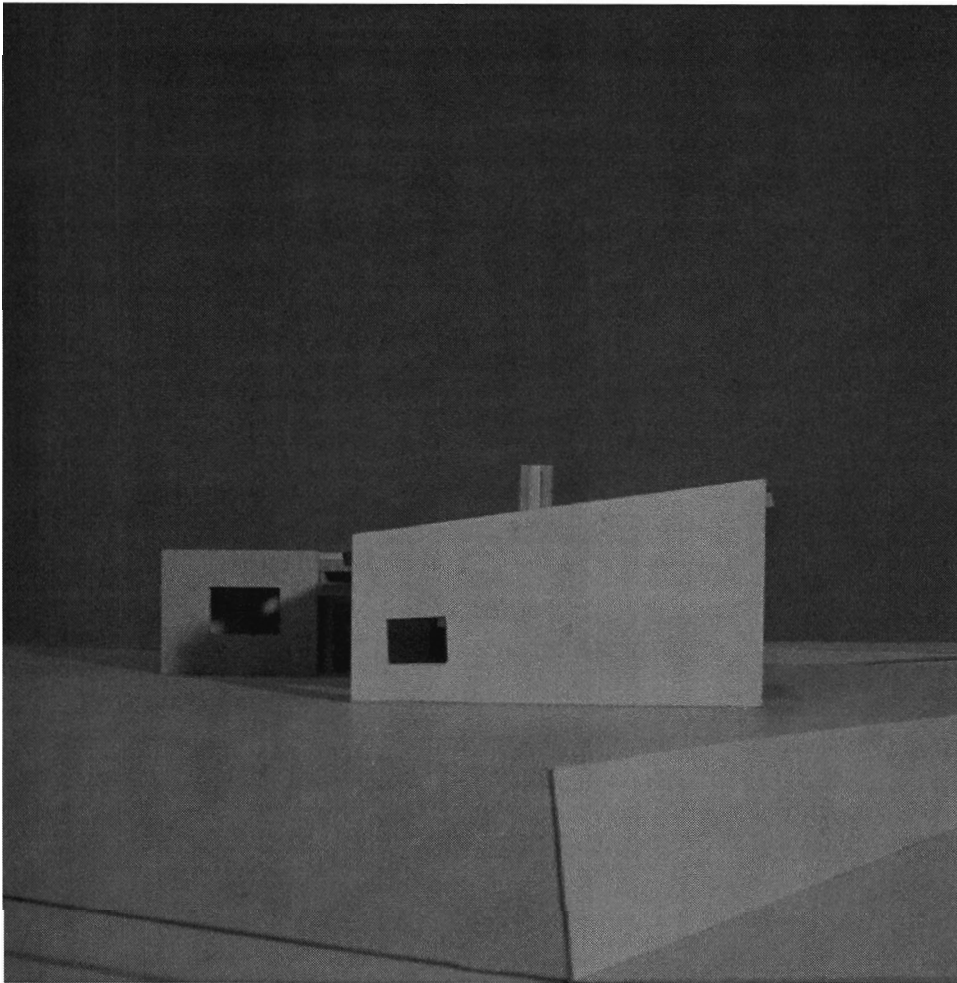
onderplint

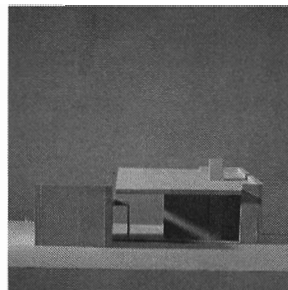
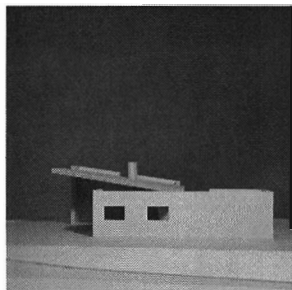
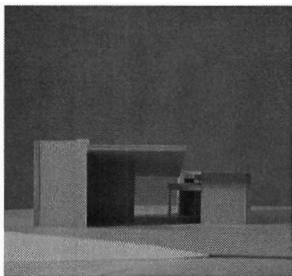
Woonhuis Stoop

Woonhuis Slegers

Woonhuis Slegers
1954
Den Bruyl 35
Velp

Totstandkoming ontwerp

Nog in originele staat en bewoond door de oorspronkelijke bewoners ademt dit woonhuis de bedoelde eenvoud en directheid uit die Rietveld in het ontwerp legde.

Voor de net afgestudeerde kunstenaar Jan Slegers ontwierp Rietveld eerst een woonhuis in Waalre dat de welstandcommissie afkeurde. In een gemeente met zo'n bekrompen geest moest je niet willen wonen, vond Rietveld, en hij stelde het kavel naast woonhuis Stoop in Velp voor, ook een ontwerp van Rietveld.

Het woonhuis met atelier moest met een beperkt budget gerealiseerd worden. De opzet van het ontwerp was dan ook eenvoudig maar kraakhelder als sculptuur. Om kosten te besparen heeft Jan Slegers veel meegewerkt tijdens de bouw van het huis. De eenvoud en de directheid stralen ook van de bewoners zelf af die, één met de natuur, het nog steeds met enkel glas stellen om zo de vogels te horen fluiten.

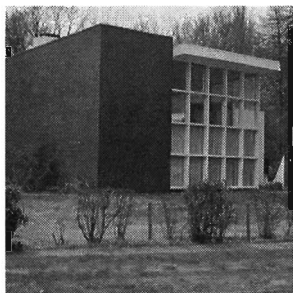
Situatie

Het kavel is in een bosrijk bungalowpark gelegen op een licht glooiend terrein. De keuze van een woonhuis als sculptuur komt bijzonder goed tot zijn recht op het hoekperceel.

De zwarte hellende massa klemt de transparante volumes tegen de witte lage massa. Het ateliergedeelte opent zich naar de openbare weg terwijl het wonen in een omarming aan de binnenhoek is gelegen en zich opent naar het zuidelijk achterterras.

Met de hellingshoek van het licht hellende terrein mee is de richting van het oplopende atelierdak ontworpen.

Het brede en lange grindpad naar de entree maakt het kavel groter, het mondt voor de entree uit op een betontegelplaat die zowel de woonhuisentree als atelieruitloop markeert.

This house with studio for an artist and his family consists of a black and a white brick volume which is blank to the street and opens totally towards an enclosed terrace on the south side. A transparent hall is in between. The house breathes simplicity and has a human scale due to its perceptible 1x1 metre module grid size. The house does not need to prove itself, but is what it is.

De kleuren rood, geel en blauw geven in de woning de accenten aan. De schoorsteen prijkt als verticaal element tussen deze twee massa's. Het glazen deel verbindt de twee volumes.

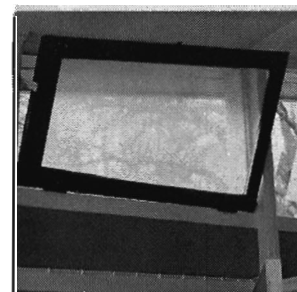
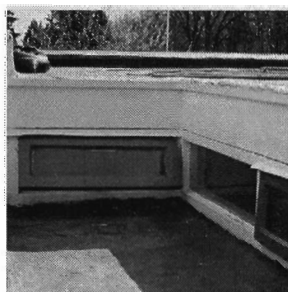
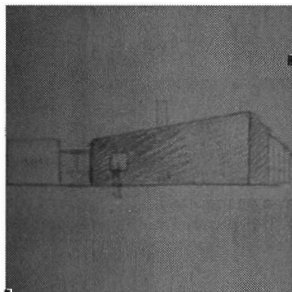
In de plattegrond worden de twee massa's echter door het door elkaar lopen van functies niet ervaarbaar. Het tussenlid, de entreehal, loopt in het gesloten witte slaapkamerblok over terwijl in het zwarte blok zowel atelier als woonkamer liggen. Programma en sculptuur vallen niet samen.

Het terras op het zuiden wordt als privé-gebied omarmd door de massa's. Behalve deze functiezonering heeft ook het leven met de zon mee als gevolg dat het wonen op het oosten en zuiden is gericht terwijl het slapen op het oosten en westen is gericht. Opvallend is de plaats van de keuken als markant centraal element van de woning.

De eenvoud en directheid van de inbouwelementen maakt de woning erg menselijk en tastbaar. De bescheiden afmetingen van de ruimte laten een alledaagse nuchterheid zien, waarbij het 1x1m stramien voelbaar is. Hieruit is ook de vanzelfsprekendheid van het afwijken van het concept van de sculpturen te verklaren. Het is gewoon een woonhuis waarin praktische zaken de overhand hebben.

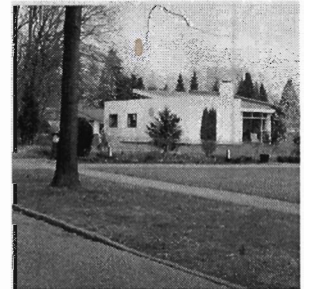
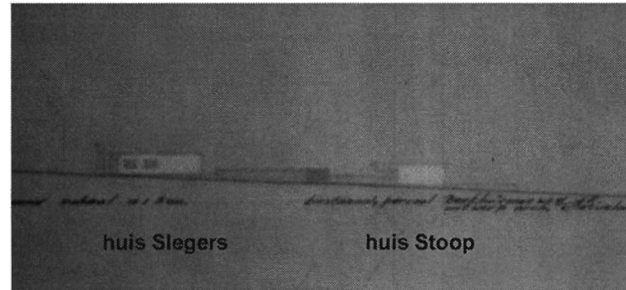
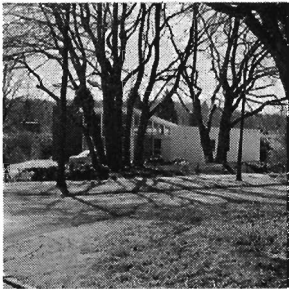
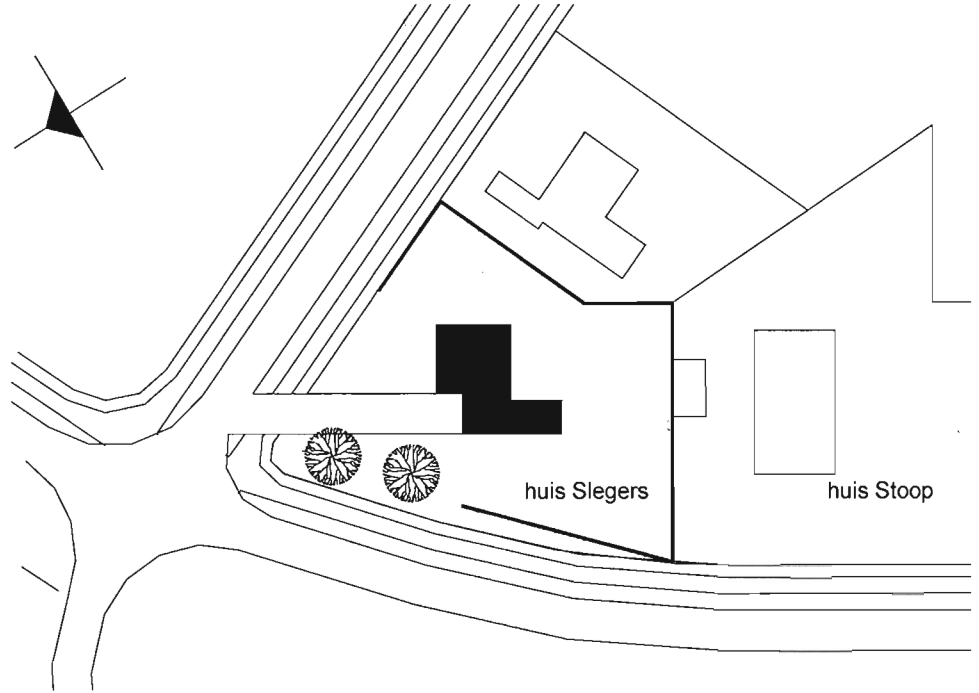
Verrassend is de enorme hoeveelheid licht die door de bovenlichten de woning inkomt en de kwaliteit van het licht door de afwisseling van totaal open en gesloten vlakken met in een gesloten vlak slechts één lichtsparring. Het atelier is traditiegetrouw op het noorden gericht.

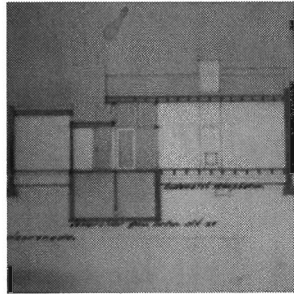
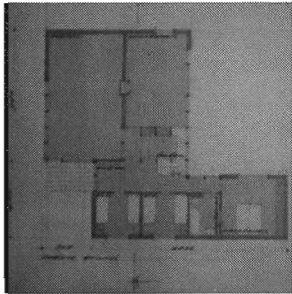
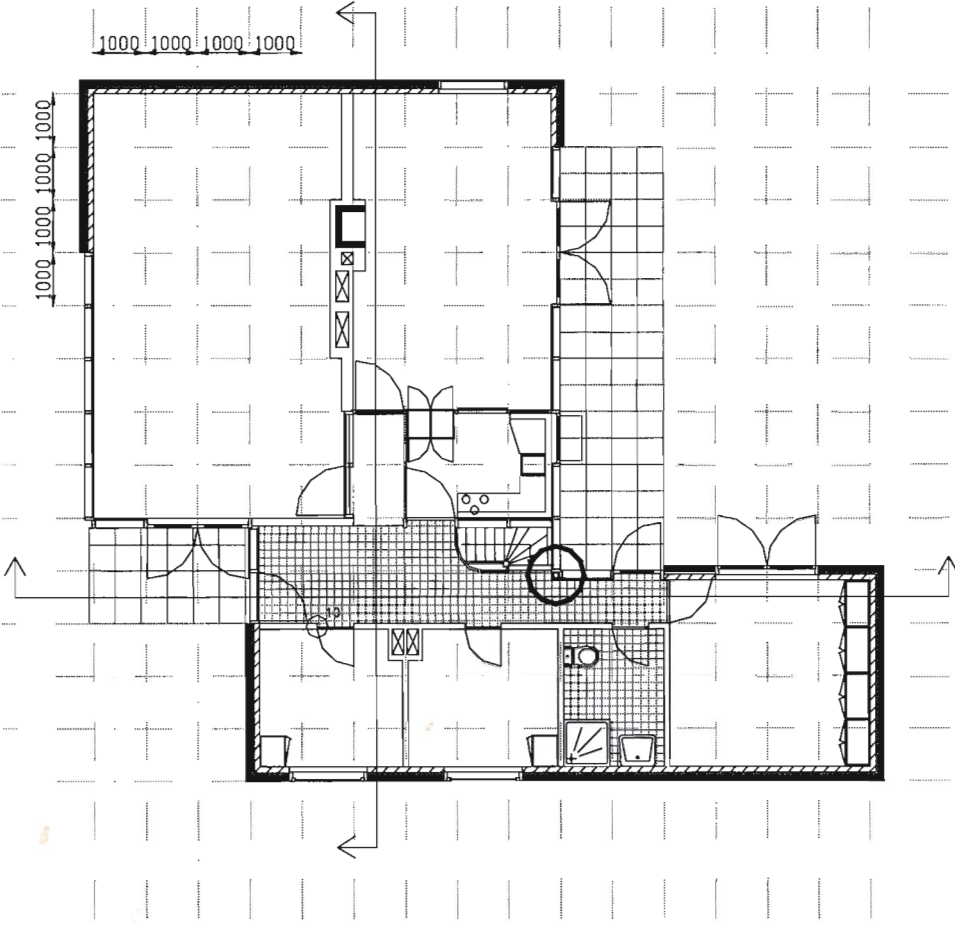
De detaillering staat duidelijk in dienst van het beeld van de 2 sculpturen. Het witte kozijn in het zwarte (geteerde) metselwerkvlak is in één vlak gelegd met de wand. De draaiende delen in de glaspui zijn met ver uitstekende scharnieren in één vlak gelegd met het kozijn terwijl de vaste glazen pui zover mogelijk terugligt. De dakrand is zo minimaal mogelijk weggewerkt met een verholen gootconstructie aan de rand. Aansluitingen van bovenlicht geven t.p.v. het dak de nodige problemen. Het toepassen van hoekstalen voor deurkozijnen in een gesloten vak maakt het vlak nog abstracter en is zo eenvoudig in gedachte. In alles schuilt een minimale eenvoud en een vanzelfsprekendheid.

situatie en
dwarsprofiel

Woonhuis Slegers

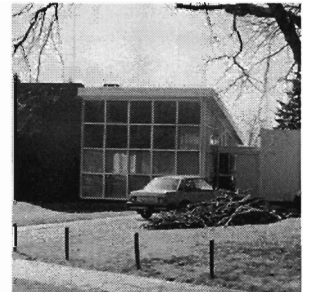
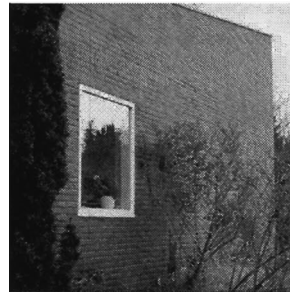
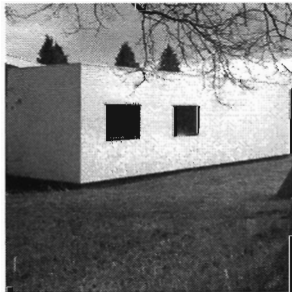
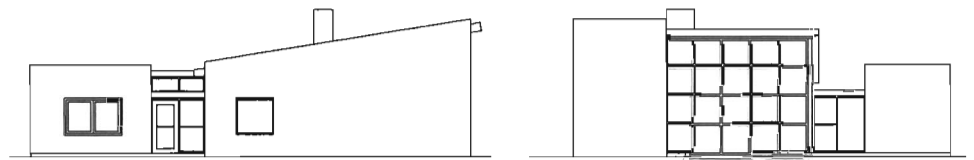
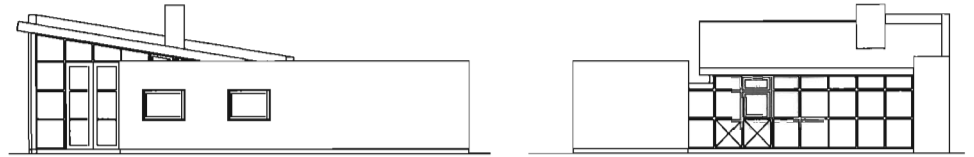
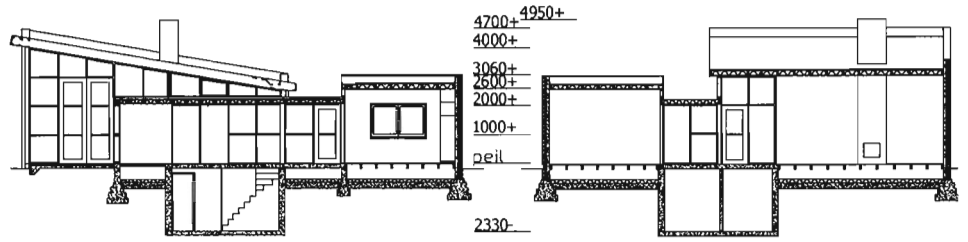

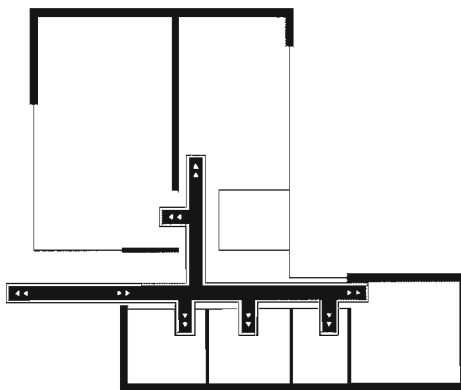
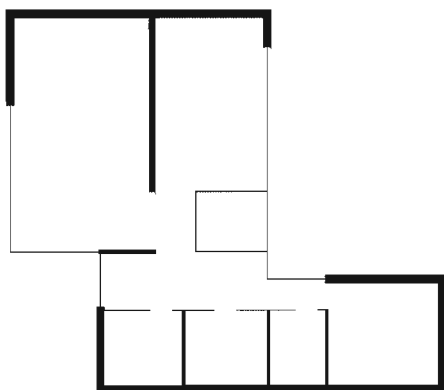
Woonhuis Slegers

originele plattegrond

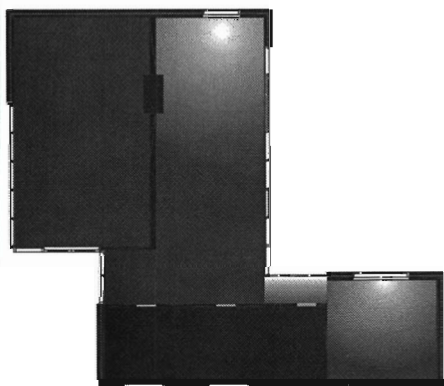
originele doorsneden
en gevels

Woonhuis Slegers

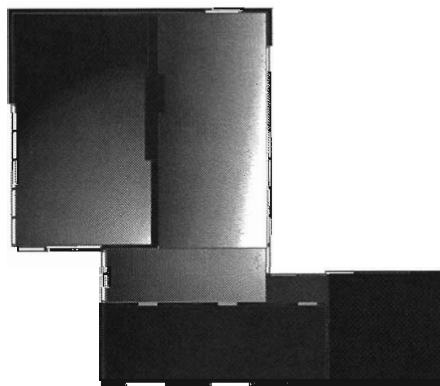

ruimtebegrenzing,
routing en daglicht

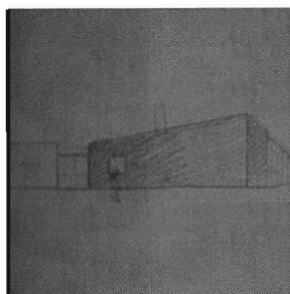

s' morgens

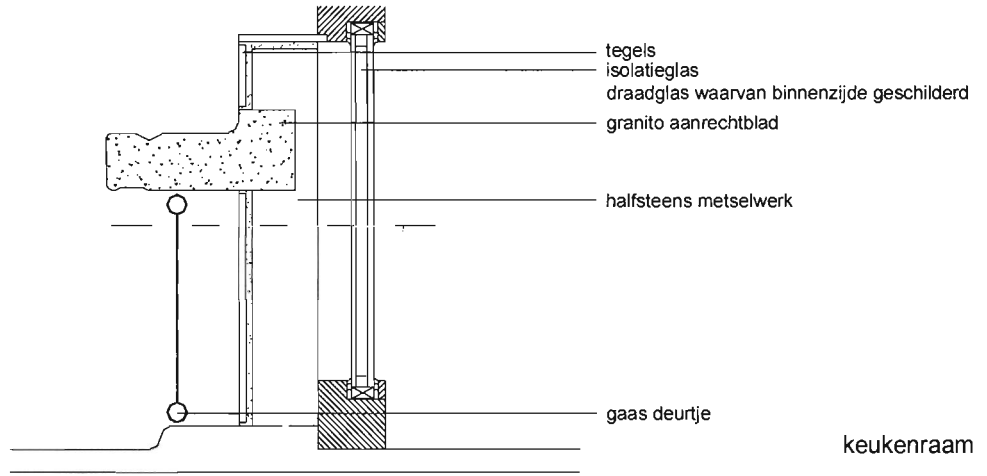

s' middags/ avond

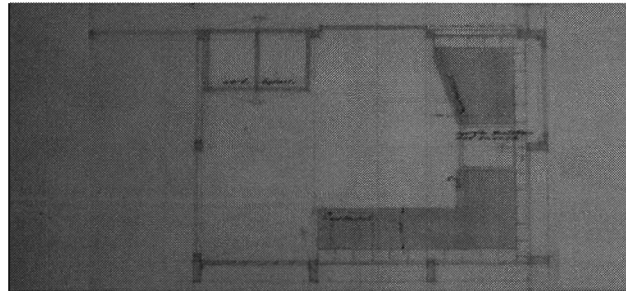
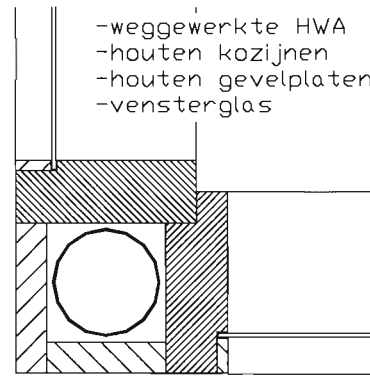
Woonhuis Slegers

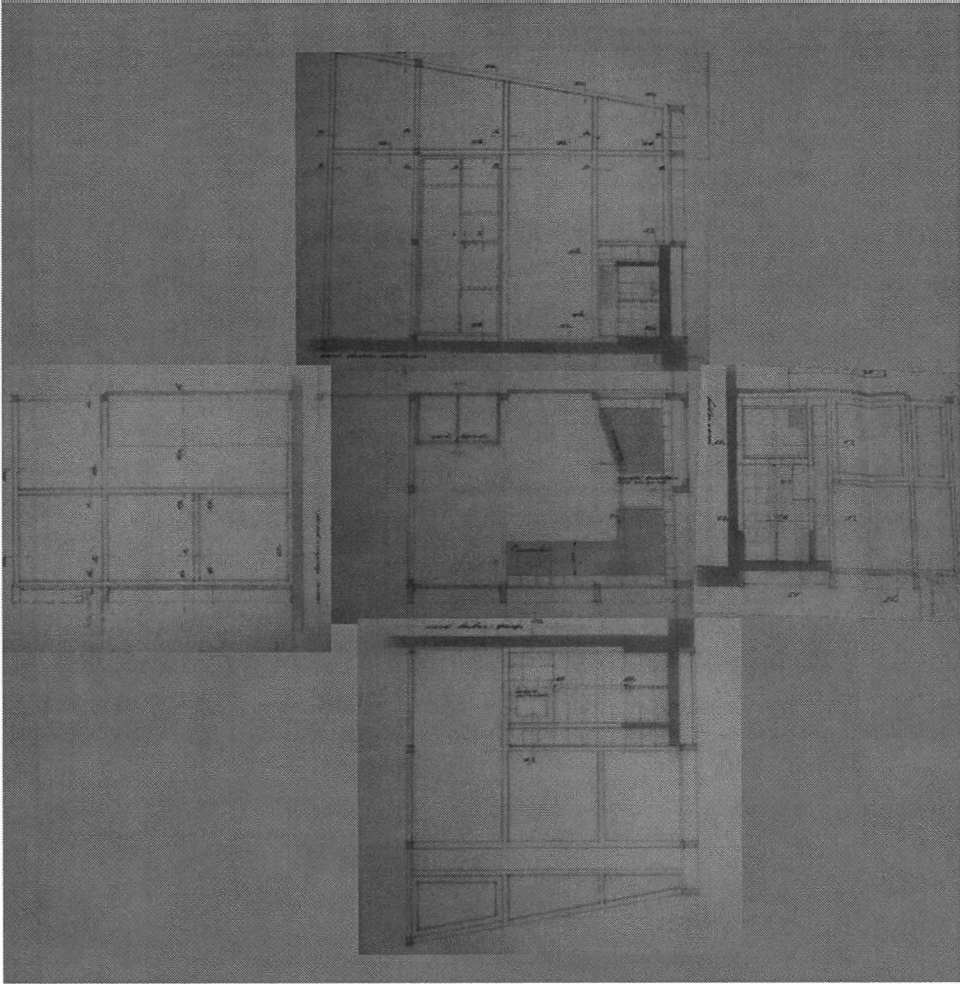
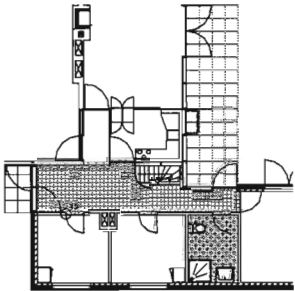

detail

Woonhuis Slegers

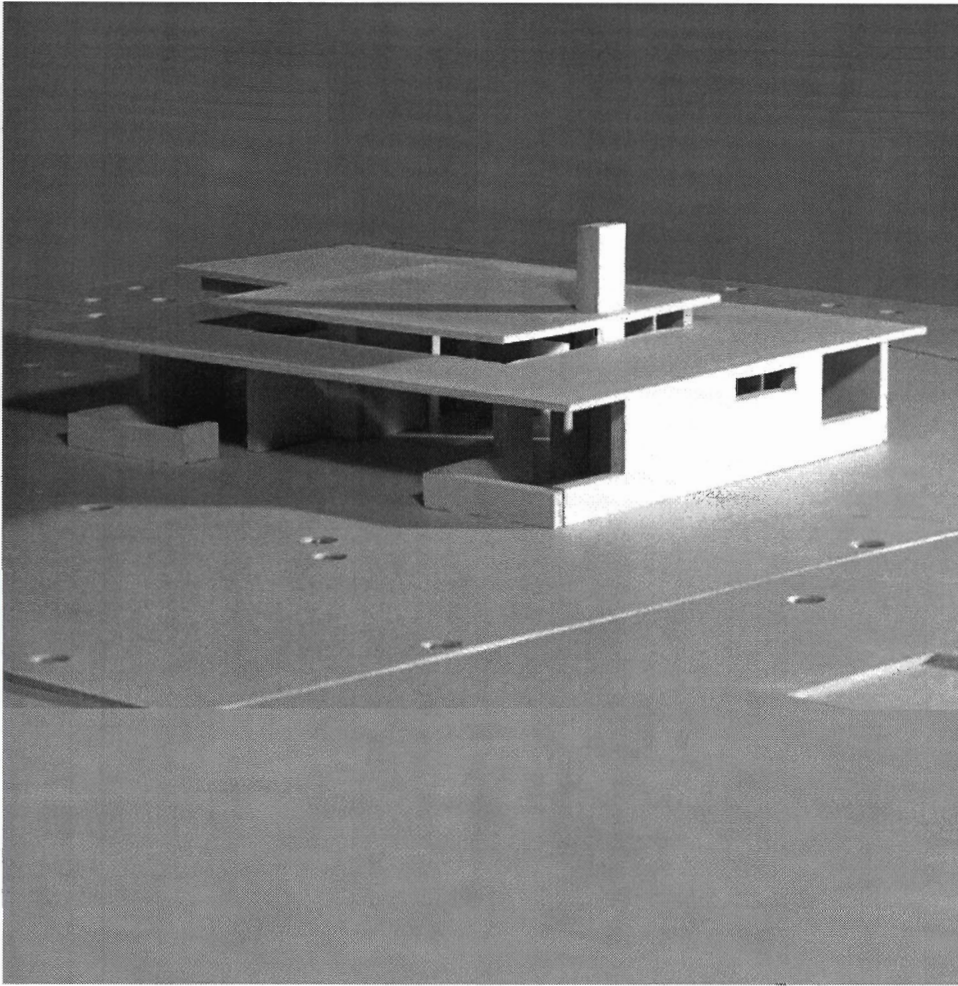

Woonhuis Slegers

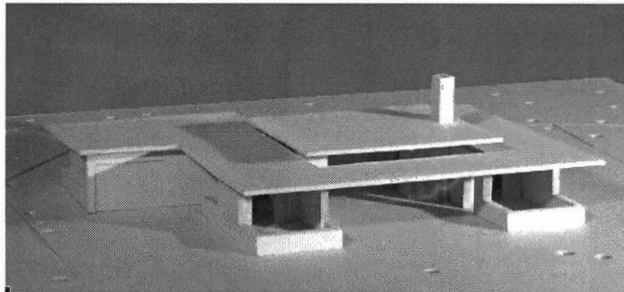
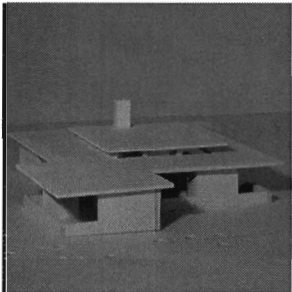
originele keuken

Woonhuis Cordemeyer

Woonhuis Cordemeyer
1957
Montanalaan 8
Apeldoorn

Totstandkoming ontwerp

In tegenstelling tot andere ontwerpen van Rietveld is dit woonhuis in nauwe samenspraak met de opdrachtgever tot stand gekomen. Opdrachtgever André Cordemeyer, industrieel ontwerper bij de firma Gispen, was door z'n contacten met zoon Wim Rietveld een bevriende relatie van Gerrit Rietveld. In de ontwerpfase heeft Cordemeyer zich intensief bezig gehouden met het bouwplan en zich voornamelijk bemoeid met de bouwtechnische en de constructie zaken.

Op de bestektekening valt de grote hoeveelheid slaapkamers op die destijds nodig waren om een zo hoog mogelijke subsidie die gerelateerd was aan het aantal bedden in de wacht te slepen,

Zes jaar na de oplevering tekende Cordemeyer zelf een aanbouw aan de woning t.p.v. de noordoostzijde, twee slaapkamers en een studio. Hoewel hij dezelfde detaillering en kleurstelling gebruikte als Rietveld is de openheid naar het bos en het effect van de logeerkamer tenietgedaan.

Situatie

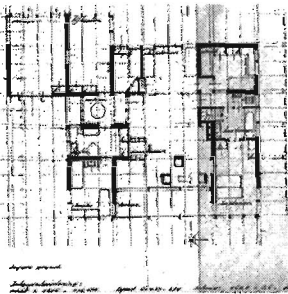
Het kavel is gelegen in de rustige wijk Berg en Bos in Apeldoorn waar de bosrijke omgeving behouden is door het toepassen van stroken beboste gemeentegrond tussen de kavels. Aan de noordzijde van het kavel bevindt zich zo'n strook gemeentegroen.

In tegenstelling tot de overige bebouwing aan de Montanalaan is woonhuis Cordemeyer diep achterop het kavel geplaatst. Zo profiteert de woning nog meer van het noordelijk gelegen gemeentegroen en ontstaat genoeg afstand en privacy tot de laan om op het voorterras van de zuiderzon te kunnen genieten.

De peilhoogte van de woning is, wars tegen de voorgeschreven 30cm boven straatpeil, gerelateerd aan het peil van de glooiing van het terrein waardoor de woning lager is komen te liggen en bomen gespaard konden blijven. Opvallend is verder de horizontaliteit van de boeiboord lijnen t.o.v. de verticaliteit van de hoge bomen.

Het ontwerp

Vanaf de Montanalaan gaat men via een oprit links langs het terras en eetkamerraam naar de terug liggende entree. De entreeruimte toont als eerste aanraking met woonhuis de aandacht voor het functionele detail; via een boven- en zijlicht wordt de hal verlicht. Vanuit de entree is de werkkamer, keuken en woonkamer betreedbaar.

The location of this house far back on the site and that it is lower than regulations permit to spare the surrounding trees is striking. The later extension with similar detailing was designed by Cordemeyer himself. In relationship with the verticality of the trees, Rietveld proposed horizontal layers of roof planes with large overhang. The materials and colors of the interior are authentic.

De woonkamer is de centrale ruimte van de woning en is door schuifdeuren ter plaatse van de logeerkamer te vergroten. De belangrijke positie van de woonkamer wordt nog onderstreept door het optillen van het dak zodat door smalle bovenlichten zonlicht de woonkamer invalt.

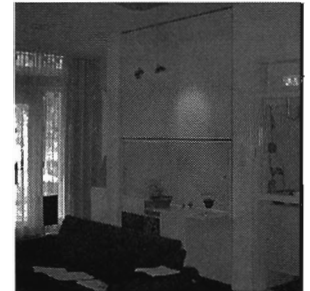
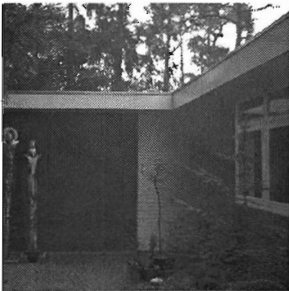
De wengé parketvloer en de grote overstekken maken de woonkamer echter toch donker. De slaapruiden zijn het verst van de entree verwijderd en bevinden zich achter de woonkamer. Zo is een duidelijke driedeling in de woning en een overgang van openbaar naar privé te ontdekken; westelijk de is openbare zone (entree, werkkamer, keuken en garage), dan de middenzone (woonkamer, logeerkamer en terrassen) en oostelijk de slaapzone.

De plattegrond van de woning is op het bekende 1x1m raster uitgezet. In het raster zijn de stroken van 27cm dikte ten behoeve van de buitenmuren consequent ook bij de doorlopende binnenwanden toegepast.

In compositie zijn de horizontale boeiboorden in hun belijningen erg dominant. In de gevel is duidelijk met vlakken in reliëf gewerkt. Het metselwerk van de borstweringen onder de raamstroken is donker terwijl de gesloten gevelvlakken wit zijn en 6cm verder naar buiten liggen. Het glas van een vast raam ligt 12cm terug t.o.v. glas in een bewegend raam zodat vlakaccenten ontstaan in de raamcompositie.

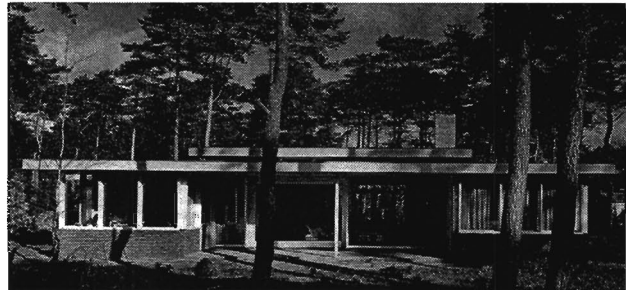
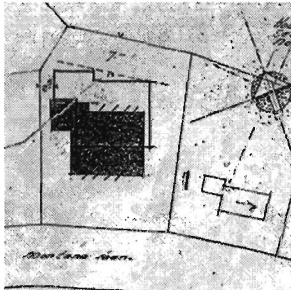
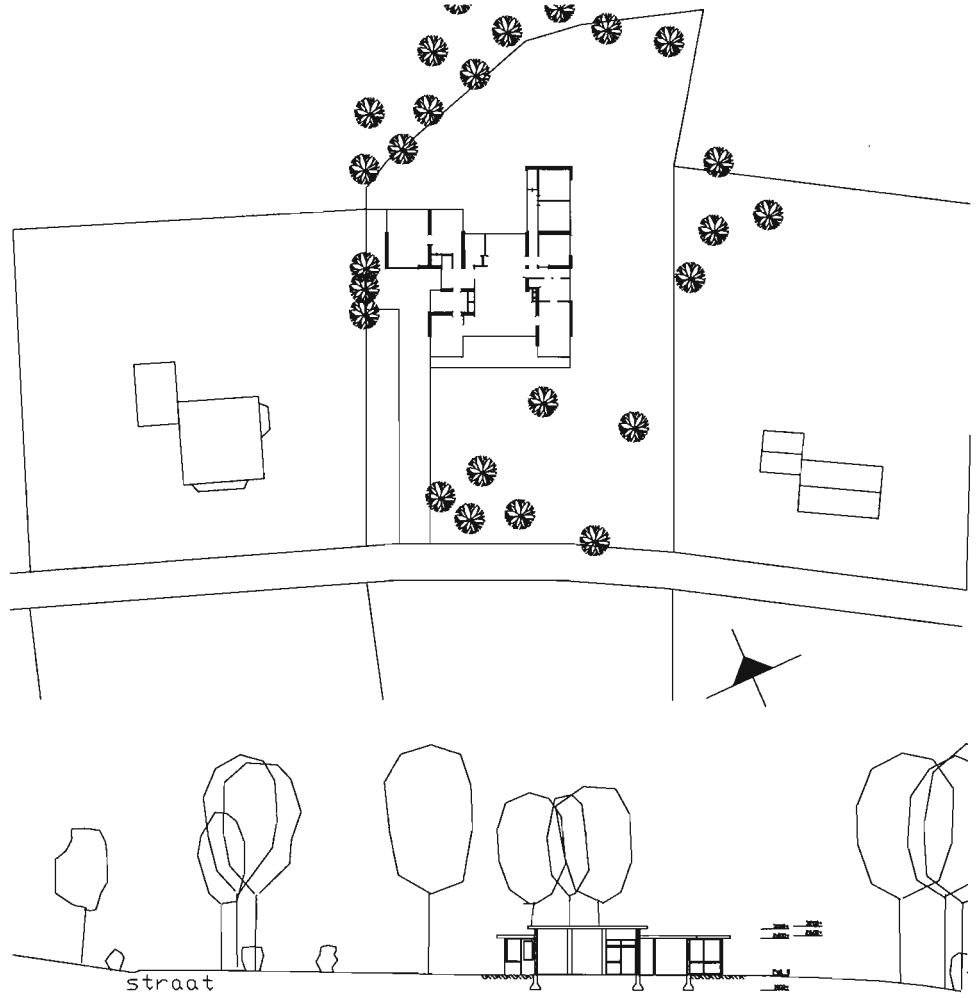
Het overwegend zwart-wit pallet van de gevel krijgt enkele kleuraccenten ter plaatse van de garagedeur en het interieur. In tegenstelling tot de zwart-wit kleurstelling van het exterieur wordt in het interieur juist met verschillende kleurvlakken gespeeld. De kleurstelling in het interieur is gebaseerd op de reflexie van het invallende daglicht.

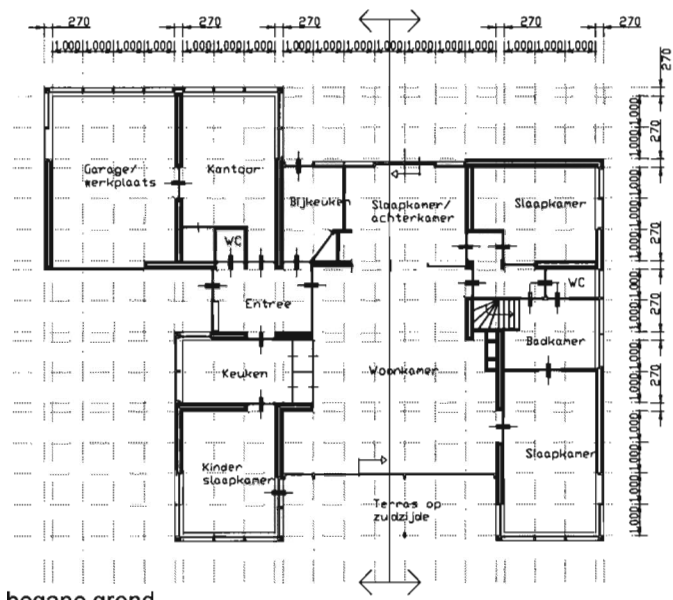
Opvallend is de aandacht die Rietveld toonde voor het functionele, alledaags aanraakbare detail. Doorgeefkasten met tweezijdig te gebruiken besteklades, een verzonken ronde vloermat in de entree tegen het schuiven, zwart schilderde kopse kanten van deuren en het wisselen van mat en hoogglansverf om vingerafdrukken te voorkomen, een inventieve kast boven de keldertrap, de slimme brievenbus geïntegreerd in het kozijn en de kapstok die de kozijnhoogte van de deur banaal volgt: de directheid en tastbaarheid is hier zeer overtuigend.

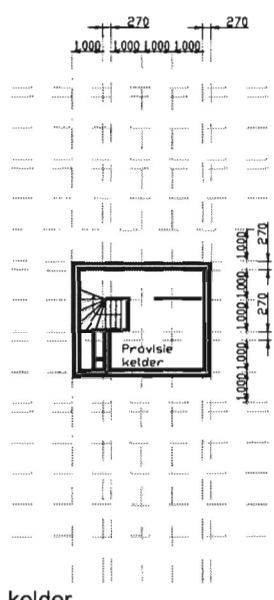
Woonhuis Cordemeyer

situatie en
dwarsprofiel

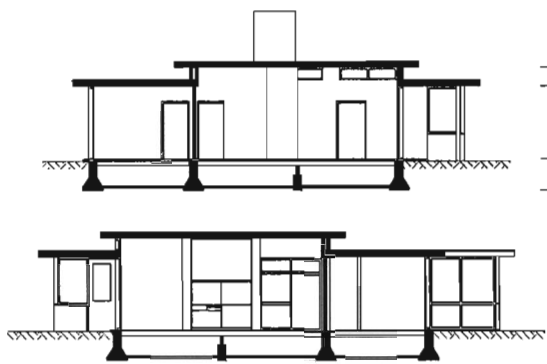

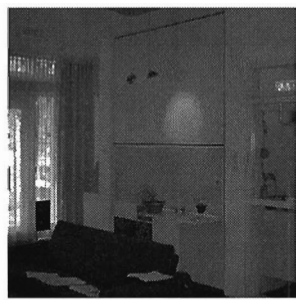
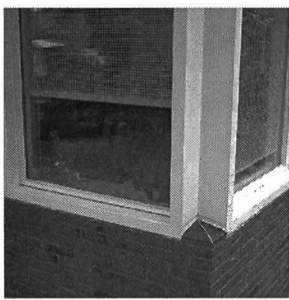
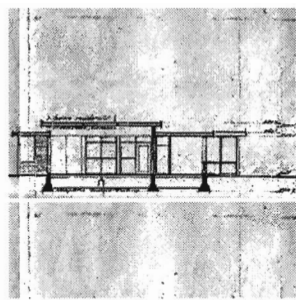
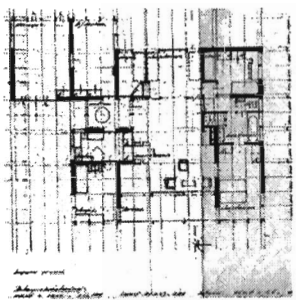
begane grond

kelder

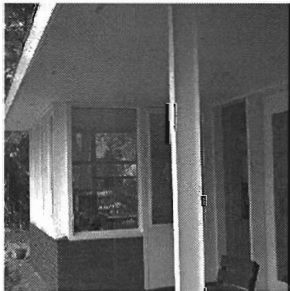
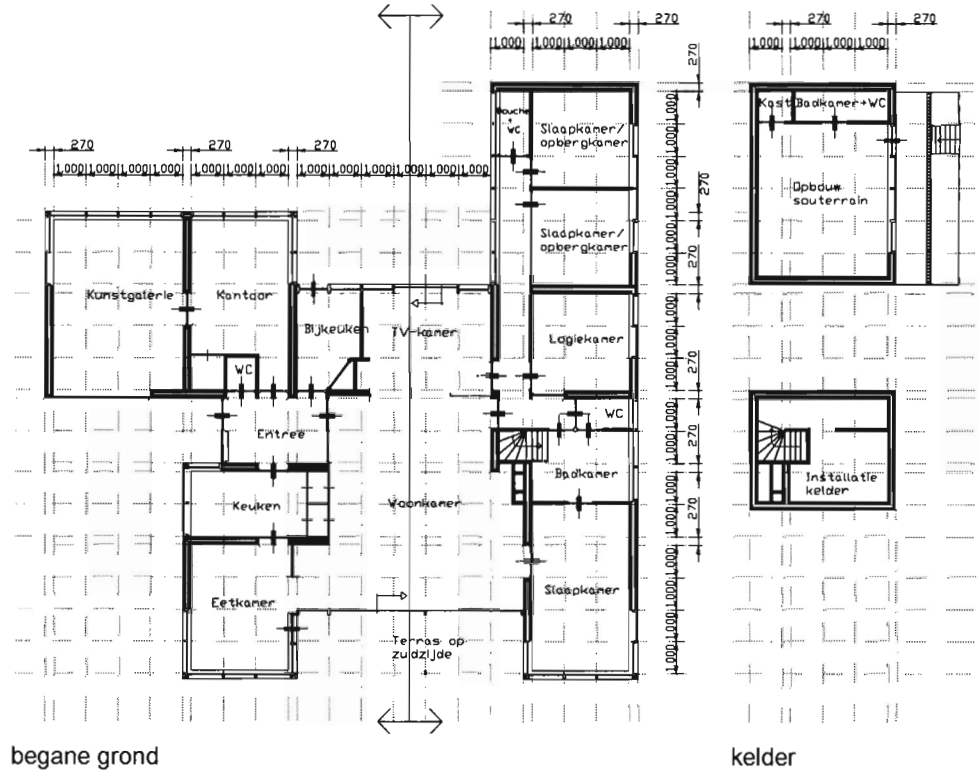

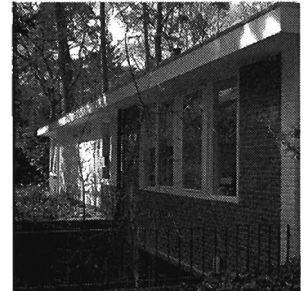
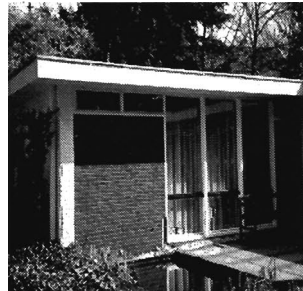
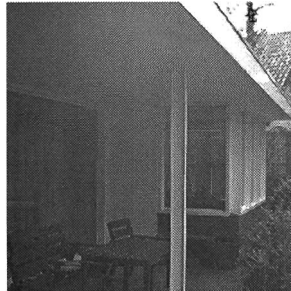
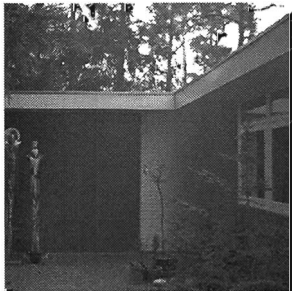
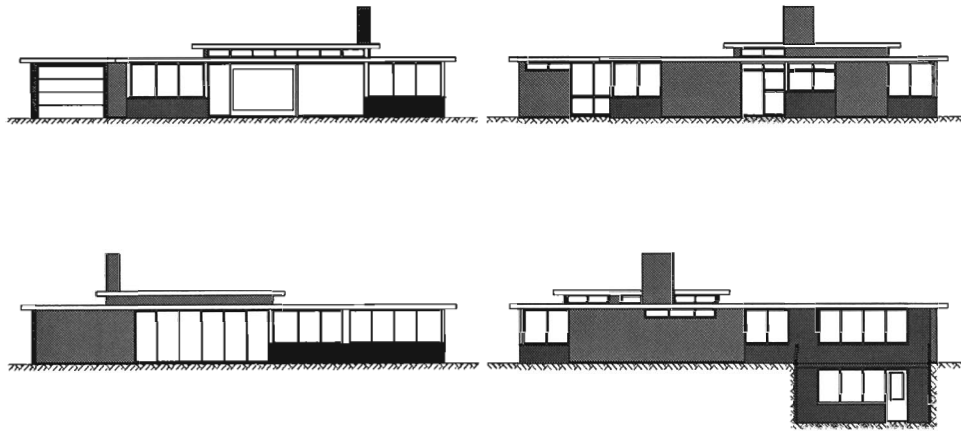
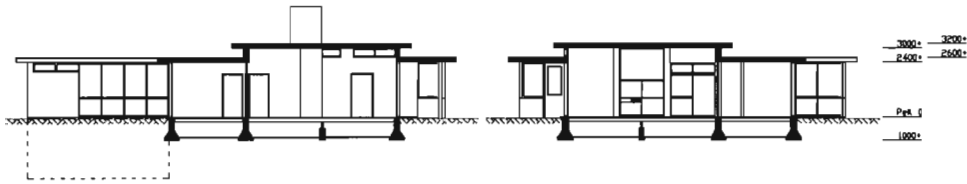
3000+ 3200+
2400+ 2600+
Pel 0
1000+
3000+ 3200+
2400+ 2600+
Pel 0
1000+

originele plattegronden
en doorsneden

Woonhuis Cordemeyer

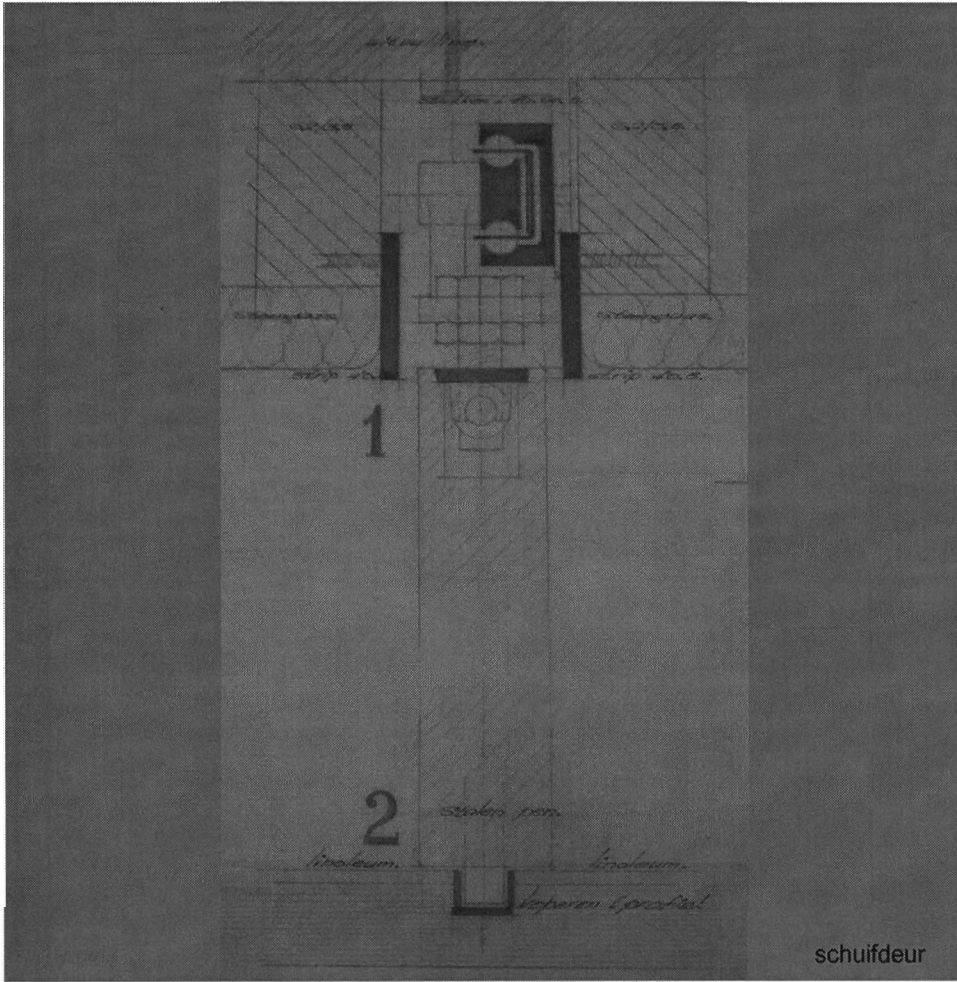

originele doorsneden
en gevels

Woonhuis Cordemeyer

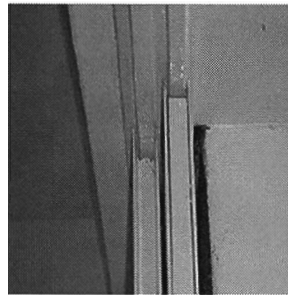
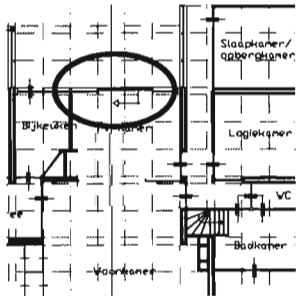

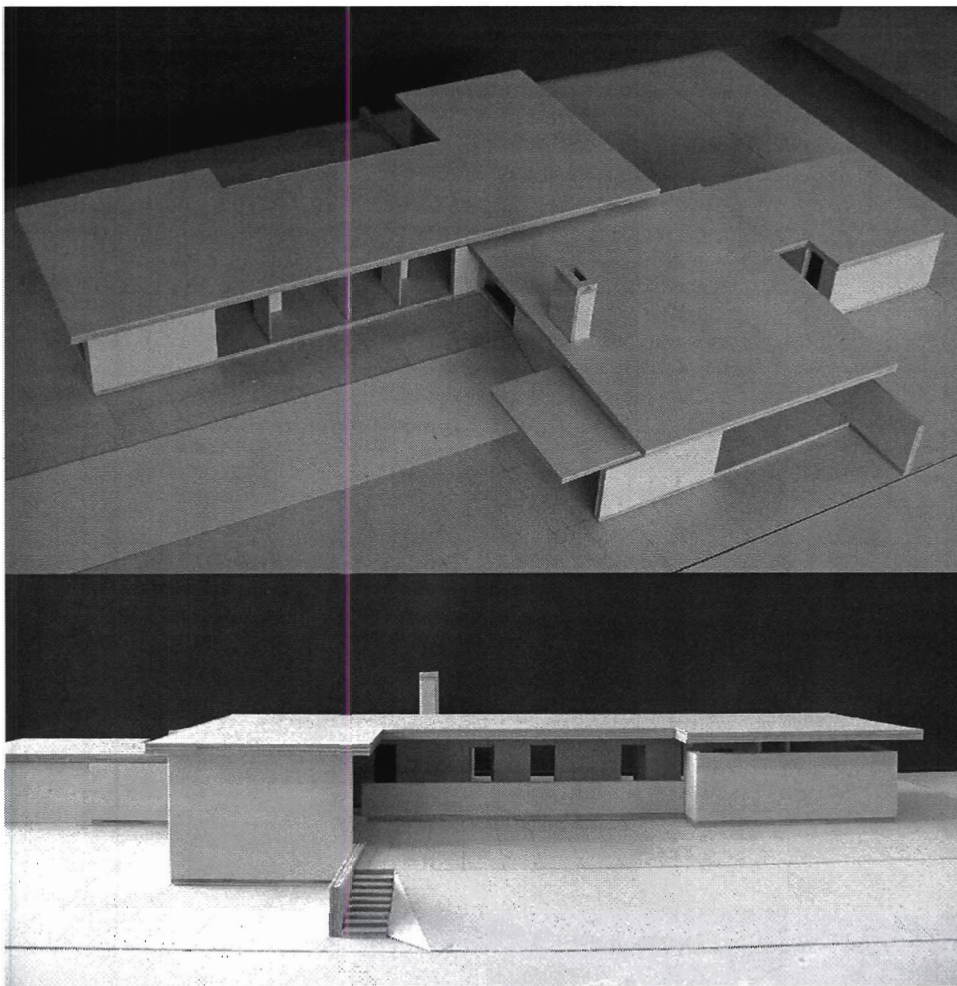

detail

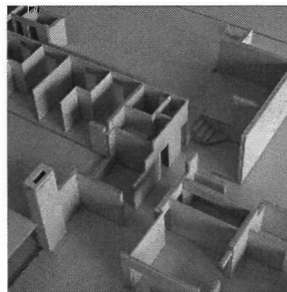
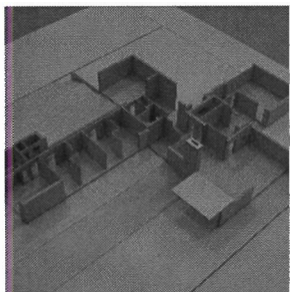
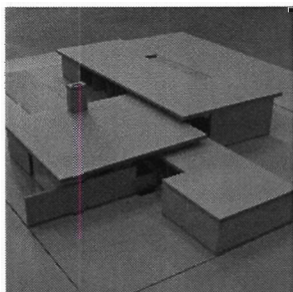
Woonhuis Cordemeyer

Woonhuis van Daalen

Woonhuis van Daalen
1958
Fazantlaan 14
Bergeijk

Totstandkoming ontwerp

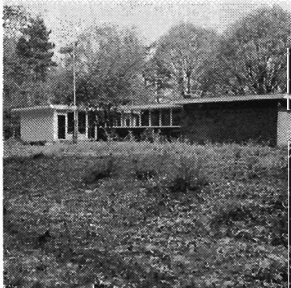
Rietveld kende de heer Van Daalen als directeur van de weverij De Ploeg. Vrijwel tegelijk met de opdracht voor het ontwerp van de weverij vroeg de heer Van Daalen om op een groot bosrijk perceel, op een steenworp afstand van de weverij, een woonhuis voor de familie van Daalen te ontwerpen. Rietveld bracht enige tijd met de familie door en ging vervolgens met Mien Ruys het kavel bekijken.

Het schetsontwerp kwam snel tot stand en dit werd daadwerkelijk zonder grote wijzigingen gerealiseerd. De huidige staat van het gebouw is ongewijzigd maar het onderhoud laat momenteel te wensen over.

Situatie

Het kavel is gelegen aan een bosrand dichtbij het centrum van Bergeijk. De toegang tot het kavel is vanuit het westelijk gelegen bos. Aan deze zijde heeft Mien Ruys heel bewust een dennenbos gepland. De woning ligt vanaf de Fazantlaan achter de bomen verborgen. De ruimte voor de woning is als een lichte open plek in het bos; de woning zelf oogt vrij gesloten met grote metselvlakken, een garage en een verborgen entree. Aan de oostzijde opent de woning zich naar het open en brede akkerveld.

Opvallend is de kunstmatige terp die de slaapkamer vleugel optilt en zo uitzicht geeft over het landschap. Als lang tentakel in het landschap grijpt en begrenst het woonhuis het landschap. Het woonhuis neemt een zodanige vorm aan dat het optimaal profiteert van z'n omgeving. De vanzelfsprekendheid, nuchterheid en de op gebruik gerichte houding laat de woning in al zijn eenvoud zichzelf zijn.

The setting of this house for the director of the "Ploeg" textile factory is an artificial mound in a wood with a view over the fields. Rietveld's original design has been executed almost without changes to the perceptible 1x1 metre grid which is continued in the in-situ 1x1 metre cast concrete paving tiles. The house is unaltered but is a bad state of repair.

Het ontwerp

Aan de terug liggende entree met hal, de spil van het ontwerp, grenzen de studiekamer, de keuken, de woonkamer en de slaapvleugel met kinderspeelkamer. In de ruim opgezette, hoge en lichte entreehal valt de in de hoek geplaatste trap naar de slaapvleugel op. Er is al zicht op de, met daglicht overgoten speelkamer die als een hoog massief blok met een vreemde verhouding aanwezig is in het beeld van de woning.

De aandacht voor de eenvoudig vormgegeven brievenbus en voor de garderobe maakt het binnenkomen van de woning tastbaar en menselijk. De zonering in privé en openbaar is hier gelijk duidelijk.

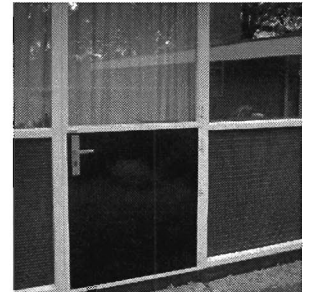
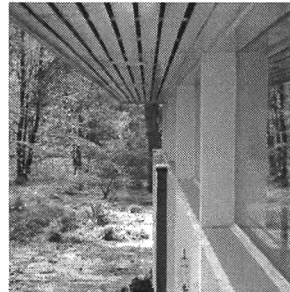
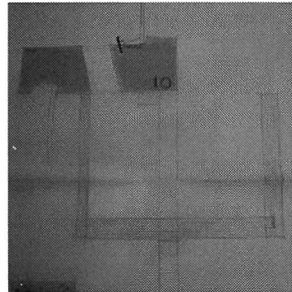
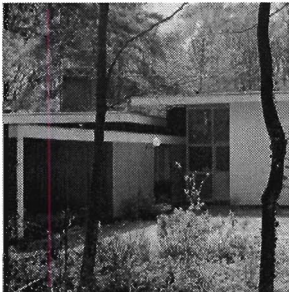
De slaapvleugel is verhoogd op een terp om zo meer uitzicht te bieden op de akkers; gericht op het oosten ligt de ruimte ideaal voor de studerende kinderen. Aan de westzijde grenst de gangzijde met op de kop de speelkamer die toegang geeft tot het westelijk gelegen terras. De woonkamer is op het oosten georiënteerd naar het wijde uitzicht over de akkers en naar het zuiden, begeleid door een doorgetrokken wand en een lage luifel.

Door het toepassen van hoge lichtstroken onder de dakrand krijgt de ruimte veel licht en komen de dakvlakken met overstekken los te zweven van de gevelvlakken. Het gevelvlak zelf wordt door de zwarte terug liggende onderplint weer losgehouden van het maaiveld. Bij de entree komen drie horizontale dakvlakken nauw bij elkaar. De gevels zijn van schoonmetselwerk, grijs en wit geschilderd met witte boeiboorden en witte kozijnen met rood, blauw en geel geverfde accenten achter het glas.

De plattegrond is op het 1x1 m raster opgelegd met de naar binnen doorgetrokken 27cm stramienmaat voor de buitenwand. In de gevelopbouw is tevens een 1x1m stramien toegepast.

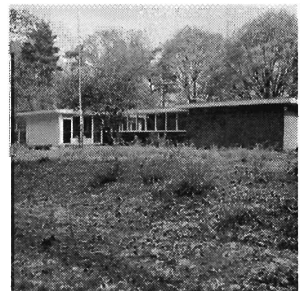
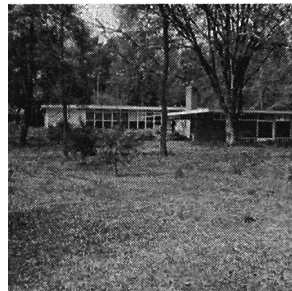
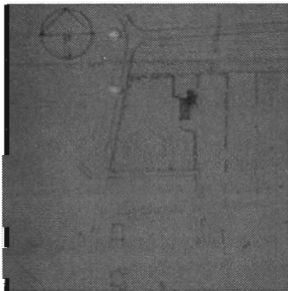
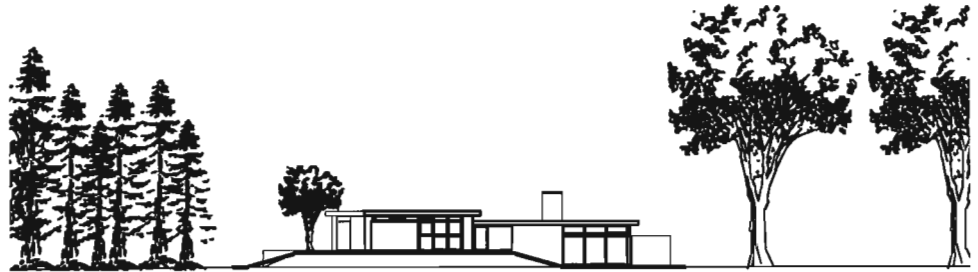
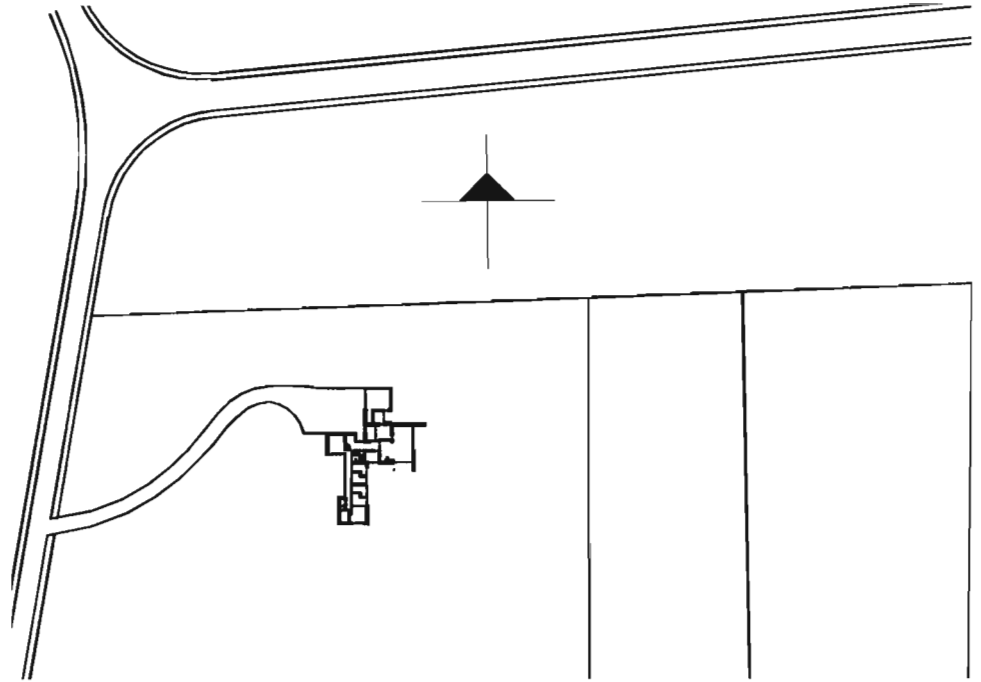
De constructie is eenvoudig met dragende muren gefundeerd op staal en een houten balkenconstructie als dak. Om de terrasluifel heen heeft Rietveld een zwart stalen ragfijne omranding toegepast.

Opvallend is de grote schuifpui in de woonkamer die achter een vast deel schuift. Het dakranddetail, het dakafschot en de dakisolatie zijn bouwtechnisch onder de maat.

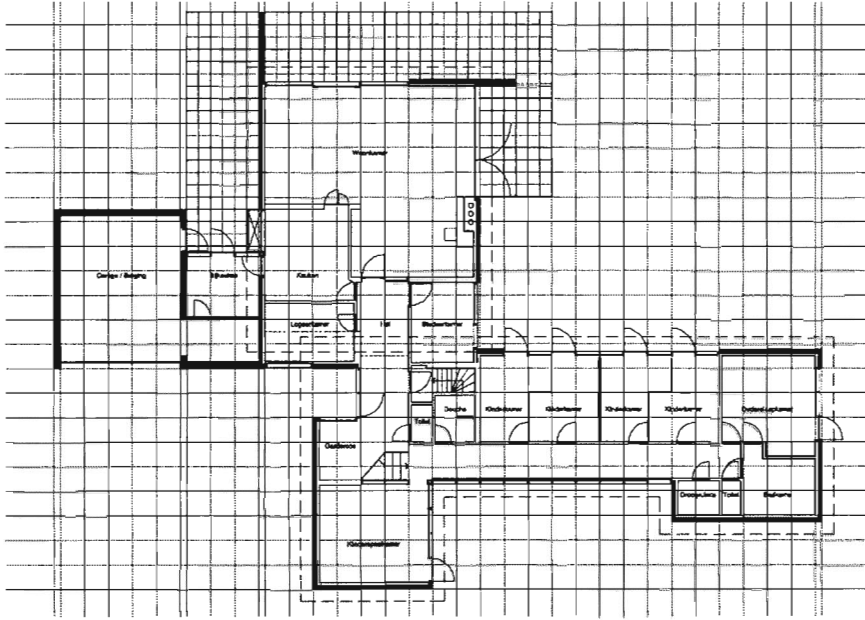

Woonhuis van Daalen

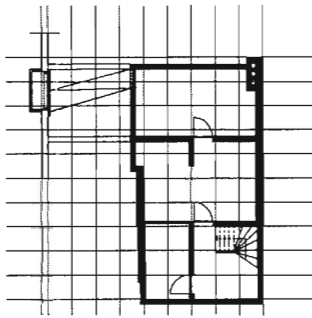
situatie en
dwarsprofiel

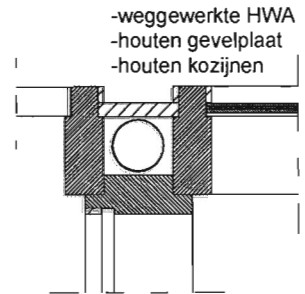
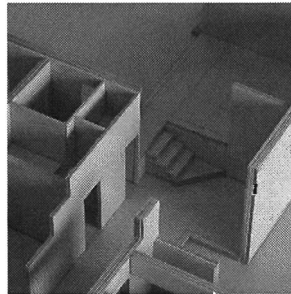
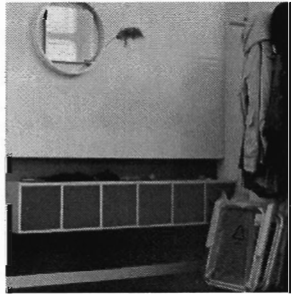
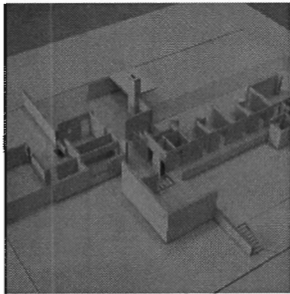
Woonhuis van Daalen

begane grond

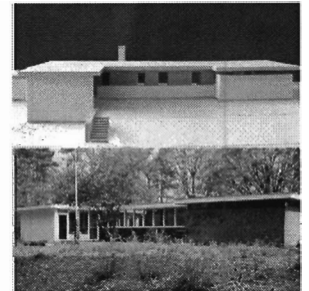
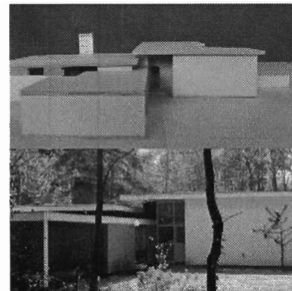
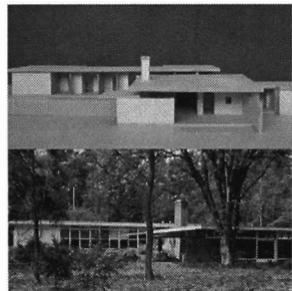
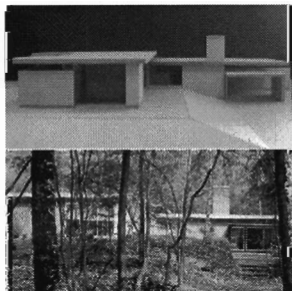
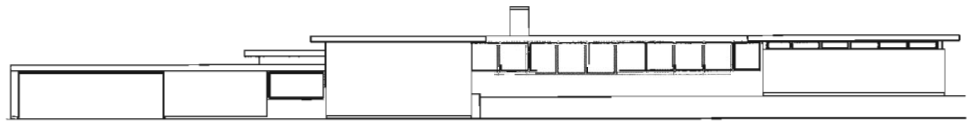
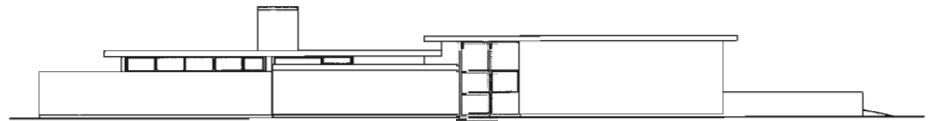
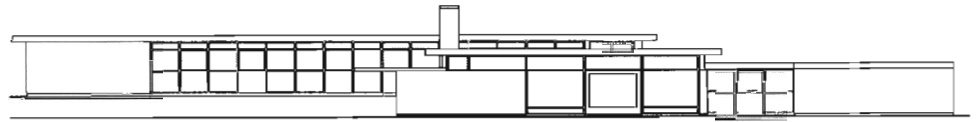
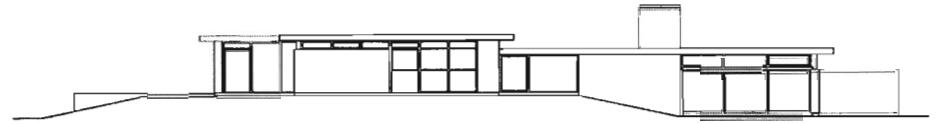
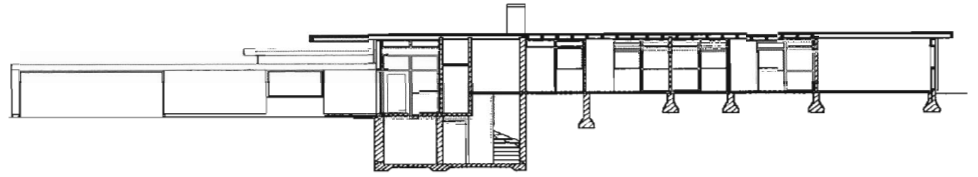

kelder

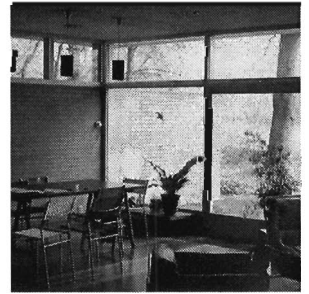
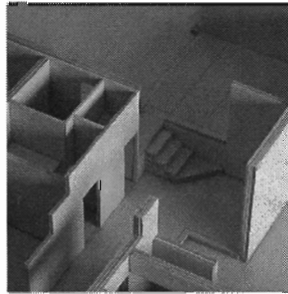
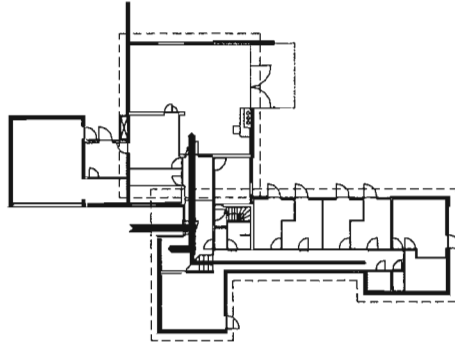
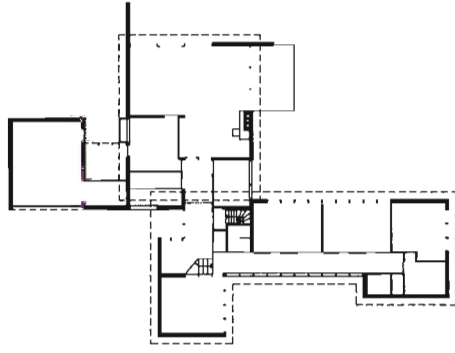
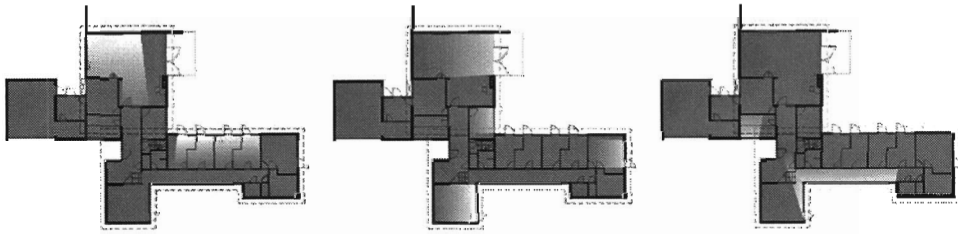

originele doorsnede
en gevels

Woonhuis van Daalen

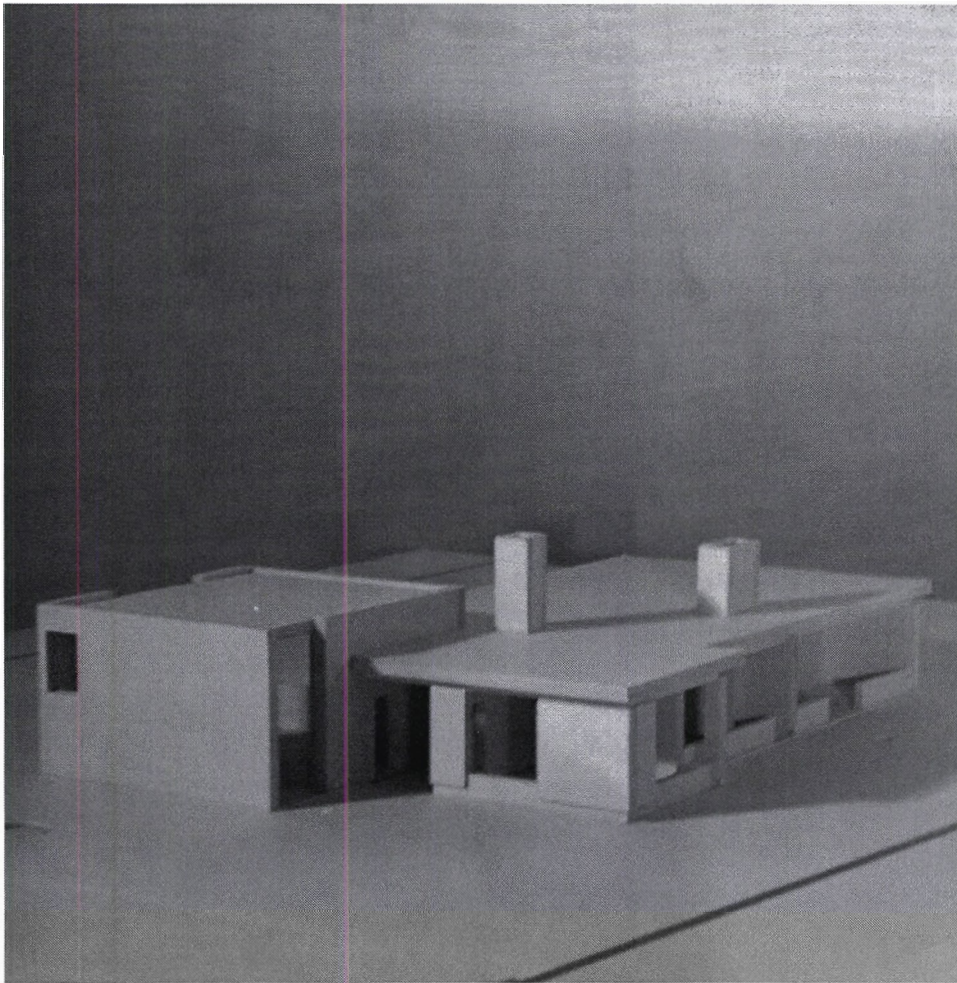

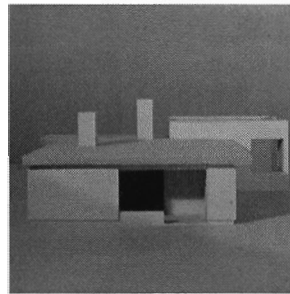
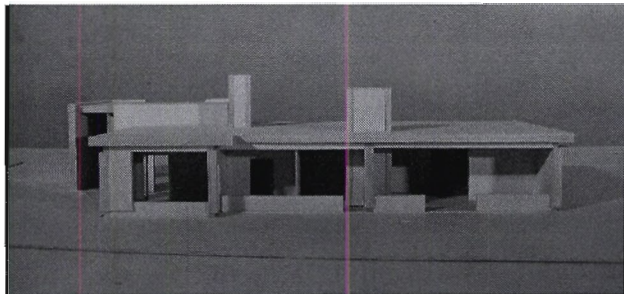
Woonhuis van Daalen

ruimtebegrenzing,
routing en daglicht

Woonhuis Scholten-Strumpler

Woonhuis Scholten-Strumpler
1958
Kleiweg 32a/b
Baambrugge

Totstandkoming ontwerp

Desirée en Herman Scholten, beiden textielkunstenaars, vroegen Gerrit Rietveld, hun docent aan het Amsterdamse Instituut voor Kunstnijverheid, om een woning met atelierruimte te ontwerpen op een kavel, gelegen in de bocht van de rivier de Angstel.

Het budget was beperkt en lopende het ontwerpproces werd een medebouwer, meneer en mevrouw Strumpler, gevonden om zo de kosten te beperken.

Aangezien het bestemmingsplan alleen landelijke bebouwing toeliet stuitte het plan in eerste instantie op grote weerstand van de burgemeester. Toen de uitbreidingsplannen voor een woonwijk ten zuiden van de bungalow bekend werden is er een alternatief plan in de bocht van de rivier door Rietveld ontworpen dat echter nooit gerealiseerd is.

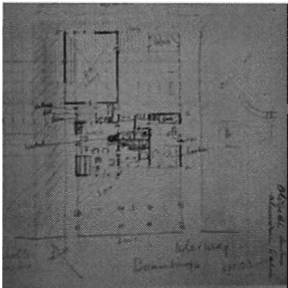
In 1973 ontwierp Benno Premsele een vergroting van het atelier en extra slaapkamers.

Situatie

In Baambrugge, een klein dorpje in de gemeente Abcoude, ligt het kavel met aan de noordkant een vrij uitzicht op de rivier de Angstel en aan de zuidkant in oorspronkelijke staat een vergezicht op het uitgestrekte landelijke gebied.

Dit vergezicht is in de jaren '60 ontnomen door een nieuwe uitbreidingswijk die nu pal voor de woning is geplaatst.

Opvallend is het in elkaar grijpen van de twee bungalows, waardoor er verschillende voor- en achtertuintreedtes ontstaan.

This duplex house was originally designed as a single house with a studio. Due to lack of finances, an additional client was found and to the original design of a high volume (studio) and low volume (house) a second low volume was simply tacked on. Worth-mentioning is the staggered, zig-zagging non-loadbearing, partition wall.

Het ontwerp

Het plan bestaat uit een hoog massief volume, het atelier en een laag volume, het wonen, met een zwevend gedetailleerd dakoverstek. Twee forse schoorstenen steken uit het lage volume. Toen de medebouwer gevonden was is het lage volume verlengd.

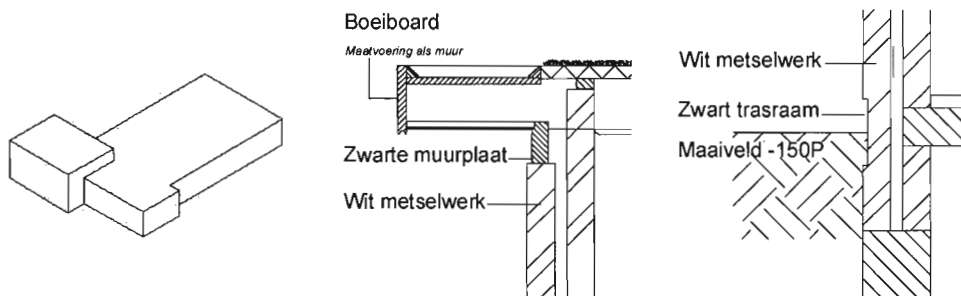
Woonhuis Scholten kent een erg compacte plattegrond. Vanuit een klein halletje is het grote atelier, een klein binnenplaatsje via de krappe keuken en de vrij kleine woonkamer bereikbaar. Het slaapgedeelte is slechts via de woonkamer te bereiken. Het wonen ligt op het zuiden met uitzicht over het vlakke landschap. Het atelier ligt in ter bevordering van het juiste daglicht op het noorden gesitueerd waardoor uitzicht op de rivier ontstaat.

Woonhuis Strumpler is qua plattegrond vreemd in de uitleg van het programma; gangen zijn vermeden en aan de hal ligt de doucheruimte die vanuit de slaapkamer via de woonkamer bereikbaar is. Het ontwerp heeft als onderlegger het bekende 1x1m stramien met 27cm banden t.p.v. buitenwanden.

Er worden door de plaatsing van de dragende wanden slechts geringe overspanningen gemaakt. De constructie voor de vloer en het dak is van een houten balklaag, de natte ruimten zijn voorzien van een holle bakstenen vloer, het atelier en de berging hebben een betonnen vloer (voor de linoleum vloerbedekking). Opvallend is dat de scheidingswand tussen de twee woonhuizen niet dragend is.

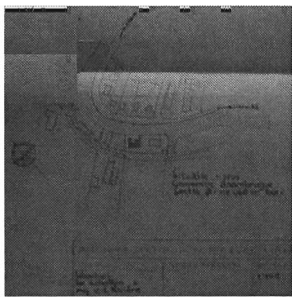
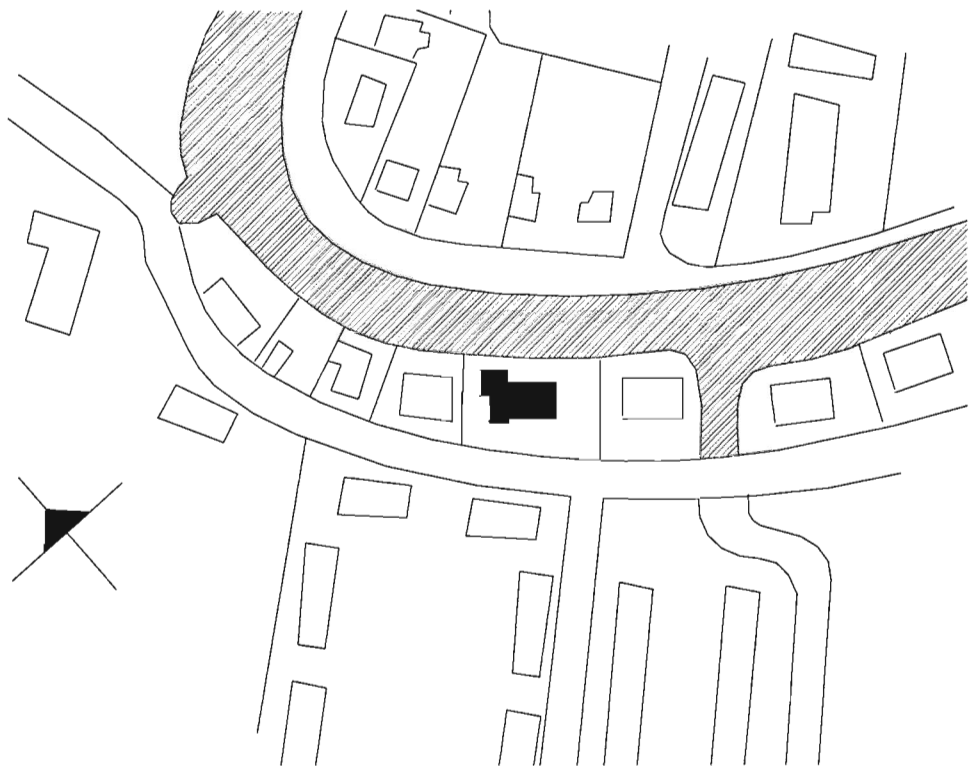
In doorsnede springt het zwarte, terug liggende dakranddetail in het oog en ligt het trasraam aan de onderzijde van metselwerk wanden iets terug. Hierdoor komen het gevelvlak en dakvloer los te zweven. De detaillering is erg fijn en dun in de dakrand, in de raamstijlen en -regels door het toepassen van stalen delen. In de verbouwing van 1973 door Benno Premsele is de oorspronkelijk dunne dakrand een stuk forser geworden. In de maatvoering stroken de kozijn diktes en de granieten dorpels met de baksteen lagenmaat van 65mm.

De aandacht voor het detail blijkt net zoals bij vele andere huizen van Rietveld uit het terugkerende brievenbusdetail van spiegelraadglas en de brievenleuf geïntegreerd in het kozijn. Doorgeefkasten tussen keuken en woonkamer zijn precies vormgegeven en de oplossing voor de kenmerkende binnendeurkozijnen is van een eenvoudige directe schoonheid. De woning is ongeïsoleerd en in woonhuis Scholten zijn rankere verwarmingselementen toegepast.

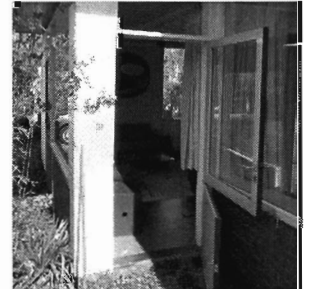
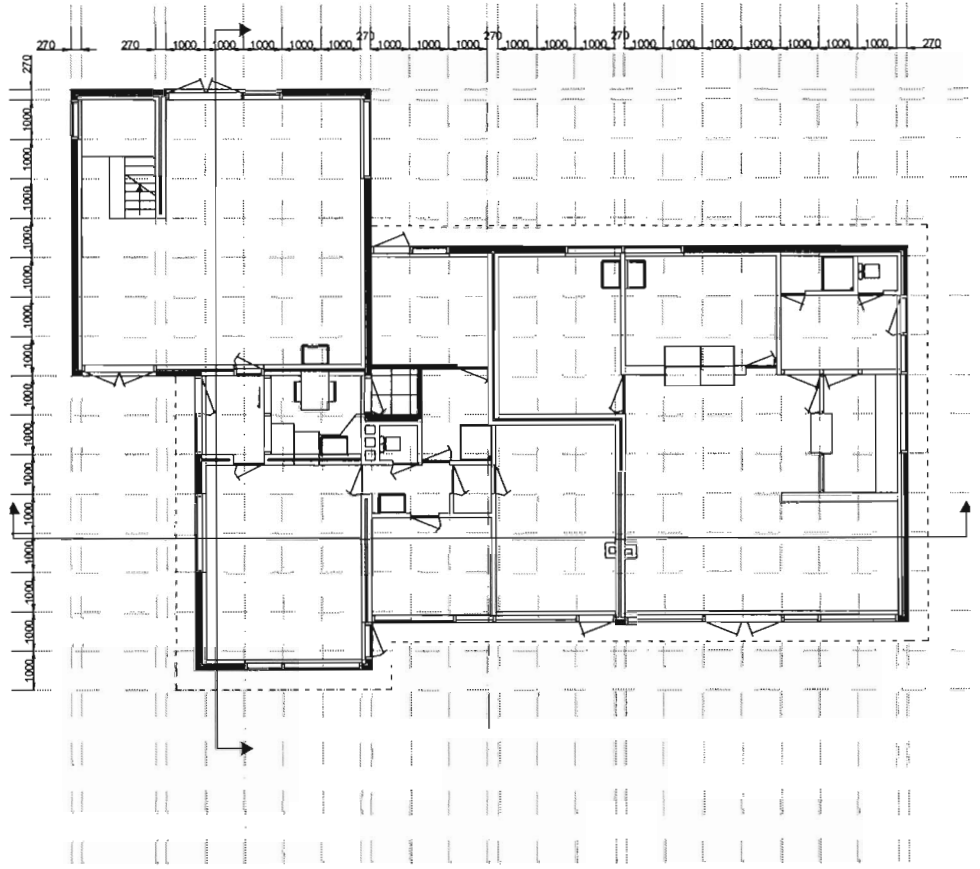
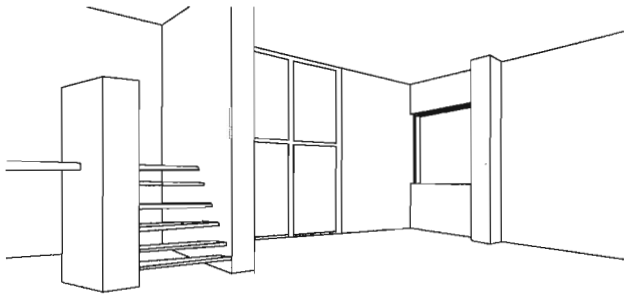
Woonhuis Scholten-Strumpler

situatie en
dwarsprofiel

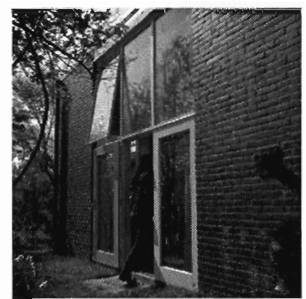
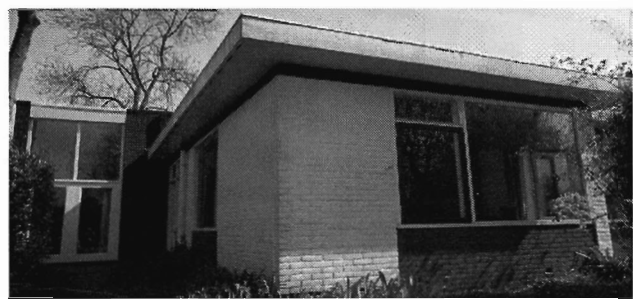
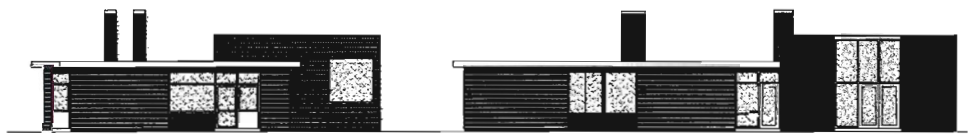
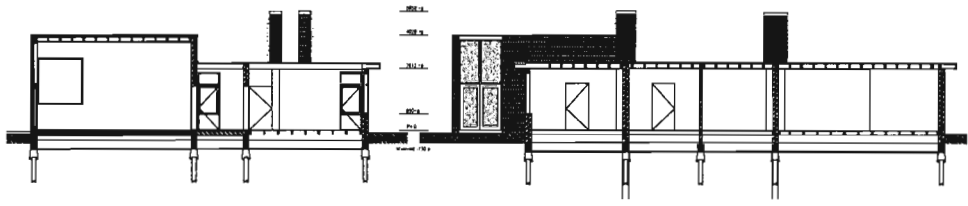

Woonhuis Scholten-Strumpler huidige plattegrond

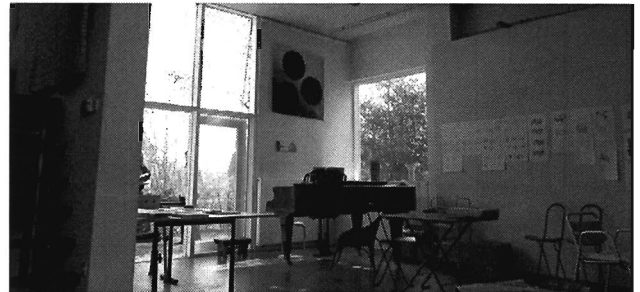
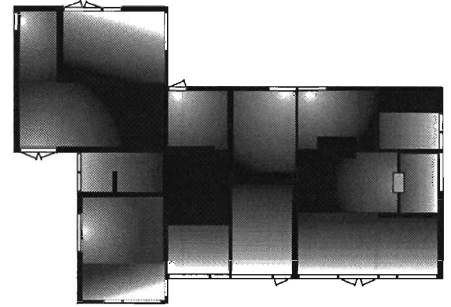
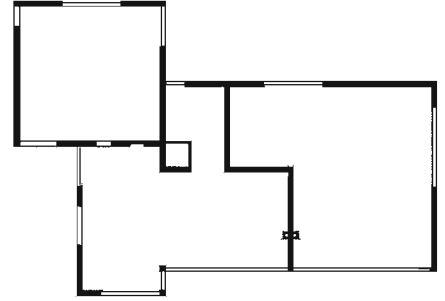
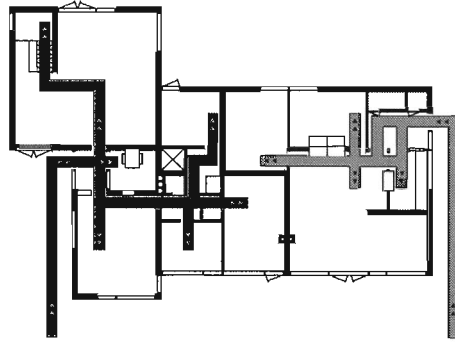

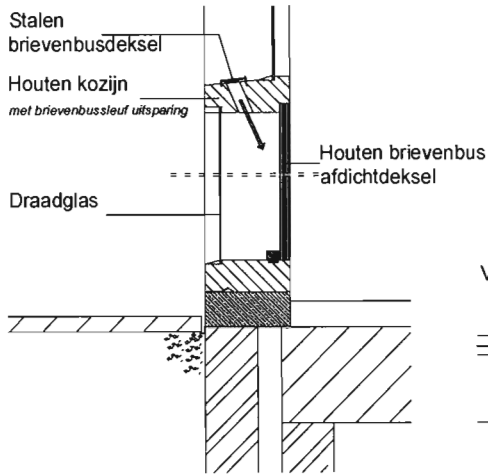
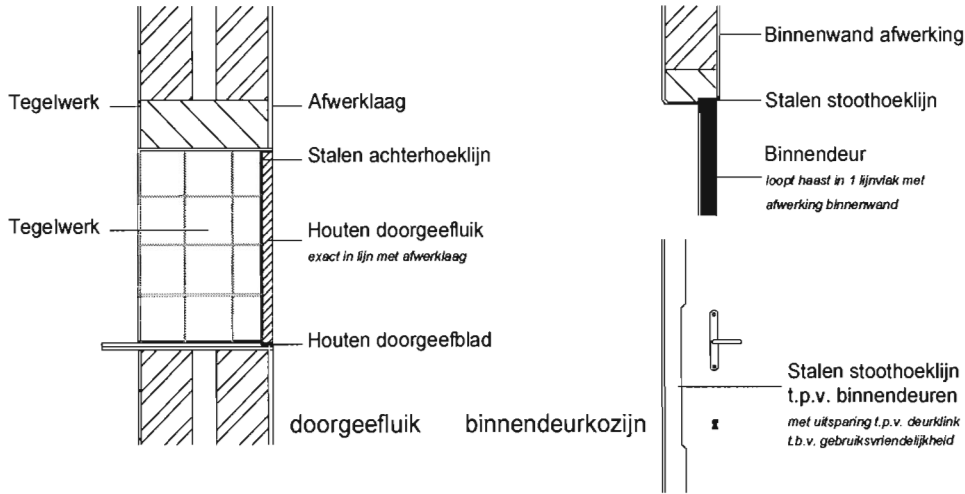

Woonhuis Scholten-Strumpler huidige doorsnede en gevels

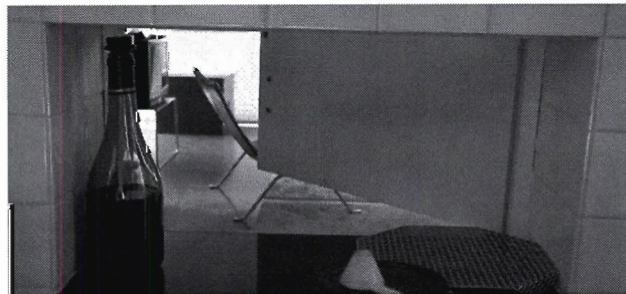
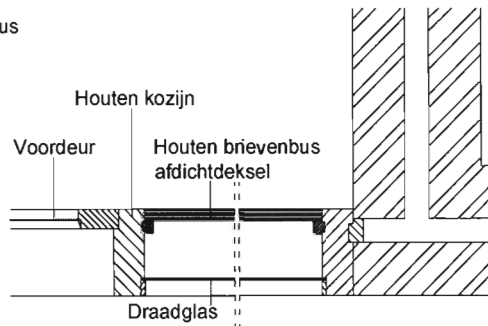
Woonhuis Scholten-Strumpler

ruimtebegrenzing,
routing en daglicht

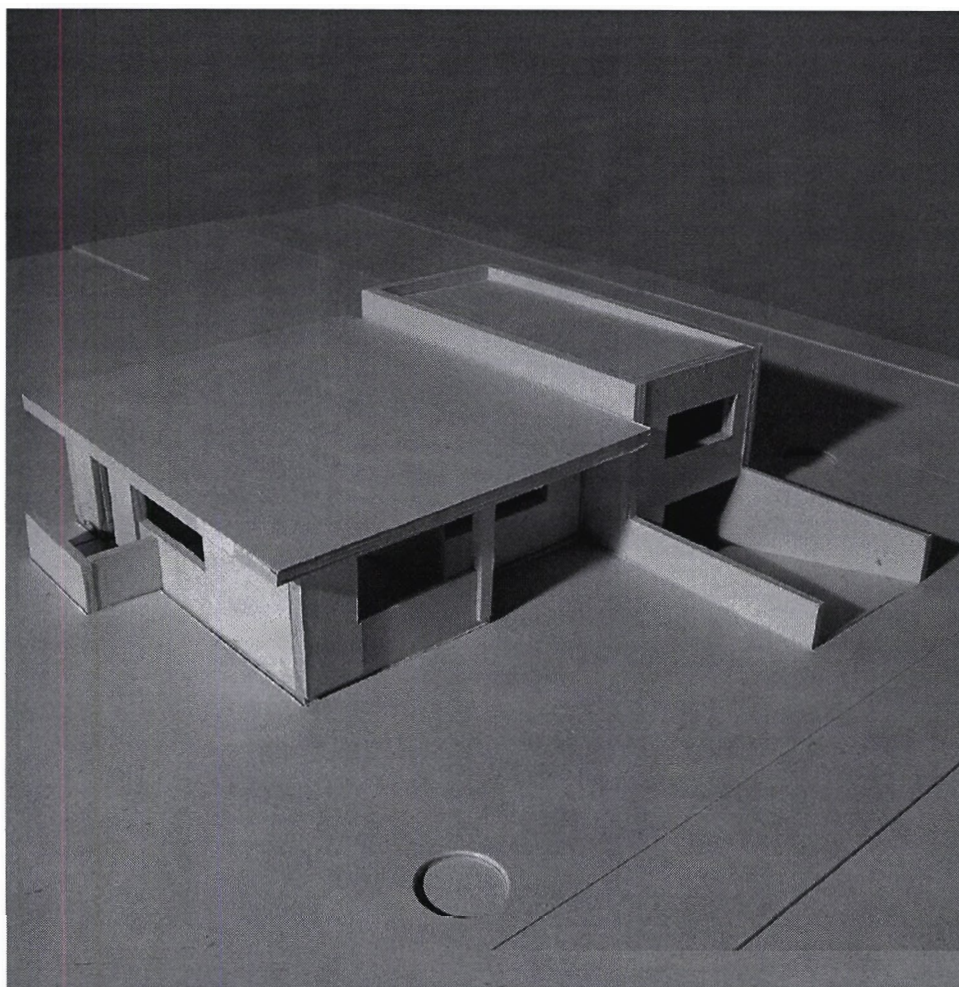

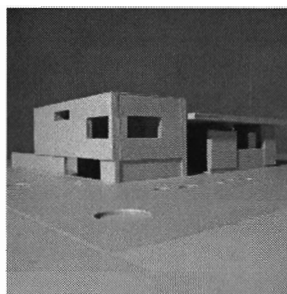
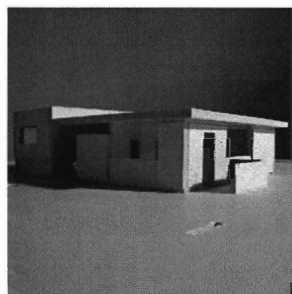
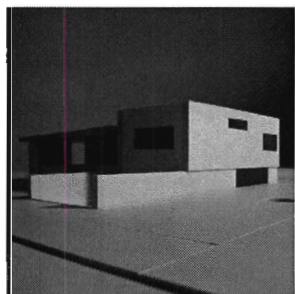
brievenbus

Woonhuis Bolte

Woonhuis Bolte
1958
Groenekanseweg 33
de Bilt

Totstandkoming ontwerp

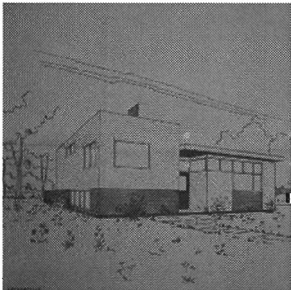
In de beoogde opzet van een reeks van bungalows op vijf percelen is alleen het woonhuis voor de heer Bolte uiteindelijk gerealiseerd. Rietveld kende hem als uitvoerder bij de bouw van de 4 woningen aan de Erasmuslaan in Utrecht.

In het eerste plan had Rietveld alle functies op begane grond gesitueerd. Door de garage half verdiept te leggen is er meer ruimte op het kavel gecreëerd.

Situatie

Op een vrij smal kavel is de bungalow zo gesitueerd dat aan de woonkamer en keuken een zo groot mogelijke tuin op het zuiden ligt. Hier ligt het toegangspad met een strak betonstenen pad in bajonet bewegingen gevangen door prachtig geschoren hagen.

Het aflopende garagepad ligt aan de andere kant van het woonhuis aan de noordoostzijde van het woonhuis en komt uit op de zijstraat.

Of the original design for five identical villas, this house is the only one which was built. The house is divided over a high, closed volume and a low, open volume whereas the construction consists of three components. The plan is practical but the house is deficient in clarity.

Het ontwerp

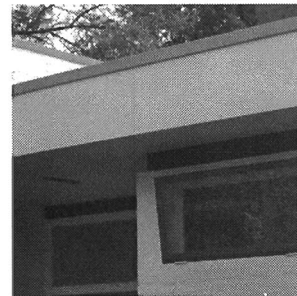
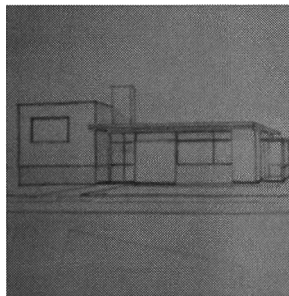
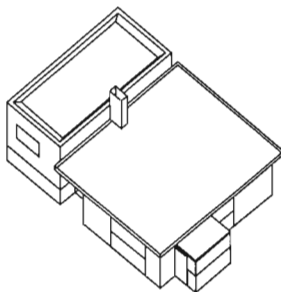
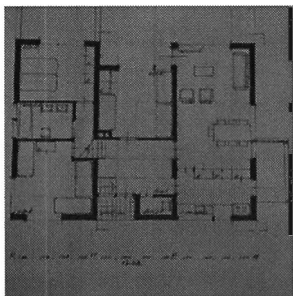
Aan de terug liggende entree grenst de hal als centraal punt van het woonhuis. Vanuit deze hal wordt de keuken, woonkamer en één slaapkamer ontsloten. In de hal zijn via een trap naar boven twee slaapkamers en één badkamer toegankelijk. Via een tweede trap naar beneden zijn de berging en garage toegankelijk. Het verhoogde slaapkamerblok krijgt door zijn verhoging iets meer afstand tot het wonen.

Het huis, bestaande uit twee blokvormen, is uiterst efficiënt ingedeeld als één compact volume. Door het strakke rechthoekige dak met overstekken vormt de, met diverse uitsparingen vormgegeven plattegrond van het woonblok alsnog één duidelijk blok.

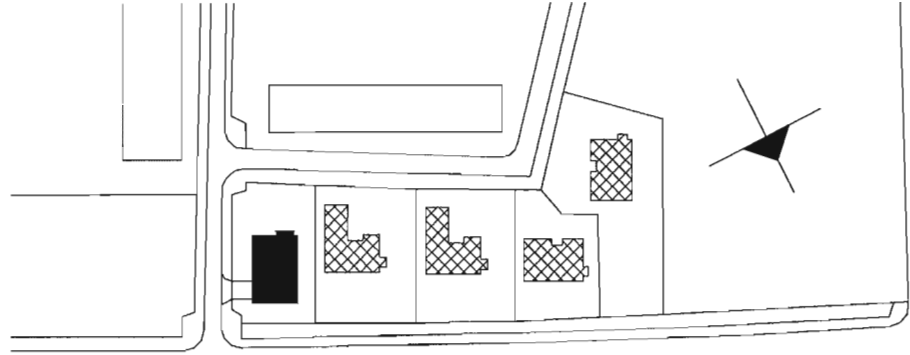
Het garage- annex slaapkamerblok is een gesloten hoge massa van wit geschilderde bakstenen. Het woonblok is een transparant lage massa met een wit overstekend horizontaal dakvlak dat door het terugleggen van de oplegging zweeft. Tussen de twee volumes staat de sculpturale schoorsteen.

Het woonhuis staat op een zwart, terug liggend trasraam en wordt door het terug liggend metselwerk ter plaatse van het trasraam vrijgehouden van de grond. De vaste houten kozijnen zijn wit geveerd terwijl de draaiende kozijnen rood en blauw geveerd zijn. Bijzonder is het dakranddetail waarbij de balk in de gevel terug ligt en zwart geschilderd is. De hoogte van het boeiboord wordt beperkt doormiddel van een verdiept dakranddetail waarin de dakgoot uit het zicht gedetailleerd is.

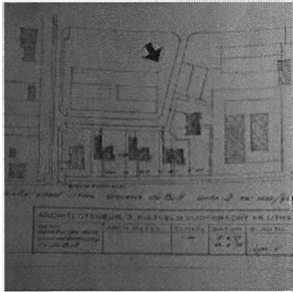
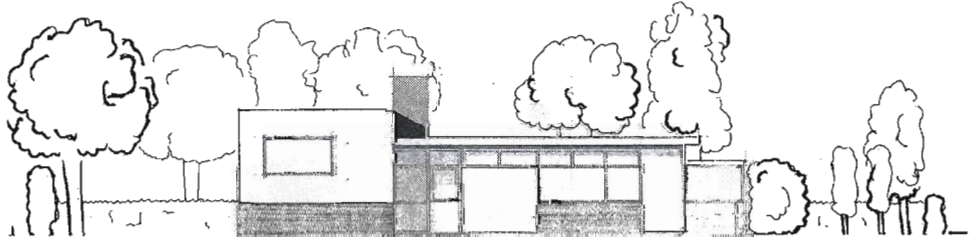
Het ontwerp ligt op het 1x1m stramien met 27cm tussenstroken ter plaatse van de spouwmuren. De plattegrond laat heel logisch drie traveeën van steeds 4 meter zien, een constructieve helderheid en eenvoud; de gevelcompositie bestaat uit slechts twee traveeën.

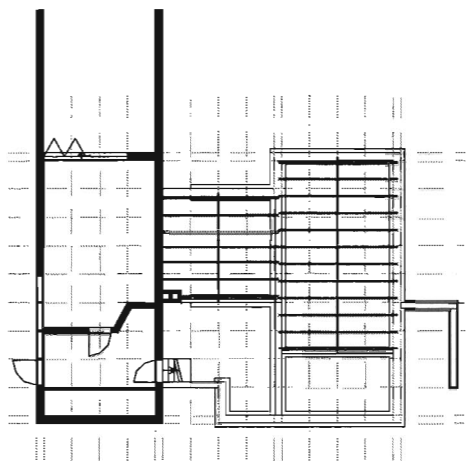
situatie en
dwarsprofiel

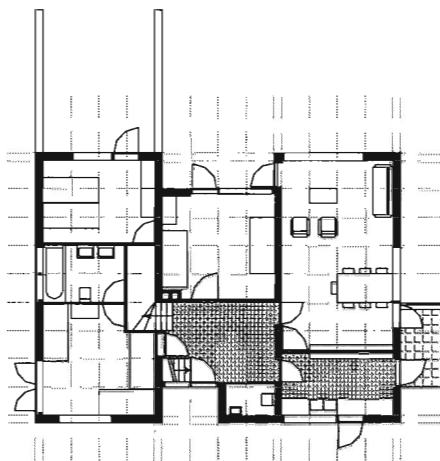
Woonhuis Bolte

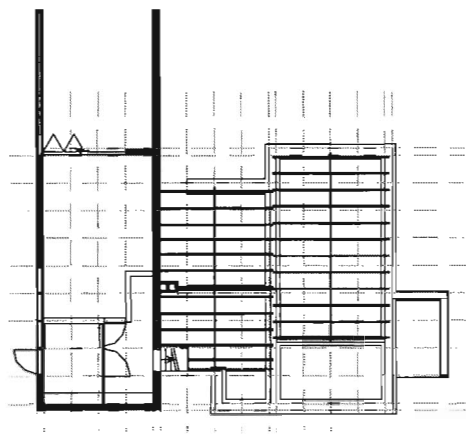

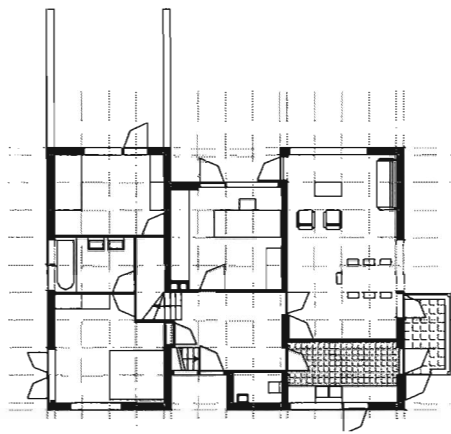
originele kelder

originele begane grond

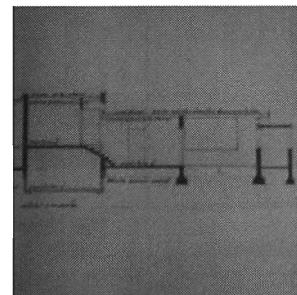
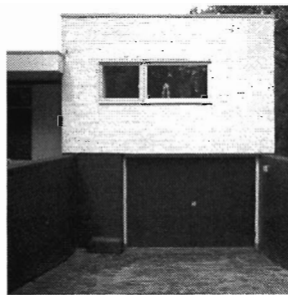
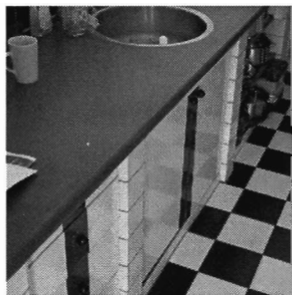
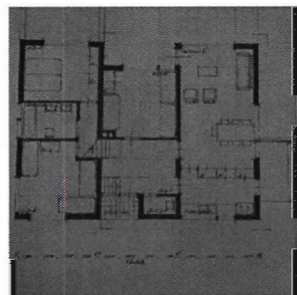
huidige kelder

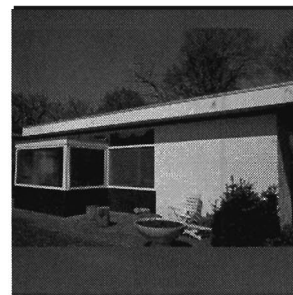
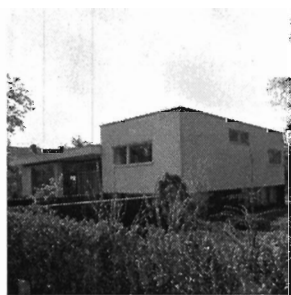
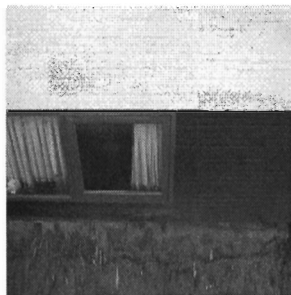
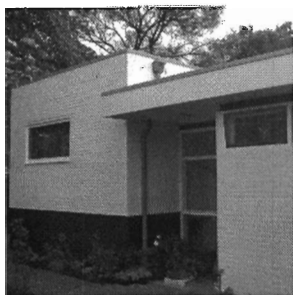
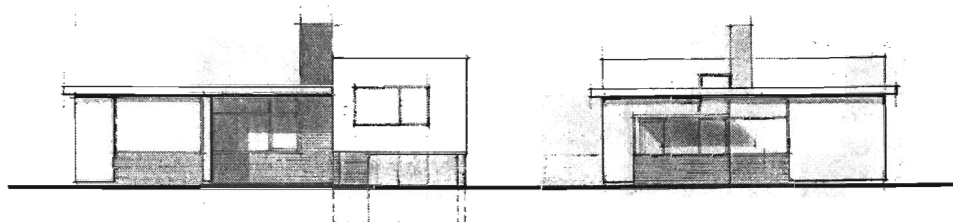
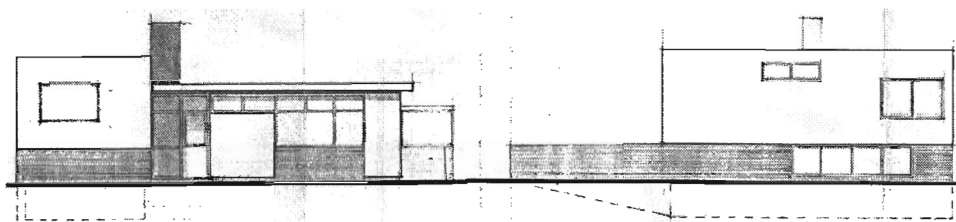
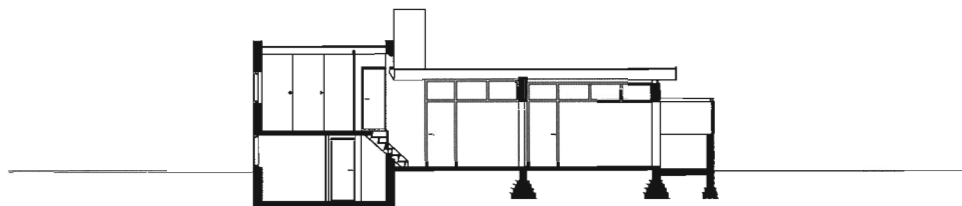
huidige begane grond

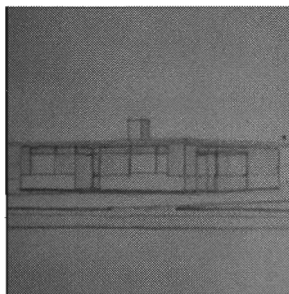
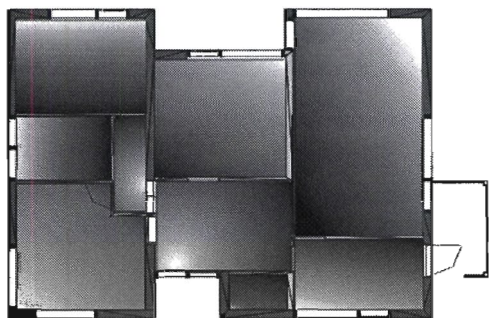
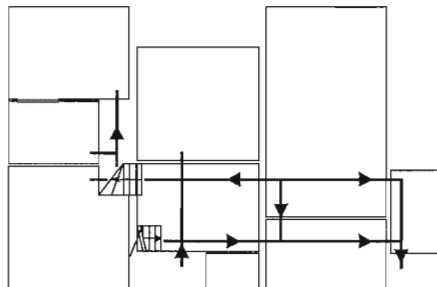
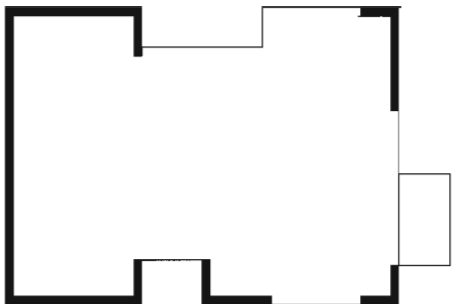
originele en huidige
plattegronden

Woonhuis Bolte

originale doorsnede
en gevels

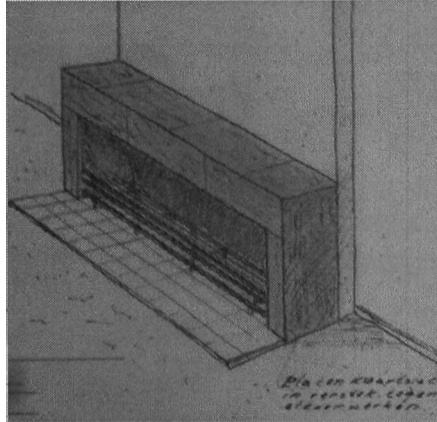

ruimtebegrenzing,
routing en daglicht

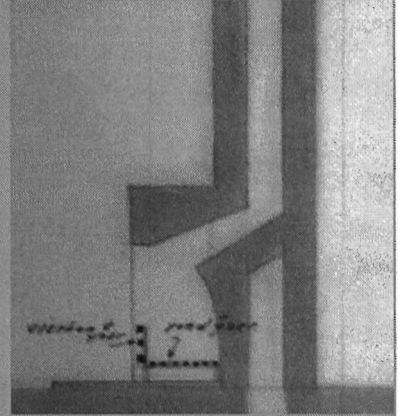
Woonhuis Bolte

Woonhuis Bolte

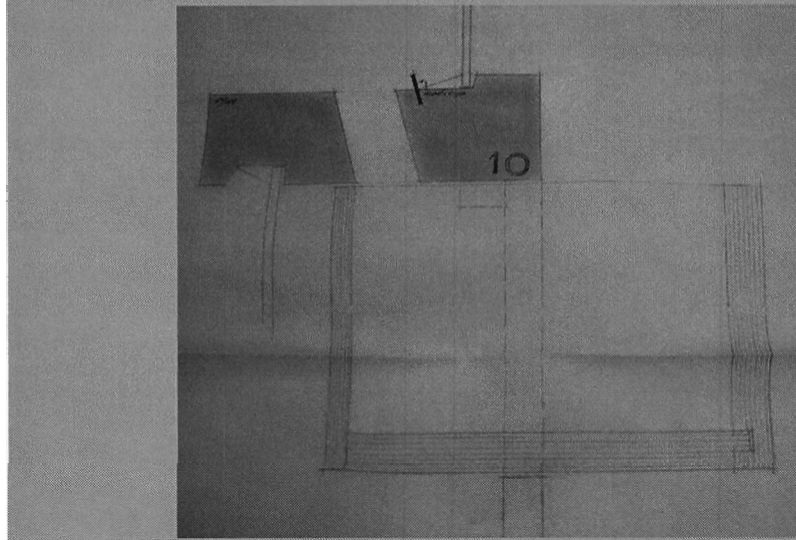
detail

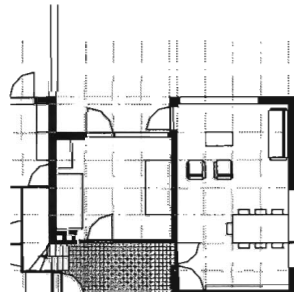
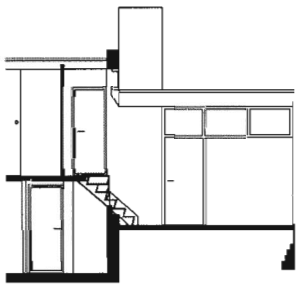
*Plaats openhaard
in muur, onder
steunwiel.*

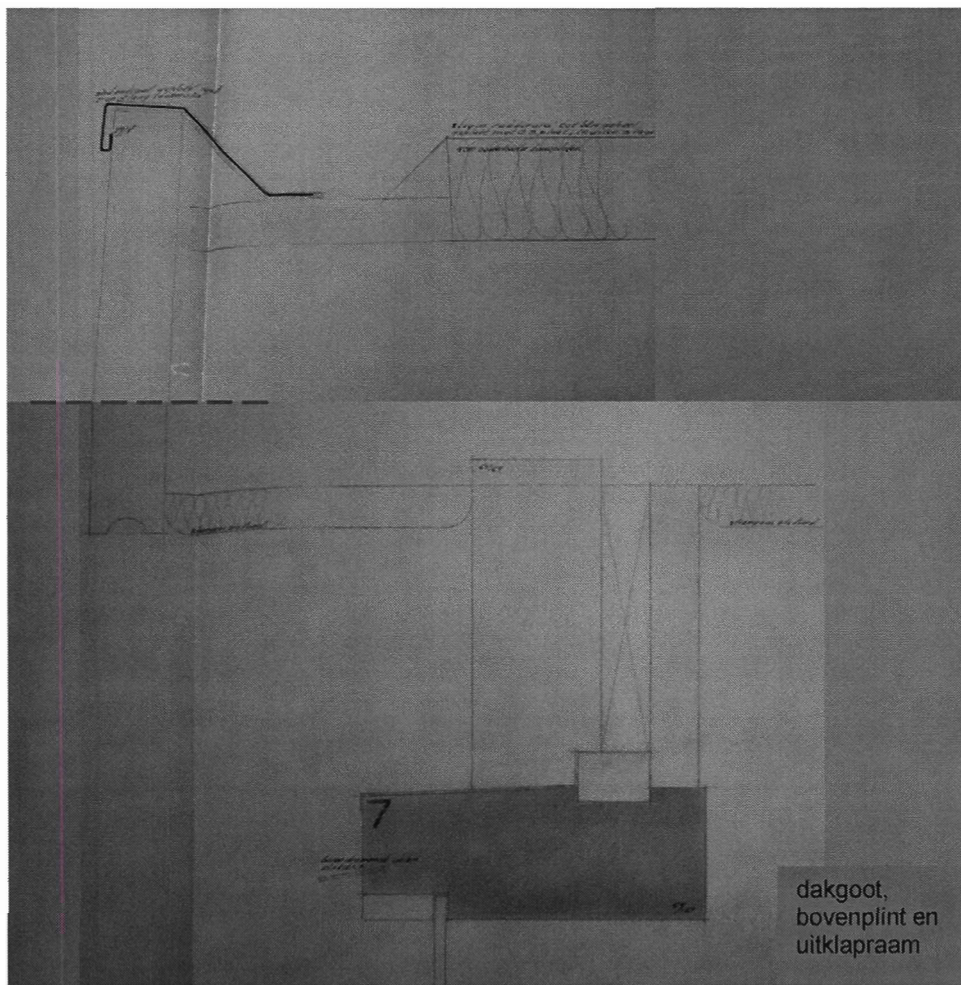

openhaard

brievenbus

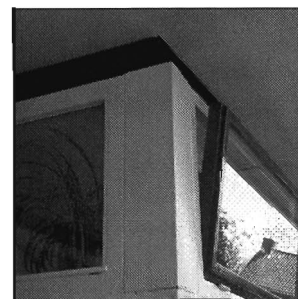
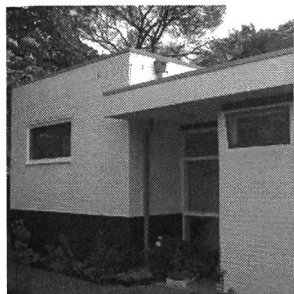
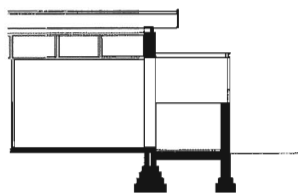

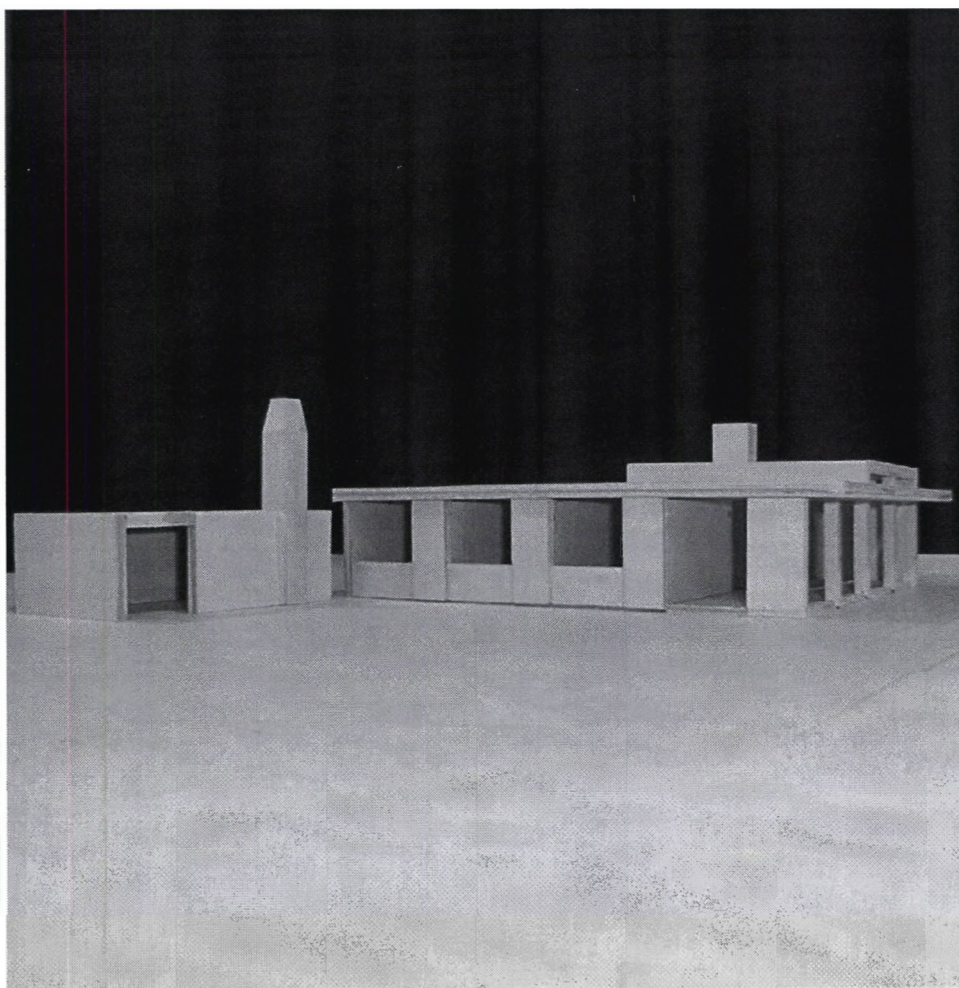
dakgoot,
bovenplint en
uitklapraam

detail

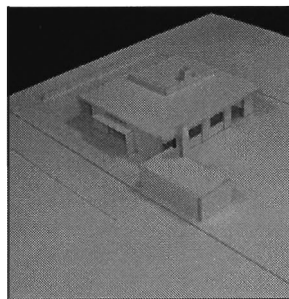
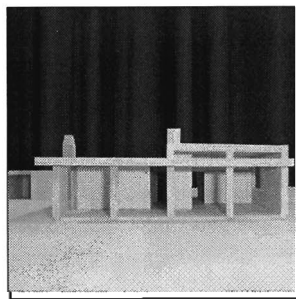
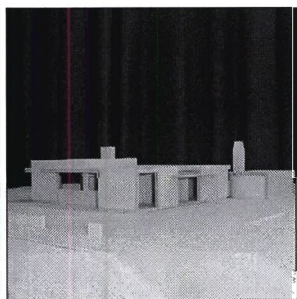
Woonhuis Bolte

Woonhuis Freeman

Woonhuis Freeman
1960
Bachlaan 7
Voorschoten

Totstandkoming ontwerp

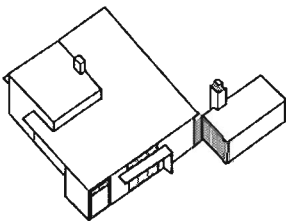
In 1959 maakte Gerrit Rietveld een schets voor het woonhuis van de heer J. Freeman in Voorschoten. Op deze schets is duidelijk te zien dat een ruim overdekt terras aan de zuid-oostzijde gelegen is. Op de schets is Rietveld echter de kavelgrootte vergeten mee te nemen in zijn schetsontwerp; het diepe kavel lijkt geen effect te hebben op de plaatsing van de woonkamer die nu op de zijde van de burens is gericht.

Bij een later ontwerp werd de woonkamer vergroot en kreeg zo kreeg deze ruimte contact met de tuin achter het huis. Hierdoor kwam de grote glazen woonkamerpui wel vlak langs de kavelgrens te liggen, hetgeen zelfs de welstand bevreemde. Het huis draagt een zekere miscommunicatie tussen Rietveld, zijn medewerker Meulenbelt en opdrachtgever Freeman met zich mee.

Situatie

Op de situatietekening is te zien dat de woning keurig binnen de bebouwingslijnen van de bungalowwijk ligt en het kavel is aan de voorzijde door een laag gemetseld muurtje afgebakend. De vreemde plaatsing van de woonkamer naar de zuid-oostkant en gericht op de burens is erg markant.

Zat in de eerste schetsen van Rietveld nog een sterk idee van één alles omvattend horizontaal dakoverstek, gedurende het ontwerptraject verwatert de greep op het ontwerp schrikbarend.

This house is the result of a communication problem between Rietveld and his colleague Meulenbelt. The house with its large glass elevations is orientated towards the neighbouring house whereas the large garden is on the south side at the back. The original powerful design with its horizontal roof planes was lost during the realization. Rietveld obviously allowed his attention to wander and lost-interest in this project during design process. Recent extensions to the house as well as alterations to the detailing have disfigured its clarity of design further.

Het ontwerp

Vanuit de draaiing van de zon is de oorspronkelijke plattegrond geordend van koken, eten, wonen naar slapen.

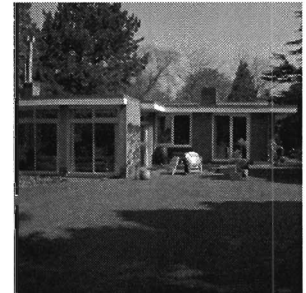
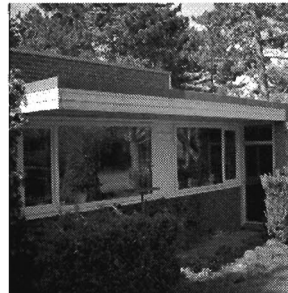
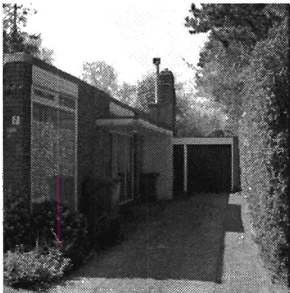
Vanuit de Bachlaan loopt een pad naar de entree en garage langs de werkkruimte. De entree wordt middels een betonnen omgevouwen luifel omarmd. Bovenlicht boven de luifel geeft de entreehal extra daglicht. In één lijn ligt de woonkamerentree met zijdelings de werkkamer en een slaapvleugel.

Van een geleidelijke overgang van privé naar openbaar is geen sprake. Het vertroebelen van de ontwerphelderheid is aan de rommelige indeling af te lezen. De kronkelige gangenstructuur, de plaatsing van de badkamer en de smalle van de woonkamer met een noodgreep richting achtertuin laten niets heel van de oorspronkelijke opzet van één laag volume waarboven de woonkamer, als verhoogd volume prikt met als accent de schoorsteen. Het grote gebaar is versnipperd in vele onsamenhangende incidenten.

De woonkamer met bovenlichten is niet meer het centrale punt van de woning. Het aan het ontwerp onderliggend structurend 1x1m raster dat ook in het terras is doorgezet kan deze verbrokkeling niet te niet doen. Het donkere metselwerk onder de ramen laat enig spel van vlakken zien maar nergens spreekt dit duidelijk.

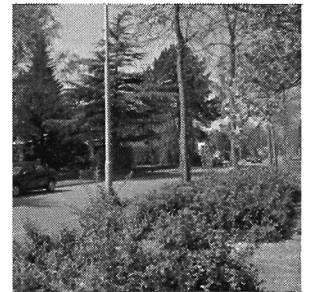
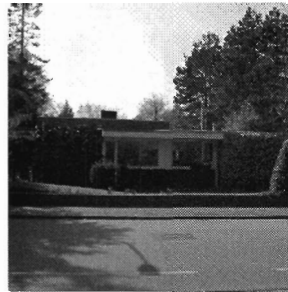
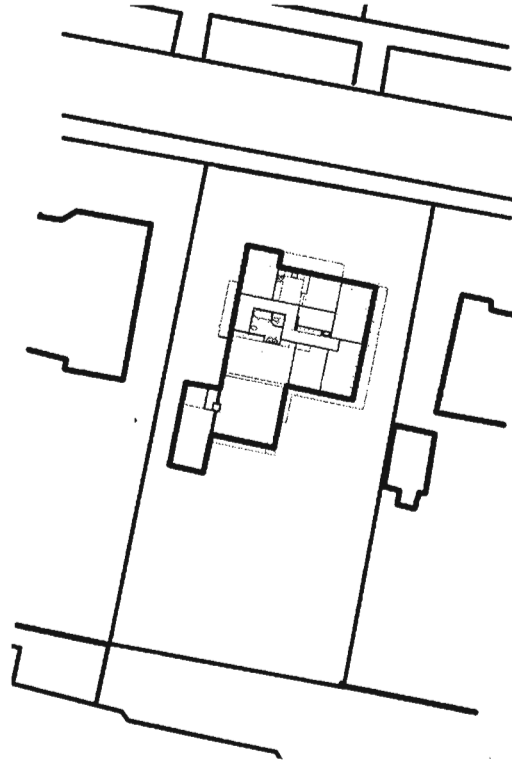
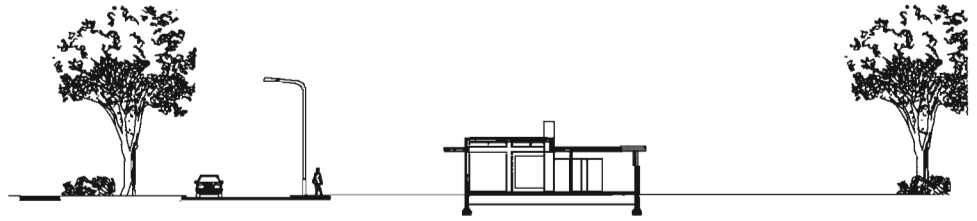
Het plezier en de aandacht voor het detail ontbreken in deze woning, de karakteristieke details ontbreken totaal. Zeker is dat dit ontwerp Rietveld al in een vroeg stadium ontglipte hetgeen tot een ongeïnspireerd woonhuis leidde.

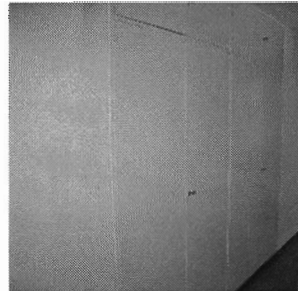
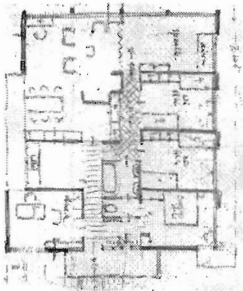
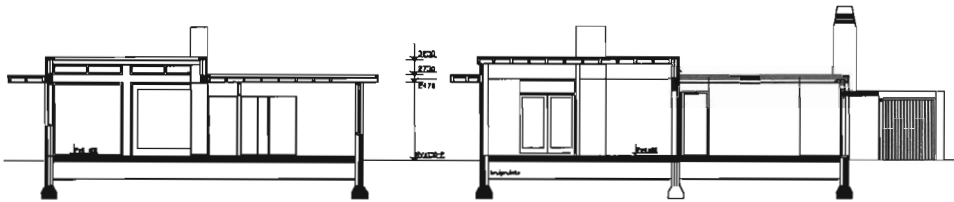
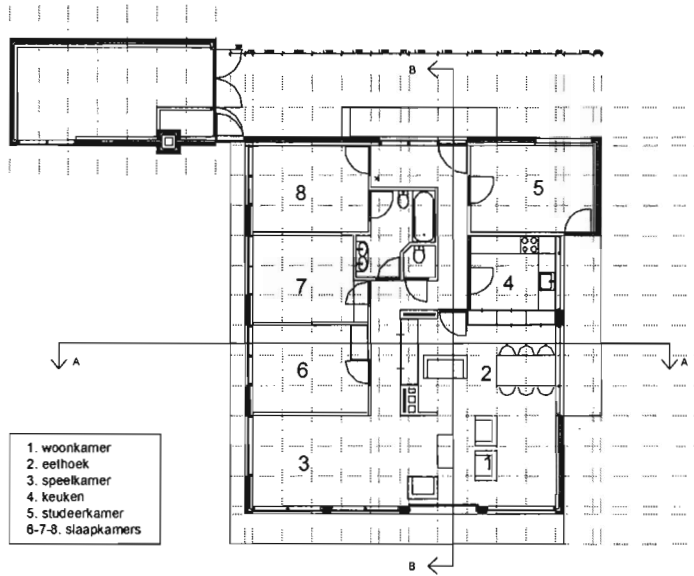
De huidige bewoners hebben een zodanig grove verbouwing aan het woonhuis gedaan dat slechts minimale resten van het oorspronkelijke ontwerp overgebleven zijn. In een nieuwe plattegrondindeling is een woonkamer aan de achterzijde gesitueerd terwijl bouwtechnische problemen rigoureus aangepakt zijn ten koste van de oorspronkelijke architectonische uitstraling.

Woonhuis Freeman

situatie en
dwarsprofiel

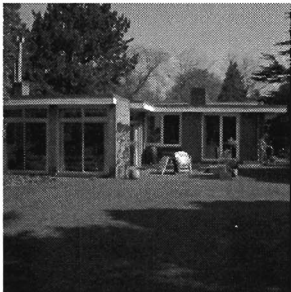
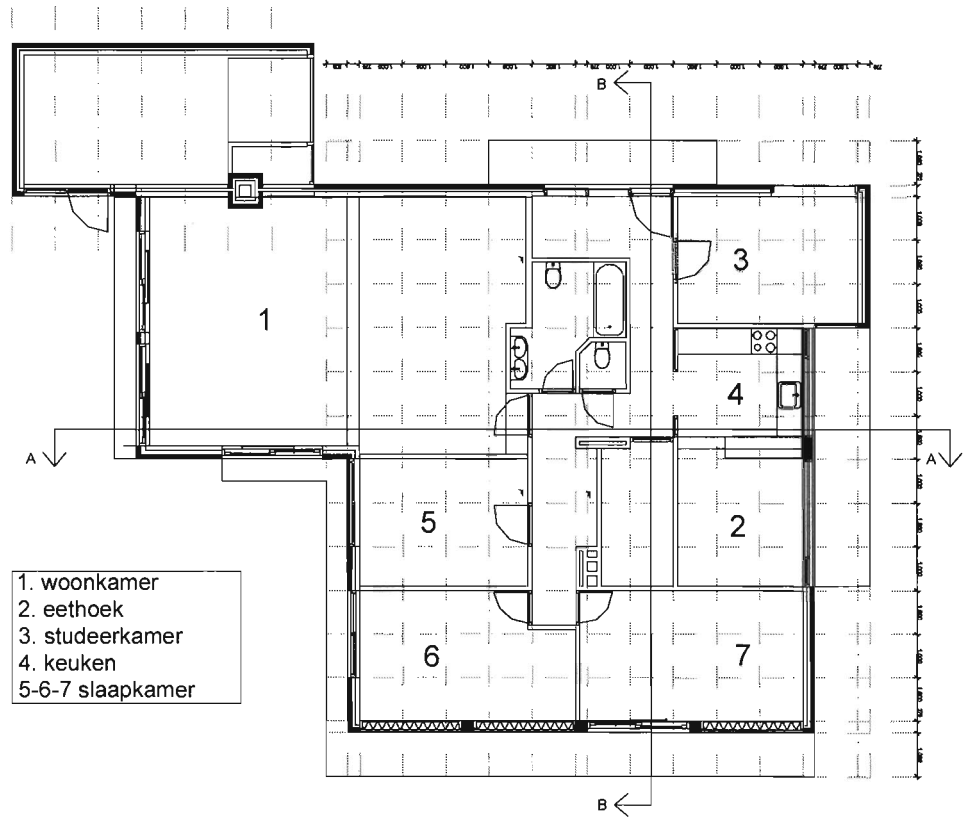

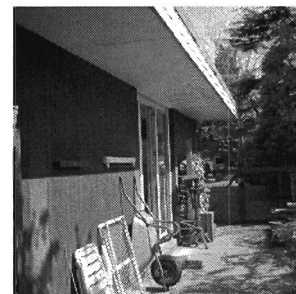
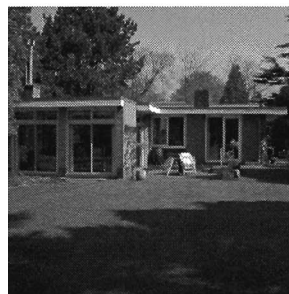
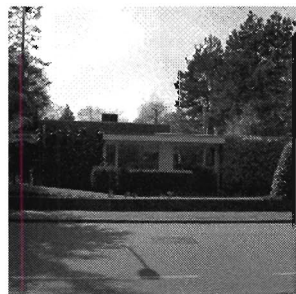
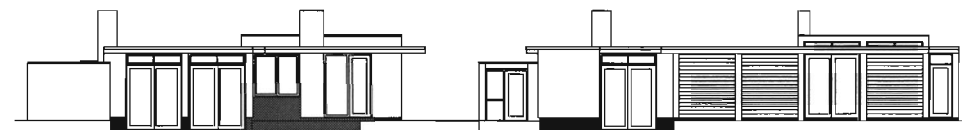
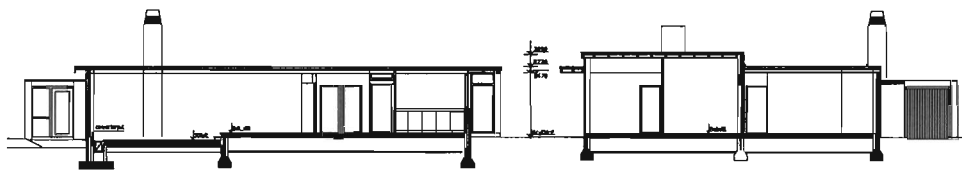
originale plattegrond
 en doorsneden

Woonhuis Freeman

Woonhuis Freeman

huidige plattgrond

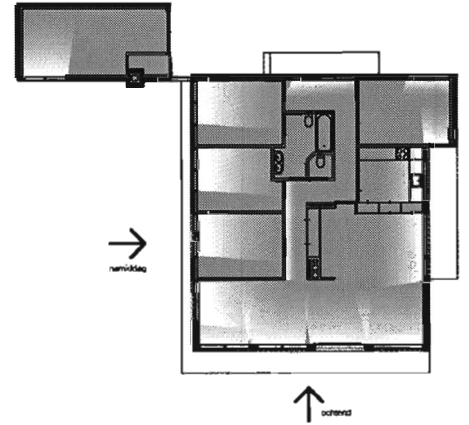
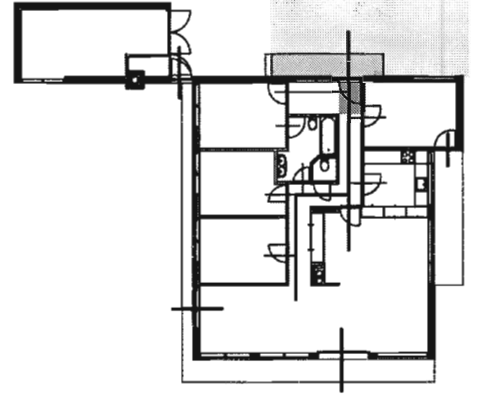
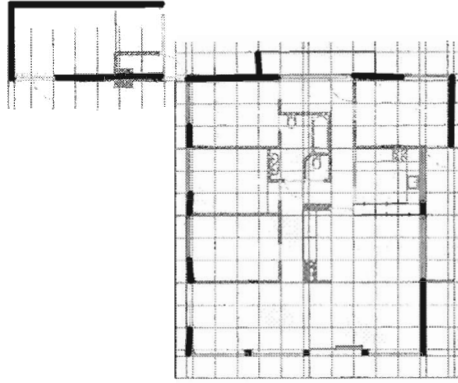
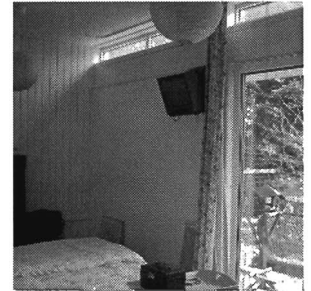
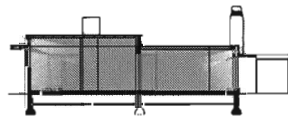
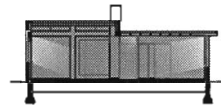
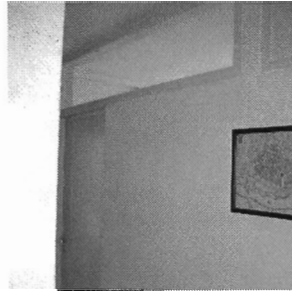

huidige doorsneden
en gevels

Woonhuis Freeman

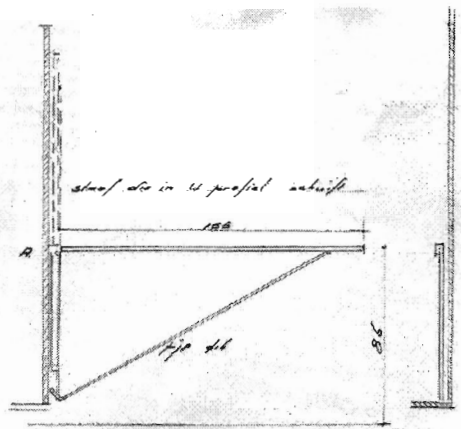
Woonhuis Freeman

ruimtebegrenzing,
routing en daglicht

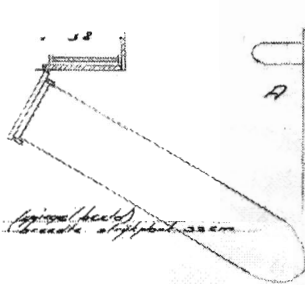

voor-aan-zicht

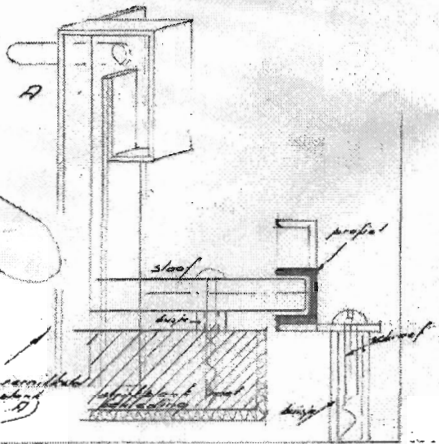

dure 100° gaspaand

die door stroof 12 profiel

detail 12 profiel, type voorzichte
waarin stroof onder strijkplank
op aan een schuift

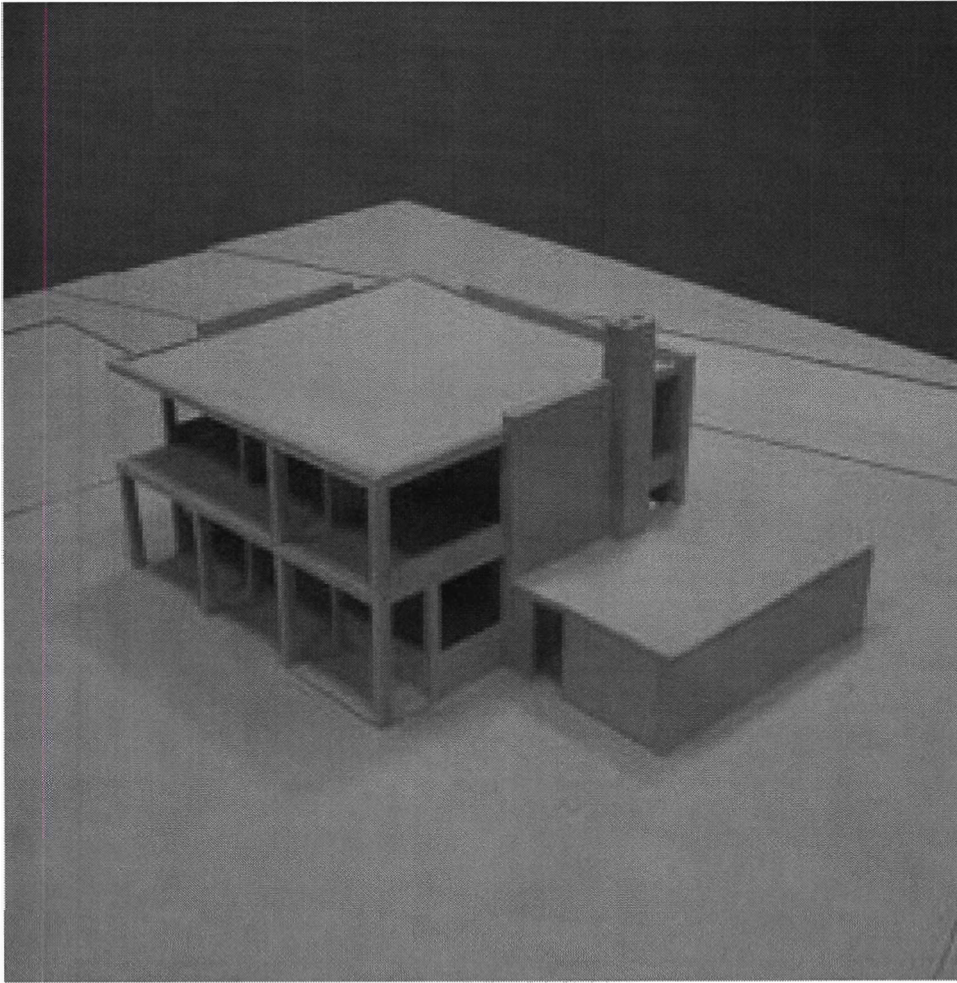
strijkplank

Woonhuis Freeman

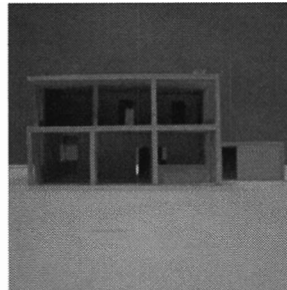
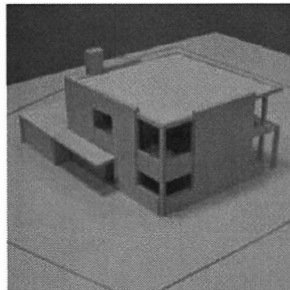
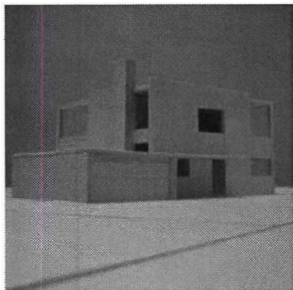
detail

Woonhuis Theissing

Woonhuis Theissing
1960
Breitnerlaan 11
Utrecht

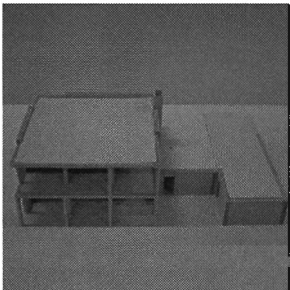
Totstandkoming ontwerp

De opdrachtgever de heer Theissing, hoofd van het Bredero beton laboratorium, liet als experiment en promotie zijn woonhuis bouwen met B2-blokken, een betonblok met afmetingen 220x110x100mm. Deze afmetingen zijn bepalend als modulmaten van de woning. Rietveld gebruikt de B2 betonblokken later nog in het ontwerp voor woonhuis Verpaalen.

Situatie

Het kavel ligt aan de rand van de bedding van de Kromme Rijn en wordt door een rustig straatje, de Breitnerlaan ontsloten. Naast dit kavel ligt woonhuis Muus dat ook een ontwerp van Rietveld is. Opvallend is dat beide huizen als enige in de straat duidelijk in de richting van de Kromme Rijn liggen, terwijl de overige bebouwing de richting van de Breitnerlaan aanneemt.

De voorzijde is een vrij gesloten massa met een laag blok ingesneden in het hoofdvolume. De benadering van de entree voert informeel via het oprijpad langs het keukenraam naar de overdekte voordeur. Aan de achterzijde van het woonhuis opent het blok zich met een betonnen skelet dat een grote mate van transparantie en dieptewerking toelaat.

Rietveld designed this house for a manufacturer of concrete bricks. It takes its orientation from the Kromme Rijn Valley rather than the street on which it is located. The clear design is almost closed on the front and opens towards the back and the sun and the view by means of the concrete frame-work. Unlike many of the house designs, it is not based on the 1x1 metre grid. Instead it conforms to the dimensions of the B2 concrete block.

Het ontwerp

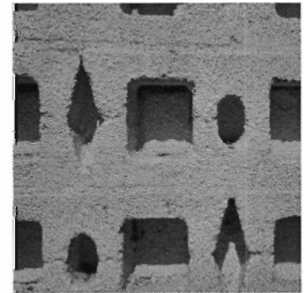
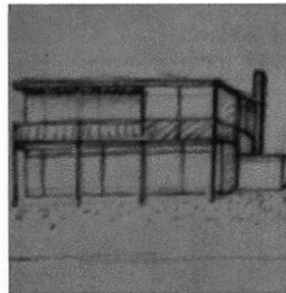
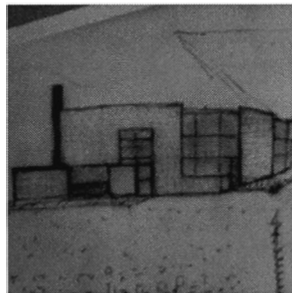
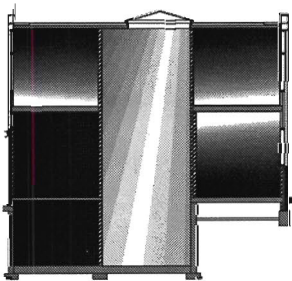
Het programma is zo uitgelegd dat de met daglicht overgoten entreehal de letterlijke spil voor de overige ruimte is. Vanuit hier kunnen de keuken, de werkkamer, de woonkamer en de slaapkamers op de verdieping worden ontsloten. De keuken op het noorden ligt functioneel aan de opslagruimte en heeft zicht op de straat. Aan de achterzijde, waar de woonkamer en eetkamer zijn gelegen, opent de woning zich naar de Kromme Rijn op het zuiden.

De gevel bestaat aan de voor- en zijkant uit gesloten schijven van B2-blokken en aan de achterzijde uit een open betonframe. Een betonskelet met een glaspui invulling is van een heerlijke lichtheid. Bij het plaatselijk terugleggen van de glaspui ontstaat er geen begrenzing van binnen en buiten.

Loodrecht op de voorgevel zijn op gelijke, te overspannen, maten de dragende wanden geplaatst.

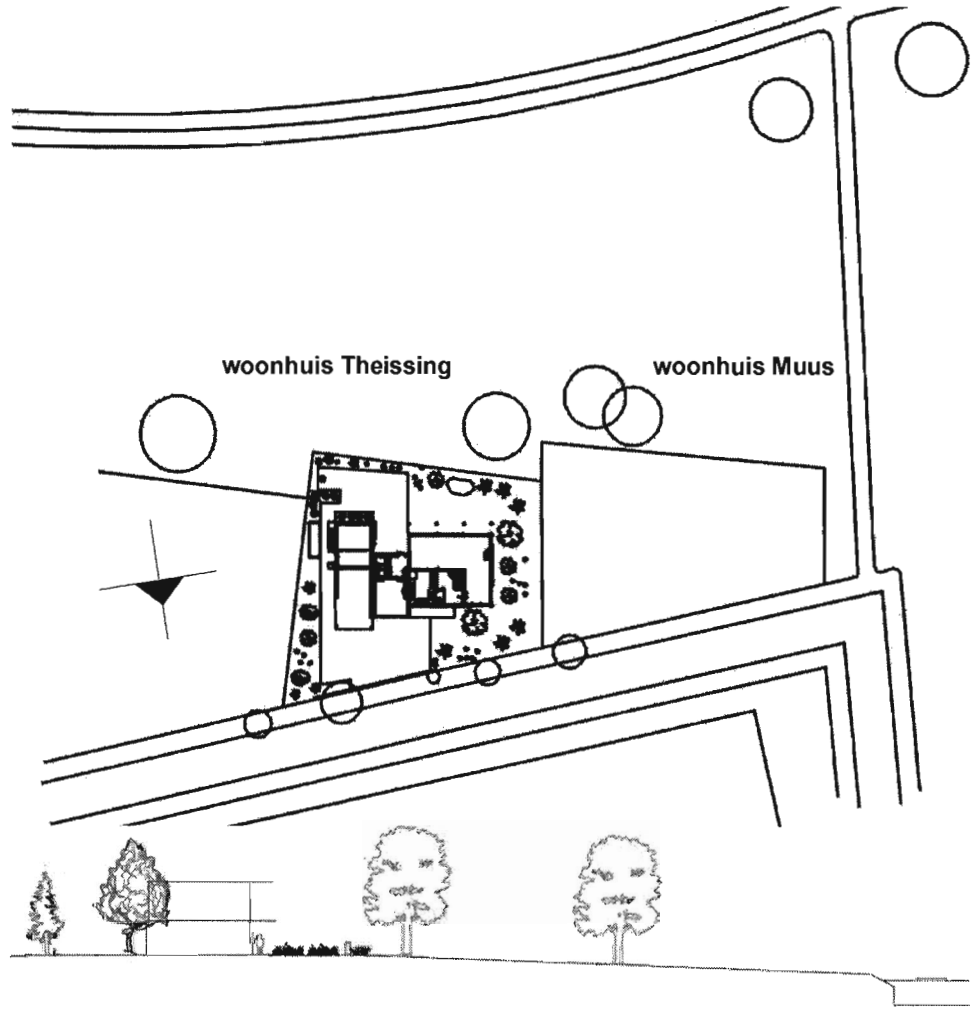
Bouwfysisch speelt de opwarming aan de zuidzijde een belangrijke probleem en enkele kolommen vertonen betonrot.

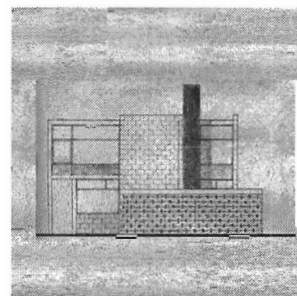
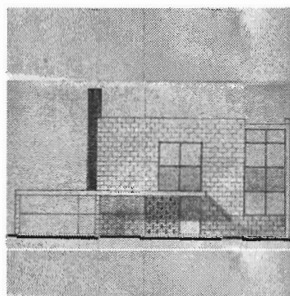
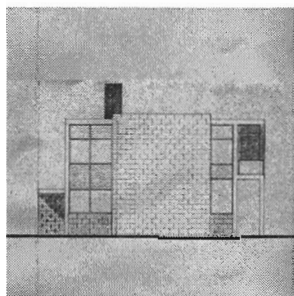
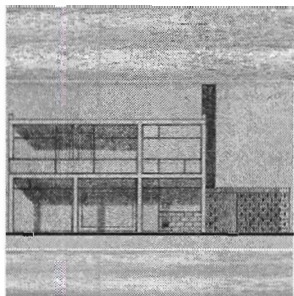
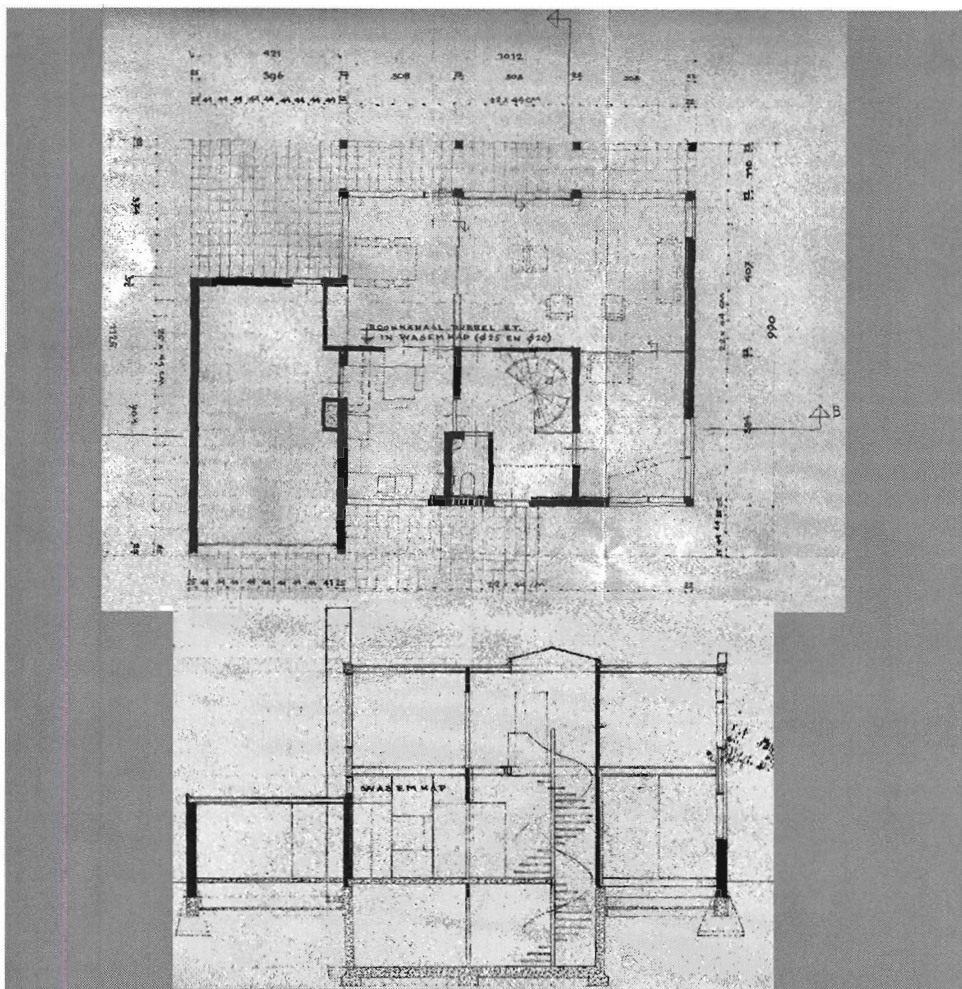
In de loop der tijd hebben veel wijzigingen het woonhuis verminkt. Zo is een extra berging aan het woonhuis gebouwd en zijn, op de nog resterende gekantelde originele B2 blokken na, de B2 blokgevels onherkenbaar gestuct. Bij de renovatie van het dak is er een brede daktrim toegepast. Intern zijn de schuifwanden en het doorgeefluik weggehaald. De verdieping heeft een rigoureuze verbouwing doorgemaakt. De halwand met zijn kenmerkende B2 blokken is gestuct. De kleurstelling is ook enigszins verstoord. Zo is de zwarte schoorsteen grijs gestuct, is de oorspronkelijke rode bovenbalk boven het keukenraam verdwenen en zijn de puien van een andere kleur geel dan oorspronkelijk.

Woonhuis Theissing

situatie en
dwarsprofiel

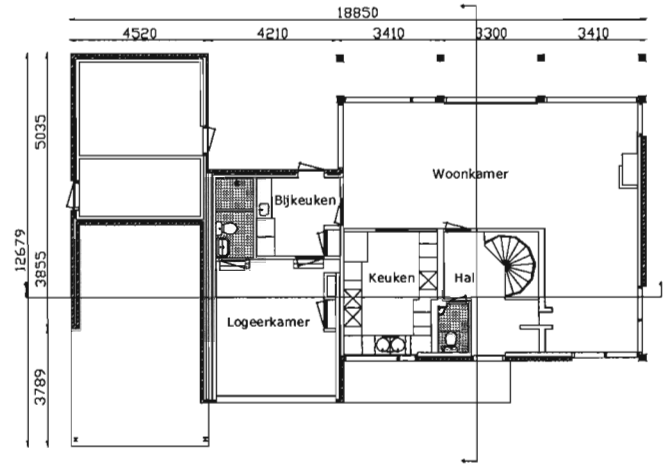
originele plattegrond
en doorsnede

Woonhuis Theissing

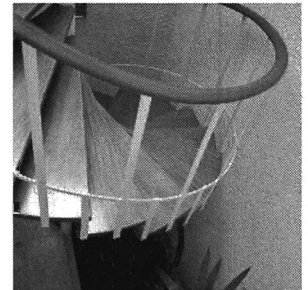
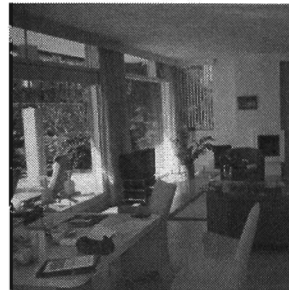
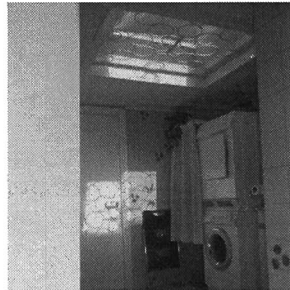
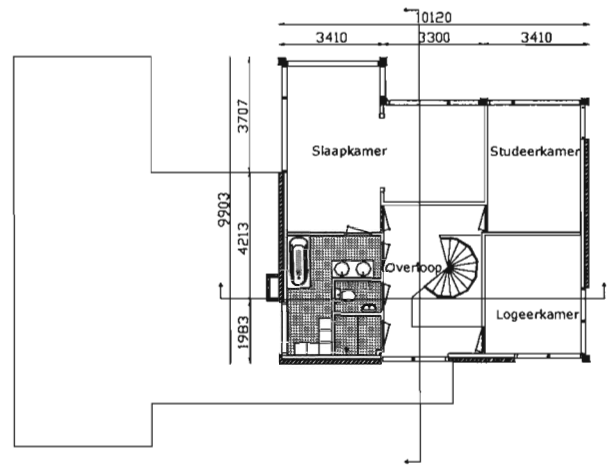
Woonhuis Theissing

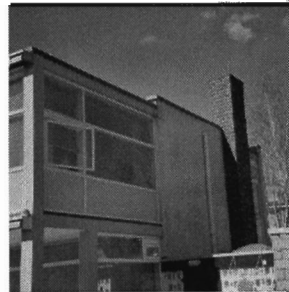
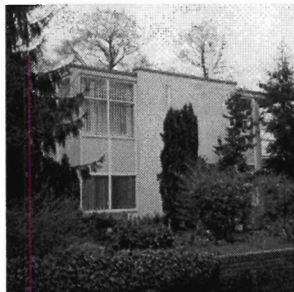
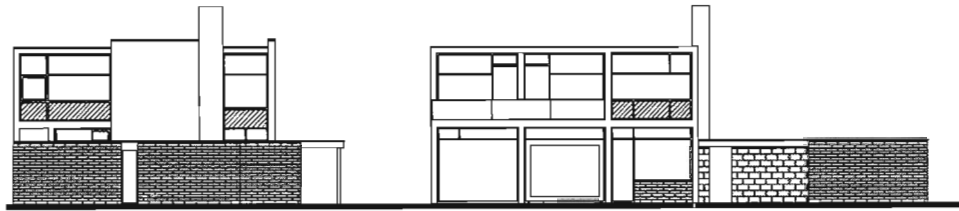
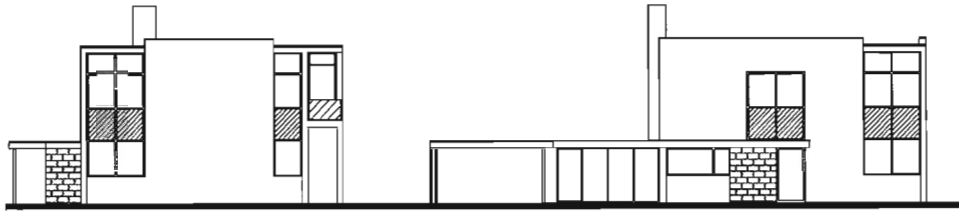
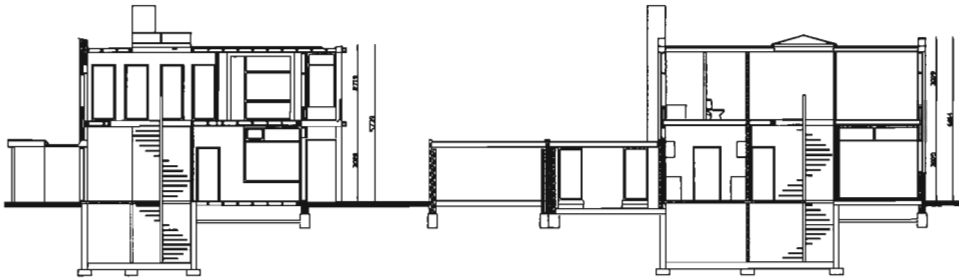
huidige plattegronden

begane grond

verdieping

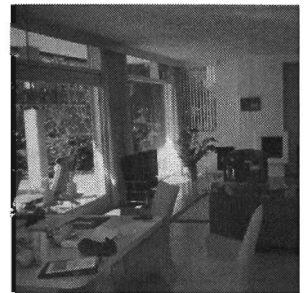
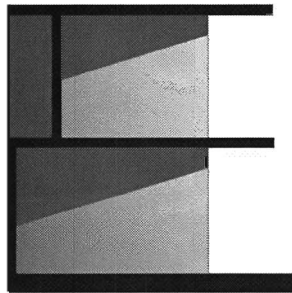
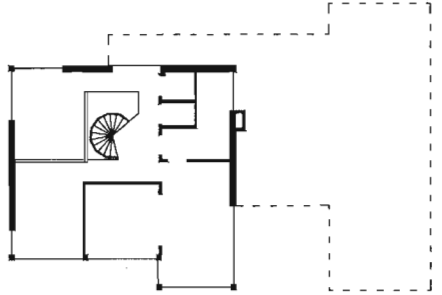
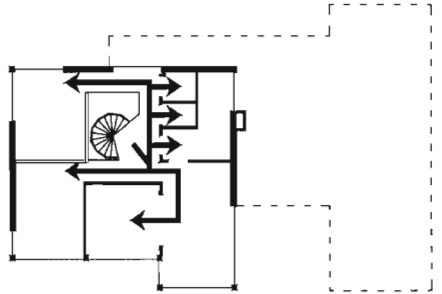
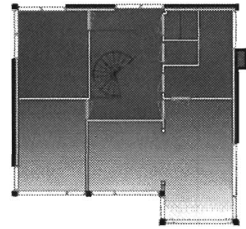
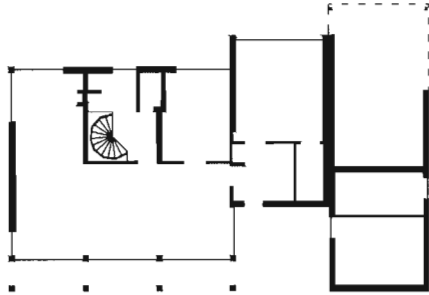
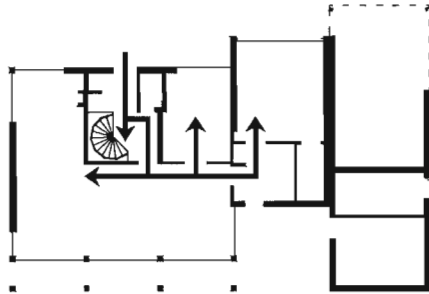
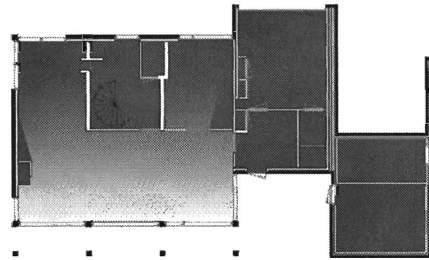
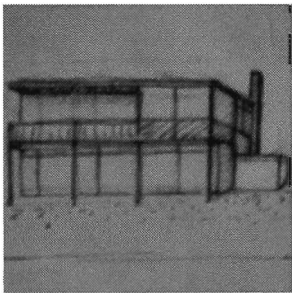

huidige doorsneden
en gevels

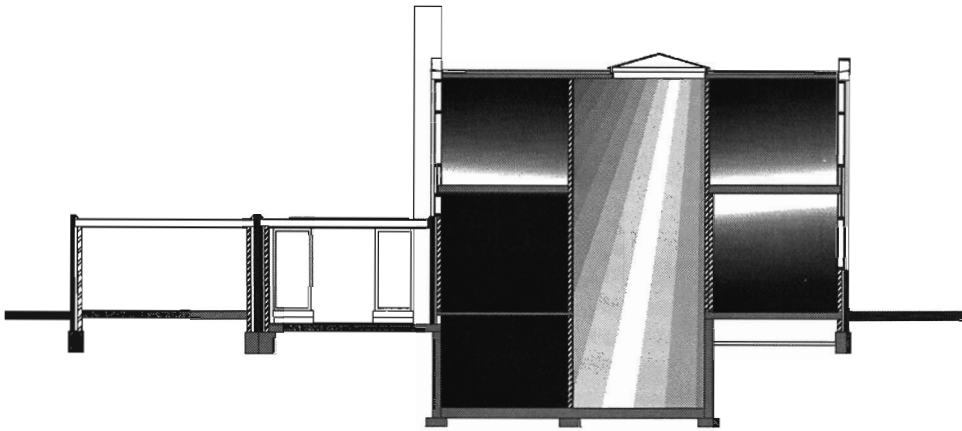
Woonhuis Theissing

Woonhuis Theissing

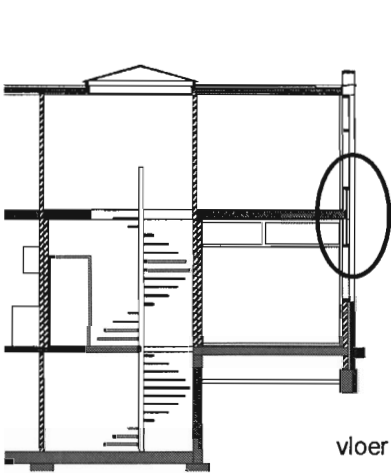
ruimtebegrenzing,
routing en daglicht

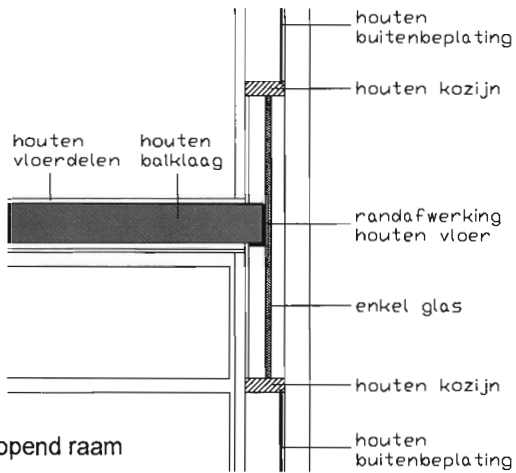

lichtinval dakvenster

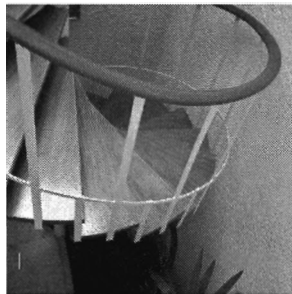

vloer doorlopend raam

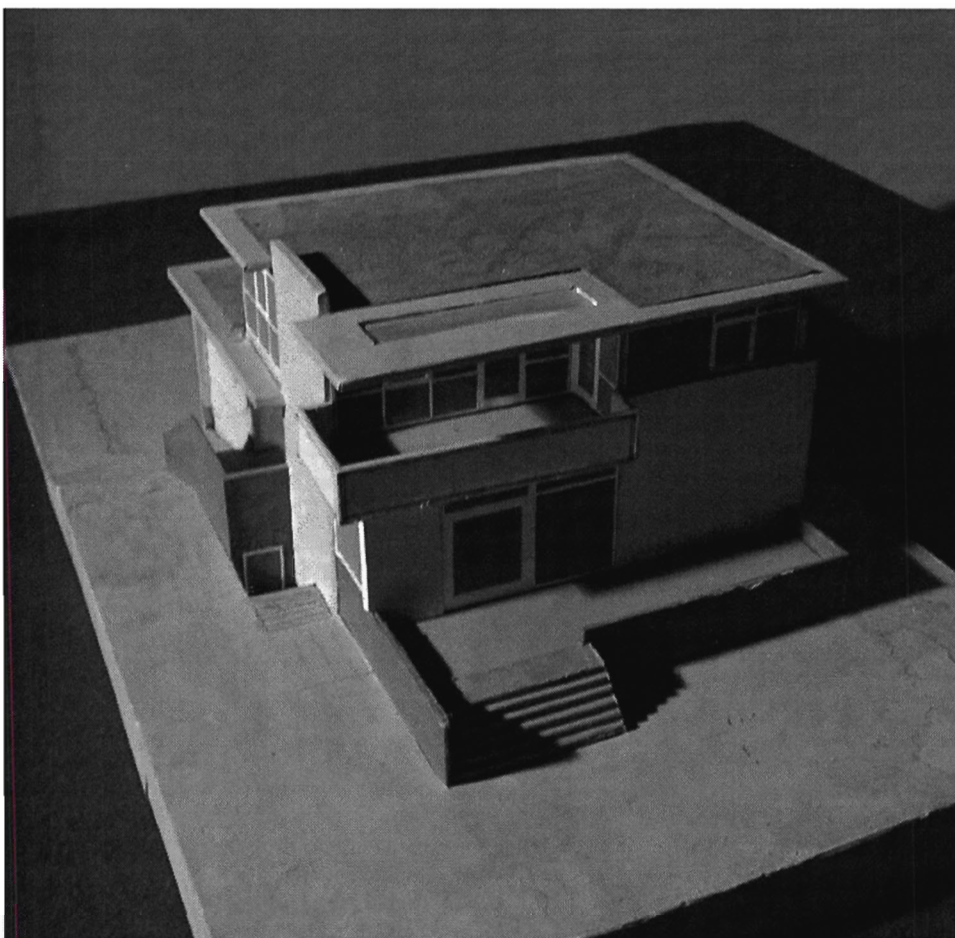

detail

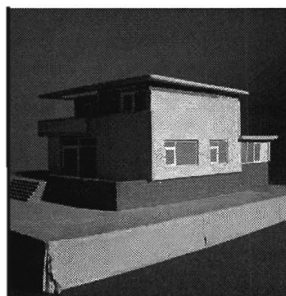
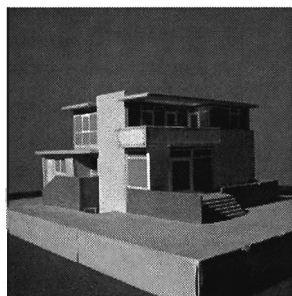
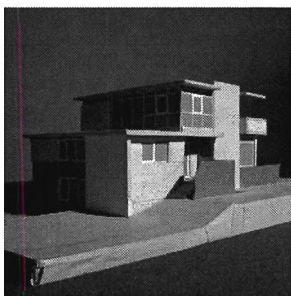
Woonhuis Theissing

originele Rietveld maquette

Woonhuis Muus

Woonhuis Muus
1961
Breitnerlaan 9
Utrecht

Totstandkoming ontwerp

Het proces van het uiteindelijk gerealiseerde huis kent een aantal vreemde wendingen. Was in eerste instantie nog een dubbele woning op het kavel door Rietveld gepland, later wijzigde dit in slechts één woning maar wel met enige uitgangspunten uit het vorige plan. De gevel wijzigde marginaal ten opzicht van het eerste plan.

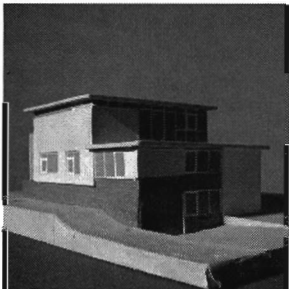
Het bedoelde spel van vlakken in wit en zwart geglazuurde baksteen verviel door de keuze van rood en geel geschilderd metselwerk tot een weinig zeggend nuanceverschil; een beslissing die de scherpte uit de gevelcompositie heeft gehaald.

Situatie

Aan de kromme Rijn ligt het kavel aan de rand van een nieuwbouwwijk in de rustige Breitnerlaan. Direct langst het kavel ligt een wandelpad dat de Breitnerlaan met het pad langs de kromme Rijn verbindt.

Door het wonen een halve verdieping op te tillen boven het maaiveld ontstaat een mooi uitzicht en overzicht over de rivierbedding en wordt afstand gecreëerd tot het wandelpad dat vlak langs de woning loopt. De entree ligt middels een trap en luifel enigszins verscholen. De terrassen op woon- en slaapkamerniveau bieden een panoramische blik op hoogte.

De woning is vrij ver achterin het kavel gelegd om zo ruimte te creëren voor de garage en entree. Tevens is de woning zover als mogelijk van het wandelpad gehouden dicht tegen het ernaast liggende kavel van woonhuis Theissing.

The original design for a duplex house was altered for this single house. The house comprises of rooms around the hall as centre point. The proposed black and white brick elevations have lost their visual effect due to the use of red and yellow brick instead. The house is characterized by the shift in orientation of the house relative to the road with the entrance at a higher level than the public path to the park running alongside.

Het ontwerp

Het verhoogd en verdiept binnenkomen aan de zijkant van de woning neemt afstand van het openbare gebied; de hal met spiltrap verbindt als letterlijk centraal punt in de woning de verschillende ruimten per verdieping en rijgt de verschillende verdiepingen onderling aan elkaar. Slechts een doorgeefkast tussen de keuken en eetkamer ontsnapt aan deze constatering.

Van een ruimtelijk spel is in deze woning slechts sprake in het centrale trappenhuis waar een glaspui op de bovenste verdieping aan de noordzijde veel daglicht in het trappenhuis werpt.

Op de begane grond liggen aan de straatzijde de studiekamer en slaapkamers. Aan de tuinzijde ligt op de begane grond de woonkamer. Alle dienende ruimten (berging, garage en washok) zijn gesitueerd in het souterrain terwijl het slapen voornamelijk op de eerste verdieping plaatsvindt.

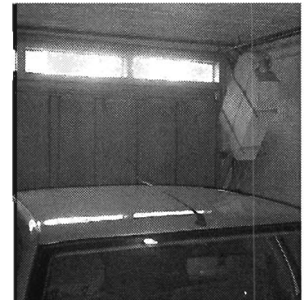
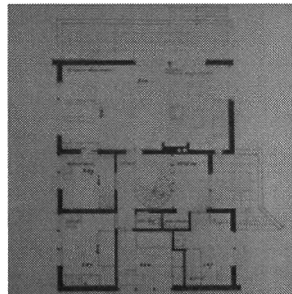
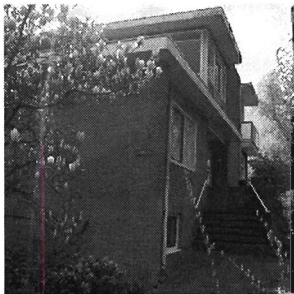
De woonkamer is behalve op het uitzicht ook op de draaiing van de zon georiënteerd en heeft de gehele dag zonlicht. Op de eerste verdieping heeft een terras met aangrenzend twee grote slaapkamers net als de woonkamer de gehele dag zonlicht.

De gevel is samengesteld uit een compositie van open en gesloten vlakken. De gesloten vlakken zijn om het woonhuis heen gevouwen als een lint van donker metselwerk met daarop en ernaast licht gekleurde metselwerk vlakken. In de gesloten vlakken zijn ramen als het ware uitgesneden. De open vlakken zijn als glaspuien vormgegeven.

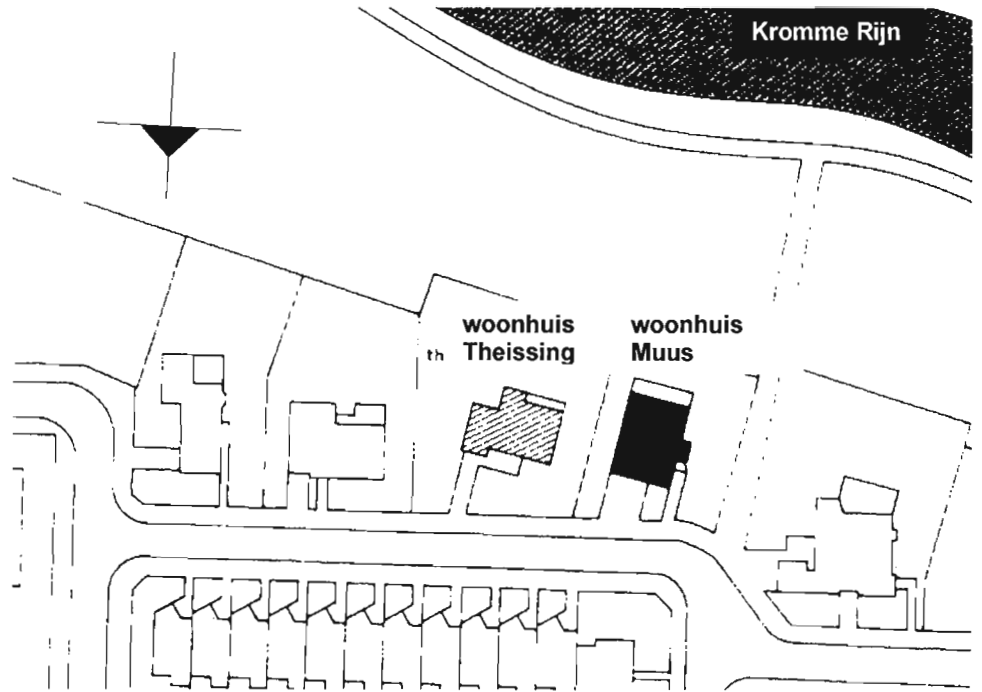
De horizontale overstekdaken komen door de toepassing van smalle bovenramen of terug liggend gedetailleerd metselwerk los van de bakstenen gevelschijven.

Het 1x1m stramien met de 27cm brede stramienstroken t.p.v. de buitenwanden kent aan de entreestroom een uitzondering op de regel. De woning is constructief gezien vrij traditioneel met drie vloervelden die opgelegd zijn op dragende metselwerk wanden. De woning bestaat uit een 27cm buitenwand met spouw en houten kozijnen waarin als borstwering bruut draadglas is toegepast.

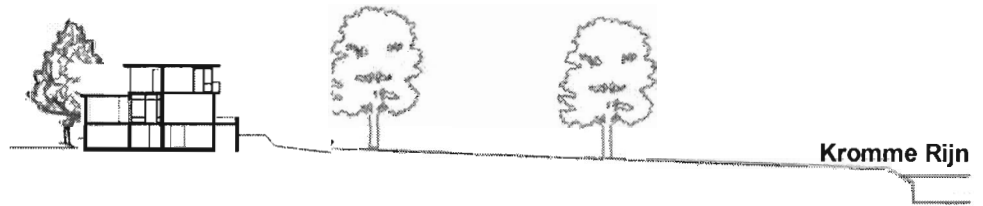
De aandacht voor het interieurdetail kent z'n ultieme praktische en banale uitwerking in het toepassen van een blok beton als contragewicht bij het draaien van de garagedeur.

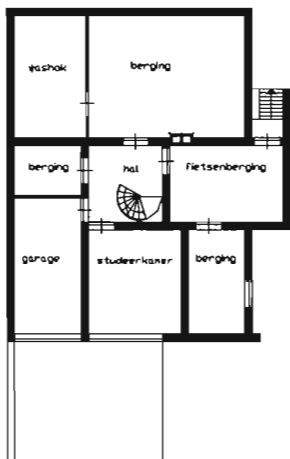

situatie en
dwarsprofiel

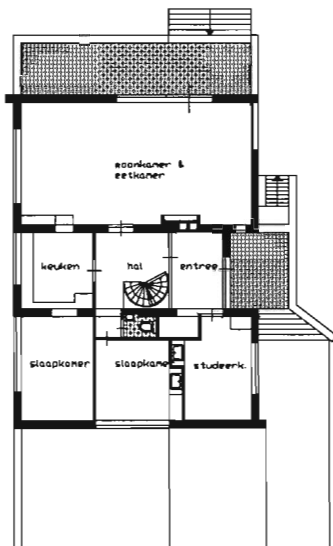

Woonhuis Muus

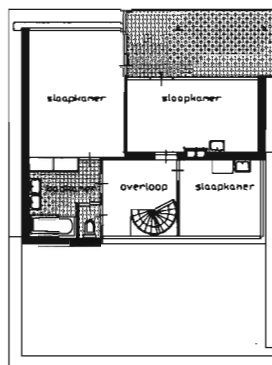

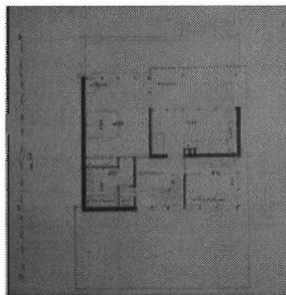
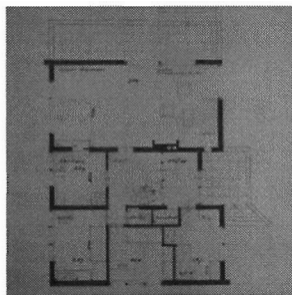
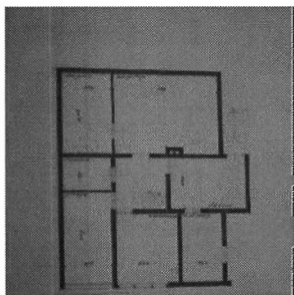
SOUTERRAIN

BEGANEGROND

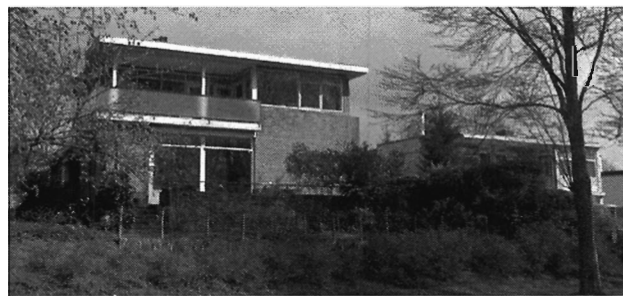
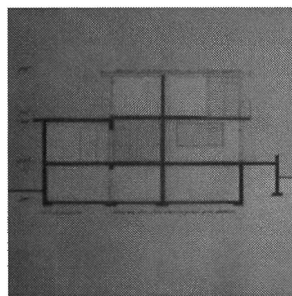
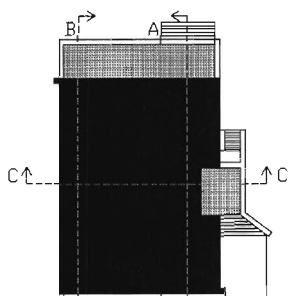
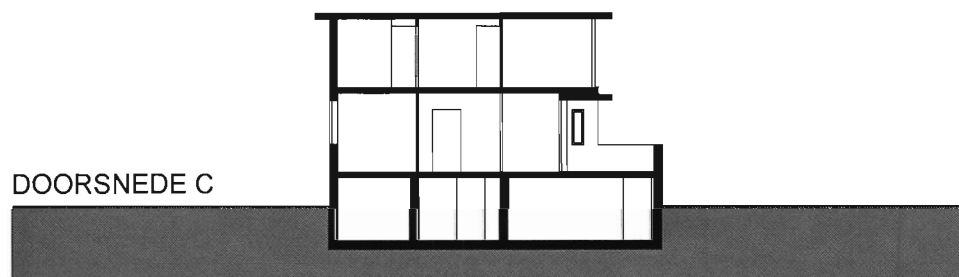
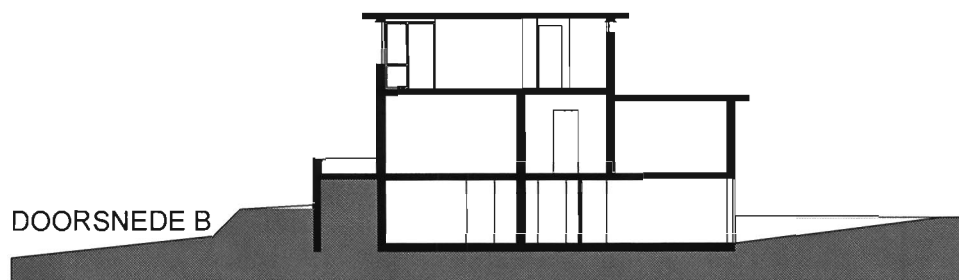
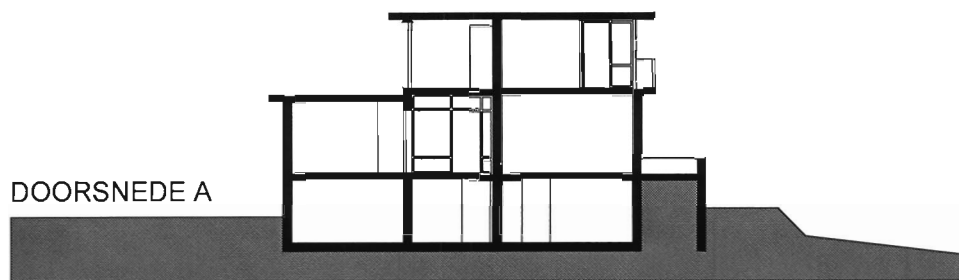

VERDIEPING

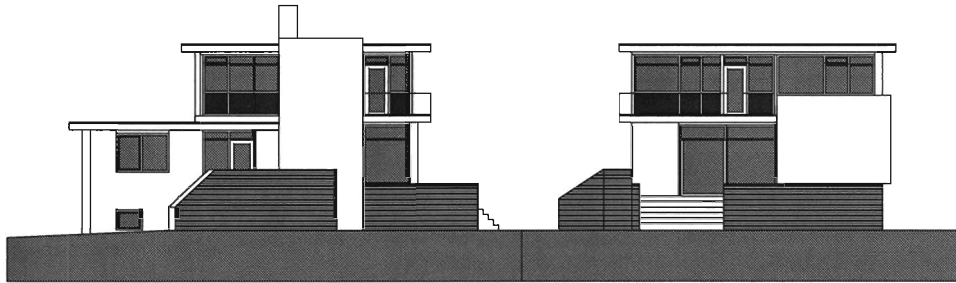

Woonhuis Muus

originele doorsnedes

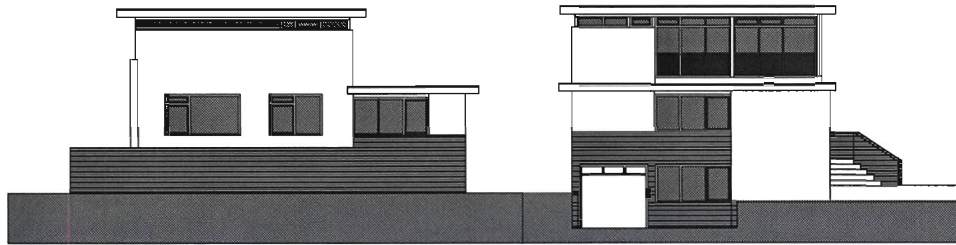

WESTGEVEL

ZUIDGEVEL

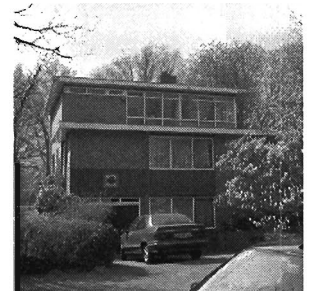
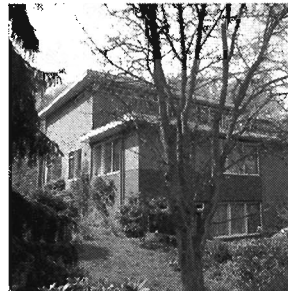
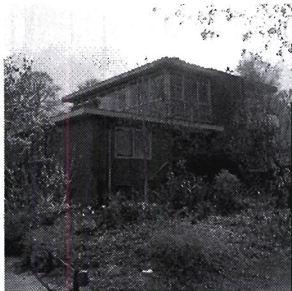

OOSTGEVEL

NOORDGEVEL

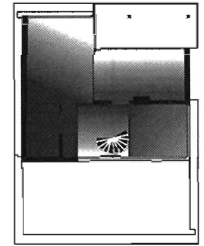
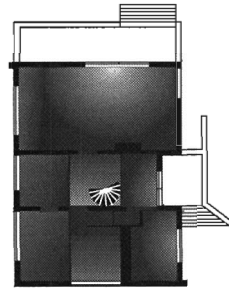
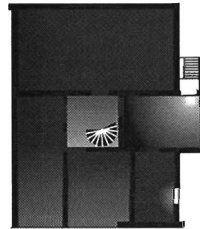
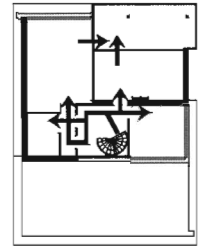
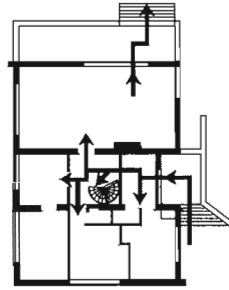
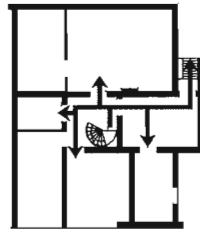
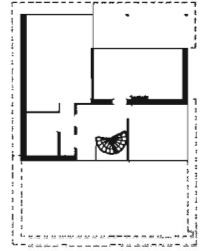
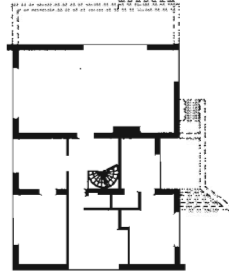
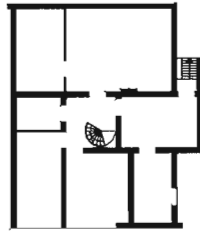
originele gevels

Woonhuis Muus

Woonhuis Muus

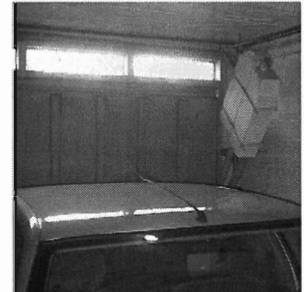
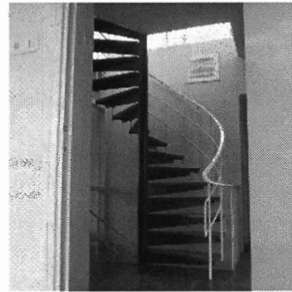
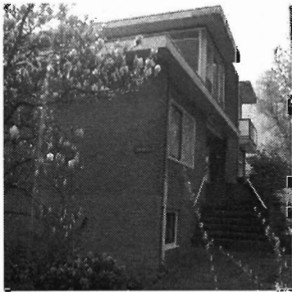
ruimtebegrenzing,
routing en daglicht

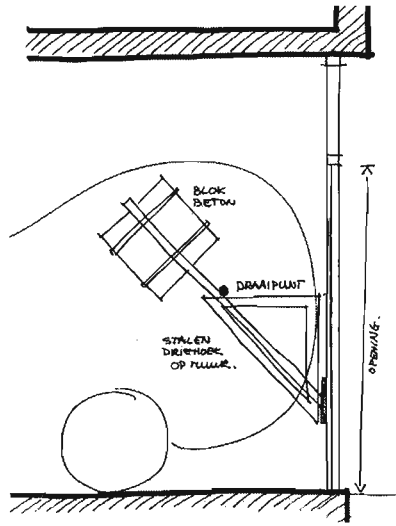

SOUTERRAIN

BEGANEGROND

VERDIEPING

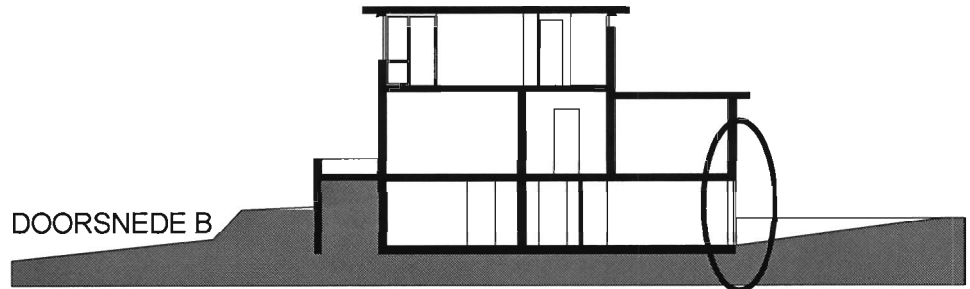
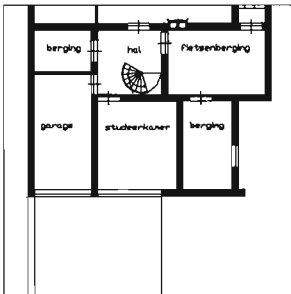

hefboomconstructie
garagedeur

detail

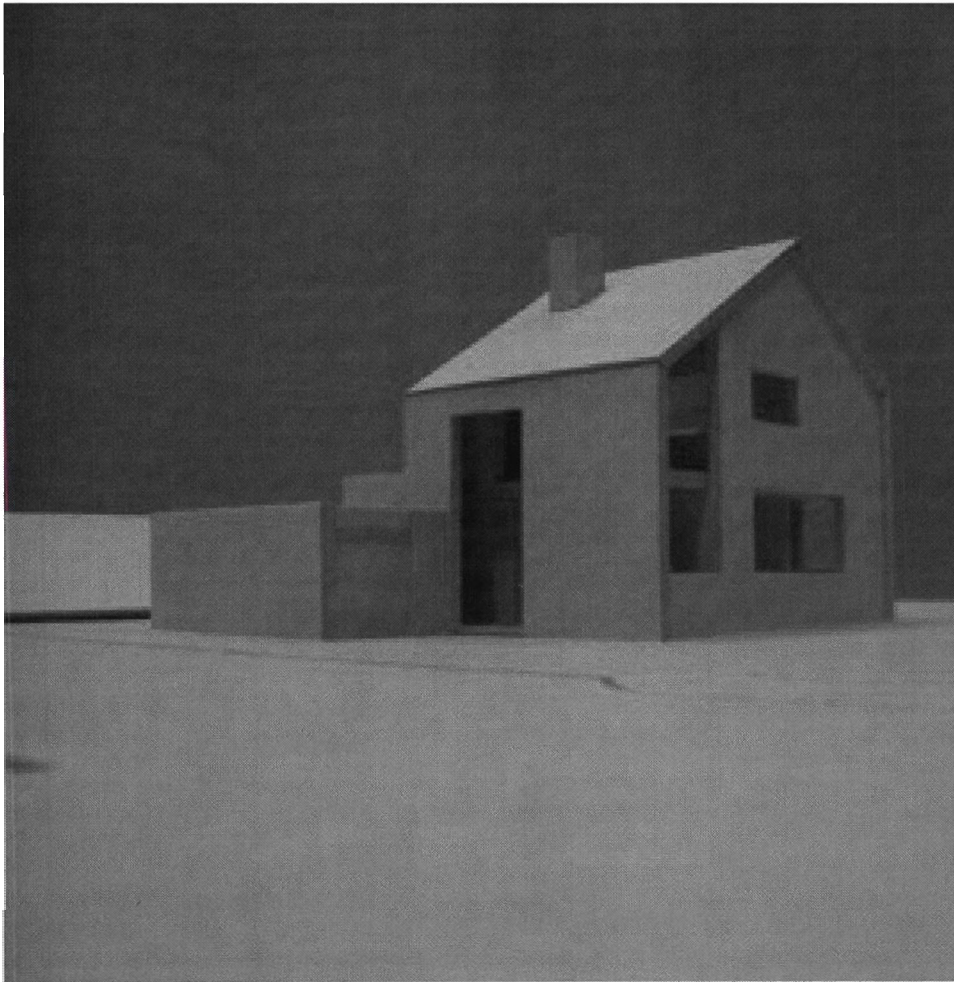

Woonhuis Muus

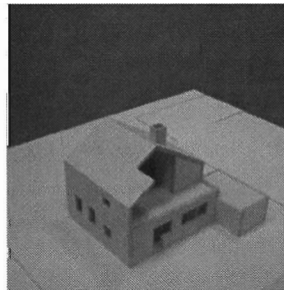
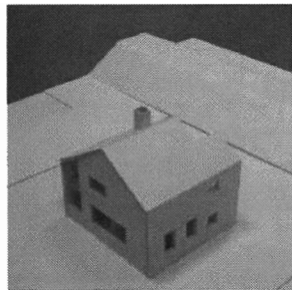
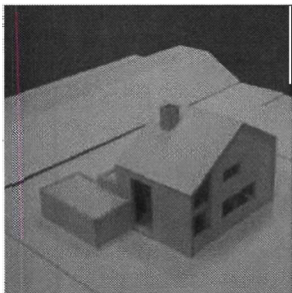

DOORSNEDE B

Zomerhuis Kramer

Zomerhuis Kramer
1961
Mr. P.C. Hennequinlaan 12
Cadzand-Bad

Totstandkoming ontwerp

Voor de familie Kramer ontwierp Rietveld een zomerhuis in Cadzand aan zee. De gedachte was om een eenvoudig woonhuis te maken, een huis dat letterlijk door een kind getekend kan zijn. Deze kinderlijke vorm is door Rietveld geabstraheerd in een spel van subtiele contour met terug liggende kopse gevelvlakken. Het pannendak is dieper teruggelegd achter de verholen goot.

Situatie

Omdat de familie Kramer van de zee hield kochten ze een kavel pal achter de oude zeedijk en aan de andere zijde op 200 meter van de duinenrug.

Het programma is zo verdeeld dat op de eerste verdieping de keuken, woonkamer en het terras is gesitueerd. Vanuit de verdieping heeft de woning zo een perfect uitzicht over de oude, lage zeedijk terwijl aan de noordwest zijde de duinen liggen.

In de situatie is het huis zo dicht mogelijk tegen de zeedijk aangedrukt. Verborgen achter een laan ligt het kavel dat via een smal pad te bereiken is. Aan de zijkant ligt de entree.

Het huis toont zich aan de noordzijde als het kinderlijke huis. Aan de zuidzijde op de verdieping opent het huis zich in als z'n privacy met meer glasoppervlak en met het terras.

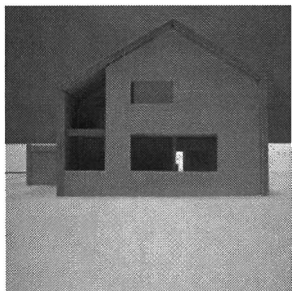
Het ontwerp

Door het grote raam boven de entree wordt in de hal in één keer de woonfunctie van de verdieping aan de begane grond gekoppeld.

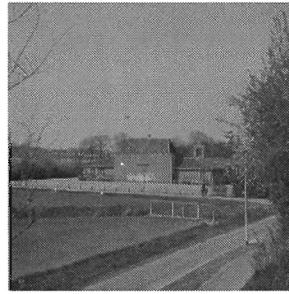
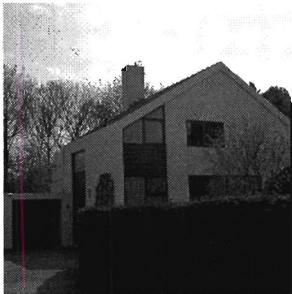
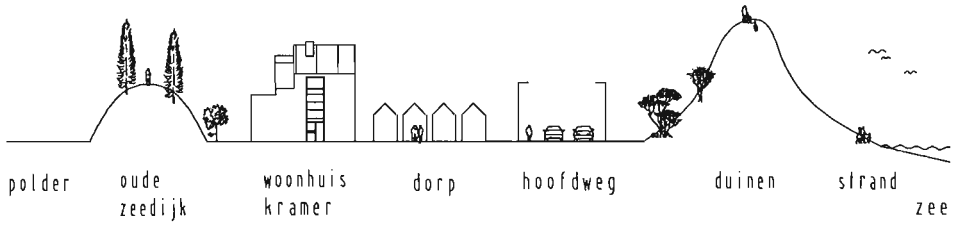
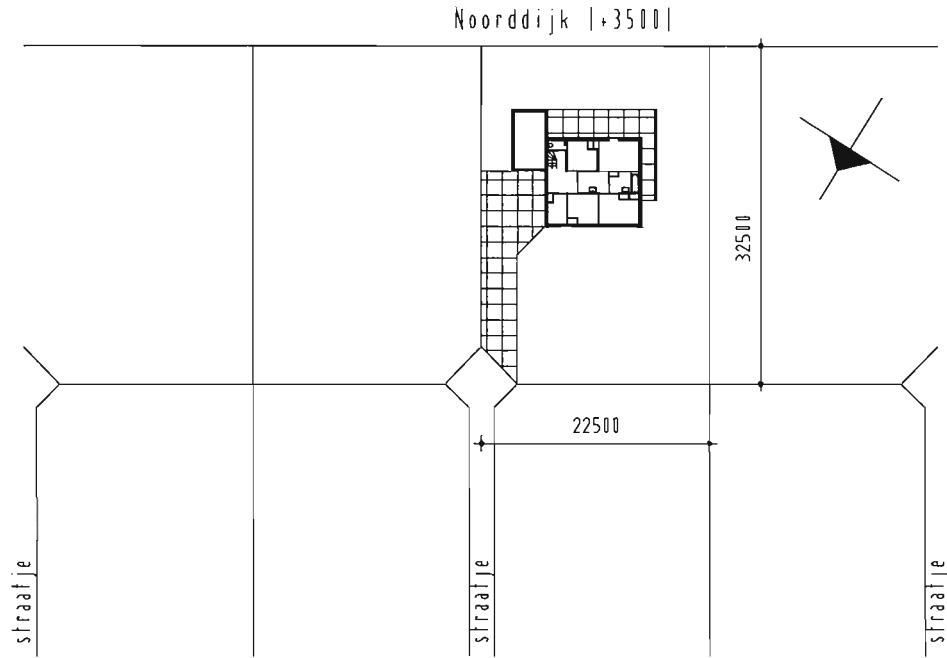
Op de begane grond zijn berging, slaapkamer, badkamer en strijkkamer gelegd terwijl op de verdieping de keuken op het noordwesten en zitgedeelte van woonkamer op het zuidoosten is gelegd.

In de figuur van het kinderlijk huis worden de kopse kanten in de metselwerkomranding teruggezet, aan de noordzijde tot op de grond doorgezet en aan de zuidzijde krijgt de gevel echte uitsnedes; het abstracte dakvlak komt zo echt los. Deze beweging stopt echter op het terras. In feite is het plezier van de woning gevonden in het spelen met abstracte vlakken, nu niet in orthogonale zin zoals het Rietveld-Schröder huis maar de lijnen van het kinderlijk huis volgend.

De detaillering van de dakrand en gootaansluiting, het toepassen van witte lijsten rondom de contouren en wit geschilderde baksteen met juist donkere kozijnen als gaten in de wand maakt de woning puur en abstract. Het 1x1m stramien is daarbij weer als basis over de woning heen gelegd terwijl in de keuken een 50x50cm stramien is toegepast.

A holiday house behind a sea dike for a family was designed and detailed. The house looks like a child's drawing of a house. This image is literally translated into design and detailing. The view inspired Rietveld to place the living rooms upstairs and the bedrooms downstairs. A double-volume hall connects the two levels.

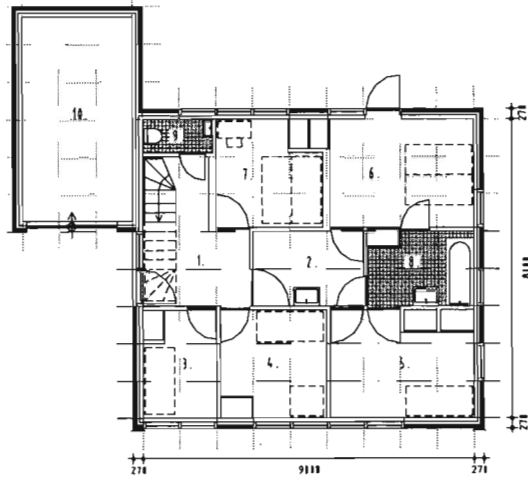

situatie en
dwarsprofiel

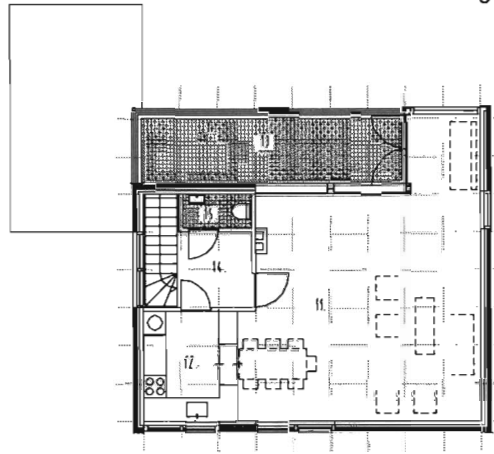
Zomerhuis Kramer

Zomerhuis Kramer

originele plattegronden

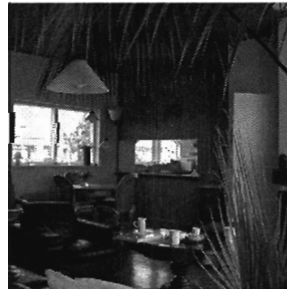
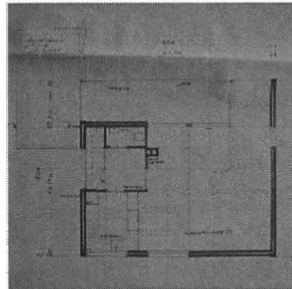
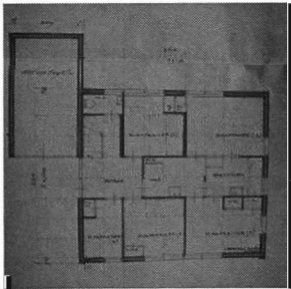

begane grond

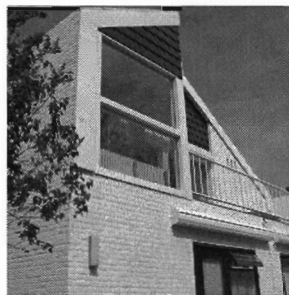
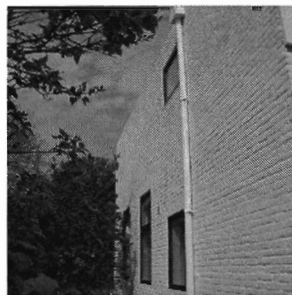
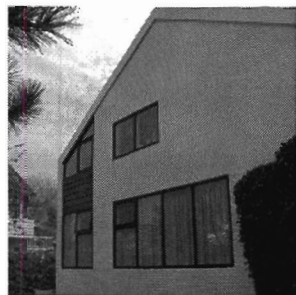
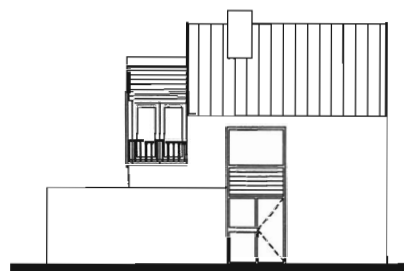
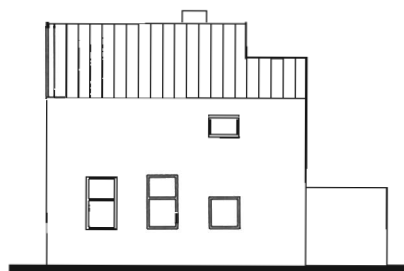
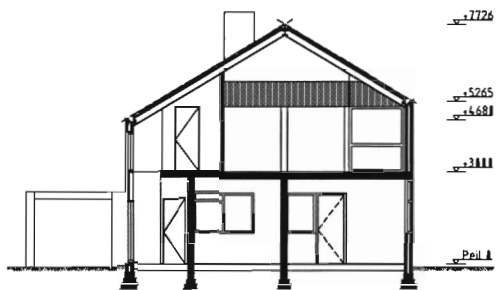

verdieping

1. entree
2. hal
3. slaapkamer
4. slaapkamer
5. slaapkamer
6. slaapkamer
7. slaapkamer
8. badkamer
9. toilet
10. garage
11. woonruimte
12. keuken
13. terras
14. portaal
15. toilet

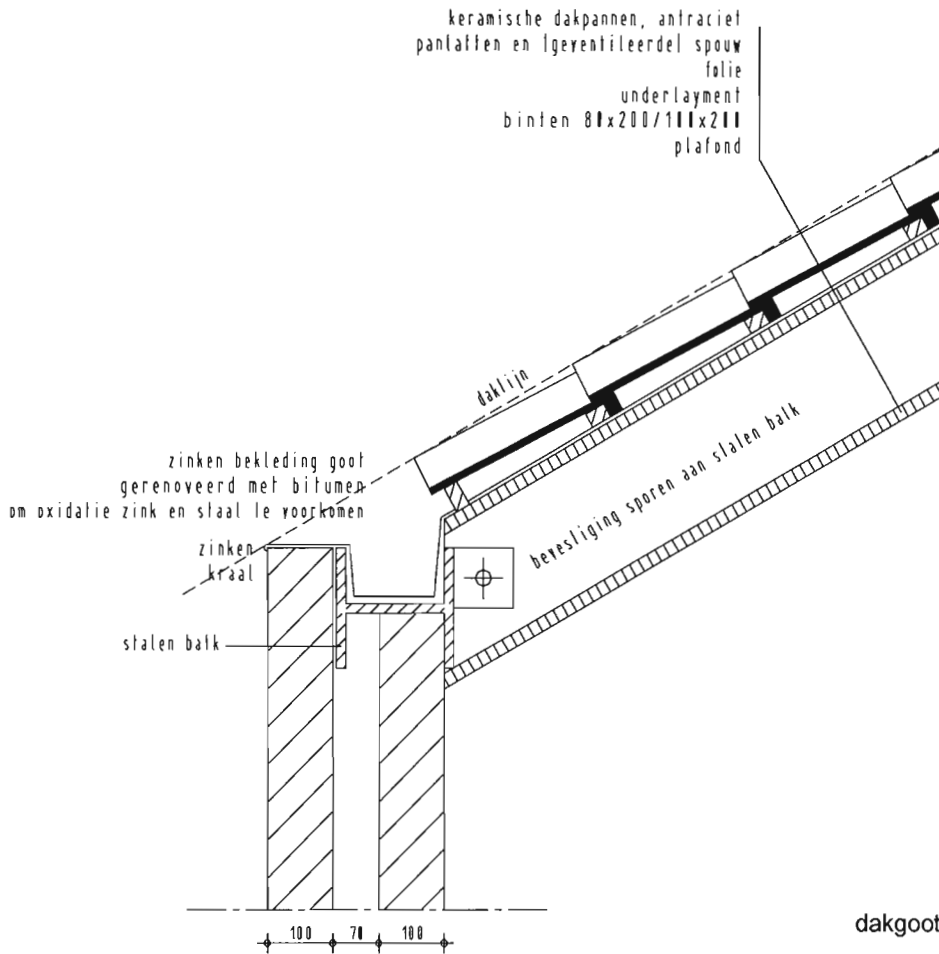

originele doorsnede
en gevels

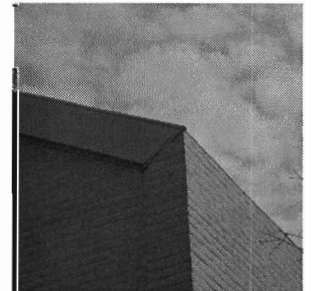
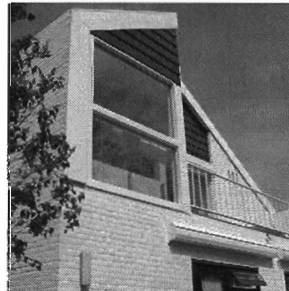
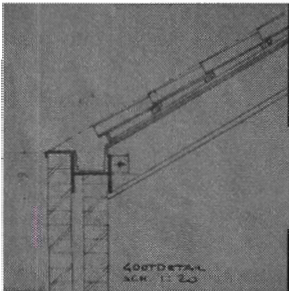
Zomerhuis Kramer

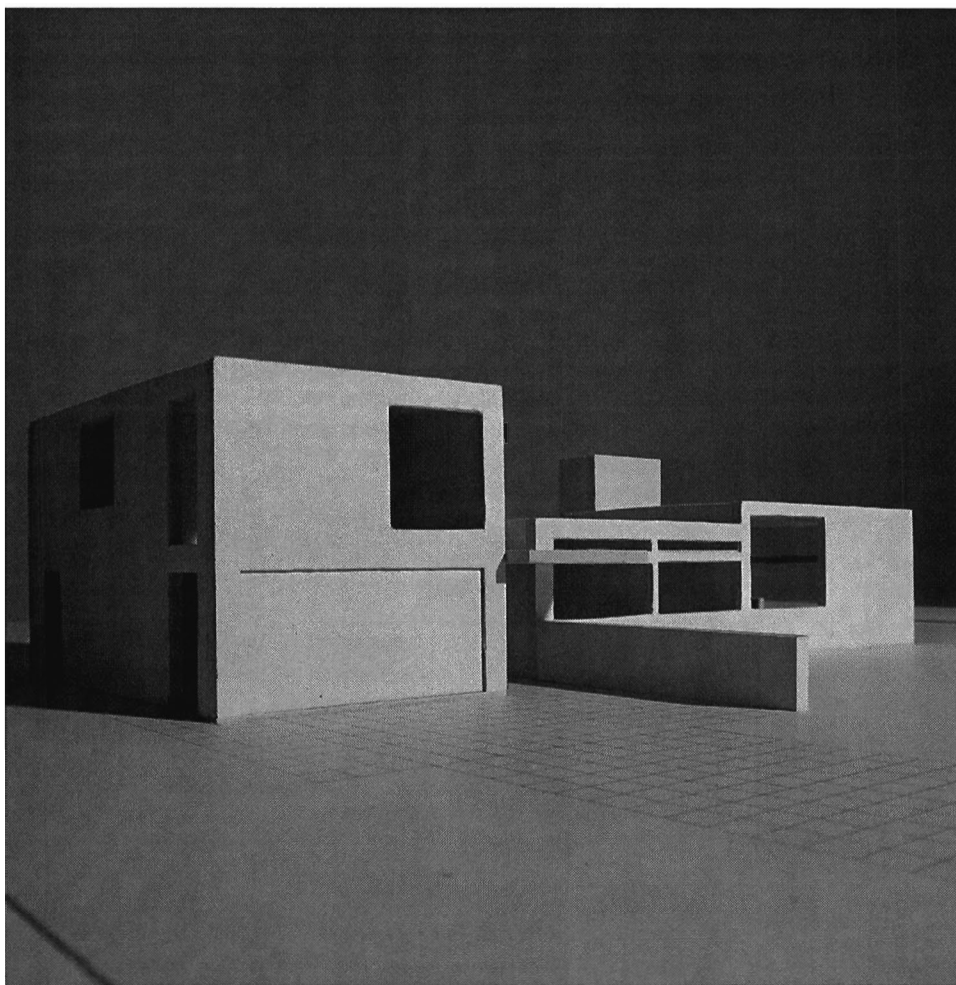

detail

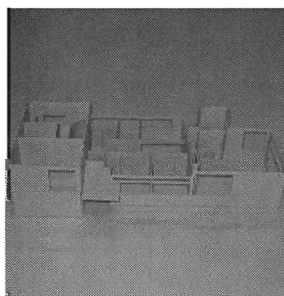
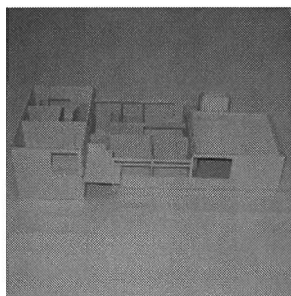
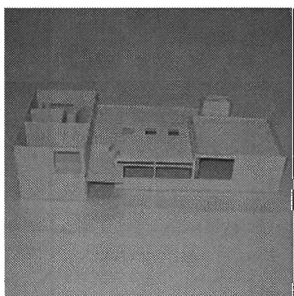
Zomerhuis Kramer

Woonhuis Verpaalen

Woonhuis Verpaalen
1964
Overasseweg 9
Breda

Totstandkoming

De heer Verpaalen was werkzaam als hoogleraar op de faculteit Rechten aan de universiteit Tilburg. Hij was bekend met de werken van Rietveld en schakelde hem daarom in om zijn woonhuis te ontwerpen in een zuidelijk gelegen villawijk van Breda. De heer Verpaalen schreef diverse boeken en moest voor deze activiteit een grote en aparte ruimte hebben. Deze wens is erg bepalend geweest voor de vorm van het huis.

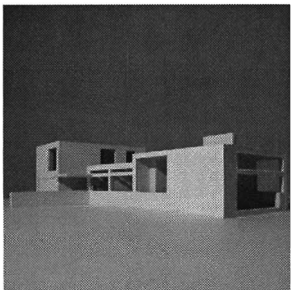
Situatie

Het woonhuis Verpaalen is gelegen aan het uiterste randje van een luxueuze villawijk in Breda. Deze wijk wordt ook wel 'de Goudkust' genoemd, in dezelfde wijk heeft Rietveld nog twee andere woonhuizen gerealiseerd: huis Nuyens en huis Klep.

Het woonhuis is op een, in de richting van het huis loodrecht smal en langgerekt kavel geplaatst. Het woonhuis is, tegengesteld aan diverse andere door Rietveld ontworpen woonhuizen wel in lijn gelegd met de naastgelegen bebouwing.

De achtertuin grenst in de huidige situatie aan het Mastbos. Het huis is behoorlijk ver van de weg gesitueerd waardoor een grote voortuin ontstaat. Aan de zijkanten is veel minder ruimte waardoor het lijkt alsof het huis tussen de twee boomhagen is gedrukt.

Omdat dit woonhuis de laatste bebouwing is in de straat heeft men vanuit de zuidelijk gelegen woonkamer met aangrenzend terras een mooi uitzicht op de, met een lager gelegen maaiveldpeil, uitgestrekte weilanden.

The way the house sits on the site immediately draws one's attention. It is set back and is oriented parallel to the street across the site with the living room at the end with a view towards the unbuilt landscape. Concrete frames have been used in the elevation of the house as abstract borders for the volumes, a fresh step in the struggle to achieve abstraction in detailing.

Het ontwerp

Via een grote voortuin wordt men direct richting garage met ernaast liggende entree geleid. Deze entree had in zijn originele vorm een geïntegreerde brievenbus in het kozijn en de entree is voorzien van een luifel; de luifel als kaal betonnen plaat is erg simpel. Aan de entree grenst een lange en alles ontsluitende gang. Omdat de gang voorzien is van drie dakvensters is het er erg licht.

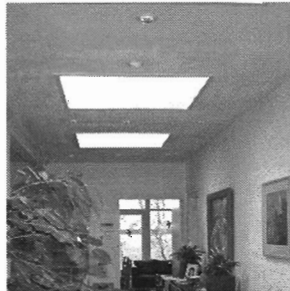
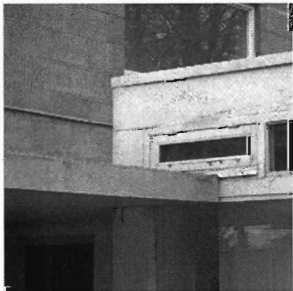
Het woonhuis bestaat uit drie in hoogte verschillende volumes. In het hoge volume is boven de garage, met een weggrollende garagedeur als Huis Dolk, de verdieping met de studie- en werkkamer van de heer Verpaalen gehuisvest. Op deze verdieping is tevens de ouderlijke slaapkamer met badkamer gelegen. In het middelhoge volume is de woonkamer met daarin een dominante haardplaats. Het middenvolume is het laagste en hierin zijn de slaapkamers voor de kinderen met bijbehorende badkamer, de centrale gang en de keuken gevestigd.

Via de gang is de woonkamer bereikbaar met, in het originele Rietveldontwerp, in de woonkamer de haardplaats met vaste banken. De plaatsing van de haardplaats heeft Rietveld zo ontworpen dat deze d.m.v. een doorgeefluik in verbinding staat met de keuken. De woonkamer biedt driezijdig uitzicht op de weilanden, de voortuin en de achtertuin; de woonkamer is via een schuifdeur direct verbonden met het terras.

De schoorsteen van deze openhaard is als een massief omhoog staand rechthoekig blok met exact dezelfde hoogte als het hoge volume. Door deze samenhang tussen schoorsteen en het hoge volume vormen de drie volumens één geheel.

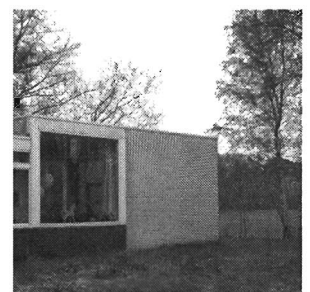
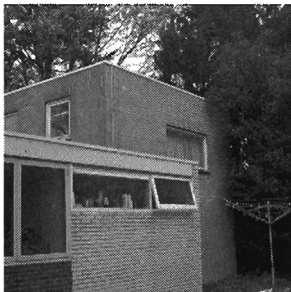
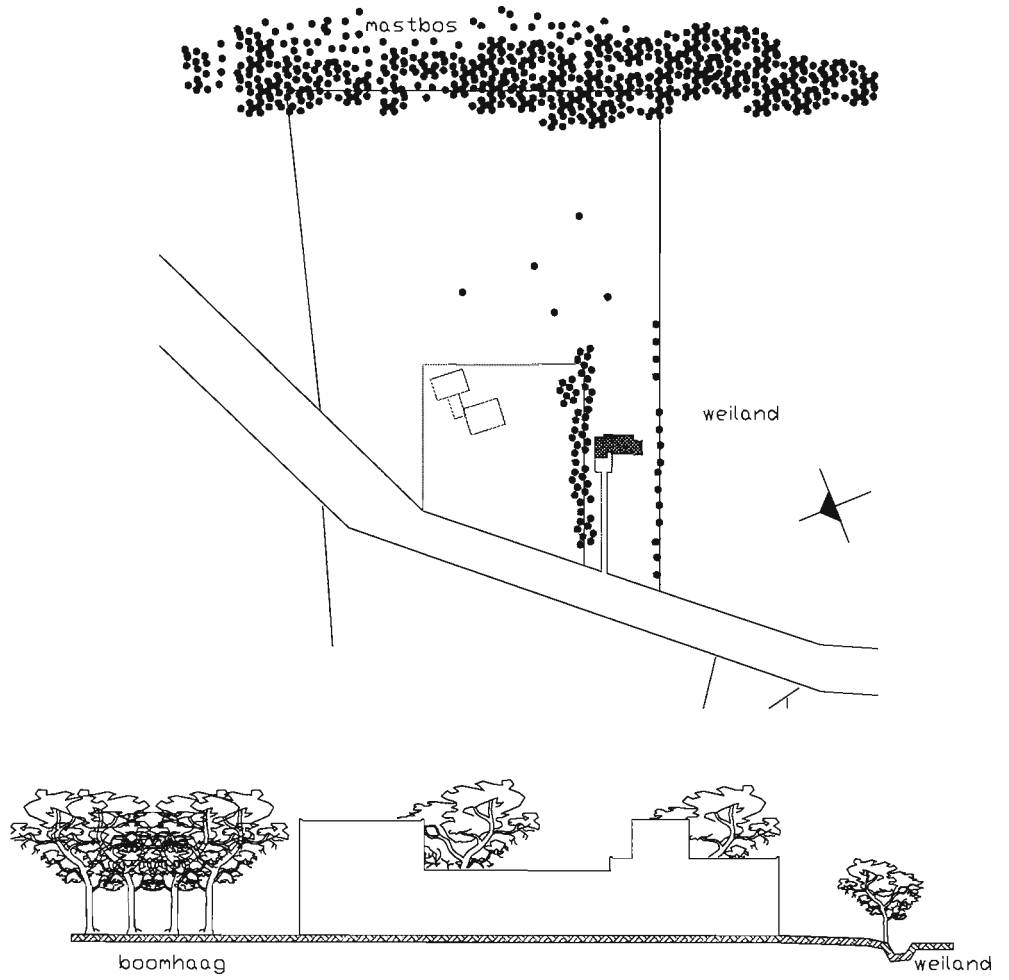
Het woonhuis is opgebouwd uit een compositie van B2 blokken zoals ook bij woonhuis Theissing, donkere baksteen en wit geglazuurde baksteen gevels. Onder de witte geglazuurde baksteen gevels is een donkere terug liggende onderplint gemaakt zodat het huis daar lijkt te zweven. De ramen van de woonkamer en van de kinderslaapkamers zijn omrand met witte lijsten, in al zijn abstractie gedetailleerd.

De huidige staat van het woonhuis is redelijk maar het woonhuis is op essentiële plekken ingrijpend veranderd. Zo hebben de huidige bewoners de gang bij de keuken getrokken door de keukenmuur te verwijderen. De openhaard plaats en het doorgeefluik waren al langere tijd geleden uit het woonhuis verwijderd. Door de bouwfysisch ondermaatse detaillering heeft het woonhuis te kampen met schimmelvorming.

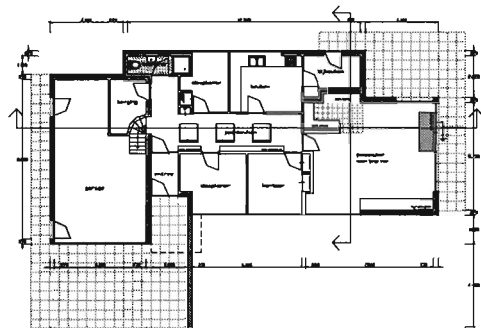

Woonhuis Verpaalen

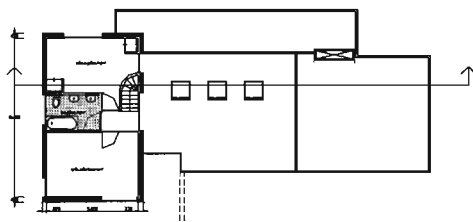
situatie en
dwarsprofiel

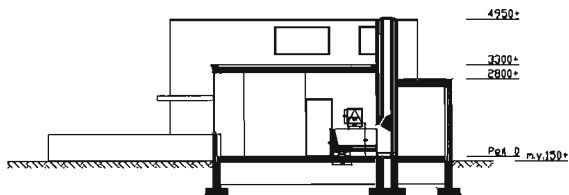
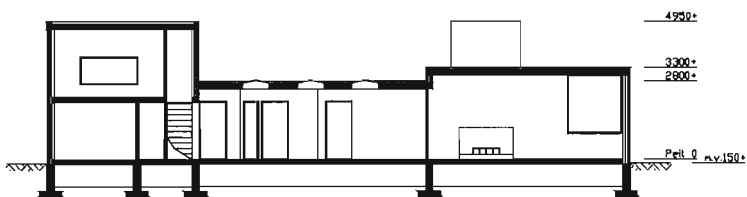

begane grond

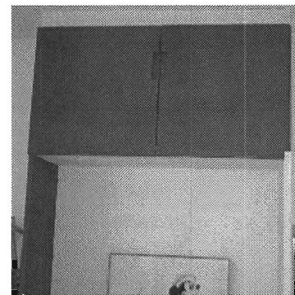
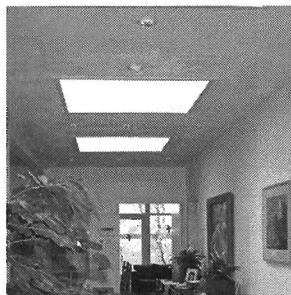

verdieping

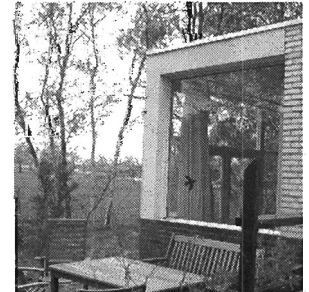
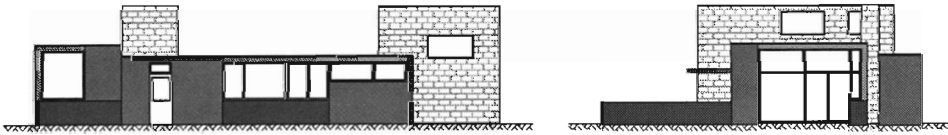
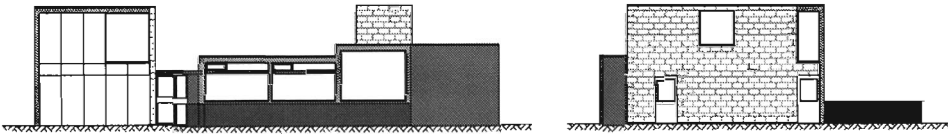
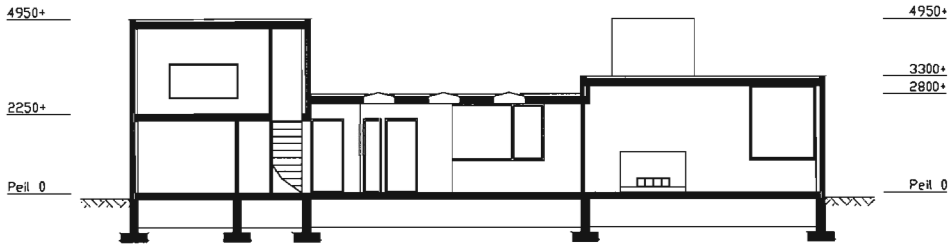
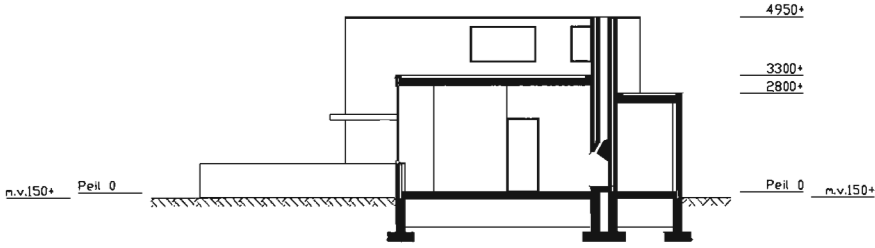

originele plattegrond
en doorsneden

Woonhuis Verpaalen

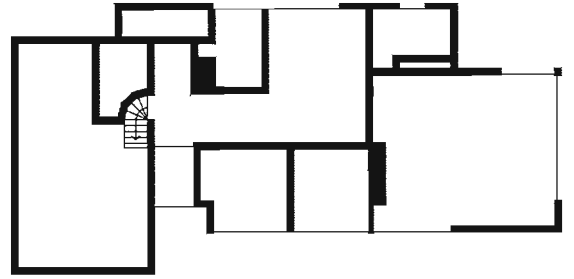
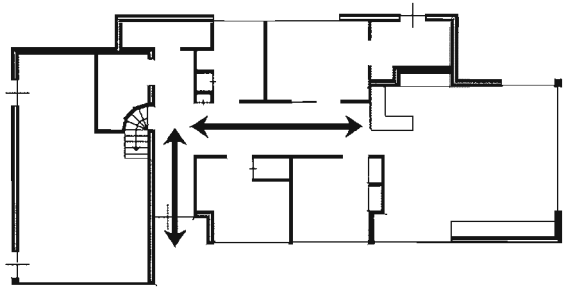
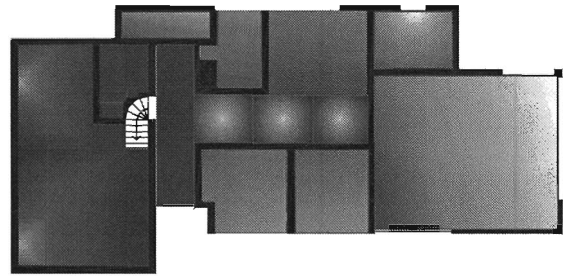
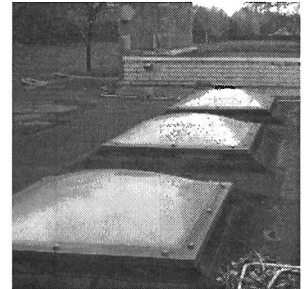
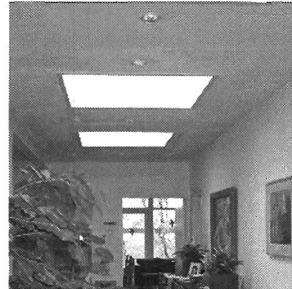
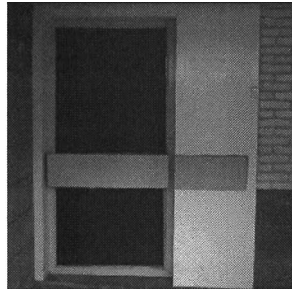

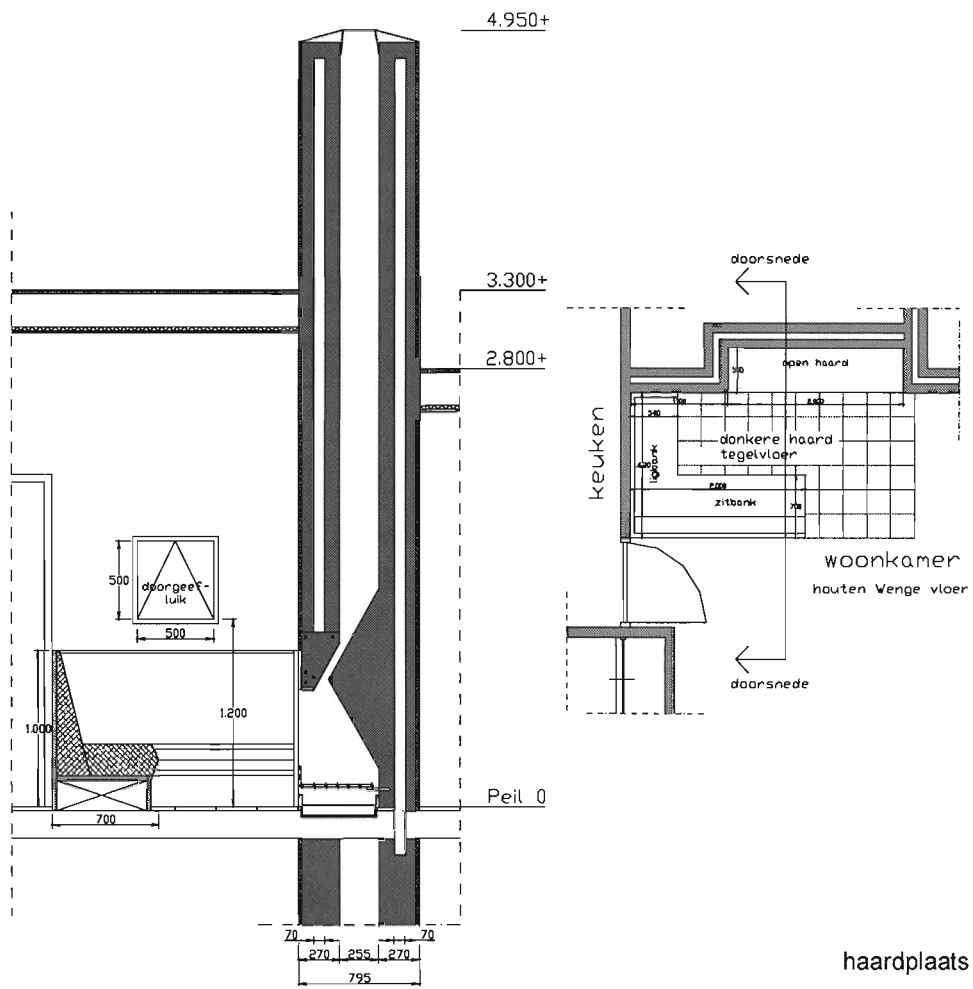

Woonhuis Verpaalen

ruimtebegrenzing,
routing en daglicht

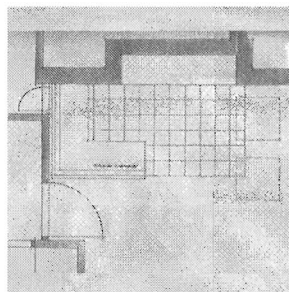
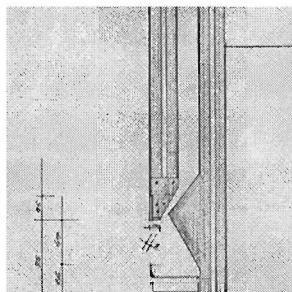
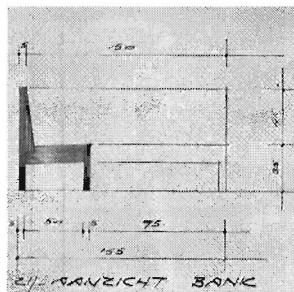

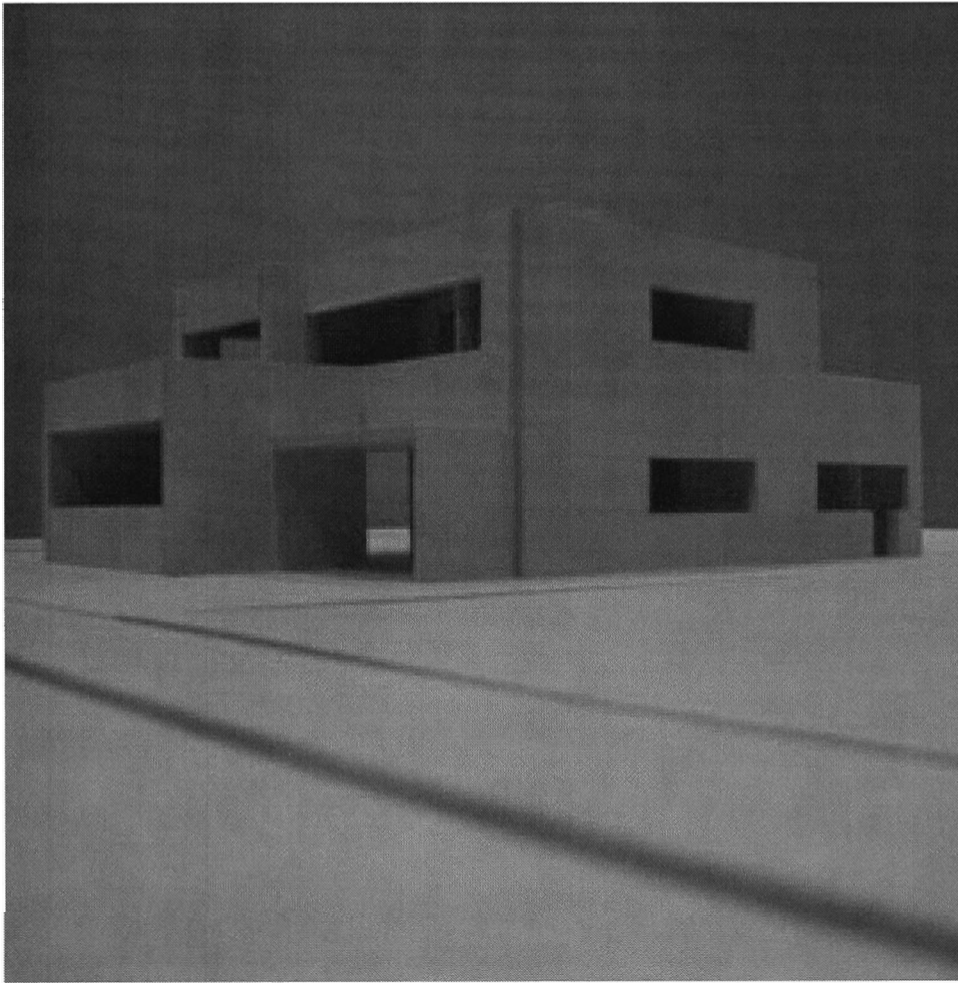
haardplaats

detail

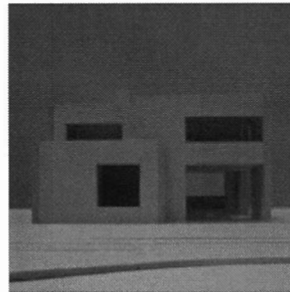
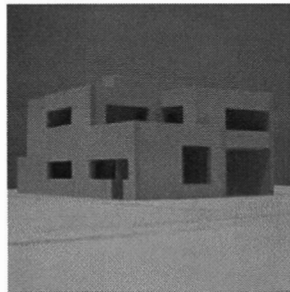
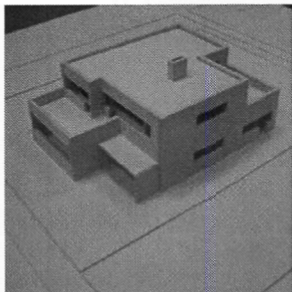
Woonhuis Verpaalen

Woonhuis Dolk

Woonhuis Dolk
1967
Straat v. Mozambique 1
Amstelveen

Totstandkoming ontwerp

Rietveld werd gevraagd om drie huizen voor de vrienden F.Engelhard, G.Dolk en J.Wijs te ontwerpen in de Amstelveense wijk Bankras. In zijn eerste schetsen ging hij uit van één modulair woontype dat voor alle drie de huizen gelijk zou zijn; later zelfs voor de vierde opdrachtgever, G.Nuesink die op een iets verder gelegen locatie een huis liet ontwerpen. Echter door de te grote verschillen in woonwensen van de opdrachtgevers is het concept om één modulair woontype te bouwen verlaten en is voor iedere opdrachtgever een apart ontwerp gemaakt.

De helderheid uit z'n eerste schetsen is door wijzigingen in het ontwerp sterk verminderd. Zo zijn de plaats van de entree, de stalen trap en de open haard gewijzigd. Vanuit de beginschetsen heeft na Rietveld's dood zijn bureamedewerker J. van Dillen en later J. van Tricht samen met bouwkundig bureau Maessen het ontwerp gerealiseerd.

Situatie

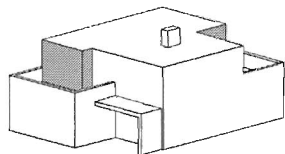
Omkaderd door strakke belijningen van taxushagen ligt een reeks van drie woonhuizen in een rustig straatje aan de rand van een wijkontsluiting. Aan de achterzijde ligt een pad langs een waterloop. Woonhuis Dolk ligt als kop van deze reeks aan de ontsluitingsweg en kijkt uit over een grote waterpartij.

Als een reeks van stedenbouwkundige sculpturen in elkaar grijpende blokken zijn de woonhuizen als een entiteit op deze plek te beschouwen. De huizen staan op een plint zodat ze los komen van het maaiveld.

Het woonprogramma lijkt echter meer van doorslaggevende betekenis dan de situatie.

Alle drie de woonhuizen zijn meer op zichzelf gericht; ze spreken dezelfde taal in hun spel van massa's en komen zwaar en introvert over, ondanks de grote glaspartijen. De omhaagde achtertuinen bevestigen deze constatering nog meer.

Om een zo groot mogelijke onderlinge privacy tussen de 3 woonhuizen te bewerkstellen is de woonkamer steeds gesitueerd op de zonovergoten zuid- en westkant, de keuken gesitueerd op de westkant richting achtertuin en de garage gesitueerd op het noorden.

In Rietveld's series of modular-type designs for 3 (later 4) houses, the final design of the Dolk House has only formal similarities with the other houses in a composition of heavy grey and white and black brickwork, sculptural masses and excisions. All the details have been designed as much as possible in one surface plane and the elevation to create a perfectly smooth abstract mass. Rietveld's game with planes has evolved as a game of volumes. Extremely interesting – in terms of space – is the ground floor with its sunken sitting-area and the relationship between sitting-room-hall-study. The large landing, narrow passages, and the large upstairs roof terrace, as well as the remarkably narrow garage would appear to have received less attention.

Het ontwerp

Het uiteindelijk gerealiseerde ontwerp is te lezen als een compositie van massa's. In tegenstelling tot Rietveld's spel met vlakken in voorgaande woonhuizen is hier voor het in elkaar grijpen van volumes gekozen, uitgewerkt in grijs en wit geglazuurde baksteen.

Om de massa zoveel mogelijk heel te laten, zijn wel overwogen uitsnedes op zo'n manier gedetailleerd dat de kozijnen één vlak met de buitengevel vormen. Noodzakelijke details als dakrand, lekdorpels en loodslabbe zijn tot het (te) minimale technische teruggebracht in dienst van de architectuur. Het beeld is het belangrijkste. Het afwateringsgootje bij het overlooppaam getuigt hiervan.

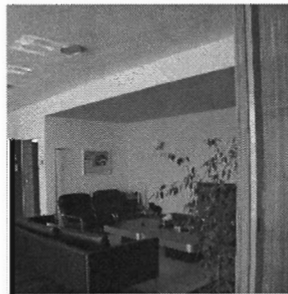
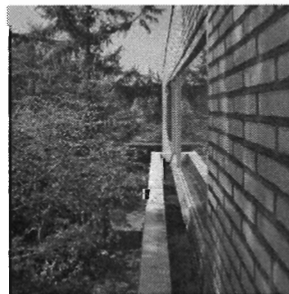
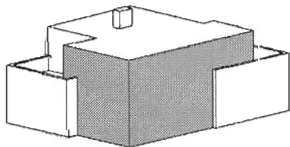
Eerste uitgangspunt blijft echter de vertaling van het programma naar massa. Het programma volgt erg logisch de loop van de zon en zonerings van functies vindt plaats naar gewenste gradaties naar privacy.

De werkkamer, aan de voorzijde gelegen, is verbonden door de hal met de woonkamer. Een stalen schuifpui maakt het mogelijk deze drie ruimten tot één ruimte te maken. De openhaard plek krijgt door een verlaagd plafond een eigen ruimte. De keuken gelegen aan de achterkant, de westkant, heeft een Metz doorgeefkast naar de woonkamer.

Opmerkelijk is de grote hoeveelheid daglicht die door de ogenschijnlijk geringe puigaten op de Wengé vloer valt. De verdiepingsoverloop baadt in de zon maar hier blijkt eens te meer dat door het verschuiven van entree en trap op begane grond, het ontwerp op de verdieping mank gaat. Dit is te zien aan de scheve verhouding tussen erg royale overloop en te smalle gang naar de slaapkamers. Van een duidelijke structuur op verdieping is geen sprake. Ook de grootte van de slaapkamers ten opzicht van de dakterrassen ligt uit verhouding. De plattegrondwijzigingen en drang naar sculpturaliteit zijn hier debet aan.

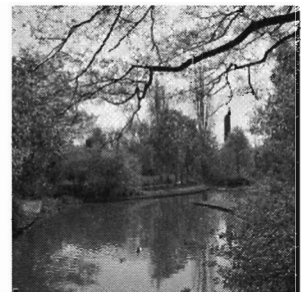
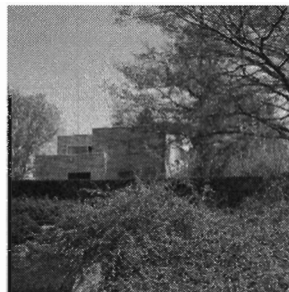
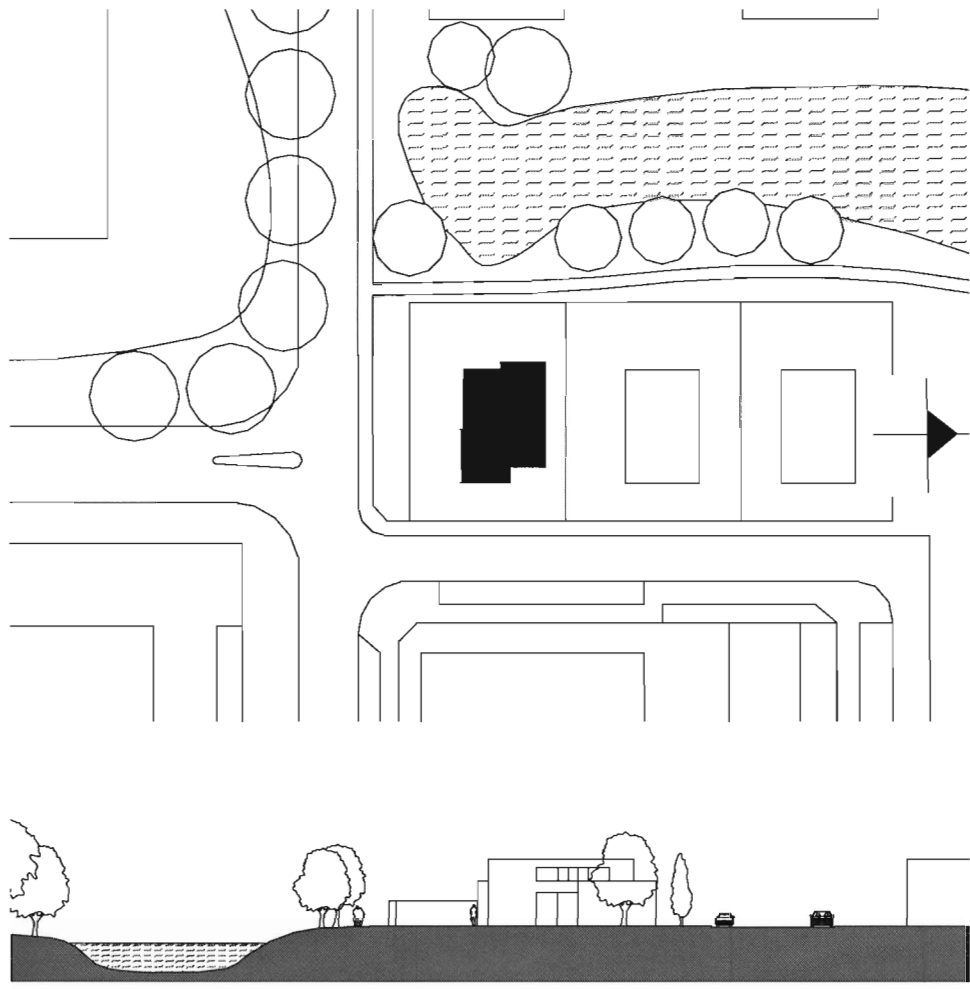
Zo valt ook de smalle en enorme diepte van de garage op. De ingenieuze roldeur en het melkboerluisje aan de zijkant van de garage zijn zo glad mogelijk gedetailleerd.

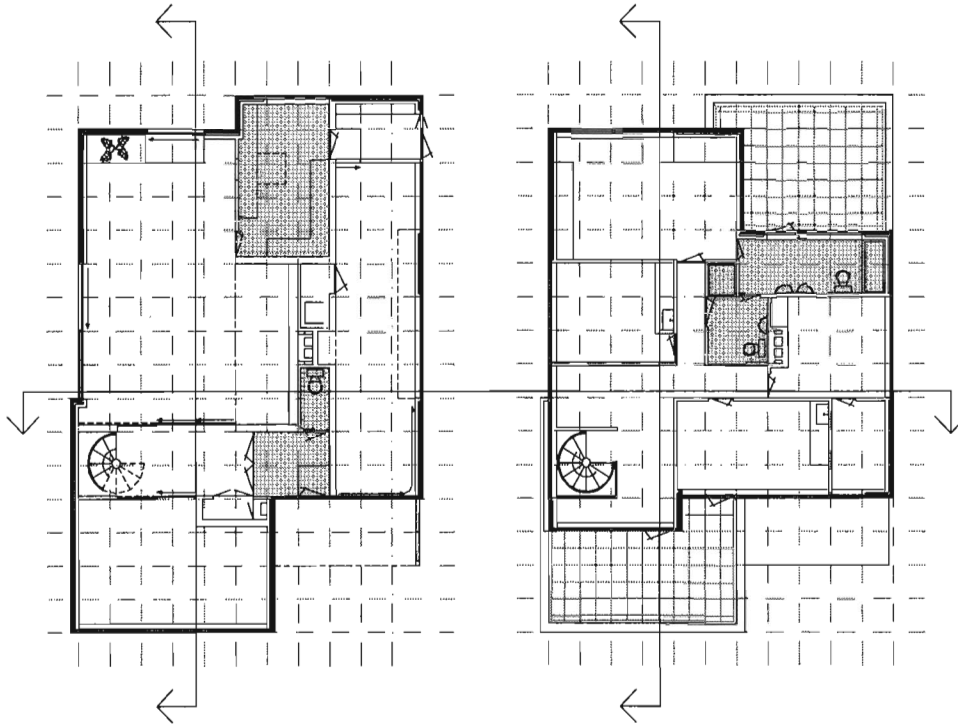
De 1x1m modulumaat is ook in dit woonhuis onderlegger geweest als stramenmaat.

Woonhuis Dolk

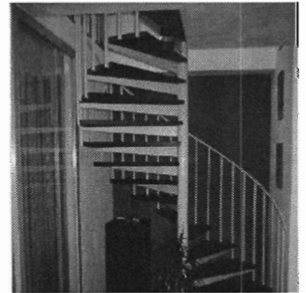
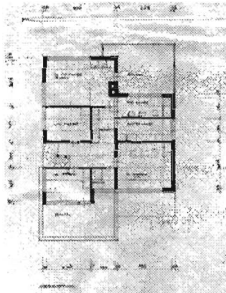
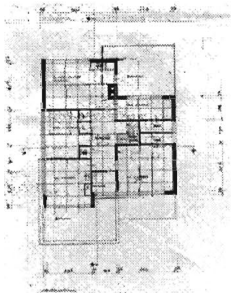
situatie en
dwarsprofiel

begane grond

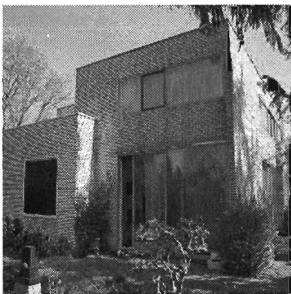
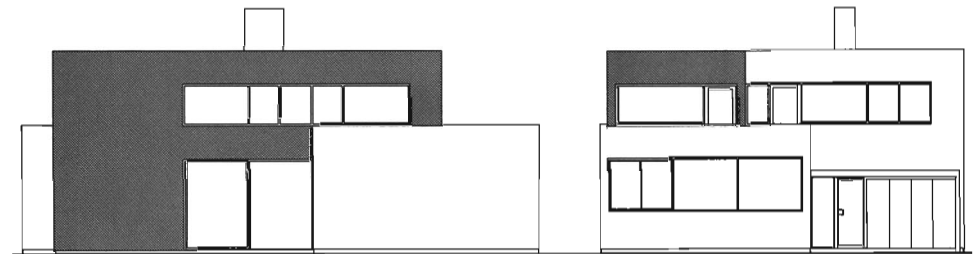
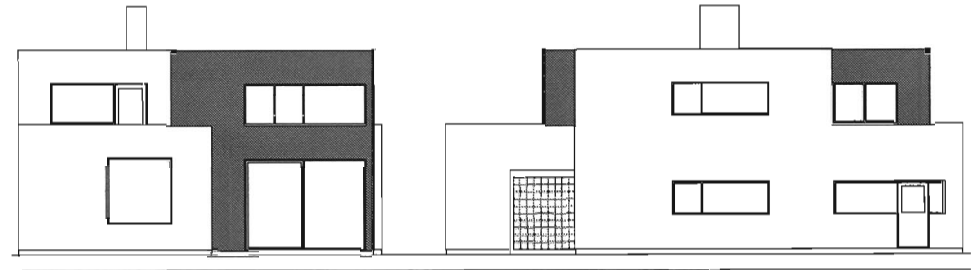
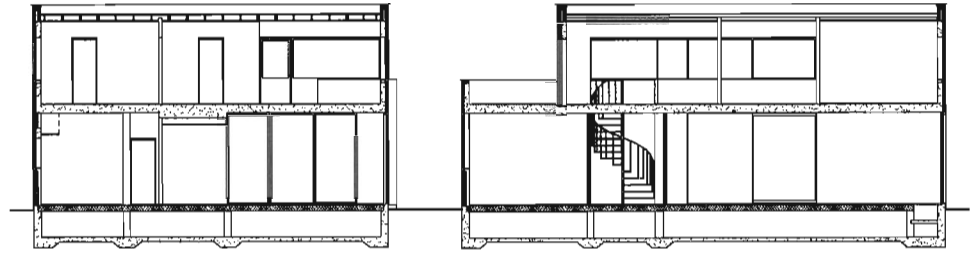
verdieping

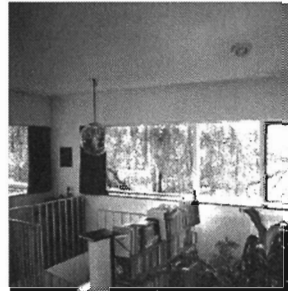
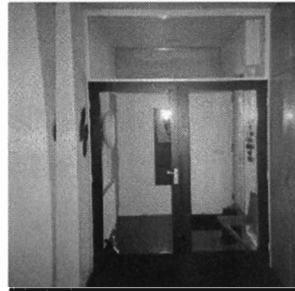
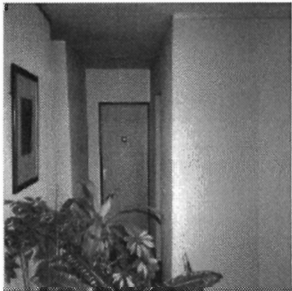
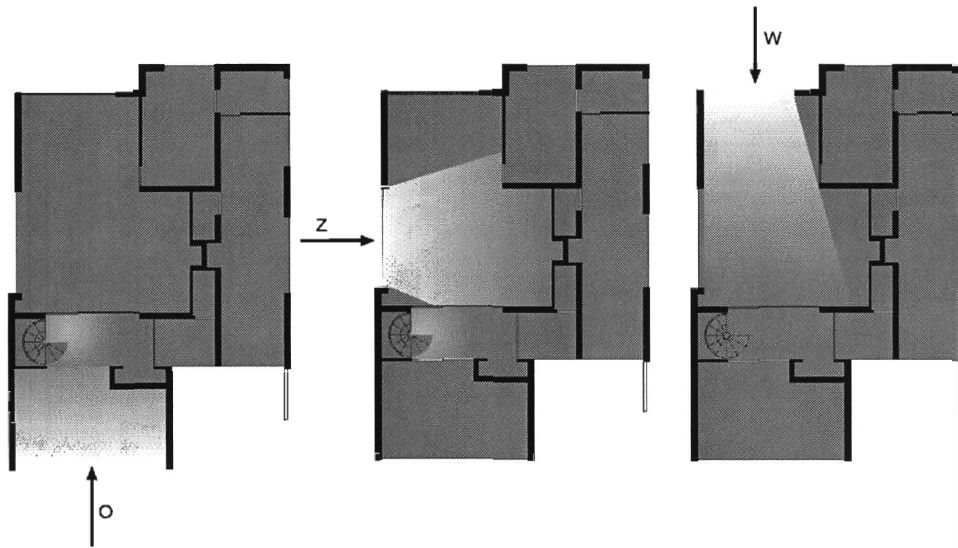
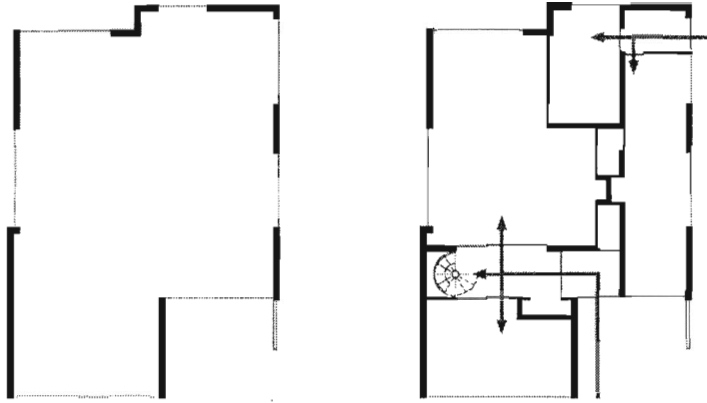

Woonhuis Dolk

originele plattegronden

originele doorsneden
en gevels

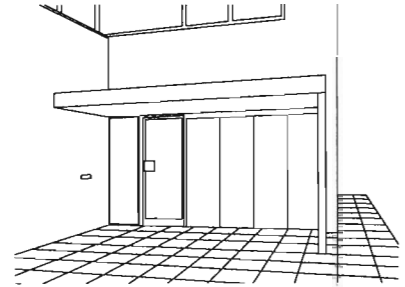

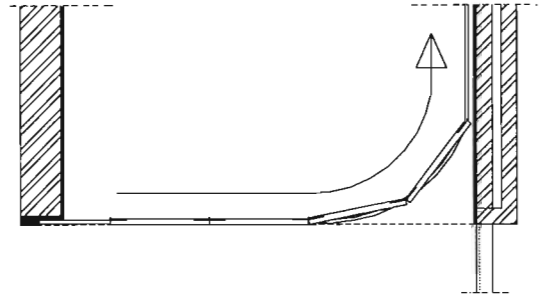
Woonhuis Dolk

ruimtebegrenzing,
routing en daglicht

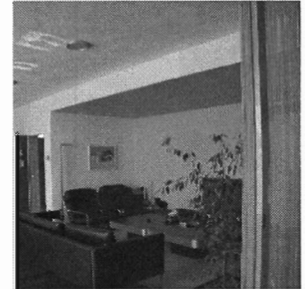
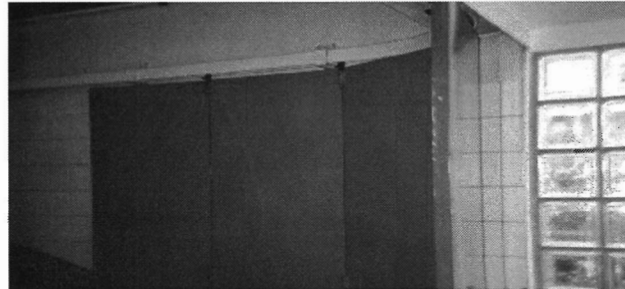
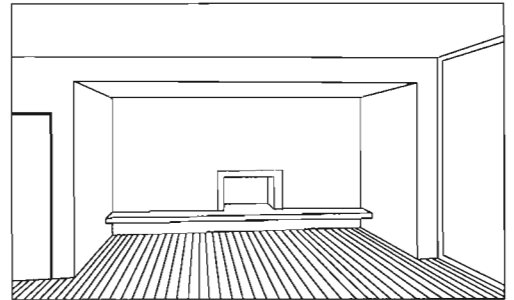
rollende garagedeur

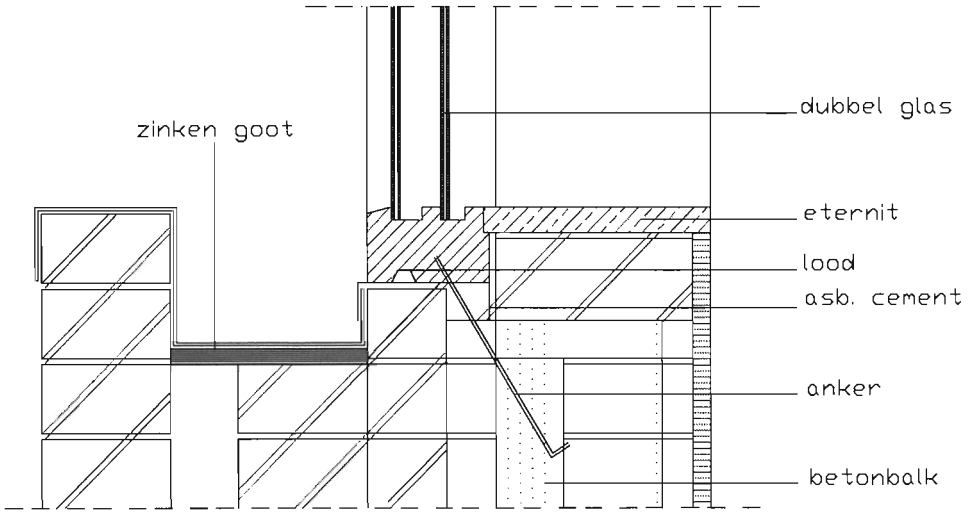

rollende garagedeur

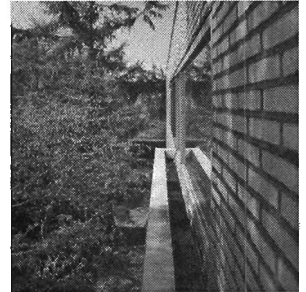

openhaard nis

afwateringsgoot

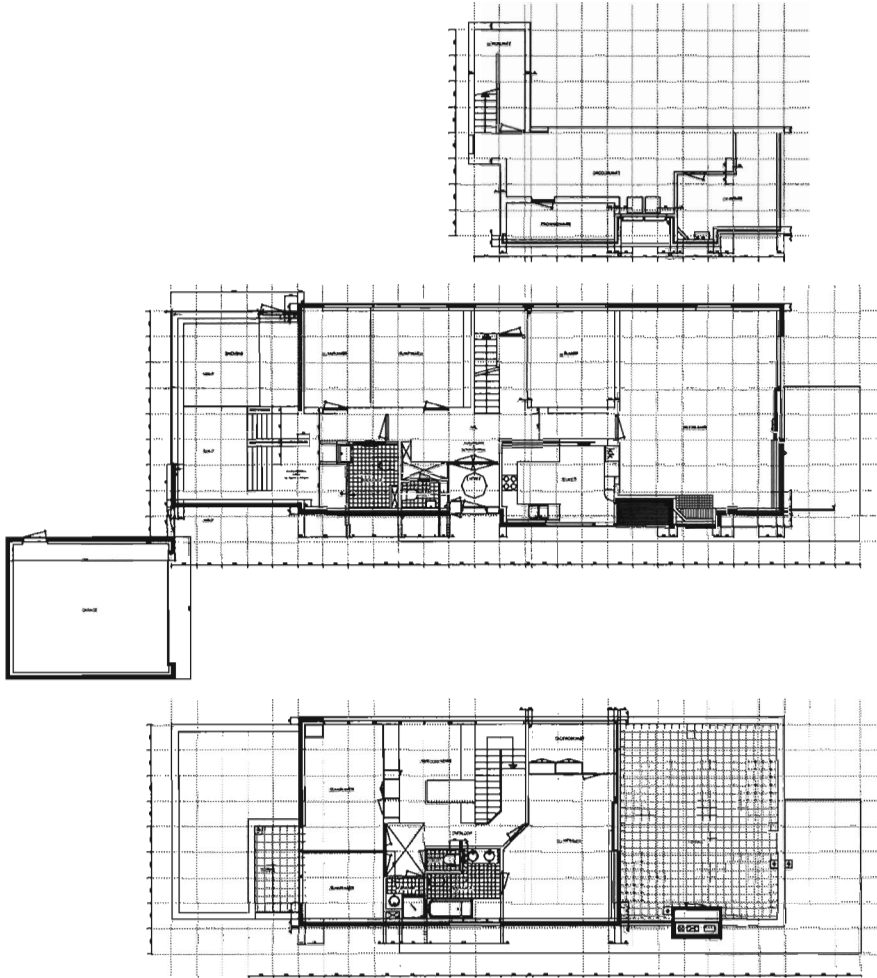

3

Wijzigingsvoorstellen

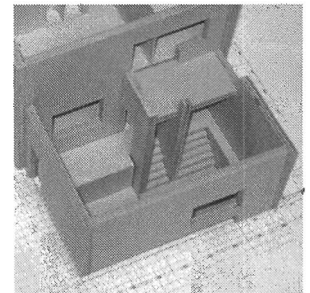

Wijzigingsvoorstel:

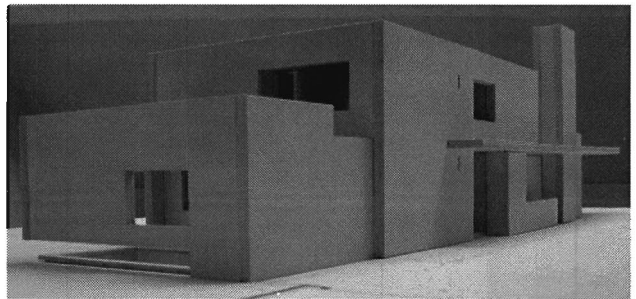
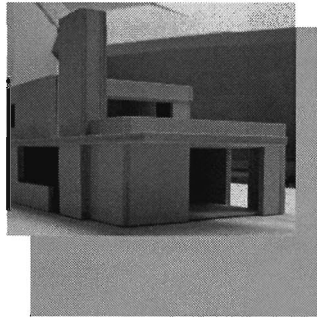
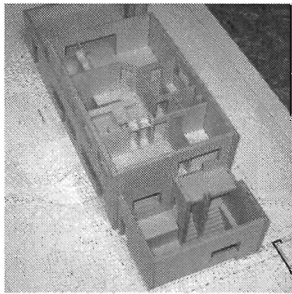
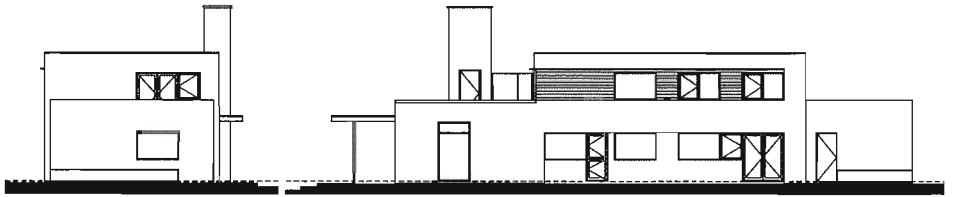
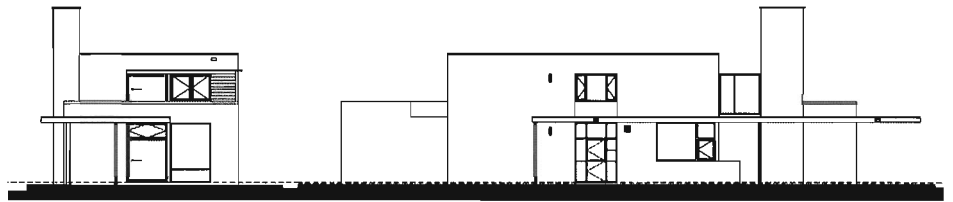
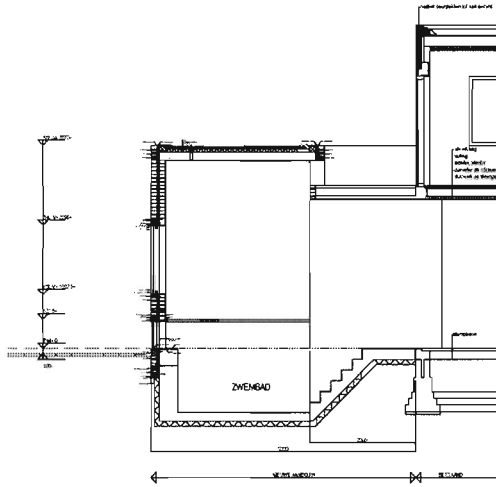
Met de constatering dat de recente verbouwing t.b.v. de slaapkamer en het zwembad een enorme dissonant is deze opgave fictief opnieuw gesteld. De gangstructuur van de marktante kruisvormige ontsluiting is doorgezet naar en in het zwembad.

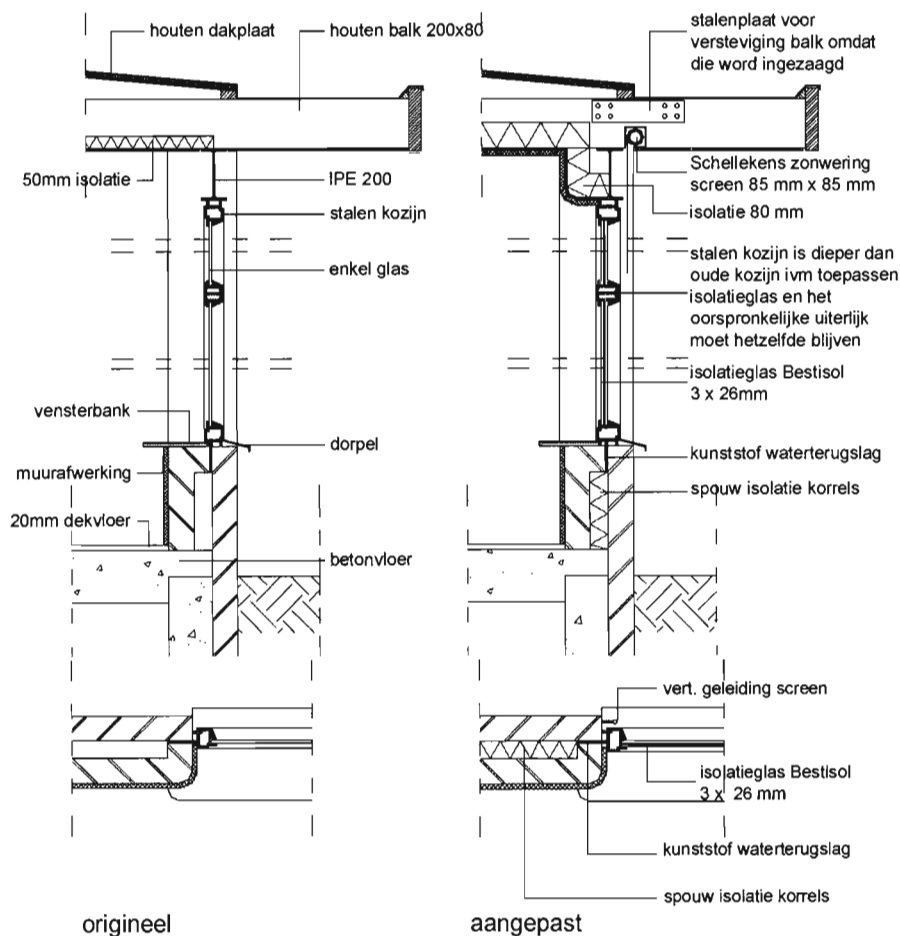
Het oorspronkelijke hoofdvolume is helder gemaakt door de nieuwe massa terug gezet tussen de twee bestaande buitengevelwanden te schuiven. Met een laag horizontaal overhoeksraam is antwoord gegeven op de sculpturale uitsneden van de slaapkamerramen op de verdieping.

Woonhuis Erdman

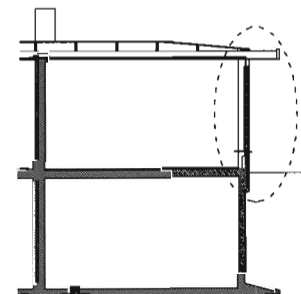
wijzigingsvoorstel

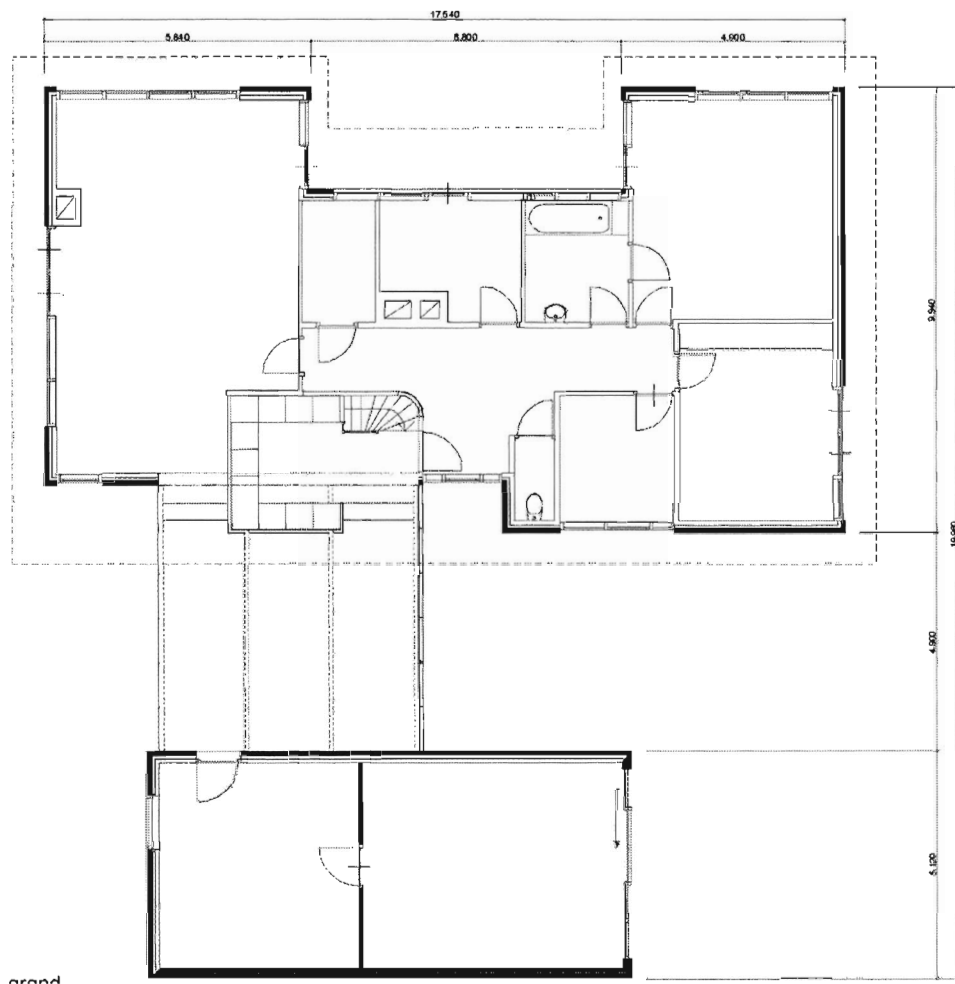

Wijzigingsvoorstel

Vanuit het bouwfysische probleem van koudebruggen en condensvorming alsmede de grote opwarming in de zomer is vanuit een besef van de aard van de directe oplossingen in de woning gekozen voor een bouwfysische verbeteringsvoorstel zonder verstoring van het huidige beeld.

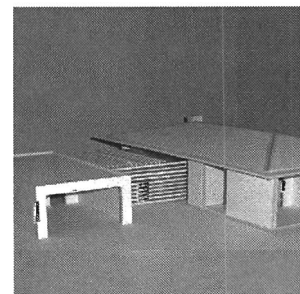
wijzigingsvoorstel

Woonhuis Stoop

Wijzigingsvoorstel

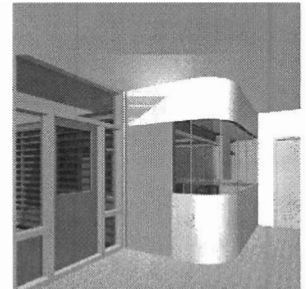
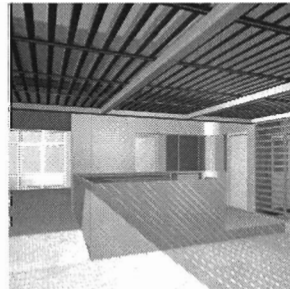
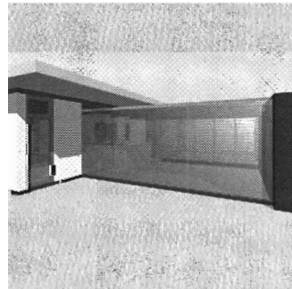
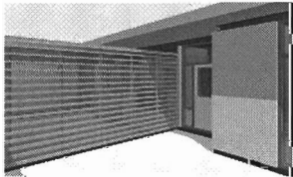
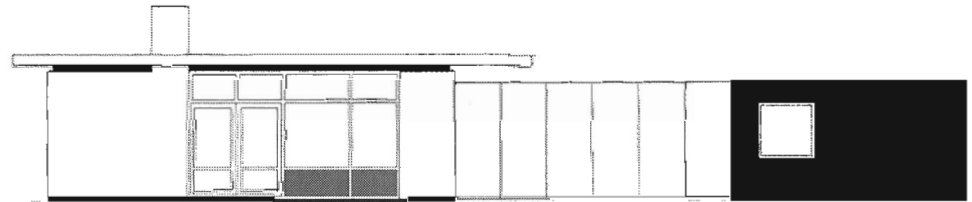
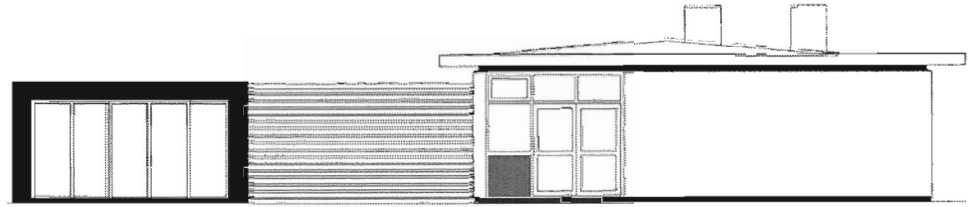
Uitgaande van het originele woonhuis is dezelfde opdrachtomschrijving om tussen de garage en het woonhuis een eetkamer/werkkamer te situeren aanvaard, echter uitgaande van de analyse van de huidige kwaliteit van het woonhuis.

Het voorstel omvat een glazen doosconstructie met lamellen die onder het overstek is geschoven.

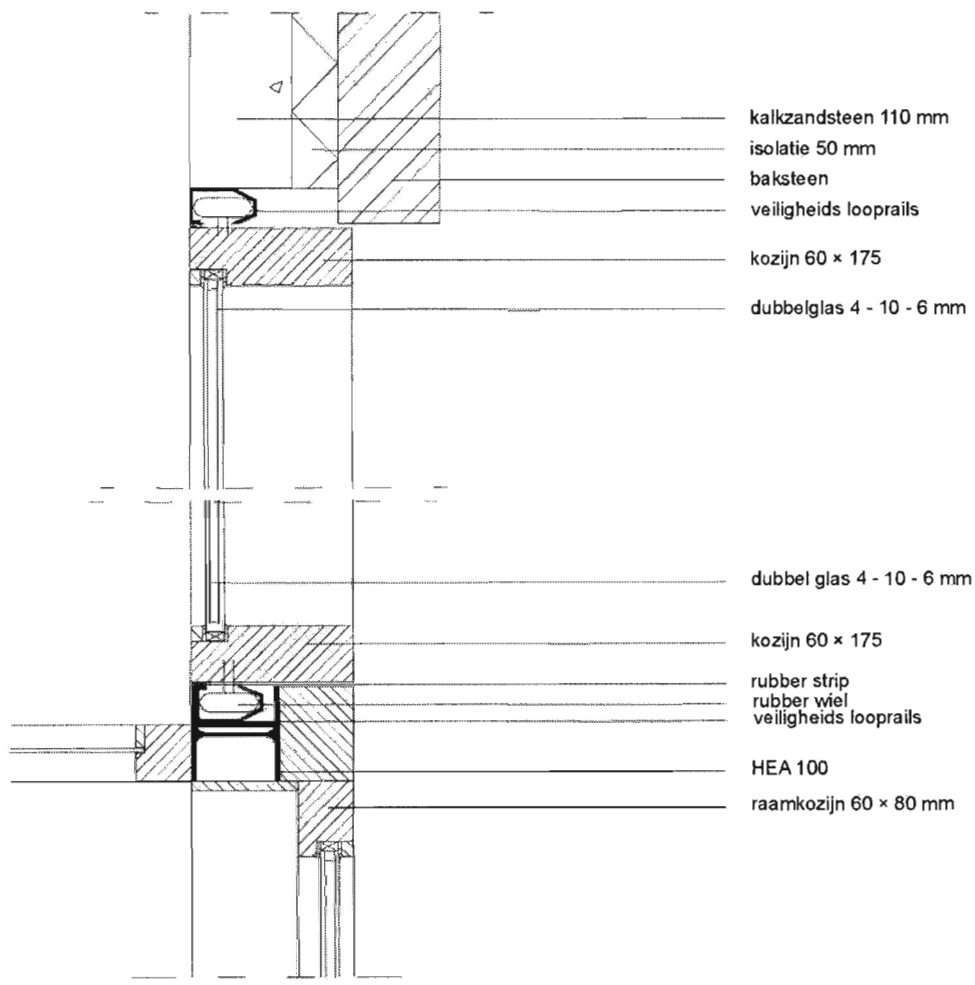

Woonhuis Stoop

wijzigingsvoorstel

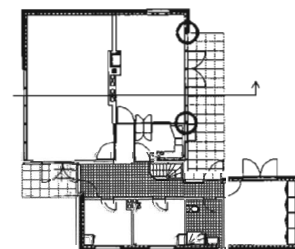

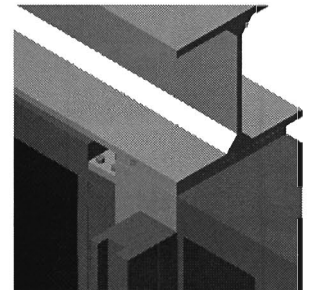
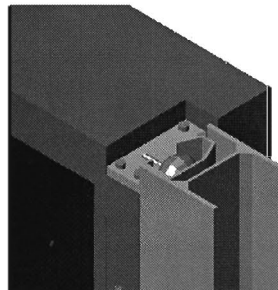
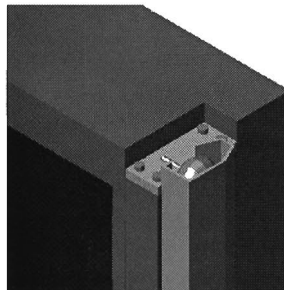
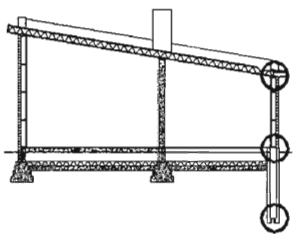
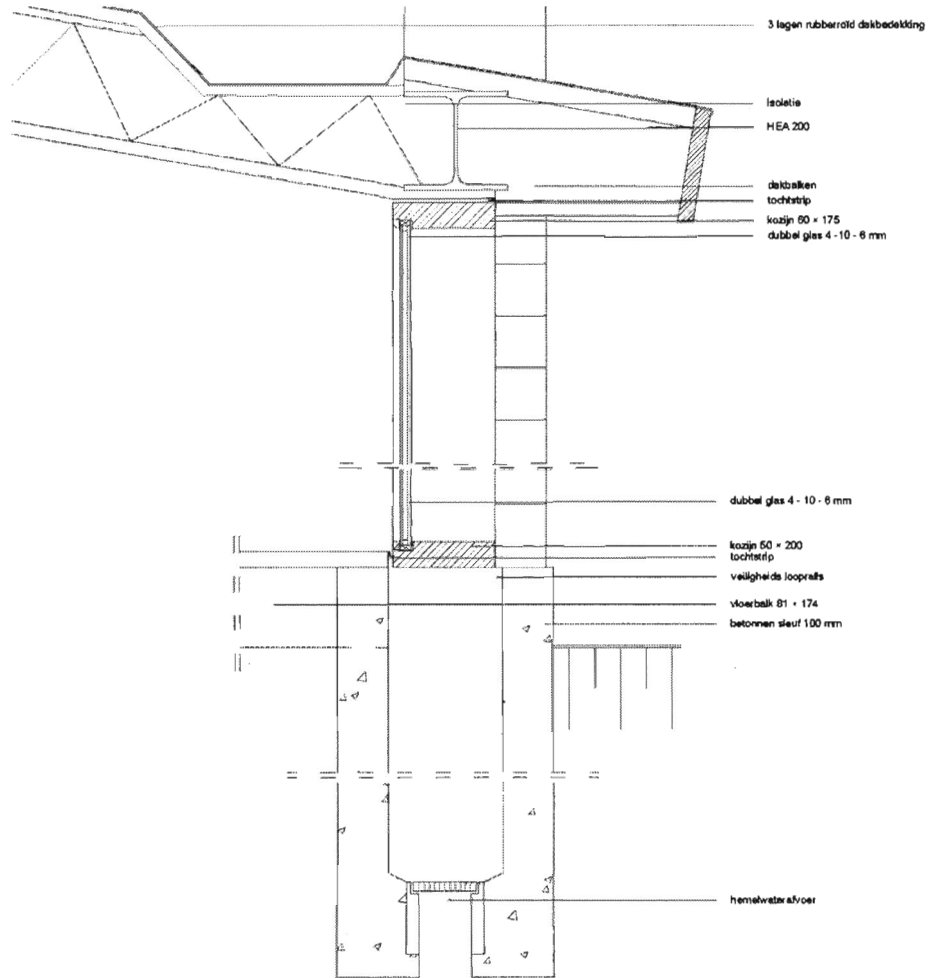
wijzigingsvoorstel

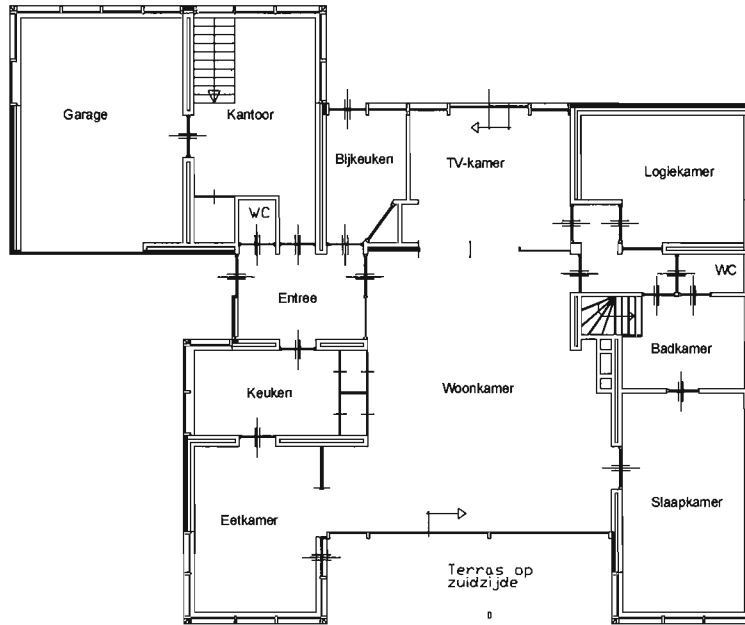
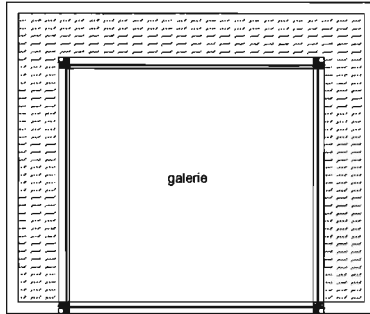
Woonhuis Slegers

Wijzigingsvoorstel

Ter plaatse van de glazen zuidgevel pui heeft de woning grote bouwfysische problemen. Om de originele karakteristieken van de woning te behouden is een oplossing gevonden in een, in de grond verzakkende, glazen puiconstructie.

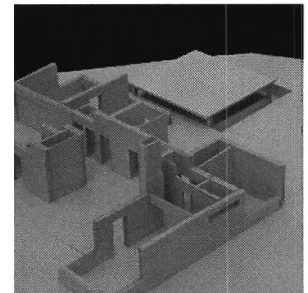

wijzigingsvoorstel

Woonhuis Cordemeyer

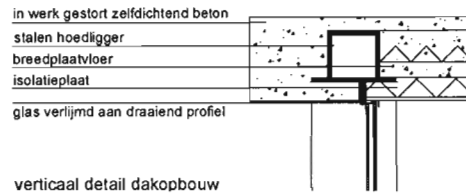
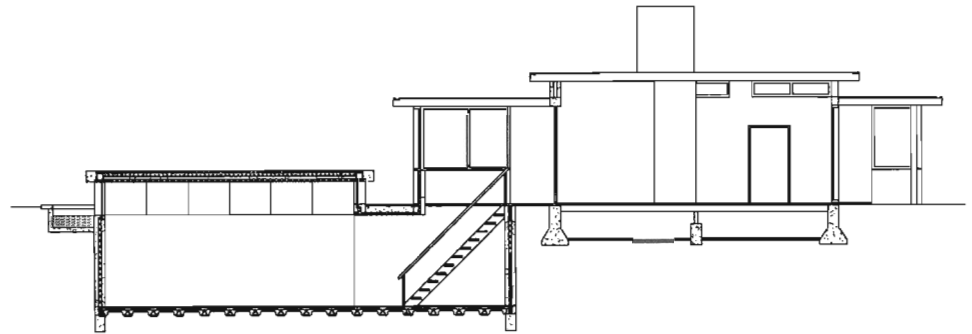
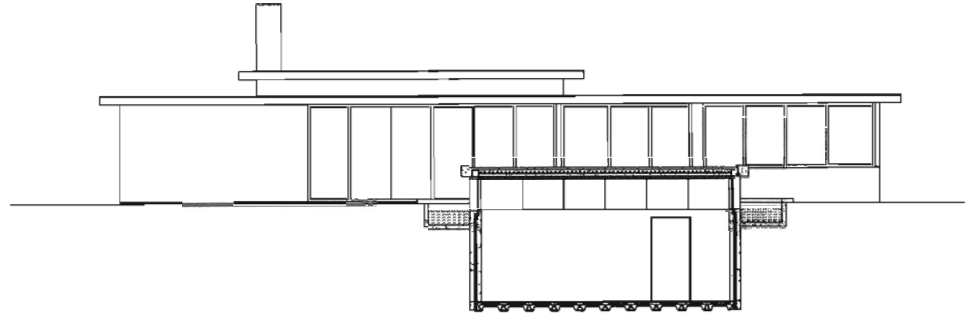
Wijzigingsvoorstel

De huidige bewoonster, mevrouw Vink heeft een deel van de woning als galerie bestemd, echter de helderheid in privé en openbaar ontbreekt. In het voorstel is de Cordemeyer uitbreiding van 1963 verwijderd om zo weer de woning de bedoelde open relatie met de omgeving terug te geven. De galerie wordt vanuit de hal via het kantoor ontsloten met een trap die afdaalt naar een verdiept liggend paviljoen achter in de tuin.

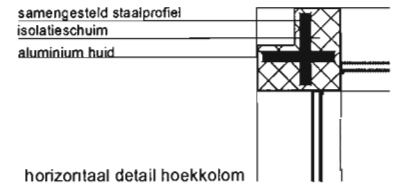

Woonhuis Cordemeyer

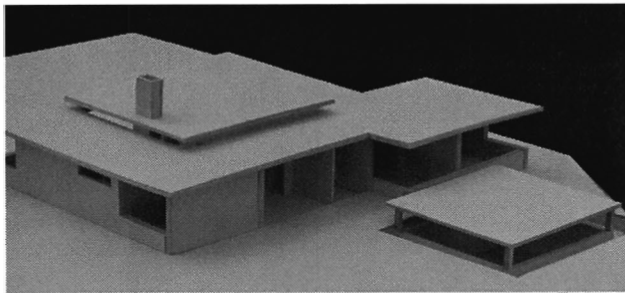
wijzigingsvoorstel

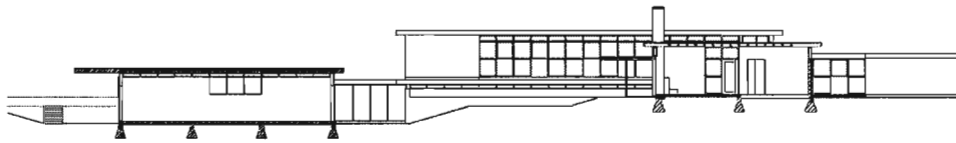
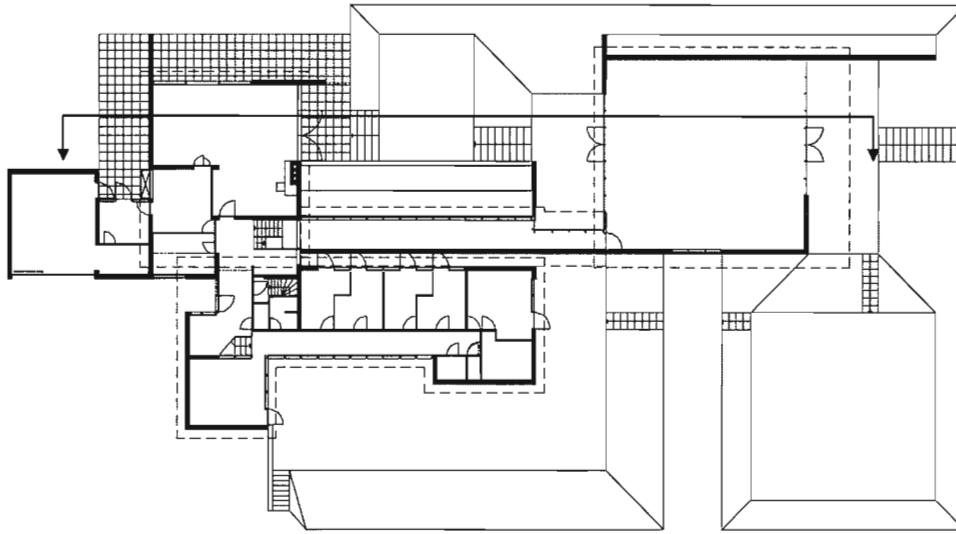

verticaal detail dakopbouw

horizontaal detail hoekkolom

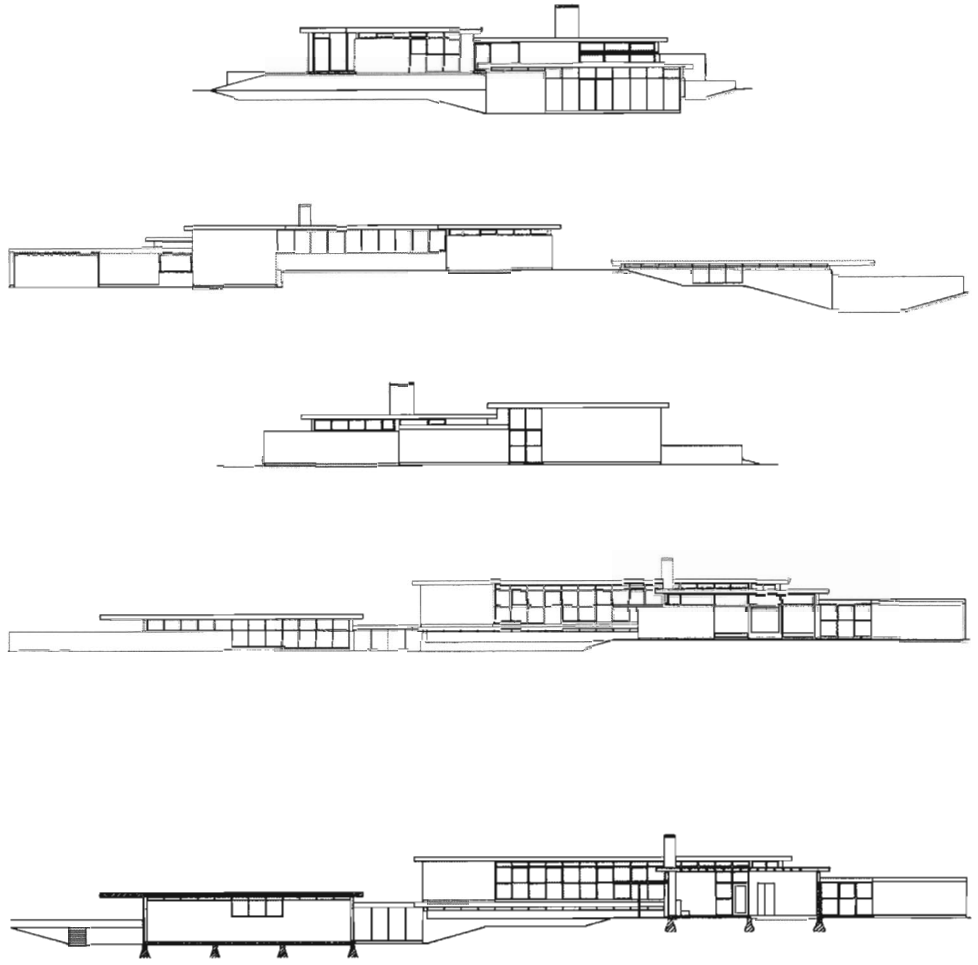

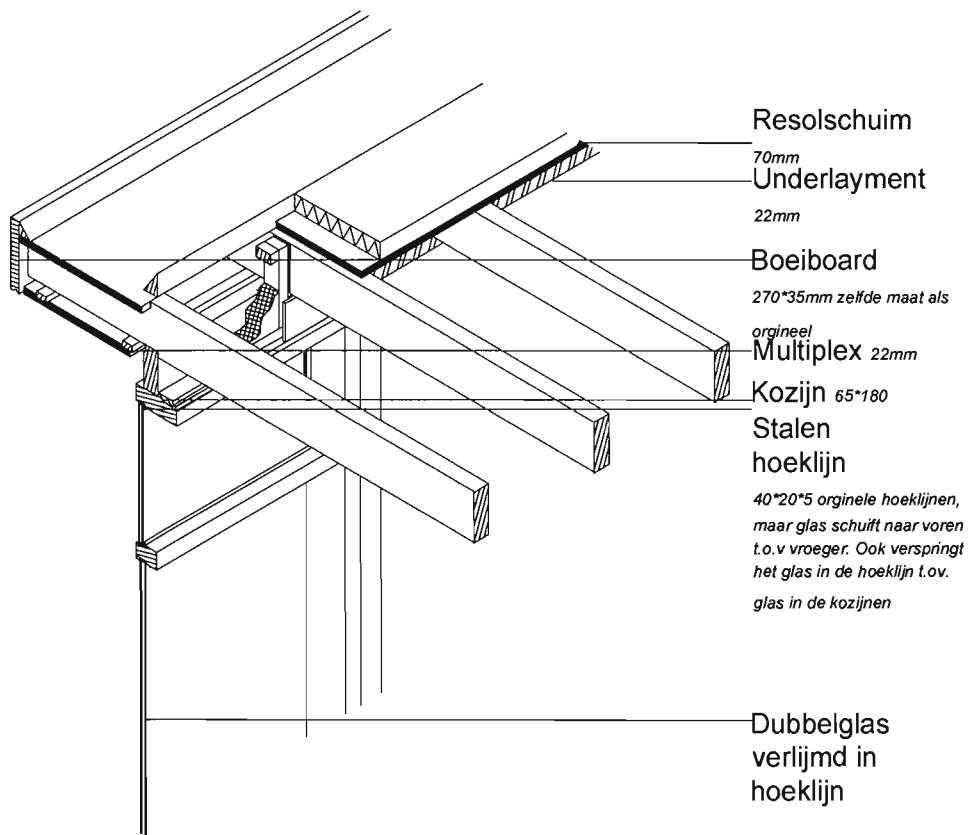
Wijzigingsvoorstel

Woonhuis van Daalen is nog in oorspronkelijke staat en nog steeds in het bezit van de familie van Daalen. De banden met de weverij 'De Ploeg' zouden weer kunnen worden aangehaald door een ontwerpatelier met woning voor uitgenodigde ontwerpers te creëren. Hiertoe wordt een verzonken paviljoen ten zuiden van de woning in de verlengde terp gelegd.

Woonhuis van Daalen

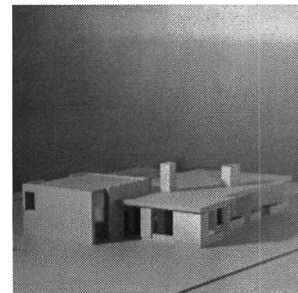
wijzigingsvoorstel

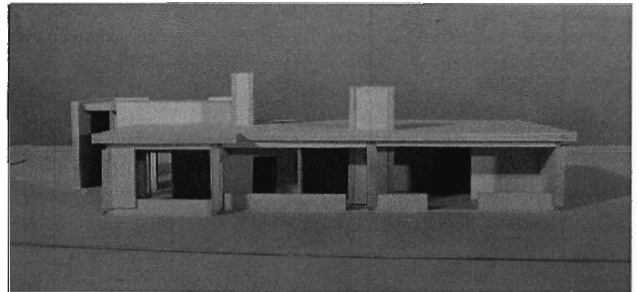
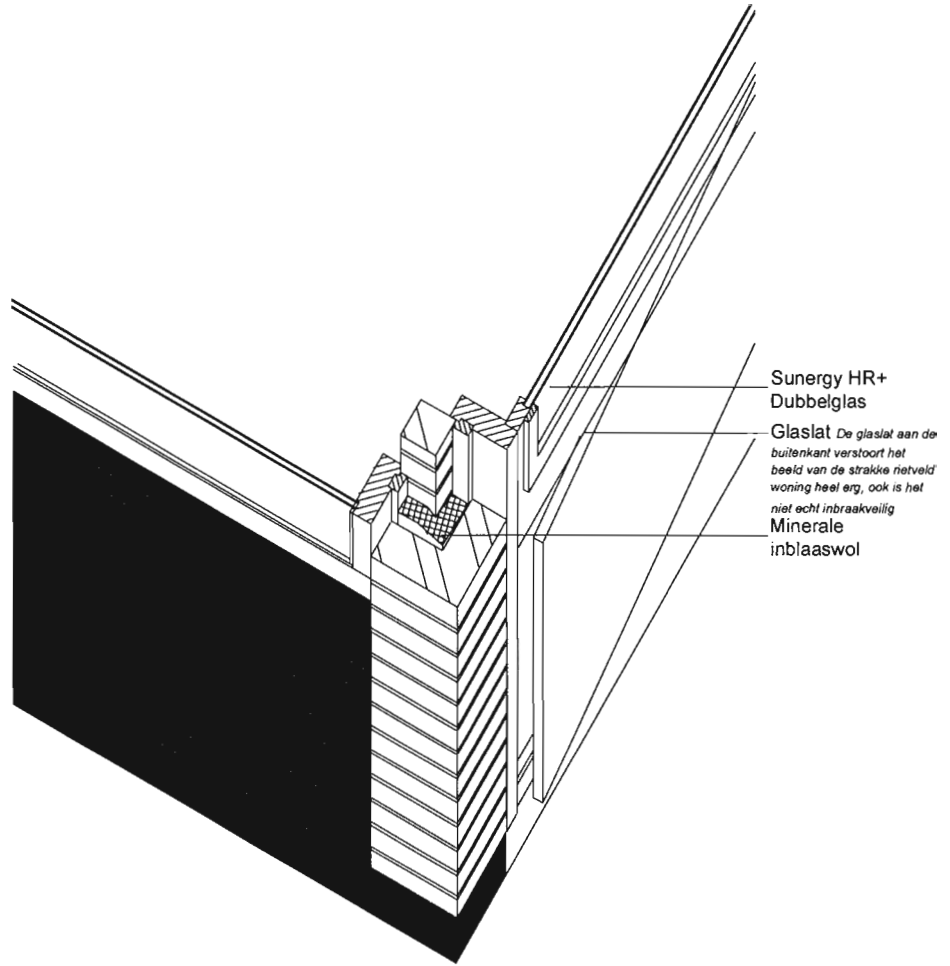

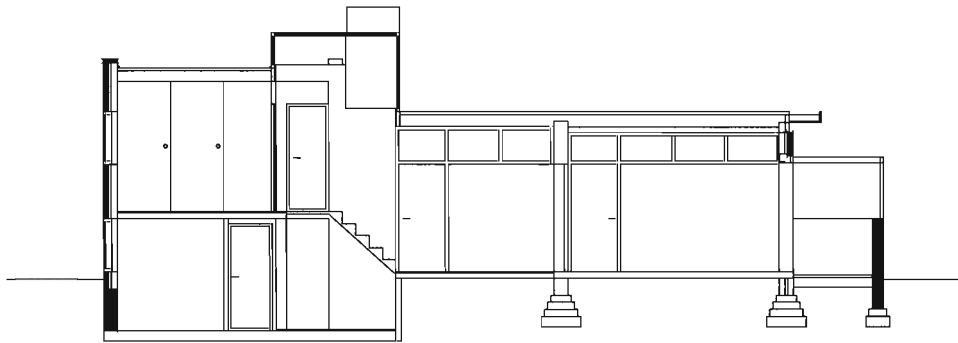
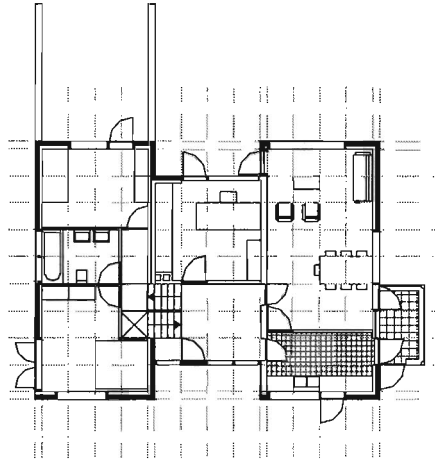
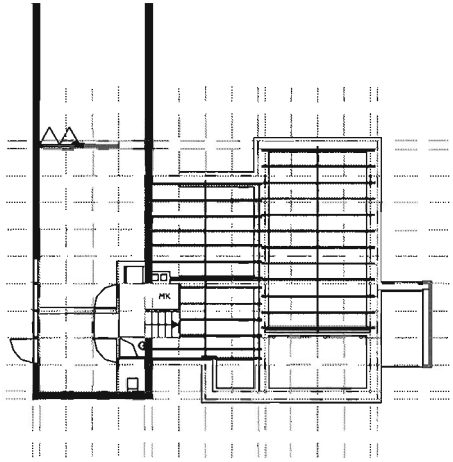
Wijzigingsvoorstel

De dakrand is met de huidige bouwtechnische en bouwfysische eisen opnieuw ontwerpen met behoud van de fijne detaillering van de oorspronkelijke oplossing. Ook is het advies gegeven gevelisolatie toe te gaan passen; de hoekoplossing is uitgewerkt.

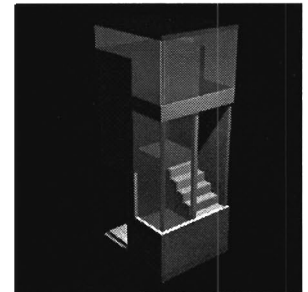

Wijzigingsvoorstel

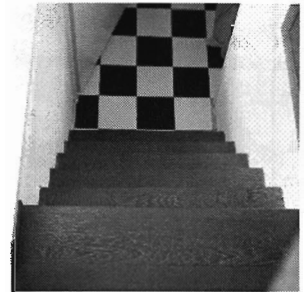
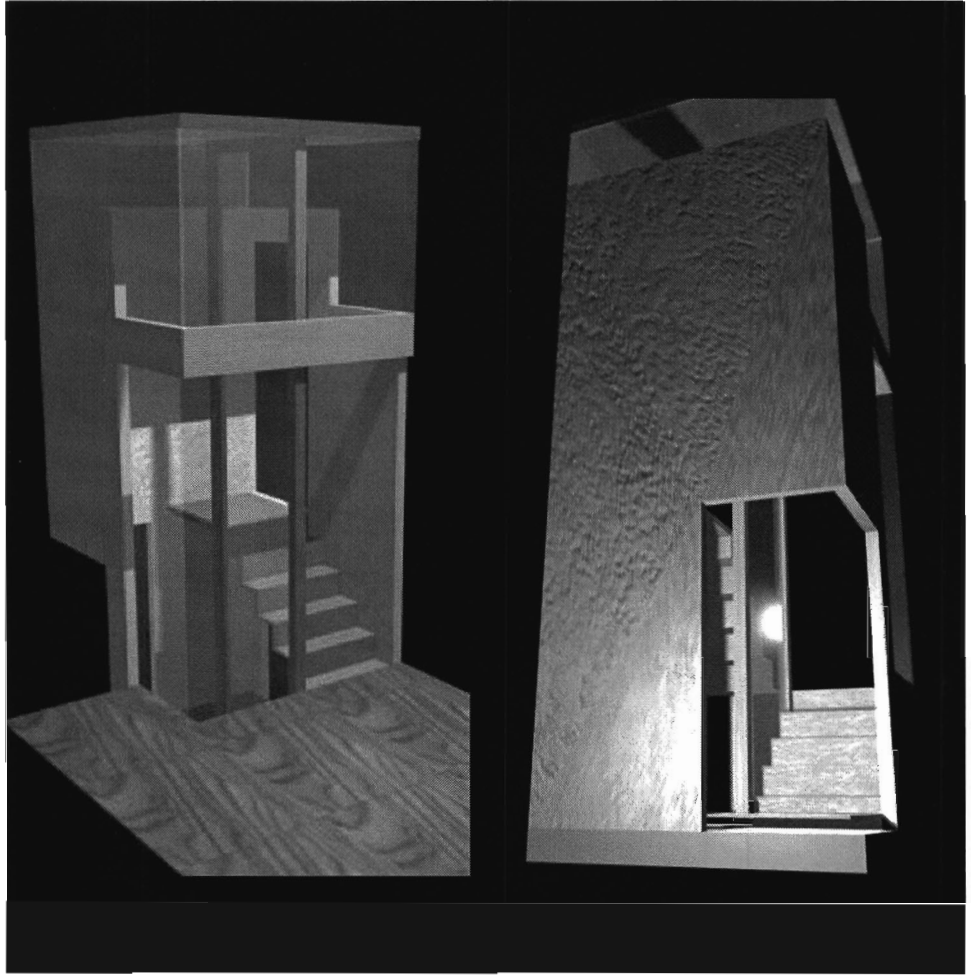
De hal oogt vrij klein, donker en rommelig. De trappen naar het hoge volume zijn vreemd geplaatst.

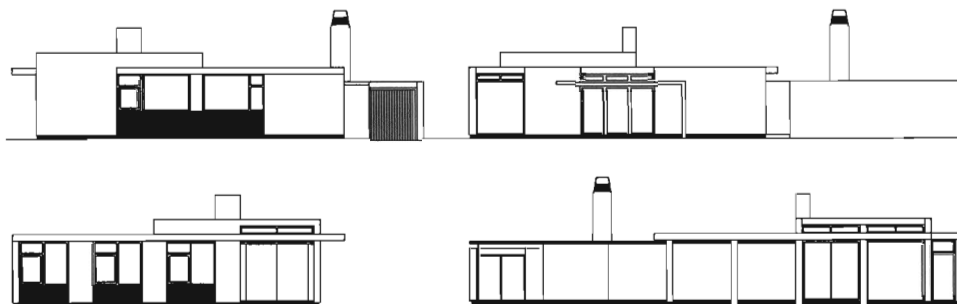
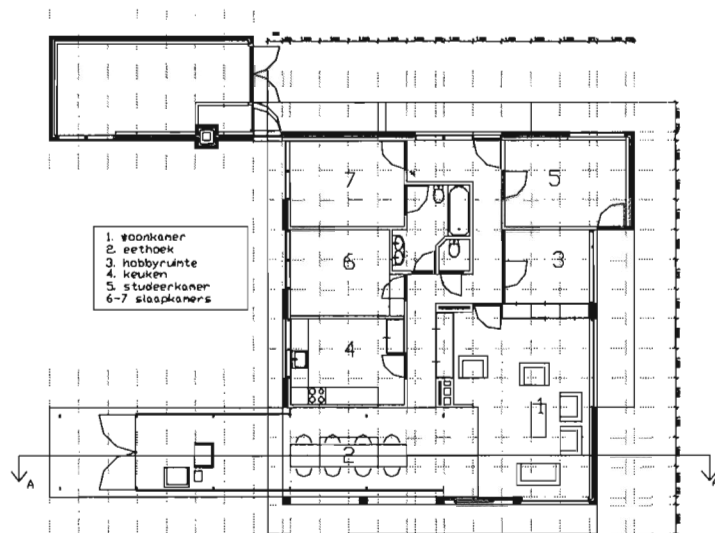
De verbinding tussen het hoge en het lage volume is door een glazen koker met daarin de trap opnieuw ontworpen. De koker pakt de trappen compact samen en werpt licht in de hal.

Woonhuis Bolte

wijzigingsvoorstel

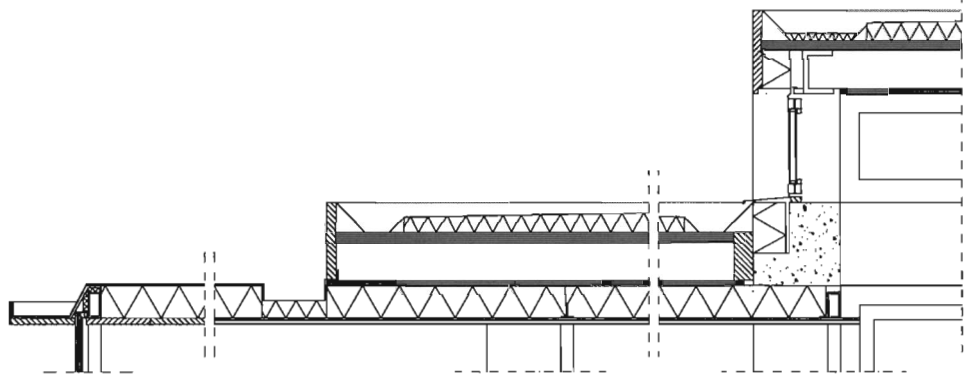
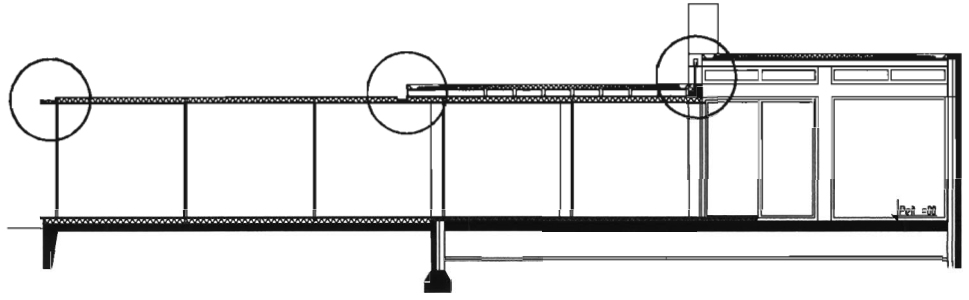
Wijzigingsvoorstel

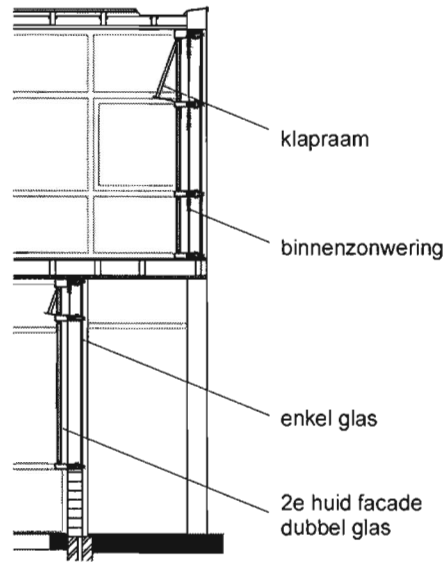
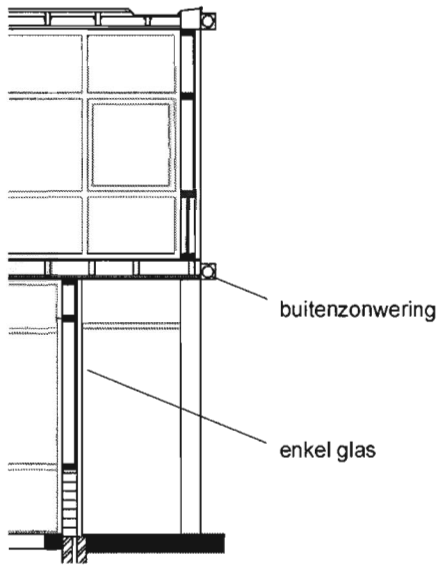
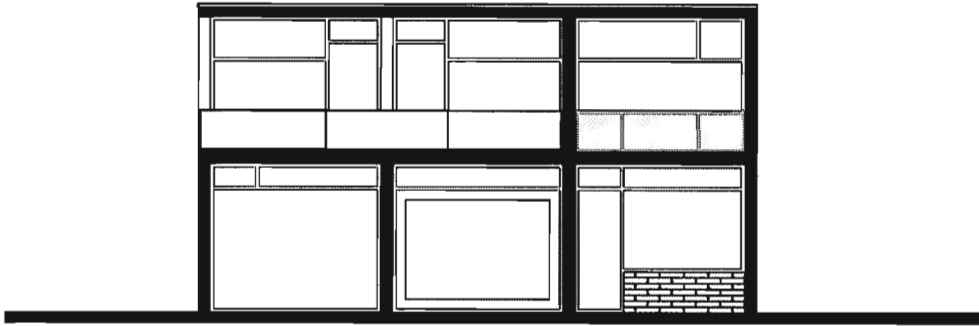
Voorstel is om de woning van de recente uitbreiding te ontdoen en op een subtielere manier contact van de woonkamer met de achtertuin te zoeken.

De zuid-oostgevel wordt weer van glas en er komt een laag langgerekt volume welke als duidelijk zichtbaar 'invoesel' in het originele volume geschoven wordt. Vanuit de woonkamer schiet het verlaagde volume diep de tuin in en corrigeert zo het door Rietveld vergeten contact met de achtertuin.

Woonhuis Freeman

wijzigingsvoorstel

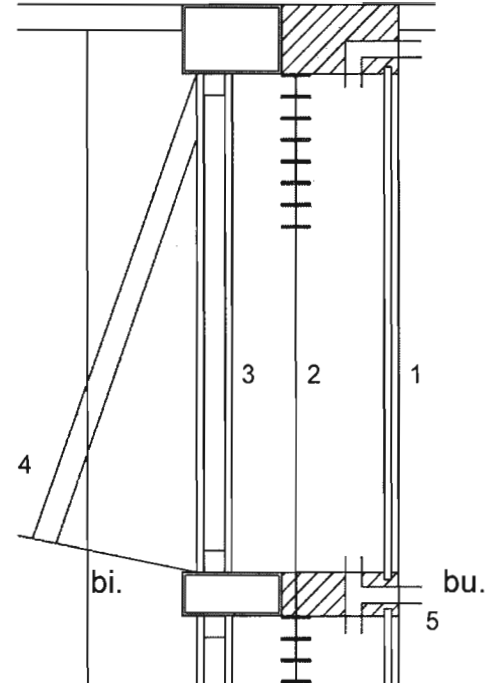
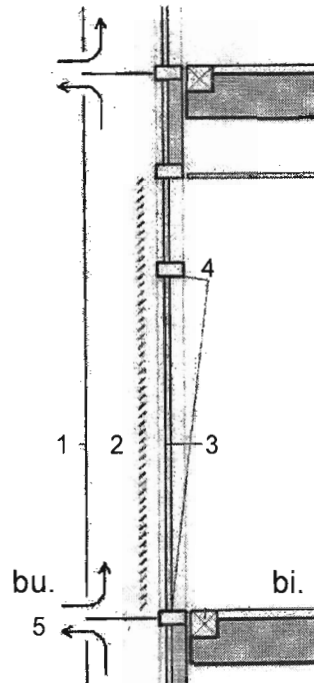

Wijzigingsvoorstel

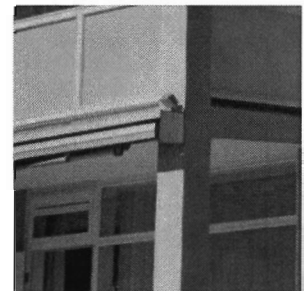
Er is een ingreep gedaan waarbij het beeld van het betonnen raster, met daartussen een totale transparantie van iele puien, is gerespecteerd. Door, een tweede huid, een tweede gevel met zonwering achter de bestaande gevel te zetten blijft de oorspronkelijke gevel intact.

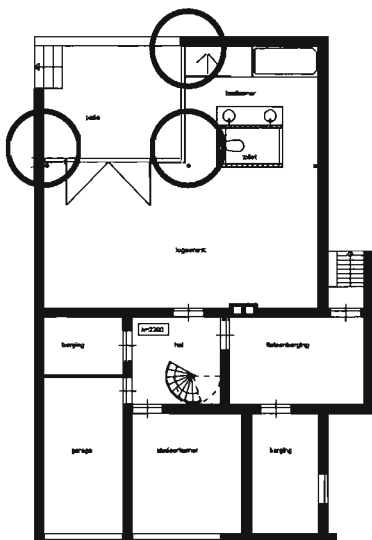
Er is gezocht naar een oplossing voor het bouwtechnische en bouwfysische vraagstuk van de zuidgevel (opwarming, afkoeling en de koudebruggen).

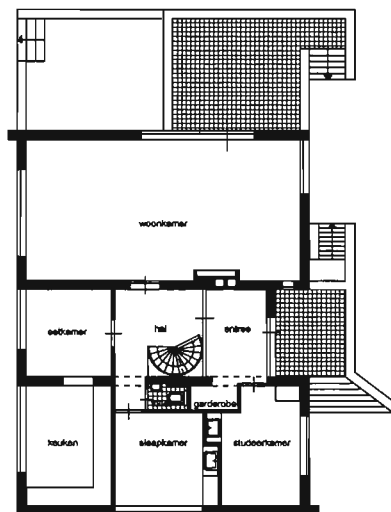

1. enkel glas buitenzijde
2. inwendige zonwering
3. dubbel glas binnenzijde
4. ventilatie uitklapraam
5. luchtstroom in-/uitgang

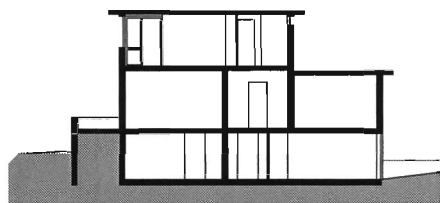

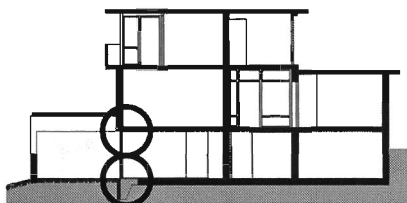
nieuw souterrain

nieuw BG

originele doorsnede B

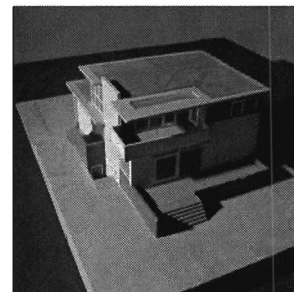

nieuwe doorsnede B

Wijzigingsvoorstel:

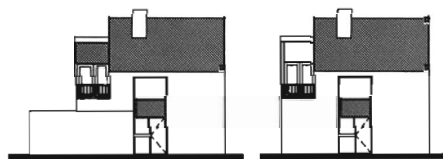
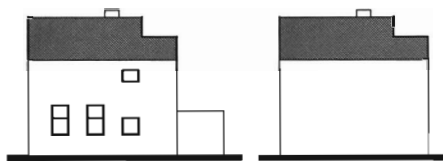
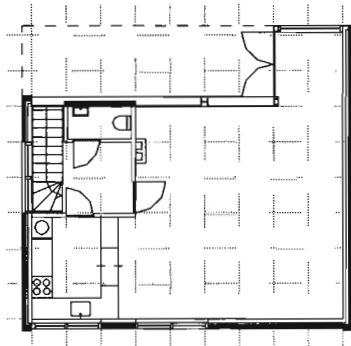
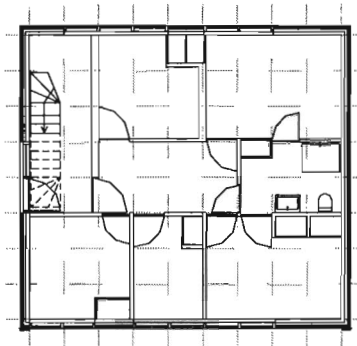
De vreemde verhouding tussen de hoeveelheid ruimte van bergingen en het woonruimte is mede door de vraag van de bewoners om het donkere souterrain voor meerdere woonfuncties te kunnen gebruiken.

Aan het souterrain is een patio gelegd om zo licht in de ruimten te brengen. Het te smalle terras is in de breedte vergroot.

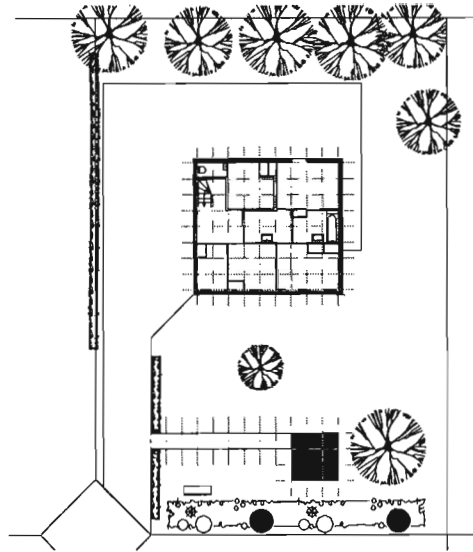
Wijzigingsvoorstel

Het uiteindelijk gerealiseerd ontwerp bevat te veel praktische ad hoc beslissingen. Getracht is om vanuit het uitgangspunt van de abstracte kinderlijke woning weer een helder ontwerp te krijgen. De gevels worden hiertoe aangepast. Zo wordt de minst geslaagde gevel, de noordgevel, ontdaan van metselwerk en totaal als terug liggend vlak ontworpen in puien en rabatdelen.

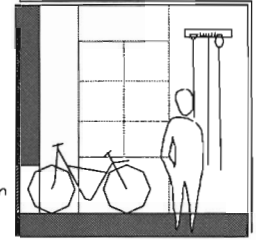

Zomerhuis Kramer

wijzigingsvoorstel

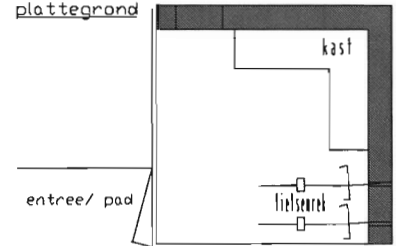

doorsnede

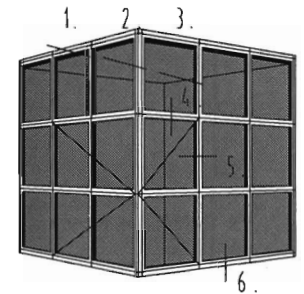
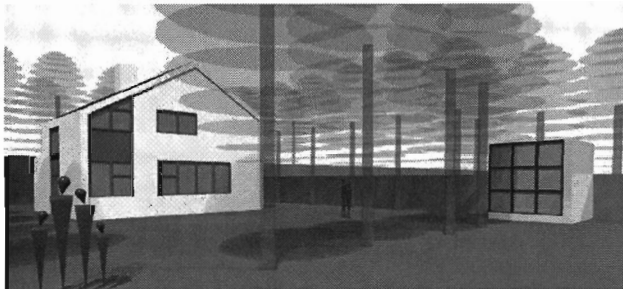
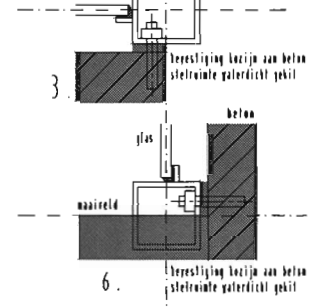
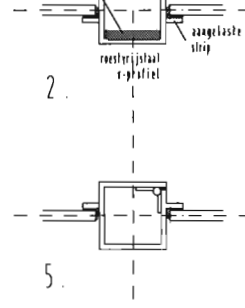
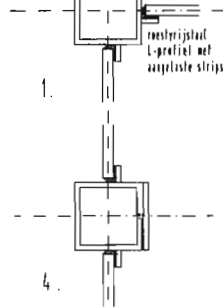
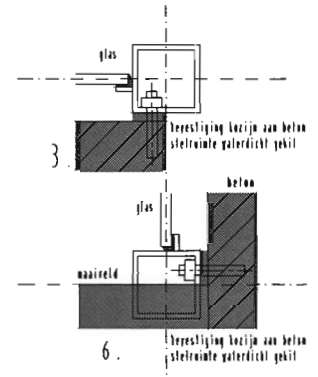
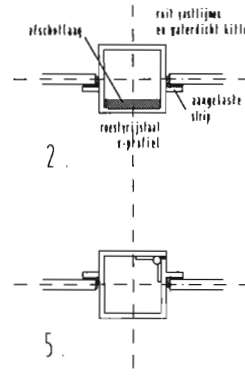
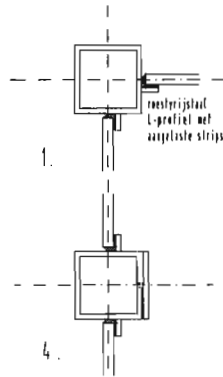

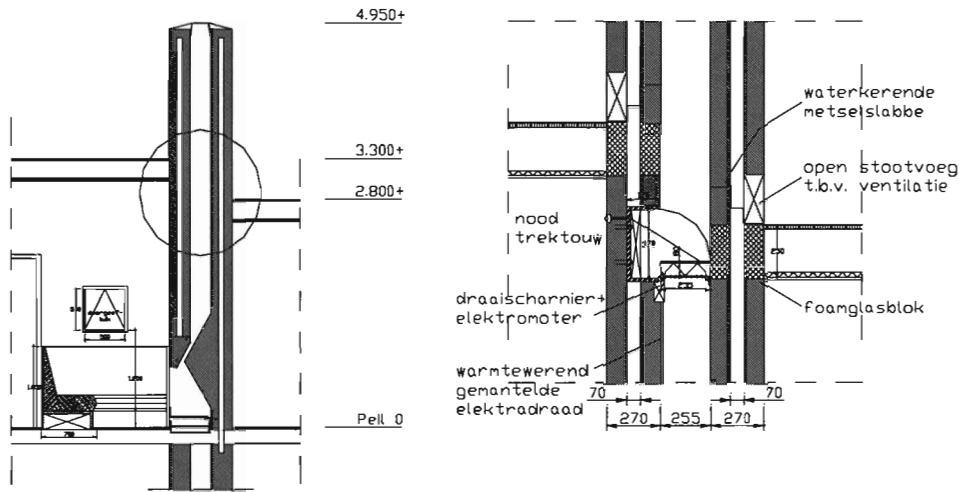
rooster uitgelijid in gevel

plattegrond

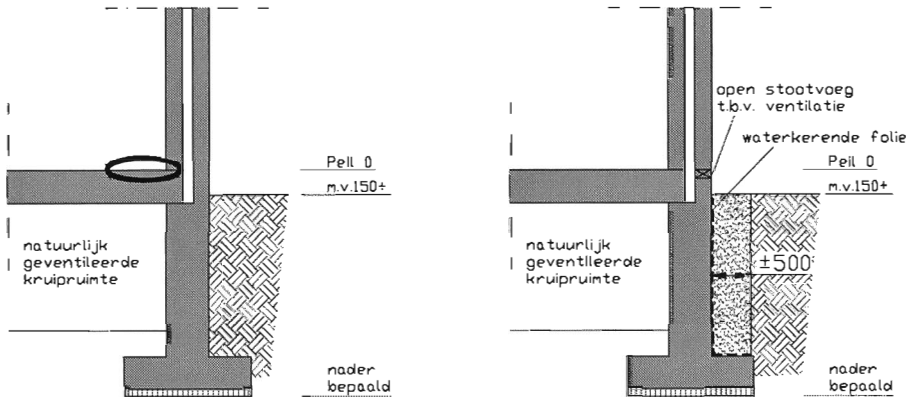

entree/ pad

wijzigingsvoorstel

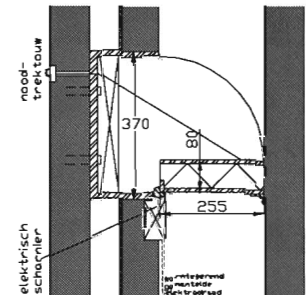
Woonhuis Verpaalen

Wijzigingsvoorstel

Om het wooncomfort te verbeteren zijn in de loop der jaren oncomfortabelheden op een foute manier aangepakt waardoor bepaalde kenmerken zijn verdwenen.

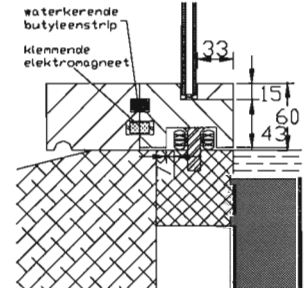
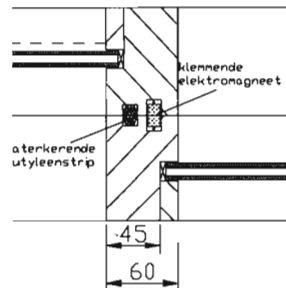
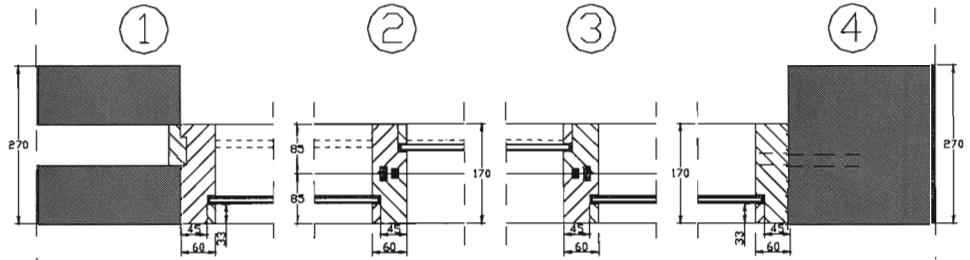
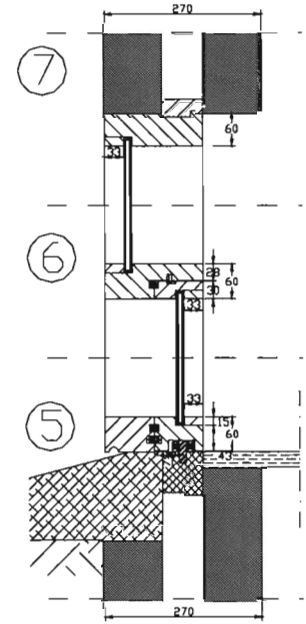
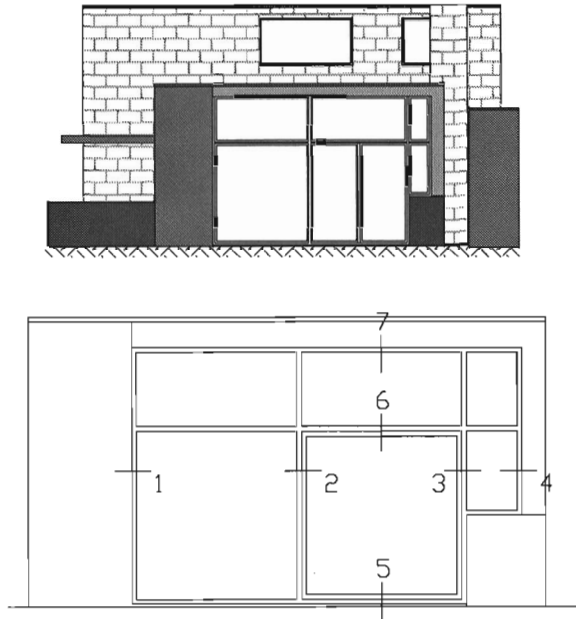
Enkele voorstellen zijn gedaan om het woonhuis de kenmerkende eigenschappen terug te geven zoals de haardplaats en de schuifpui t.p.v. het zuidterras. Daarbij lettend op de originele uitstraling van het woonhuis.

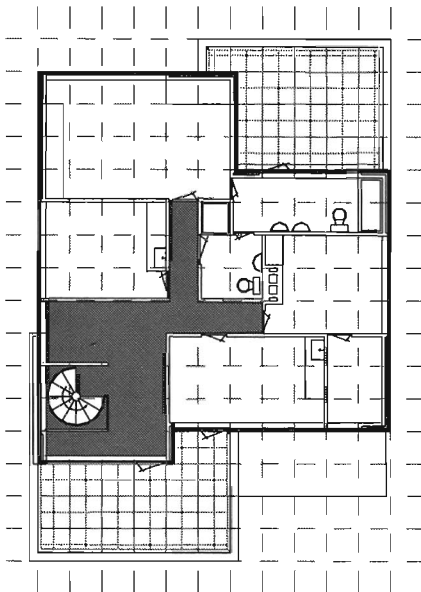
Tevens is een voorstel gedaan om het schimmelvormingprobleem te verhelpen zonder het woonhuis te hoeven aantasten.

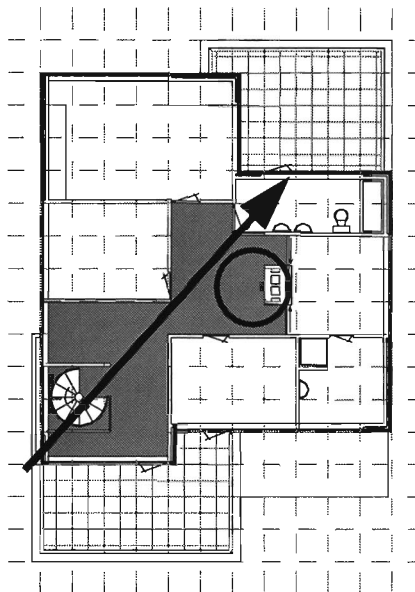
Woonhuis Verpaalen

wijzigingsvoorstel

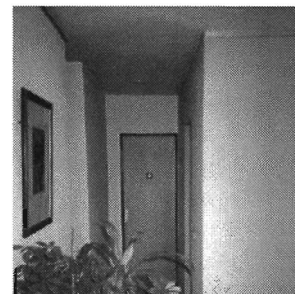
huidige plattegrond verdieping

voorstel plattegrond verdieping

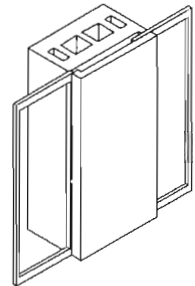
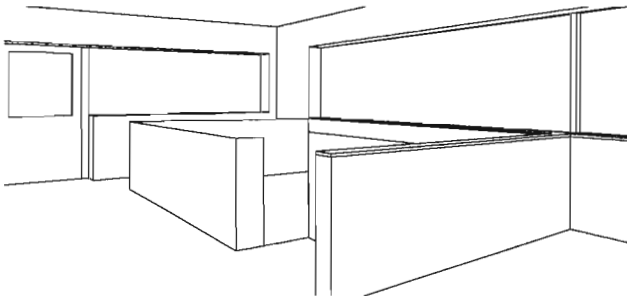
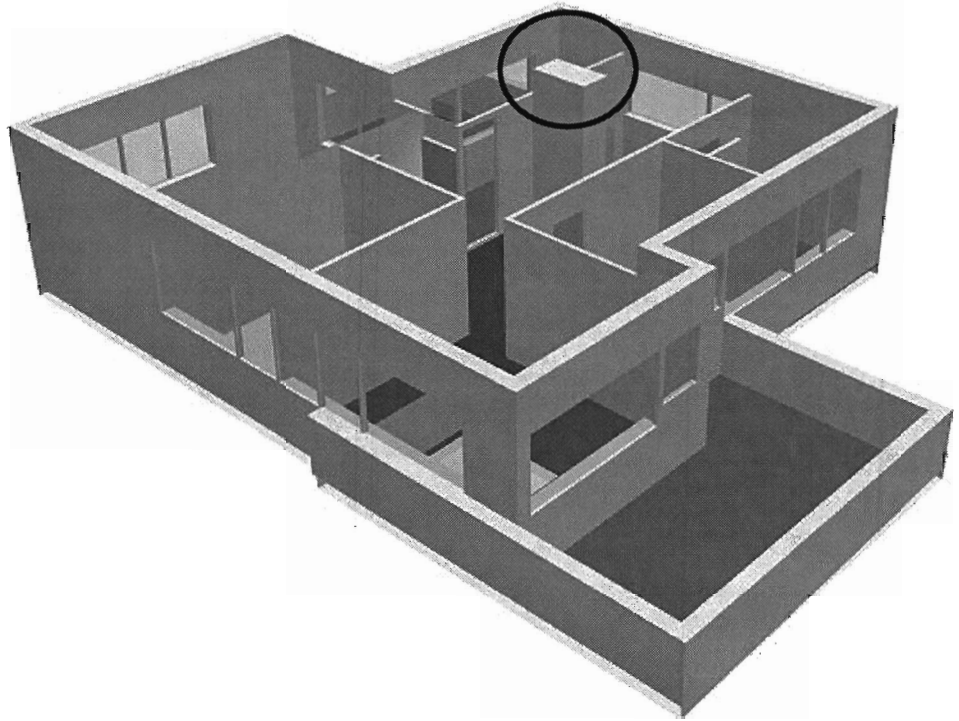
Wijzigingsvoorstel

De constatering dat de sculptuur van het huis ongewijzigd is gebleven bij een sterke wijziging van de begane grondindeling geeft aanleiding de verdiepingindeling te herzien. De grote lichte overloop is over de diagonaal met het terras verbonden. Van voorterras naar achterterras is de bovenverdieping over de langste lijn te ervaren.

Woonhuis Dolk

wijzigingsvoorstel

Eindredactie

Roland van Ginderen
Ir. John Swagten

Vormgeving

Roland van Ginderen
Ir. John Swagten

Illustries

Deelnemende studenten
Ir. John Swagten
Archief NAI Rotterdam

Vormgeving omslag

Jac de Kok

Vertaling

Teresa van Rosmalen
Mark Wolffe

Projectbegeleiders

Ir. John Swagten
Ing. Jan Bakers, arch. A.v.B.

Deelnemende studenten

Wim van Bergeijk
Pascal Schrijver
Peter Kortekaas
Harm Dartel

Menno Top
Martin Bouwman
Bouke Braun
Pieter de Kort
Veronie Delmee
Freek Laarhoven
Mark van Westerlaak
David Helmink
Roland van Ginderen
Wout van Os

Met dank aan

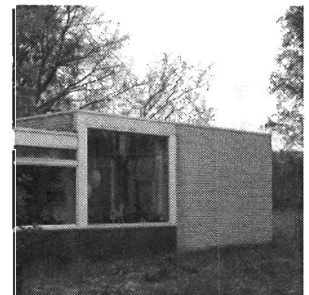
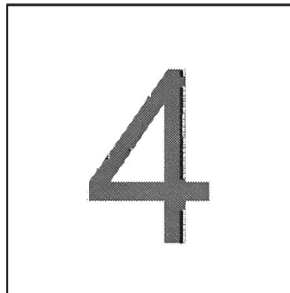
Jaap van der Veen
Marijke Kuper
Jenny Govers
Frank Stahl Bakers Architecten
Archief NAI Rotterdam
Medewerkers maquettewerkplaats TUE
CASA Vertigo
Bewoners Rietveld woonhuizen

TUE

Faculteit Bouwkunde
Capaciteitsgroep Bouwtechnisch
Ontwerpen
Postbus 513
5600 MB Eindhoven
www.bwk.tue.nl/bt

ISBN-nr.

90-6814-157-0

Postbus 90159
5600 RM Eindhoven
Tel: 040 - 247 22 24

200411821

